

Баянғали
Әлімжанов

ШЫҒАРМАЛАРЫ

XII

Баянғали Әлімжанов

ШЫҒАРМАЛАРЫ

XII том

Ізгі тілек іздері

*Мақалалар, лебіздер, деректер
Интервью, статьи, отзывы, факты*

Көкшетау 2016

ӘОЖ 070.422

КБЖ 76.01

Ә 55

Әлімжанов Б.
Ә 55 Шығармалары: Көп томдық. Б. Әлімжанов. – Көкше-
тау: Келешек-2030, 2016.

ISBN 978-601-302-125-6

Т. 12. Ізгі тілек іздері. Мақалалар, лебіздер, деректер.
Интервью, статьи, отзывы, факты. – 2016. – 310 б.

ISBN 978-601-317-071-8

Баянғали Әлімжановтың шығармалар жинағының он екінші томына оның орыс тілді басылымдарға берген сұхбаттары, ақынның шығармашылығы туралы қазақ және орыс тіліндегі мақалалар, зерттеулер мен лебіздер, қызықты деректер топтастырылған.

В двенадцатом томе произведений Баянғали Алимжанова собраны его интервью русскоязычной прессе, статьи и отзывы о творчестве поэта, самые интересные факты из его творческой жизни на казахском и русском языках.

ӘОЖ 070.422

КБЖ 76.01

ISBN 978-601-317-071-8 (Т. 12)

ISBN 978-601-302-125-6 (жалпы)

© Әлімжанов Б., 2016.

ЛЕБІЗДЕР

Тұрсынбек Кәкішев

ҚАНАТ ҰШСА ҚАТАЯДЫ

Өнер жолын әуелде сыншылықтан бастаған Баянғали Әлімжановтың тындырғанын қазір ауыз толтырып айта қою ертерек болса да, бірақ талантының өткір қыры айқын аңғарылып қалғандығы даусыз. Кезінде баспасөз бетінде шыққан ойлы мақалаларымен танылған Баянғали сол рецензия ауқымында қалып қоймай, толғамды ой-пікір айтуға, өткір проблемаларды шешуге ұмтылған талапкер сыншы болатын. Оның осындай еңбектері «Уақыт және қаламгер», «Жастар жастар туралы» атты жыл сайын шығатын жинақтарда жарияланып, көзге түсті. Осындай қомақты да толымды ойларымен, эстетикалық талдауларымен, өзінің айшықты қолтаңбасымен көрінген Баянғали Әлімжанов соңғы екі-үш жыл көлемінде прозаға, сатиралық астары қалың психологиялық юморға ден қойып бара жатқандай көрінеді маған. Әрине, жас дарынның іздену дәуірінде әр қырынан көрінгені алдымен әдебиет игілігі ғой, алайда түбінде сынға опа бермей кетер ме екен деген күдігім де жоқ емес. Оған 1982 жылы жеке жинақ болып шыққан «Қиқыматтың хикаялары» атты сатиралық әңгімелері мен «Жұлдыз» журналының 1983 жылғы 12-санында жарияланған «Алмамбеттің әңгімесі» деген сатиралық повесі дәлел. Жинақтағы ірілі-уақты он жеті әңгіменің іштей бір желіге тартылғаны тек Қиқыматтың араласып жүруімен ғана емес. Ол циклдарда байқалатын көркемдік нақыш, яғни көзге көрініп тұрған олқылықты жайдақ шенемей, адамдардың психологиясы арқылы ашып, образ жасау тенденциясын ұстап отыруы орыстың классика-

лық әдебиеті мен қазақтың әдеттегі әзіл-қалжыңын аспанға көтеріп, талай бейнелерді көз алдымызға көлденеңдеткен Бейімбет Майлиннің дәстүрінен нәр алған, әсіресе Мырқымбайдың етегіне оралып өсіп келе жатқаны аңғарылып қалады. Жинақтағы жанды шымшылап, бетті дуылдататын, кейде ұялғаннан теріс қараттыратын детальдар шындығы, көріністер айқындығы жас қаламгерге еріксіз тілектес етеді. Қықыматтың хикаяларын енді Алмамбеттің әңгімесімен аумақтандырып, іштей бір-біріне туыстық дарытып, әлеуметтік кесәпаттармен күресуге бел шешіп шығуы да құптарлық қадам. Мұндай машыққа Баянғали реалистік әрі ара-тұра жылт еткен юморы мен әзіл-оспағы бар әңгімелерімен жетті. Оның «Ұя», «Біреудің шаруасы», «Ақталмаған үміт», «Есепті дос» деген әңгімелерінің биігі – «Лениншіл жас» газетінде жарияланған «Бақыттың бір үлесі». Онда автор біздің күнделікті өмірімізге еніп кеткен футбол ойынының өзінен өрелі ой түйіп, әр көріністі ажарлы штрихтармен бергендігін көреміз. Сондай-ақ «Қазақ әдебиетінде» жарияланған «Жеңіліс» әңгімесі де портреттік суреттілігінің айқындығымен, мансап үшін сүйген қызы түгілі ар-намысынан айрылған иілгіш, мойылғыш Сержандардың қазіргі кескін-келбеті, әрекет-қимылы психологиялық нанымды, сырттай әсерлі де ажарлы шыққандығын айрықша айтуды талап еткендей шынайы, көрікті.

Осы әңгімелері мен жинағы, тартымды повесі бір-бірімен құйрық тістесе шыққан кезден бастап менің күдігімнің күшейе түскендігін жасыра алман. Өзім сынның жоқтаушысы болғандықтан, айтып жатқаным ғой, әйтпесе әдебиеттің қай саласында болмасын өндіре жазып, жарқырай көрініп жүргені қуаныш екені даусыз. Өлгі талданған әңгімелер мен повестің тартымдылығы, оқушы жүрегіне жол табар сыршылдығы мен мөлдірлігі, сөз мәнерінің ойнақылығы мен бояуының әр алуандығы қуантады. Оның үстіне повесть-әңгімелерінде өмірді жаңаша көрудің нышандары айқын. Біздің бірталай жас жазушыларымыз өмірден көрген-білгендерінің аздығына байланысты көбіне өзінің ауылда өткен балалық шағын, мектепте оқыған кезін аңсай беретін шығарма тудырса, Баянғалидың кейіпкерлері қалада тұрып, жаңа тұрмыс құрып жатқан құрбы-құрдастары. Олардың қалтасында ЖОО-ның дипломы, алдында жұмыс столы, бірді-екілі перзенті бар жас желеңдер. Келіншегі де, күйеуі де өссек, жетілсек, елге пайдамызды тигізсек деген арманмен біріне-бірі сүйеу, тірек болып, қол ұстасып келе жатқан

қазіргі қазақ жастары. Ара-тұра ойын-сауық, кинотеатрға барып, спортпен шұғылданып, футбол тамашалап, мәдени-рухани өсумен қатар Қиқымат дегендері ептеп тартып қоюды да теріс көрмейді. Әрине, арақ ішкеннің мақтарлығы да, құптарлығы да жоқ, бірақ соны қалай ішудің жолын, айла-амалын іздеп, талай «тапқырлық» жасап, өзін де, баласын да, әсіресе келіншегін де қиналатындай деңгейге жеткізбегенмен, ығыр қыла бастаған сәттердің психологиялық нанымдылықпен ойлы суреттелуі Баянғали қаламының алғырлығын, байқағыштығын сездіреді.

Баянғали өзгенің шығармалары жайында толғамды пікір айтып жүргенде бір нәрсені, яғни А. Чехов айтатын шын таланттың жоралғысы ықшамдық екенін ұғып, оны қатаң сақтауға талаптанатыны көрінеді. Бұл қазіргі проза үшін айрықша қажет, өйткені роман-повестердің өзі бұрынғы ұзын әңгімелердің көлеміне түсіп жатқан заманда, ұлан-ғайыр баяндауға түсу, ежіктеп қайталау, сөз бояуын кірістіре алмаған соң әлемештей берудің әбестігін қатты ұққан. Исқимылы да, бояуы да динамикалы ықшам сөйлемдерді еркін және ажарлы құрап, оймен көмкеріп отыруға машықтанып келе жатқаны байқалады.

Жазушының құдіреті – сөз. Сол сөзбен сурет салып, сәулетті де салтанатты сарай орнату қажет. Осыдан жұрттың бәрі де дәмеленеді. Сөйлемді дұрыс құрап, ойын айта алмағандардың бәрі бірдей жазушы болмайды. Шүкіршілік, ондайлар қазір көбейді, «жүзден жүйрік» деген ғой, суырылып шығатындардың аяқ алысы ә дегеннен-ақ қылаң беруде.

Баянғалидың әңгімелері мен повесі сатиралық астарының қалыңдығы біраз көркемдік қуатқа түскені сөзсіз. Өйткені өмірдің олпы-солпысын сол күйінде беруге де болады, әзілдеп, қалжындай отырып, оқушынды өзіне жақтас ететін, жіпсіз байлайтын юморлық желінің бір ұшын мықтап ұстай отырып шығарма жазу және кейіпкердің түс-келбетін, портретін былай қойғанда, ішкі әлемін, психологиялық жан сырын алдына жайып, содан күлкілі жайлар табу, келеңсізден жирендіре бездіру тенденциясын білдірмей, ақыл үйретпей, насихат айтпай, нұсқау бермей-ақ оң жолға бастау жас жазушы Баянғали үшін аз олжа болмасқа керек. Түбінде сынға қол бұлғап қоштасып шыға келеді-ау дегенде, жалпы эстетикалық таным-білігіне емес, осындай көркемдік тәжірибесіне қарап айтып отырмын.

Әдебиетіміз өсіп, қаламгерлеріміз молайған сайын қуаныш-шаттық әкелетін құнарлы да сүбелі шығармаларды көбірек тілей-тініміз анық. Оларды әрине, қанаты қатайған, жанары алысты шалатын қыран таланттар жасайды. Баянғали Әлімжановқа ұядан іркілмей ұшып шықтың, енді әдебиет аспанында еркін самғап, әрқашан биіктен мол олжамен көріну үшін тынымсыз еңбек ет деген тілек айтқан орынды.

«Қазақ әдебиеті», 1984 ж.

Сейітхан Зеберханұлы

МЫҢЖЫЛДЫҚ МАНАС

Бауырлас қырғыз халқының батырлық эпосы «Манас» жырының бүгінгі дәрежеде сақталып, ұрпағына аман-есен, бүтін күйінде жетуіне егіз халықтың екеуі де ортақ. Шоқан Уәлиханов: «Манас» – бүтін бір халықтың шығармасы, соның көпжылдық творчествосының жемісі – дала Илиадасы десе де болғандай» деп жырды алғаш хатқа түсірді. Заманынан озық туған дана Шоқан, көңілі өзінің Көкшесіндей сара Шоқан ұйқылы-ояу сахарасын аралай жүріп, бір сәт бауырлас жұрттың ертеңгі баға жетпес қазынасына айналар, бары да, нары да, болар асыл жырды сөндірмей үрлеп, сақтап қалуға өз үлесін қосқандығын осыдан-ақ байқауға болар. Оны «төскейде малы, төсекте басы қосылған» Ала-тау жұрты оның күнгейі мен теріскейін ұмыта алар ма!

Қырғыз Республикасы Мәдениет министрінің орынбасары, «Манас» жырының 1000 жылдығын өткізу жөніндегі комиссияның бастығы Шерімбек Шаршаев 1946 жылы-ақ «Манас» жырының 1100 жылдығын өткізу жөнінде өкімет тарапынан арнайы шешім шығарылып, бірақ жылнамадан қате кеткен деп кейінге қалдырылғандығын айтады. Ал, 80-жылдары Шыңғыс Айтматовтың өзі бас болып, жырдың 1000 жылдығын атап өтуді қатты қолға алған. Бірақ тағы да қолдау таппаған, кедергілер кес-кестей берген. 1952 жылы 8 шілдеде «Манас» эпосын зерттеу жайындағы конферен-

цияда сөйлеген сөзінде Мұхтар Әуезов: «Қырғыз халқына «Манас» эпосы керек пе, жоқ па?» деп мәселені төтесінен қойған. Сонан соң: «Қырғыздың халқына «Манастың» керек екендігі даусыз. Өйткені бұл жыр қырғыз халқының өткендегі рухани мәдениетінің бірден-бір ескерткіші» деп жырды басқа халыққа телуші қарсыластарының жолын кесіп тастаған. Конференцияда сөз сөйлеген А. К. Боровков баяндамасының 99 проценті эпосты жоққа шығаруға жасалған әрекет деп, кейбір жікшілдердің де адымын аштырмай тастаған («Уақыт және әдебиет», 1962 жыл).

Міне, биыл ғана ЮНЕСКО 1995 жылды «Манас жылы» деп атауға шешім қабылдады. Бұл қуанышқа қазақ елі де ортақ. Бүгінде «Манас» эпосы бүкіл бір халықтың мақтанышына айналған жәдігер. Жырдан үзінді оқи білмейтін қырғыз, әй, кемде-кем-ау. Данышпан Әуезовтың «Манасқа» ден қойғаны сондай – кәдуілгі манасшыларша ұзақты күн жырдан үзінді оқитын болған.

Өткенін қастерлеп ұстап, қадірлеп сақтап, кейінгі ұрпаққа жеткізуге әрдайым шебер бауырлас ел үлкен де абыройлы шараны бастап та жіберген екен. Оған тайлы-таяғы қалмай атсалысып, бірін-бірі толықтырып, күн сайын жаңа бір іс бастау алады. Абыройлы аяқтау да басталған істің кең өлшеніп, келісімді пішілуінде болса керек.

Қырғыз университеті мен Ғылым академиямыз «Манасқа» байланысты осыған дейін жарық көрген зерттеу мақалалардың басын қосып қайта шығармақ, – дейді Ш. Шаршаев әңгіме арасында. Бұрын бейнетаспаға түсіріп алынған атақты манасшылардың басқосуы, олардың нөпір жұрт алдына шығып бірнеше күн бойы «Манасты» жырлауы кейінгілерге үлгі-өнеге. Оларды да жамап-жасқап, бір арнаға түсірмекшіміз. Содан кейінгі игілікті дейтін істің бірі – эпосты оқытуды балабақшадан бастап жоғары оқу орындарының бағдарламаларына дейін кіргізу ойымызда бар. Қазір ешкімге құпия емес, біздің «Манас» жырымызда да кеңестік дәуірдің сарыны бар. Содан арылту керек. Ол үшін көнекөз манасшылардың басын қосып, қайта жырлатып, шама келсе, қайта жасамақпыз. Әрине, көп күш, қаржы, ауызбірлік бұл жерде де керек-ақ. Алдымызда Шоқан Уәлихановтың он бес баспа табақ кітабын шығару жоспары да бар. Ал XIV ғасырда тұрғызылған Талас алқабындағы Манас күмбезі тұрған жерде қазақ-қырғызға ортақ Тарихи-мәдени кешен салынатын болады.

Жырдың 1000 жылдығын өткізер алдындағы ұлан-ғайыр дайындықты қырғыз ағайындар қазақ-қырғыз суырыпсалма ақындарының айтысын өткізуден бастауды жөн көріпті. Яғни, 1995 жылы өткізілер ұлы дүрмекке дейін жасалар барлық игілікті шараларға осы айтыс көшбасшы болып, семсердей жарып отырады деген сөз ғой. Бұл екі ел ақындары бұрын да талай-талай айтысып, біріндегі кемшілікті бірі ашып, игілігіне шын жүрегімен қуана білген. Сондықтан болар, қырғыз бен қазақ ақындарының бүгінгі сайысына өнерсүйер қауым ерекше ден қойды.

Ақындар айтысы қырғыз елі астанасының ең бір көрікті мәдениет орны –Токтағұл Сатылғанов атындағы Мемлекеттік филармониясында өтті. Екі елдің жарасымы мол, дәстүрлі айтысын қазақтың белгілі ақыны, қоғам қайраткері, Қазақстанның Қырғыз Республикасындағы Төтенше және өкілетті өкілі Мұхтар Шаханұлы аша отырып, «Манас» эпосының мерейлі мыңжылдық тойына ел атынан басын иіп, тағзым етті.

– Бұл көнермейтін, уақыт өткен сайын жаңарып, жасара беретін ұлы жырды ғасырлар қойнауынан суырып, ел игілігіне жаратып, мақтаныш ете білген бауырлас қырғыз халқында арман жоқ шығар. Бұл екі елдің қыз-жігіттері ықылым заманнан-ақ талай-талай қиын-қыстау, ел басына күн туған талма сәттерде батырлықтың, ғажайып ерліктің, парасаттылықтың үлгісін көрсетіп, тізе қоса бірге қимылдап келеді. Соның бірі кешегі желтоқсан оқиғасы. Онда да екі ел ақындары бірі – домбырасын, бірі қолына қомызын алып, ерліктің небір үлгілерін паш ете білді. Қырғыз елінің қыз-жігіттері «бауырларымыз қанға боялып жатқанда біз қалай тыныш жатамыз» деп Желтоқсан алаңына қарай асықты. Бауырлас қазақ елі оны әрдайым құрметпен еске алып отырады.

Сөзінің соңында Мұхтар Шаханұлы екі ел ақындарына табыстылық тіледі. Әрине, мұндай дүбірлі айтысқа қатысқан да арманда, қатыспаған да арманда емес пе! Бұдан соң сөз алған Қырғыз Республикасы Мәдениет министрінің орынбасары Шерімбек Шаршаев, Мемлекеттік филармонияның директоры Ахун Токтасартов ақындарға абыройлылық тілесе, қырғыз халқының ел ақыны Естемес Тұрсынәлиев ауыздарымен құс тістеген сөз зергерлеріне жолдары болсын айтып, батасын берді.

Сонымен... сонымен дүбірлі айтыс та басталып кете барған.

... Шымылдык ашылысымен сахна төрінде домбыралары мен қомыздарын сығымдай ұстап отырған ақындарға көзіміз түскен. Жұрт қошемет көрсетіп жатыр. Айтыс жеңіссіз немесе жеңіліссіз болмайды ғой. Бірақ, қазылар алқасының алдын ала келісімі бойынша бұл айтыста ақындарға бал берілмейтін болды. Жұрт өзі бағамдай жатар. Оның үстіне мұндай бір-ақ рет болар өнер сайысына екі елдің де маңдайына біткен даралары қатысса керек-ті... Қазылар алқасының ішінде «Я, пірім» деп отырған ақын Қайрат Жұмағалиев пен «жақсы айтыссаң, бармағымды, қожырап бара жатсаң, шынашағымды шошайтамын» деп өзінің жарасымды әзілімен ақын інілері мен тұстастарының арқасынан қағып, көңілін көтеріп, сахнаға шығарып салған Толымбек Әлімбекұлын көзіміз шалып қалды. Иә, дүниені дүркіретердей келгенде, сәл нәрседен сүрініп кетсең, оның несі жақсы дейсіз. «Манас» тойын екі ел болып бастап жүрейік деп ақындарын үзеңгі қағыстырғанда да «Манас» жырындағы:

Қорғаймын десең жаныңды,
Көтеріңдер ханыңды.
Бекер жатпай ендеше,
Тірі болсақ бәріміз,
Бір төбеде болалық— деген өлең жолдары еске түседі.

Бұл үш күнге созылған, дүлдүлдер үшкүншілік жерге жеткен айтыста болат тұяқтары сахнаны дүрсілдетіп барлығы да дара келді. Айтыста бірінші, екінші... орын дегендер болған жоқ. Бірақ, екі жақтан қатысқан он ақынның оны да Манас аруағына бағыштап жыр шертті. Қырғыз сахнасында, қырғыз өнерсүйер, әнқұмар жұртының қалың ортасында қызылордалық Лена Әбдіхалықованың жебей салған күміс үні қалды.

Әсіресе ақын қызымыздың қырғыз ақыны Оразбек Құтманәлиевпен айтысынан кейін іле-шала орындаған осы автордың «Кешіккен махаббат» әні жұртты теңселтіп жіберген. Нақ осы әуенде бұл ән қайталанбайтын, ешкім қайталай алмайтындай екен.

Қырғызға күнде барып, қымыз ішіп қайтатын ақын Есенкұл Жақыпбековтың атақты Әшірәлі Айталиевпен айтысына да жұрт жоғары баға берді. «Еңбек жолын енді бастап» мұндай үлкен айтыста тұсауын кескізген Ермек Жұматаев, Серік Қалиевтердің де аяқ алысы жаман болған жоқ. Айтыстың үшінші күні Ермек Жұматаев қырғыз ақыны Оразбек Құтманәлиевпен айтыста тапқыр-

лық танытқаны, ата сыйлай білгені үшін қадірменді ақынның он екінші баласы болып, тай мініп қайтты. Қырғыз елі «Манасты» қалай сүйсе, қазақ халқы да ер «Манасты» басына жастап, жаттап өскен ғой. Көкшетаулық ақын Баянғали Әлімжанов туралы дәл осылай деуге болады. Баянғалидың бұл 121 рет айтысқа түсуі екен. «Тек 58 айтыстан кейін Зайсан қаласында ат міндім» деп отыратын ақынның бүгінде 11 бас жүлдесі бар. Оның барлығы өзінің төккен тері, ел-жұртының қошеметі болса керек.

Қазақ айтыс ақындарының қарымын танытқан 1989 жылғы Халықаралық айтыс талай жампоздардың тұсауын кесіп, түндігін көтергені анық. Әңгіме реті келгенде осы сапар біз Баянғалидан сол айтысқа қатыса алмау себебін сұрап қалғанымыз бар. Сонда ақын күйзеле отырып «мен онда ауылда ағамның құлпытасын шауып, Алматыға жауапкершілікпен жүрдім емес пе» деген еді. Уақыт емші, бәрін де жазады. Баянғали бұл айтысқа ерекше шабытпен келіпті. «Манас» эпосын басына жастап өскен қазақ ұлдарының бірі менмін дегендей, бүгін оның нағыз бабына келген шағы екен, айтыс арасында жырдың басты-басты тарауларынан үзінді оқи жөнелгенде құдды қырғыз ба деп қалады екенсің. Жыр киесі Баянғали Әлімжановқа қырғыз топырағынан нар мінгізді. Оны ақын Қырғыз Республикасында енді ғана ашылған қазақ елшілігіне байғазым деп байлады.

Демеймін ешқашанда елден астым,
Келмейді және ешкімді белден басқым.

Бәйгені маған берсең, қалың қырғыз,
Аруағын сыйлағаның ер «Манастың».

Қазақтың өлең-жырын жырлай берем,
Манасты өле-өлгенше толғай берем.

Жол тартып жүректерге өлеңіммен,

Арасын қырғыз-қазақ жалғай берем! – деді ол толқып тұрып.

Өнерді өнер толықтырады, толқытады, толыққанды етеді дейміз ғой. Айтыс арасындағы үзілістерде көршілес Жамбыл облысы, Қордай ауданынан келген өнерпаздар көпшілік көңілінен шығып отырды. Аудандақ мәдениет үйінің жетекшісі Күміс Сәрсенбаеваның әулеті салған әні, Жамбыл қаласындағы «Айша-Бибі» халықтық би-ансамблінің бишісі Перизат Омарбекованың мың бұрала билеген биі, ағайынды Асхат, Мақсат Базарбаевтар мен Айдар Ос-

пановтың орындауындағы «Уа, жеңгелер», «Кермаралдай» әндері өз нақышымен, бояуымен Алатау аспанында қалықтап тұрды.

«Жас алаш», 7 қазан, 1993 жыл.

Жұмабай Есекеев

КӨКШЕНІҢ БҮГІНГІ БІРЖАНЫ

1979-1981 жылдар. Алматының сол кездегі Жоғары партия мектебінде оқып жүрген кезім. Бірге оқыған, өзімнен көп кіші, бір бөлмеде тұратын Шымкент өңірінің тумасы Шәймерден Дәуренов (марқұм) алғашқы танысқан күні: «Бүгін Баян ініңіз келеді, білетін шығарсыз?» – деді. Бұрын білмеген соң «жоқ» демей, не дейін? «Ім-м, қызық екен, осы жасқа келгенше «Көкшетаудың көкжалын» білмегеніңіз қалай?» деп көзін сүзе ақшаң ете түскені.

Содан, кейін Баянғалимен сөйлескенде: «Әй, Баян, сенің ағаңмен бір бөлмеде тұратын болдық. Сені сұрасам, білмеймін дейді. Сонысын ұнатыңқырамай тұрмын» депті.

Шәймерденді курстастары «Шахи» деп атайды екен. Баян екеуі университетте оқып жүргеннен жолдас көрінеді. Екі жыл бойы қадірлі іні болған, білікті азамат, ақын, әдебиетті жақсы білетін, сөзге өте шешен Шәймерден: «О, Баян түбінде бәрінен асады, оның өнері сегіз қырлы, одан бірдеңе шығады, айтпады деме» деп отырушы еді. Адамды тани, жақсыны көре білетін Шахидың аузы дуалы екен.

Сол тұста «Қазақ әдебиеті» газетінде істеп жүрген Баянғали бір сыпыра ұсақ әңгімелер жазып, сатирик жазушы атанып қалған. Сексенінші жылдарда оның алғашқы «Ұя», «Қиқыматтың хикаялары» атты кітаптары жарық көрді. Содан кейін Баянғали айтыскерлік, жыршылық екінші қырынан танылды. Осыған байланысты өзімен замандас белгілі ақын Жарасқан Әбдірашев жазған мына бір жыр жолдары оның өнердегі бейнесін айнытпай танытқандай:

Орыспен де санасты,
Қазақпен де санасты,
Қырғыз ба деп қаласың,

Орындаса «Манасты».
Қараса да қай тұсқа,
Қырандайын ол түлер,
Салсаң егер айтысқа,
Тұнып тұрған фольклор.

Мен мынаны асқақ айтып, асыра айтып, болмаса қосып айтып отырмын демес едім, бұл шынайы шындық, айқын ақиқат. Көзіміз барда көріп, құлағымыз барда естіп жүрген жай осы. Талай рет сапарлас, дәмдес-тұздас болған кезімізде оның көсіліп кетсе, көсем, шешіліп кетсе шешен, айтысып кетсе, аса беретін сәттеріне куә болып жүрмін. Таңғаласың. Таңдай қағасың, ырза болып, айызың бір қанып қалады-ау шіркін! Ол айтысқа шығып төгілте жырлай жөнелгенде еңкейген кәріден есеймеген балаға дейін қуана қол соғып, қолпаштап, қуанатынын қайтерсің. Өзің де солармен бірге толқып отырасың, жәй емес шаттанып кетесің. Айтыстың ата қасиеті осында шығар, сірә. Ал бірақ бәрінде осылай бола бермейді. Айтыстың да айтысы, оның да құнарлы, құнсызы бар. Әлгіндей делебе қозу Баянғалилар қатысқан дүбірлі сөз жарысында болатынын айтқаным ғой.

Әйгілі Кенен Әзірбаевтың Алматыдағы торқалы тойы. Астана жұртшылығы, бүкіл Әулиеата әулеті үлкен тойға жан-жақты әзірлік жасаған. Әрине мұндай аталы аста ақындар айтысы тойдың шырайын кіргізеді. Айтыс Республика сарайында өтті. Баянғали біртүрлі қобалжып, жеңіл сезім діріліне бой алдырды. Ығы-жығы халық. Республикалық айтыс болғандықтан, әр облыстан шақырылған ақындар көп. Баянғалидың жұбына талай айтыстарда жүлде алған, Республикаға танымал болып қалған майталман айтыскер Әселхан Қалыбекова кезікті. Қобалжитыны сол. Айтысқа алғашқы жұптардың қатарында шықпақ. Әлі біраз уақыт бар. Сахнаға бүйірлес дайындық бөлмесіне сия алмай байыз таппаған Баянғали дәлізге шығып кетті. Іштей күбірлеп қояды. Онысы түптен тартылатын, көмейге құйылатын сөз сұрағандай. Бір ой мазасын алып барады. «Әй, Шәрібек-ай, бір қикарлансаң, қоймайсың ғой, сен айтысуың керек, жығылсаң нардан жығыл, түссең, дөкейлердің өзімен түс деп болмадың ғой. Енді қарашы, қармағыңа қалай түсіп қалғанымды өзім де білмей тұрмын. Қинадың-ау, бауырым!» деген ой жетегіндегі Баянғалидың құлағына «Сахнаға келесі жұпты шақырамыз. Шымкент қаласының ақыны Әселхан Қалыбекова мен

Алматы қаласының ақыны Баянғали Әлімжанов» деп айтыс жүргізушінің дауысы саңқылдап жетті.

Баянғалидың ірі-ірі айтыстарының ең тұңғыштарының бірі осылай басталған-ды. Оған жоғарыда айтқан ауыз әдебиеті мен фольклорды зерттеуші, өзі де бұрын ақын болған Шәрібек Алдашев себепші болған еді. Теледидарға түсірілген сол айтыстағы Баянғали бастаған алғашқы шумақтарын біз де жаттап алғанбыз.

Сонда Баянғали:

Ассалаумағалейкүм, туған елім,
Абай, Жамбыл, Кенендер туған жерім.
Ұлы тойға шашу ғып шашады ұлың,
Жүрегін жарып шыққан өлеңдерін.
Жаяулап байдың қойын баққан Кенен,
Бәйгеге Көкшолақпен шапқан Кенен.
Теңсіздіктің талқанын әнмен шылап,
Өлеңмен өмір отын жаққан Кенен.
Арайлы Октябрьдің арқасында,
Алдынан бақыт таңы атқан Кенен.
Қайта түлеп самғаған қарт Жамбылға,
Ілесіп көкте қанат қаққан Кенен.
Осылай ұстаздарын айтқан Кенен,
Тамырын тым тереңге тартқан Кенен,
Қоспасыз алтыннан сөз соққан Кенен.
Аялаған елінің арқасында,
Аспанда жұлдыз болып аққан Кенен, –

деп қызып алды да, қызыл тілмен Әселханды ұрымтал тұстан буып тастап отырды.

Баянғали осылайша айтыс өріне құлаш жая самғады. Әуелде айтыс ақыны болам деп армандаған емес. Ойлаған да емес. Ол жас күнінде әдеби кітаптарды көбірек оқуға машықтанып, әсіресе ауыз әдебиетінің халықтық үлгілеріне деп қойған-ды. Асыл анасы – Қарауыл қызы халықтың жыр нұсқаларын жетік білетін, қисса-дастандардың үзінділерін өзіндік мақаммен жатқа айтып отыратын. Бала Баянғали сол қайнардан сусындап, ана әлдиімен соларды жүрегіне ұялатқан ақын.

Әрине, оның халық мұраларындағы тереңдік, батырлар жырындағы ой кестелері, образды сипаттар, тұлпарларды, сұлулықты, табиғатты суреттеу көңілін тебірентетін. ҚазМУ-дің филология

факультетіне түскеннен кейінгі студенттік қызығы мол думанды жылдарда да жас жігіт бойына жақсылық дарытып, ойына ұшқырлық пен мол білім орнықтырды.

Өзі туып-өскен Еңбекшілдер ауданындағы Бұлақ басында да ақылгөй, дана, сөз парқын білетін қарияларды, шежіре кісілерді, ән айтып, терме, жыр толғайтын жандарды да жиі кездестірген. Әрине, бұл жер қасиетті жер, құнарлы топырақ. Бұлақ басы деп отырғанымыз осы күнгі Степняк қаласының бұрынғы қазық қаққан алғашқы орны. Бұлақ басы десе дегендей. Үш жүзді әнмен қырған, қазақта айтыс өнерінің өлмес мұрасын тудырған ақтангер айтыс ақыны, дарынды композитор Біржанның Баянғалидай талай ұрпақтарына шын мәнісіндегі бастау болғанын тегін деп көр.

Баянғали әлі қырықтың жалынан енді ғана ұстайтын жалындаған жігіт шағына келді. Күш-қуаты мол, шабыты шарықтаған, жыр көгіне қыран құстай самғайтын кезге жана жетті. Әлі қылшылдаған жас десек те, айтыс өнерінде көтерілген өрі биіктеп кеткен. Осы кезге дейін-ақ ол 107 рет айтысқа түскен екен. Жасына, айтысты бастаған уақытына қарасаңыз, бұл айтыс тарихында бұрынсоңды болып көрмеген көрсеткіш. Ешкім елемесе де ол өзінің 100-айтысын атап өтіпті. Бұл айтыс өткен жылғы күзде Тоқтар Әубәкіровтың ғарышқа ұшқанына бір жыл толуына орай Қарағандыда өткен айтыс еді. Сол жолы ол үш бірдей ақынмен – Д. Сәтібековпен, Қабдыжәлел Сахариямен, Серік Құсанбаевпен айтысып, Тоқтар Әубәкіров атындағы жүлдені жеңіп алған-ды.

Баянғали қайда бармасын, кіммен айтыспасын, бәрінде де елін, жерін, өзінің табиғаты сұлу Көкшетауын, Біржан жұртын жырына арқау етіп, «Бізді ешкім жеңе алмайды ұмытпасақ, бір Алла, пайғамбар мен бабамызды» деп отыратыны қандай жақсы. Немесе, 1991 жылы Қабанбай батырдың 300 жылдық асында С. Құсанбаевпен айтысқанда:

Тойында Қабанбайдың, ұлым, енді,
Жырла деп атам Біржан жырын берді.
Оқжетпес, Бурабайым қолын бұлғап,
Қарағай, қызыл қайың бүрін берді.
Көкшенің тау- даласы дүр сілкініп,
Сексен көл тереңінен тебіренді.
Бурасы Абылайдың буырқанып,
Үңгірі Кенесары күңіренді,

Еске алып аруағын бабалардың,
Қазағым, елдік сәнің бүгін келді! – деген елге арқа сүйеген ай-
шықты жолдарды, Көкшетаудағы Абылай тойында Ерік Асқаровқа
жауап қайтарғанда:

Айтатын сөзіңді енді мықта, інім,
Талайды айтыстарда жыққан інім,
Ішінде айтыстардың ең алғашқы
Шетелге экспортқа шыққан інім.
Талайды айтыстарда жеңген інім,
Өленді қамшыдай ғып өрген інім,
Шетелге экспорт боп шығып кетіп,

Көкшеге импорт болып келген інім! – деп айтқан әдемі әзіл
уәжін көп ақындар естерінен шығармай айтып жүр.

Баянғалидың 107 айтысының қайсыбірін айтып жатарсың, Иса-
ның 90 жылдығына – Керекуде, Қазақстанның 70 жылдығына – Ал-
матыда, Кенесарының 190 жылдығына – Көкшетауда, Есет батыр-
дың 325 жылдығына – Ақтөбеде, Сырым батырдың 250 жылдығына
– Оралда, Ілияс Омаровтың 80 жылдығына – Қостанайда, Қожабай
ақынның 100 жылдығына – Жездіде, Шұбыртпалы Ағыбай батырға
арналған – Ақадырда, Республика күніне арналған – Алматыда,
кеншілер еңбегіне арналған – Жезқазғанда, тағы басқа жерлерде
өткізілген республикалық аламан айтыстардың бәрінен де Баянғали
абыройсыз оралған емес. Ол 9 рет бас жүлдені жеңіп алды. Бірінші,
екінші, үшінші орындарды жеңіп алғанының өзі қаншама.

Мен де айтыскер ақын ретінде Баянғалимен бірге республика,
облыс көлеміндегі талай-талай тойларға қатысып, облыс атынан
солардың аясында өткізілген айтыстарға қатыстым. Біріміз аға, бі-
ріміз іні болып, бір-бірімізге ақыл қосып, сыйласып-құрметтесіп
келеміз. Жоғарыда айтып өткен көп айтыстар әлі күнгідей көз ал-
дымда. Солардың әрқайсысының орны бөлек- бөлек. Дегенмен, ме-
нің есімде қалғаны 1991 жылдың шілде айында Ақмоланың Ерей-
ментау бауырында өткізілген қазақтың хас батыры Қанжығалы Бө-
генбайдың 300 жылдығына орай өткізілген тойдағы айтыс еді. Баян-
ғали айтысының бағы Ерейментаудағы осы аста ерекше ашылды
десем, артық емес. Ол Құлагер құлаған Ерейментау етегінде ерекше
шабытқа мінген еді. Алғашқыда Жадыра Құтжановамен айтысып,
ұпайы жоғарғылар жұбына шықты да, соңында атақты айтыскер
Қонысбай Әбіловпен айтысты. Сөйтіп дес бергенде, аруақ қолдап,

бас бәйгеге тігілген құла атты Баянғали елге мініп қайтты. Осылайша Ерейменнен Көкшеге Құлагер қайтқандай болған еді. Сол жай маған қатты әсер еткен-ді. Содан бері имандай шыным, Баянғалиды айтыскер ақындардың Құлагері, жұлде бермес жүйрігі деп жүрмін.

Өзім білетін Баянғали тұла бойы тұнған дарын иесі ғана емес, сонымен бірге адамгершілігі мол, кісілігі көп, сыпайы, турашыл, дос дегенге, жолдас болғанға бөліп берер жүрегі бар жомарт пейілдің, намысты қолынан бермейтін, сүрінгендідемеп, жығылғанды көтеріп алатын мәрт мінездің жігіті. Сонымен бірге оның бойына айтыс ақындарына тән ұстамдылық та бірте-бірте қалыптасып келеді. Оның айтысқа шығардағы ұлттық киімі де оның өзіндік талғамымен тіктірілген.

Қайда той, ас өтсе, әңгіме болса, Көкшетаудың ресми орындары арқылы емес, тура өзіне, Кеңашыға шақыру қағаздары келіп жатады. Кеңашыдағы елге қадірменді әкесі Тақан ақсақал, Құдай қосқан қосағы Әлия мен мектепте оқитын ұлы Нұрлан осындай айтыстарға, сапарларға ата шаңырағынан, бақытты отбасынан тілекші болып шығарып салады. Ал Баянғали болса, бүкіл Көкшетау, Біржан елінің, Кеңашы ауылының намысына, абыройына дақ түсірмей, халқының ақ тілегін орындап оралатын.

Ана бір жылдары Баянғали «Жұлдыз» журналында қызмет етті. Әке қасына, туған елге оралмақ ниетін айтып, журнал ұжымымен қоштасар сәтте өзімен қызметтес болған белгілі тарлан ақын Ғафу Қайырбеков мынадай өлең шумағымен жол болсын айтқан екен:

Рахмет «Жұлдызға еткен еңбегіңе,
Жұлдыздай шыға бер сен ел көгіне.
Оранып мауқыңды бас бала қыран,
Көк майса Көкшетаудың жөргегіне.

Міне, содан бері ол туып өскен Кеңашы ауылында тұрады. Еңбекшілдер ауданының «Қазақ тілі» қоғамының бір жүгін көтерісіп, көмек көрсетуде, ел ішінде жас ұрпаққа тәрбие беретін ақындар мен термешілер, әншілер, өнер мектебін ашып басшылық жасауда.

Баянғали айтыс ақыны ретінде қазір толысу үстінде. Оның әрбір айтысы жұрттың рухани байлығына айналып жүр. Ендеше қалың қазақ таныған, үш жүзге аты мәлім болған жезтаңдай айтыскерді Көкшенің бүгінгі Біржаны деудің әбден орны бар.

«Көкшетау» газеті, 6 сәуір, 1993 ж.

Естай Мырзахметұлы

МЕН ҰМЫТПАС ҮШ МӘРТТІГІ

Әдетте, «елу – ердің жасы» дейді. Қаншалықты мән-мағына жатыр осы сөзде.

Мұндайда жылы лебіз арнайтын бір жақсы ырым бар ғой. Баянғали атына да лебіз білдіруден кенделік бола қоймасы анық. Жасаған Ием берген бақыты – бойға біткен өнері бас-басына моншақтай тізіле, түгел теріле айтылары сөзсіз: ақберен ақындығы, бәзбіреулерге жайсыз тиер түрпі тілді жазушылығы, драматургтігі және басқалары. Мұның бәрін мен басқалардың сыбағасына қалдырмақшымын. Баянғалидың басқа бір қыры, мен үшін өмір-ғұмыры ұмытпасқа айналған сыйпаты – бүйірімді түрткілеп, тілім ұшына орала беретін...

1987 жыл. Көкшетау облысы ақындарының аламан-тасыр айтысы. Ақындарды шама-шарықтарына қарай жұптап жаттық. Баянғалиға кезек келді. Басымызды қасып-ақ қалдық. Онымен жұптасуға қай жүрек жұттыны табамыз? Қазылар алқасының тізгіні менің қолыма тапсырылған. Тәуекелге бел байлап Құдаш баланы – Құдайберліні ойға алдым...

Көкен ақын Құдайберлі дегенде емешегі үзіліп тұрады:

– Осы дұрыс! – деп, нығарлай қостады.

Баянғали мен Құдайберлі шықты сахнаға. «Көкшетау» мәдениет сарайының кең залында ине шаншар жер қалдырмай тізе түйістіре, иін тірестіре отырған, сыймағандары ашық есіктен анталай-аяқ талдырып тұрған жыр сүйер қауым, әй, бір жырғап қалды-ау! Ұтқыр сөз, жарасты әзіл көңіл қытықтап тудырған ду-ду күлкі, әсер күшіне ие бола алмай қиқулай салған айғай-сүрен төбені төңкеріп тастар ма екен дейсің! Екеуін жұптастырғанымызда жаза баспағанымызға көз жетті. Көңіл марқайды! Ал бірақ жеңісті кімге береміз? Әйтеуір біреуіне беруіміз керек. Сонда қайсысына? Баянғалиға берсек, Құдаштың көңілі жасып қалуы кәдік. Құдашқа берсек, Баян батырдың шамына тиюі ғажап емес.

Не десе де қиналдық.

– Көке, – дедім Көкен ақынға. – Баянғали бағы жанған жігіт қой. Осы жолы Құдайберлі баланың бетін қайтарғым келмейді менің. Қолтығынан демеп жіберсем деймін. Баянғали түсінер. Ренжімес. Өзім айтармын... Түсінбесе, ренжісе, онда мәрттігі болмағаны.

– Есаға, – деді Көкен жарықтығым, жасы кіші мені Есаға деп атайтын кішілігімен, – осы ойыңыз дұрыс. Сіздің бетіңізден алса, Баянғалиға мен де айтармын...

Сөздің нұсқасы, сахнаға шығып, анталаған шарай көздер алдында Құдайберлінің атын атадым. Көптің көңіл кілтін дәл тапқан екенбіз, дуылдаса, дүрілдете қол соқты.

Енді маған Баянғалидың ауанын аңдау керек еді. Тамырын басып байқадым.

– Жок, аға, мен ондайдың адамы емеспін ғой. Неге ренжиін! Дұрыс істедіңіз. Құдаштың қуанғаны менің қуанғаным! – деді Азаматым!

1993 жыл. Ақан серінің 150 жылдық мерейтойы. Ақындар айтысына кілең шашасына шаң жұқпас шаңқан боздар жиналды. Әселхан Қалыбекова, Қатимолла Бердіғалиев, Аманжол Әлтаев, Абаш Кәкенов және басқалары дегендей. Қазылар алқасының екі тізгін, бір шылбыры тағы да менің қолыма тапсырылған.

– Аға, мен бұл айтысқа қатыспаймын, – деді Баянғали.

– Себеп? – Сынай да сәл таңырқана қарадым жүзіне.

– Қатыссам, қайтсе де маған бүйрегіңіз бұрады, жүлденің бірін бұйыртасыздар. Өз Көкшетауымда, өз Ақанымыздың тойында жүлдеге жармасып жатсам, ұят болмай ма. – Баянғали осылай деді. Мәрттік пе?!

– Ой, ақылыңнан айналайын сенің! – дедім сүйсіне.

Бас жүлдені Қатимоллаға лайықтадық. Ат мінгіздік. Менің Абайжаным екі жүлде тағайындаған еді: үлкен тоңазытқышпен Әселханды қуанттық. Өзіміздің Құдашты да құр қалдырмай теледидар атадық.

1994 жыл. Көкшетаудың Көкен ақынының жетпіс жылдығы. Айтыс өнерінің небір сүлейлерінің басы тоғысты. Баянғалиымыз тағы да айтыстан бой тартты. Сөз баяғы... Мәрттік пе?.. Мәрттік!

– Ой, айналайын сенің ақылыңнан! – дедім, бұл жолы екі сөзімнің орнын ауыстыра, тәнті көңілім тасып-төгіле!

1994 ж.

Ибраһим Салахов

*Татарстанның Ғ. Тоқай атындағы мемлекеттік
сыйлығының лауреаты*

Б. ӘЛІМЖАНОВТЫҢ ЖЫР ЖИНАҒЫНА ПІКІР

Мен Баянғали Әлімжановты Қазақстандағы ірі айтыс ақыны деп білемін. Оның көптеген айтыстарын, арнау өлең шашуларын тыңдап жүрмін. Өткір сын, әдемі әзіл, қуатты қалжыңбой тастап отырады.

Мәселен, Көкшетау облысындағы колхоз, совхоз атауларын сынға алып:

Жер алса Балкашин мен Ломоносов,
Ойыңды отты қамшы алады осып,
Куйбышев, Котовский, Рузаевтар
Аталып, ұмыт қалды ағам Досов!

Жиналып қырдан келген, ойдан келген
Даланы ат ойнатар майдан көрген,
Теңіз, мұхит түгілі, көлшігі жоқ
Далаға Краснофлот қайдан келген?

Красноармейск, Краснодарское, Красный Яр,
Краснокиевка, Краснокаменка, Поляны бар,
Көгілдір Көкшетауды жан-жағынан
Құрсаулап тастапты ғой «красныйлар»! – дегенін қалай құп-тамассың.

Баянғалидың Қазақстандағы ірі манасшы екендігін де жақсы білеміз. Қырғыз елінің Халықаралық сыйлығына ие болғанына қуанамыз. Оның жинаққа енген әдемі әзіл, қалжыңдары, әсіресе өз тұрғыластарына айтқан өткір сөздері жинақтың құнын арттыра түспесе, әсте кемітпейді.

Қазақтың Сырбай, Ғафу сияқты көптеген қаламгерлерінің табан астында бірер шумақпен ой түйіп тастайтын дәстүрін Баянғали одан әрі жалғастыра түскендей екен. Бұл да қуанышты құбылыс.

Өз басым жинақ етіп ұсынуға лайық дүниелер топтастырылған деп бағалаймын.

Әңгіме «Деген екен» кітабының қолжазбасы жайында.

Болат Бекенов

ДАРЫНДЫ АҚЫН, АСЫЛ АЗАМАТ

Баянғалимен жүздесіп, араласып жүргенімізге төрт жылдай болды, бірақ сыйластығымыз ондаған жылдарға татырлық, кездесіп, араласып, сөйлесіп, сырласып жүретін орнымыз аудандық «Қазақ тілі» қоғамының отауы болатын. Ел, тіл тағдыры мәселесі сөз болғанда әр адамның азаматтық деңгейі, ой өрісі, сана-сезімінің аумағы анық көрінетін кезі ғой. Сол алғаш кездескеннің өзінде Баянғалидың адамгершілік пен азаматтық дәрежесінің биік екеніне әбден көзім жетті, тіл мәселесі сөз болғанда, айтар ойын орнынан тұрып барып қабағын түйіп, қазір орындай ғой дегендей, бір-екі сөзбен айтып, сосын ерсілі-қарсылы үндемей жүріп алатын әдетіне қарай, ішінің алай-дүлейін сезінетінмін, сол кезден біріміз аға, біріміз іні болып сырласып келеміз.

Баянғали талай айтыстарда алдына жан салмаған беделі зор айтыскер ақын, жазушылық, жыршылық манасшы өнері өз алдына бір сөз. Айтыстарда Баянғалидың сөз шеберлігі, ақындық дарыны, ұшқырлығы, әзіл, сықақ шеберлігі, философиялық өрнектері көз тартады, елең еткізеді.

Айтыс үстінде айналасына қарап, байқап қалған, көзі шалған өзгерістерді қолма-қол іліп алып сайрай жөнелгенде, отырғандар дүр етеді, ду күледі. Бұл нағыз айтыскер ақынның өнері. Оның сондай өткір, әзіл, сықақ шумақтары ел аузында «Баянғали айтқан екен» деген аңызға айналып барады.

Біздің Еңбекшілдер ауданын, Көкше өңірін Баянғали бүкіл Қазақстанға жария етті, үш жүзге әйгілі болған Біржан атасының өнерін жалғады, жаңа түр берді.

Баянғали, қырыққа қырықтар қосылып, бақытты өмір жолдары жалғаса берсін, бойындағы ақындық шабыт арылмай, өнерің шыңдала берсін, біз, жерлестерің, табысыңа, азаматтығыңа әрдайым риза болып отыратын болайық.

Туған күніңмен, жақсы інім.

*Еңбекшілдер ауданы.
1994 ж.*

Төлеген Қажыбаев

БАРЫҢА СЕНІҢ МАҚТАНАМ

Бұркылдап шабыт қайнары,
Желкілдеп жырдың айдары,
Өзіңсіз өтіп көрген жоқ,
Алқалы ақын тойлары.

Көкше деп сен де сермедің,
Тұнығын жырдың тербедің.
Тайғақты тұстан тайынбай,
Намысты қолдан бермедің.

Біржаннан қалған көмейдей,
Сөйлесең кеттің бөгелмей.
Өлеңді сөздің өрнегін,
Өрімдеп тердің шебердей.

Жосылтып кетсе ақтабан,
Самғауға биік шақ қалам.
Базарлы тойдың бағланы,
Барыңа сенің мақтанам.

Дулатып қолды ұрғыздың,
Залдарды талай тұрғыздың.
Ыстықкөл төсін тулаттың,
«Манасын» ырлап қырғыздың.

Табысын тілеп Баянның,
Талай түн шошып ояндым.
Биігің алда, бауырым,
Мұзбалақ тұсқа таныдың.

Алмастай алғыр, беттім ау,
Қырыққа сен де жеттің-ау.
Олжасыз елге оралмас,
Құлагер тұяқ тектім-ау.

Самғатып шабыт қиялын,
Қылыштай қарпып қияқ үн.
Көкшенді көтер биікке,
Біржаннан қалған тұяғым!

1994 ж.

Төлеу Дүйсенбаев

БАЯН АҒА ТУРАЛЫ БІР ҮЗІК СЫР

Қай заманның болмасын өз тұлпары, өз сұңқары, дара туған бұлбұлы, елден ерек тұлғасы болады. Халқымыздың тарихына үңілсек, қай салада болмасын ондай адамдар жетерлік. Бірақ, бәрінің бірдей жұлдызы жанып, ел ішінде олардың еңбегі мен ерлігі кеңінен танымал болды деп айту қиын. Бірін өскелең ұрпақ бұрыннан білсе, екіншісінің өміртарихын, әдеби мұрасын, елге сіңірген еңбегін енді танып, жаңадан жиып жатырмыз. Оған да шүкіршілік дейміз.

Қолыма қалам алып, ұзын сонар кіріспе жазуыма өткен уақыттың елесі емес, бүгінгі күннің әсері себепші болып отыр.

Яғни, бүгінгі әңгіме біздің заманымыздың Біржан салы, асқан дарын иесі, жерлес ақын Баянғали Әлімжанов туралы болмақ.

Бірден ашығын айту керек, Баян аға өзін Біржан салмен тең қойғанын ұнатпайтынын біле отыра, осы теңеуді қолдануымның өз себебі бар. Өйткені халық даналығына сенсек, тұлпар жүрген жерде із қалады емес пе? Міне, жүз жылда бір туатын суырыпсалма ақын биыл қазан айында қырық жылдық мерейтойын тойлап отыр. Шынын айтсақ, ақынның ғана тойы емес, еліміздің тойы болар жөні бар еді. Амал нешік, заманның тарлығы, қалтаның тақырлығы мәжбүр қылып отыр емес пе!?

Б. Әлімжановтың шығармашылық жолы, жазған еңбектері мен айтыстардағы жүлделері туралы аудандық газетте бірнеше рет айтылды да. Оларды қайталаудың реті жоқ шығар. Менің айтпағым басқа. Біреулер Баян ағаны сахнадан көріп, оның суырыпсалма өлеңдерін естіп, соған риза болса, мен ақын, жазушы жерлесіміздің адамгершілік қасиетін көріп, оған тәнті болған жанның бірімін десем, артық айтқандық болмас.

Сексенінші жылдардың аяғында Баянғали Тақанұлы Алматыдағы беделді жұмысын тастап, елге оралғандағы себебі де анасының денсаулығы, ата-анасына деген сүйіспеншілік еді. Жалпы ата-анасына құрмет, туған елге деген ыстық сезім оның бойындағы ақындық өнерінің оянуына себепші болуы да күмәнсіз.

Аудандық «Қазақ тілі» қоғамымен бірлесе отырып, ақын жерлесімізбен бірқатар ұжымдарда кездесу кешін өткізген едік. Сондай кездесулердің бірінде Абай атындағы № 2 қалалық мектеп оқушылары: «Алғаш рет шығарған өлеңіңіз есіңізде ме?» деген еді. Сонда Баян аға сәл ойланып, балалық шағын есіне түсіріп:

Жас күнімде «Бұлақ басының» балалары жиналып, қыр астындағы алаңда доп ойнаймыз. Бір жолы ойыннан келе жатып, қыр басына шыққанда айналаға, төбеден көрінген табиғат тамашасына қарап, ойыма бір өлең сияқты тізбектер келген еді, – деп жауап берген-ді. Жалпы, мектепте оқып жүргенде ол көп сөз жоқ, цифрлар тілімен ғана сөйлейтін математика пәніне жүйрік болған. Баянғалиды оқуға түсуге барғанда филология факультетін таңдауына да анасының аузынан естіген халық әндері, қисса, әңгімелері әсер еткені анық. Ал сатирик-жазушының ақындық өнерімен ел ішінде кеңінен танымал болуы да өз алдына бір төбе әңгіме.

Бұл әңгіме 1984 жылы болған еді. Айтыс өнерінің қайта өрлеу шағы. Жазушылар арасынан Алматыда өтетін айтысқа жіберетін өкіл іздейді. Сонда біреудің ойына Баянғалидың әзіл-оспақ өлең шығаратыны есіне түсіп, Баянғали барсын айтысқа, – дейді. Бұл «бармаймын, мен ақын емеспін» дейді. Өріптестері «барасың, бармасаң, қатыннан қорыққан қорқақ болғаның» деп қайрайды. Баянғалидың қарсыласы шымкенттік белгілі, әйгілі ақын екен. Содан, соңғы сөзге намыстанған Баянғали алғаш рет айтысқа қатысып, жүлделі орынның біріне ие болады. Міне, содан бері 138 айтысқа қатысып, талай мәрте жеңімпаз, жүлдегер атанған. Алғашқы бас бәйгеге жеті жылдан соң, Зайсандағы қайырымдылық айтысында ие болды. Баянғали айтысына куә болған адамдар оның сөз шеберлігімен қатар, жан-жақты білімділігі, түйдегімен әзілді тастай отырып, адамды үлкен ойға жетелейтін, қайтарып тастап отыратын өзіндік ерекшелігі бар ақын екенін біледі деп есептеймін. Оның үстіне шындықты тіліп айтып, көңіл қалдырмаса да, тесіп айтатыны тағы бар. Ал мұндай мінез қазылар алқасының бәріне бірдей ұнай бермейтіні шындық. Алған бәйгелерінің бірін мініп, енді бірін қайырымдылық қорына беріп, екіншісін тағы біреуге байлап, жомарт қолын, ақ жүректігін де танытып жүрген абзал азамат. Мұны екінің бірі біле бермегендіктен болар, бір жиында шаруашылық басқарған азаматтардың бірі айтқан екен: «Баянғали, бәйгеге ат мініп жатырсың, жылқың көбейген шығар». Сонда Баянғали: «Құдайға шүкір, халқымның бергенін жеп жатырмын, бірақ үкіметті жегендей болмайды екен», – деп жауап беріпті. Жалпы қызғаныш, көре алмаушылық деген бұрыннан келе жатқан кесел ғой. Кешегі күнге үңілсек, Көкшетау өңірінің өнер адамдары өз өмірін трагедиямен аяқтаған: Ақан серіні жалғыз тастадық, Біржан салды «жынданды» дедік, Үкілі Ыбырайды итжеккенге айда-тып, сүйегінің қайда қалғанын білмейміз. Өткеннен сабақ алатын күніміз жеткен шығар. Біржан сал басқан топырақта туған Баянғалидың еңсесін баспай, жұлдызын жарқыратып ұстауымыз біздің елдігімізге сын.

Жасыратыны жоқ, елге оралған алғашқы жылдарында, бір жерге жол жүре қалса, ел намысын қорғау үшін, қолына домбырасын алып, жол үстінде қол көтеріп, көлік тосып тұрған кездері де болды. Мұны еске алуымның себебі – өнер адамына деген көзқарасымыздың әлі де болса мешеу қалғанын ащы да болса айту.

Жамбыл облысында Кенен Әзірбаевтың мұражайы, сәулетті ескерткіші сонау сексенінші жылдардан бері бар. Ал, біз Біржанның бейітін биыл көтеріп жатырмыз. Оның өзінде күңкіл сөз айтып, тар кеуделік танытып жүргендер арамызда баршылық.

Құдайға шүкір, ауданымызда өнерге деген көзқарас оң. Біздің әдетіміз бе, болмаса сын түзелмей, мін түзелмейді деген кешегі күн идеологиясының салқыны ма, адамды, әсіресе басшы адамды сынауға бейім тұрамыз. Ал оның жақсылығын айтсақ, жағымпаз болып көрінгендей боламыз. Әділін айту керек, Қызыр Ыбырайұлы аудан әкімі ретінде ел ақыны Баянғалиға көп құрмет көрсете отырып, өнерге деген көзқарасын танытты. Міне, сол кісінің көмек-қолдауымен ақынның тұрмыс жағдайы жақсарып, оның шығармашылық өнері ел ішінде кеңінен танымал болуда. Ақын ел еркесі деген халқымыздың бойына сіңген қоғамдық пікір қайта оралғандай.

Міне, ақын жерлесіміз Баянғали Әлімжанов қырықтың қырқасына шығып отыр. Ал ақындық өнердің жолына түскелі он жыл толып отыр. Осы мерейлі мерекесімен жерлесімізді құттықтай отырып, денсаулығының зор болып, қаламыңыз жүйрік, ақындық шабытыңыз тосылмай, халқын күткен қалаулы шығармалар туындай берсін деп тілек білдіреміз.

1994 ж.

Бақберген Амалбек

БАЯНҒАЛИ БАЯНЫ

(Қазақтағы манасшы Б. Әлімжанов туралы сыр)

Қазақта «Манас» ауызға алынса, Баянғали ойға оралады, әңгіме арқауы Баянғалиға тірелгенде, көз алдымызда тұлғаланып «Манас» тұра қалады. Бұл қазақ ақынының қырғыз мұрасын қызынып, қырық күн жырлар қыран мінезінен, егіз елдің ертеңін ойлар бауырмалдығы мен қоғамдық санаттың салтанатын сомдаған кайраткерлігінен өрбіп жатады. Бауырлас халықтың тарихи бол-

мысын ғана емес, табиғи тыныс-тіршілігін, салт-санасын тұтастырған асыл жырын әспеттеуге арналған батылдық Баянғалиды бұдан да асқақтата түседі.

Аяулы Ғафу Қайырбеков ағамыз 1992 жылдың 22 қазанында «Егемен Қазақстан» газетінде жарияланған мақаласында былайша толғанады: «Қазір Көкшетаудағы жас ақын Баянғали Әлімжанов сол «Манастың» бірнеше тарауын қырғыз тілінде керемет орындайды. Қайда жүріп үйренгенін құдайым білсін. Қазақтағы манасшы-Баянғали сирек құбылыс. Ау, қанша туыс болғанымен, басқа ұлттың тілінде бүкіл бір қиссасын жатқа айтқан кім бар? Орыстар мұны «феномен» десе керек».

Бір адамның бағын жандырап баға! Иә, қайда жүріп үйренген?

Жамбылдың Сүйінбайға сыйынатындай жан елжіретерлік бар жерде кісі мақсатына бір табан жақын жүреді. «Манасты» жүрекпен сезініп жырлау үшін табиғи дарын қажет, – дейді Баянғали. – Таза қазақпын. Әкем Тақан – Керей, шешем Бәтима – Арғын қызы. Осы маңайдың азаматтары Шәкәрімнің «Қалқаман-Мамырын» кезінде менің анамнан естіп тамсанған. Атам Әлімжан дүйім жұртқа белгілі қиссашы болыпты. Кіндік кескен жерім Біржан сал жерленген Бұлақ басы қыстауы екен. Дарын тұқым қуалағанымен, ел таңдамайды. Қазақ-қырғыз тамырлас, тағдырлас халық қой. Әдебиеті де, мәдениеті де қатарлас өрбіген. Біздің батырлар жыры мен «Манастың» үндес үйлесетіні сондықтан. Еліміздің ерлік жырларын жаттамаған қазақ кемде-кем шығар. Әке-шеше ел-аймақ басы қосылса, батырлар қиссасын бір қайырмай, тарасатынын көрген жоқпын. Бұл үрдіс бізді де баурап, үлкендердің алдында тақпақтата жөнелгенде, сол батырлардың жетегімен аруақтанатынбыз. Алпамыс, Қобыланды, Ер Тәуке, Арқалық батырлар туралы жырларды жұртшылықтың қолқа салуларын тоспай-ақ төгілдіретін жағдайда болдық. Ұлағатты ұстаз Рымғали Нұрғалиевтың ықпалымен «Батыр Баянды» толық жаттап, жұртшылыққа таратып жүргенімді мақтан тұтамын.

Бұдан түйгеніміз Баянғалидың ұлттық өнеріміздің жауһарынан сусындап, оны жанындай сүйіп қастерлейтіндігі. Осы қасиет оны Манас әлеміне жетеледі.

Бала Баянғалиды «Манасқа» өзінен бес жас үлкен ағасы Мейрамбай баулыды. Бесінші класта оқып жүргенінде Мейрамбай «Манастың» қазақша аудармасын алып келген. Жарыса жаттаған-

да, Баян алда болатын. Түн ортасы ауғанша кереуетте фонарик жарығымен оқып ұйықтайтыны есінде. Бұл Горькийге еліктегеннен емес, әрине. Радиодан «Манастың» үзінділері беріледі деп хабарлағанда, Мейрамбайдың алаөкпе күйде інісін іздегенін айтсаңызшы. Мәңгілік жыр құлағына мәңгілік құйылып қалды.

Миллион жолдан асатын (бұрынғылар алты ай жырлаған) «Манасты» ырғағынан жаңылмай, қарадүрсін қағылмай, жұртшылыққа жеткізу оңай ма? Ғұлама Әуезов манасшылардың өзін бірнешеге бөліп, «жомықшыларды» ерекше бағалаған. Олар «Манасты» аруақ аян беріп, қолға алған деседі. Біз Баянғалиды жомықшылардың ортасына күмп еткізбегенімізбен, Қазақстандағы жалғыз жыршы ретінде олардан әсте кеміте алмаймыз. Бұған қырғыз ағайындардың өзі куә. Әсіресе, оны құрмет тұғырына көтерген Бішкектегі «Ақтаңдай-93» қырғыз-қазақ ақын-жазушыларының фестивалі болды. Талантты қырғыз ақыны Оразбек Құтманәлиевпен айтысып:

Байтақ әлем бұл күнде,
Қырғыз десе, Манас дейд,
Манас десе, қырғыз дейд.
Дәл Манастай қырғыздың
Қасиетін ешкім де

Бұл жалғанда білгізбейд! – деп бастаған Б. Әлімжанов бас жүлдені иемденіп, түйе мінді. Бұның алдында Асанбек Иманбаев қырғыз мәдениетіне қатысты қазақ азаматтары туралы телехабар жасаған еді. Онда Баянғали «Көкетай ханның асынан» ұзақ толған.

Баянғали «Манасты» жырлап қана қоймай, оның мәртебесін өсіруге үлес қосып келеді. 1984 жылы «Жұлдыз» журналында жұмыс істеп жүрген Баянғалиды «Халық қазынасы» телехабарын жүргізуге шақырды. Қызық болғанда, хабарға қатысуға тиісті жыршы бір себеппен келмей қалып, тәуекелге бел байлаған Баянғали «Сөз басы» «Алмамбет пен Шуақтың ерегісі», «Түкті табын Түкібай мен шынашақтай Ер Ағыштың күресі» тарауларын 25 минут бойы жырлаған. Ол теледидардың «Алтын қорында» сақтаулы. Бұған риза болған қырғыз қомызшысы Асанбек Қыдырназаров «Социалистік Қазақстан» газетіне «Алатаудай алғыс айтамыз» атты мақала жариялады.

Б. Әлімжанов ізденісі мұнымен шектелмейді. Он жыл бұрын «Шоқан және Манас» атты телехабар жасағаны көрермен есінде. Ал былтыр Көкшетау теледидарының тапсырмасымен «1000 жыл жасаған «Манас» деген тағылымды хабар ұйымдастырды. Баянғалидың үш мемлекеттің Президенттері қатысқан Ордабасындағы жиынға «Манасты» жырлау үшін арнайы шақырылуы көкшеліктерге ғана емес, дүйім жұртқа биік мерей деп бағалаймыз. Міне, енді «Манастын» 1000 жылдығына арналған салтанаттарға арнайы шақыру алып отыр. Әлем назар тіккен тойда «Бабалар аруағы қолдасын, батыр Баян!» демекпіз біз де.

Жұрт аузындағы: «Баянғали қайда жүр осы?» деген сұраққа жауап алмай, мақаламыз түйінделмес, сірә. Біршама кітап шығарып, Алматыдағы алқалы топтан көз жазу оңайға тимеген көрінеді. Басты себеп – аяулы ананың қайтыс болып, қарт әкенің жалғыз ұлға алаңдауы. Шын дүлдүлге ауыл да алтын мекен. Баекең бір-екі кітаптың басын қайырып, қағазы жоқ, қадірі үлкен баспаларға өткізіп қойыпты. Әсіресе ел ішінде ақындық тынысы кеңі түсті. Соңғы жылдары 140 айтысқа қатысқан екен. Соның он бесінде бас бәйгені еншіледі, отызында жүлдегерлер қатарынан көрінді. Ұлы да қуаныш. Міне, ақын ауылда түлеп, ауыл абырой арқалады деген осы.

Баянғали айтыста жеңумен байып кетті деген бекер. Ардақтысын ауыл құрметтейді. Абайдың 150 жылдығына арналған жыр додасында лауреат атанды. Әкімдердің ұйғаруымен облыстық «Көкшетау правдасы» газетінің меншікті тілшісі болып жүрген Баянғали «аудан ақынына» айналып, қызмет көлігіне «Жигули» берілді. «Кеңашы» кеңшарының директоры Қалиасқар Әйткенов төрі кең үй салып берді. Баянғали мен Әлия отауының озық тұруына таяныш болған Молдабай мен оның жұбайы Бақыт сынды құдайы көршісі бар. Облыстың ақын-жыршылар кеңесінің төрағасы ретінде шәкірттер тәрбиелеудегі жұмысы да жеміссіз емес. Дәл осы тұрғыдан алғанда Баянғалидың бай екені рас.

«Егемен Қазақстан», 1995 ж.

Сағымбала Сүлейменқызы

КӨКШЕТАУДАҒЫ «ҚҰДАЛЫҚ»

Өткен бейсенбіде Шахмет Құсайынов атындағы Көкшетау қазақ музыкалық-драма театры сатирик жазушы Баянғали Әлімжановтың «Құдалық» спектаклімен өзінің үшінші маусымының шымылдығын жапты. Бұған дейін де бірнеше рет қойылған спектакль тағы да үлкен анилагпен өтіп, көрермендердің ыстық ілтипатын туғызды. Сонымен, ашылғаннан-ақ талғампаз Көкше жұртын жарқын ізденістерімен тәнті етіп келе жатқан театр ұжымы демалысқа шықты. Өскелең өнерлерімен Көкшенің көркіне көрік қосқан ұл-қыздарымызды келесі маусымның ашылуына дейін сағына тосарымыз анық. Ал, бүгін ұжым мүшелерінің алдағы күндеріне жақсылық тілеп, «Құдалық» спектаклі туралы мақаламызды назарларыңызға ұсынамыз.

Нарықтық қатынастар заманында «театр киім ілгіштен басталады» деген мәңгі өлмес қағида «театр көрерменімен ғана театр» дегенді қосатын жағдайда тұрмыз. Театр, драматургия мен режиссура әлсіз бе, халық театр қызығына тойды ма, кім білсін, әйтеуір соңғы жылдары Қазақстан театрлары үшін көрермендер қасқалдақтың қанынан қат болып тұр. Яғни, өнер үшін ең үлкен проблема – көрермендер проблемасы. Көкшетау театрының басты бақыты мен қуанышы бюджеттен там-тұмдап бөлінетін тиын-тебен емес – көрермені. Театр құрылғаннан бері он спектакль қойыпты. Соның бәріне де адам көп жиналып, зал толып отырды. Көрермендердің бұл қолпашы актерлерді қанаттандыратыны өз-өзінен белгілі.

Мәдениет министрлігіне рахмет, жас театрға театр институтының бір жылғы түлектерін жіберіп, кадр мәселесін шешіп берді. Жас актерлердің шеберлігі жоғары, тіпті әлемдік стандартқа толық жауап беретін дәрежеде. Соған қарағанда біздің институттарымыз текке нан жеп отырмағандай. Егер бүгінгі таңда таланты ашылып, сахнада шындалып қалған жас актерлер Көкшетауды провинция көріп, астанада қалса, шеберлік шындауы, сахна төрінде мүмкіндіктерін толық көрсете алулары да қиын болатыны шындық. Қазір

Сафуан Шаймерденов, Жанар Құсайынова, Жарас Қалдаров сынды жастар сомдаған образдар тәжірибелі сахна тарландарының өзін таңдай қақтырады.

Екі жылда театр қойған он спектакльдің негізін көрермен жақсы қабылдады. Былтыр жергілікті автор Төлеген Қажыбаевтың «Ұмытпа мені, Гәккуім!» трагедиясы зор табыспен өтті. Биыл Е. Асқаровтың «Біржан салы» қойылды. Театр өнер әлемінде өз қолтаңбасын айқындап келеді. Бүгін көкшетаулық көрермен өз театрларының, оның талантты жас актерлерінің сахна төріндегі басқаға ұқсамайтын «почеркін» жазбай таниды. Демек театр өсу үстінде. Он спектакль аз да, көп те емес. Алайда, театрдың өз бейнесін, қолтаңбасын жасап алуға жететін мөлшер. Жобасы, Көкше театры да өзінің өзгеге ұқсамайтын бағыт-бағдарын, спецификасын құрып алған сынайы байқалып қалды. Оған мынадай дәлеліміз бар. Театр оригинализмге бет бұрғандай. Аборигендік өнер туындысы қашанда шыншыл, өмірге жақын. Таяуда өткен Баянғали Әлімжановтың «Құдалық» спектаклі мұны айқын аңғартты да.

Жалпы, қазақ драматургиясы мен театры үшін этнографиялық салт-дәстүрлік тақырып етене жақын. Бейімбет Майлиннің «Неке қиярынан» бастау алатын бұл соқпақ бұл күні үлкен даңғыл жолға айналған. Алайда Би ағандай болу қайда... Біздіңше, бұл тақырыпқа жазылған ең сәтті драма да басында, яғни «Неке қиярда». Онан бергі жазылғандары алғашқы спектакльге шендесе алмай жатқаны да шындық. Амал қанша, Бейімбет бір ғасырда бір туатын тұлға.

«Құдалықтан» көкшетаулық қазақ «өзін» көрді. Оригиналлизм дегеніміз осы. Өз кемшілігінді, ағаттығынды театр сахнасынан көрсетіп отырса, неге күлмейсің. Сөйтіп, сәтті туындының арқасында біз өзімізге күлдік. Ал адамның өзіне өзі күлуі, кемшілігін білуі – үлкен прогресс. Бұл турасында талай тарлан айтқан да.

Кеңестік жүйе қазақтары... Одан кейінгі нарық кезеңінің даракылықтары... Қазақ қоғамына тән кемшіліктер... Ағыл-тегіл қазақы құдалық пен арақ-шарап теңізі... Өзге құдалар бір төбе, «Дөкей құда» бір төбе (актер Төлеубек Көңбайұлы). Ішпесіне қоймай емінетін күтуші жақтың асабасы Тапал (Сафуан Шәймерденов). Арақ ішуден жастардың өзін тәубесіне түсіретін бас құдағи (Қазақстан Республикасының Халық әртісі Жібек Бағысова). Өмірдің өзінен ойып алынған ең сәтті образ – жас құдағи (Жанар Құсайынова).

Театр актерлері сомдаған осы образдарды біз Көкше ауылдарынан күнде көреміз.

Жанар Құсайынова бұл жолы көрермен көзіне бірден ілігіп, қалыптасып қалған маман екенін көрсетті. Сафуан мен Жарас ойнаған бұрынғы бас рольдерді де көрермен жылы қабылдаған еді. Әсіресе Тапал ерекше ұтымды шықты. Арақ ішпейтін құданың мойнына құйып жіберетін Тапалдар Көкше ауылдарында көп-ақ.

Қақ төрде құдалықтың айбарын шақырып төбедей болып Дөкей құда отырмаса, құдалықтың құдалық сиқы жоқ. Дөкей арақшарабыңды шелектеп ішеді. Құдалық барысында ішпейтінді ішкізеді (Лөктір – актер Меңдеш Шапихов), жемегенді жегізеді, демегенді дегізеді. Қазақ құдалығы солай, жалпы қазақ солай... «Қыстасак, Құдайды да ішкіземіз.!» «Бұл үйдің домбырасы арақ ішпеуші ме еді. Әкел домбыранды, арақ ішкізем..!» Дөкей, осылай сөйлейді.

Жалпы, спектакль – сәтті туынды. Баянғалидің драматургиядағы дебюті ойдағыдай шыққан деуге болады. Драматизм мен көрініс жетіп артылады. Монологтар мен диалогтар орын орнында. Халық жаңа туындыны ықыласпен қабылдады.

Көпшілік Баянғали Әлімжановты айтыс ақыны есебінде білетін, бүгін драматург есебінде танылып отыр. Ал, драматургия ең қиын жанр. Спектакль диалогтарындағы сәттілікке таңданбаймыз. Себебі, айтыстағы кезек өлеңнің өзі драматизмге, қайшылықтарға толы болуы шарт. О жағы айтыс ақынына о бастан мәлім. Диалогтың сәттілігі сонымен түсіндіріледі. Диалогтар мен монологтар бұл жолы басқа спектакльдердегідей емес, автордың рупорына айналмаған, яғни персонаж автордың атынан сөйлемейді – өз ойын, өз сөзін айтады. Соңғы кезеңдегі қазақ драматургиясын меңдеген кесел де сол емес пе еді? Б. Әлімжановтың басты табысының бірі – осы олқылықты айналып өте білуінде.

Нарық заманында сахна декорациясы қандай болу керек деген сауалдың жауабын да Көкшетау театрының ұжымы оңтайлы береді. Сахна жабдығы, безендірілуі нақты өмір шындығына жақын әрі қаржы тапшылығы жағдайында ұтымды. Аталмыш театр құрылған күнінен бастап режиссерге жарымай келеді. Алайда бұл жолғы спектакль «Шын жыласа, соқыр көзден жас шығады» дегеннің мәртебесі асқан тұс болды. Директор әрі көркемдік жетекшісі Мұратбек Оспанов режиссураға бар күшін салғаны аңғарылып тұр.

Жалпы, театрдағы режиссура турасында сөз қозғай қалсақ, актер М. Оспановтың жаңада оянып, күн санап күш алып келе жатқан қабілетін айта кету керек. Түбі Мұратбек Оспанов режиссер болып шығатын түрі бар. Бұл да «Құдалықтың» жаңалығы. Спектакльдегі финал М. Оспановтың қиялының жемісі. Әрі ұтымды көрініс те сол.

Сонымен Б. Әлімжановтың драмадағы дебюті сәтті өтті. Жас театрға керегі де осындай спектакль.

«Көкшетау» газеті. 1998 ж.

Бекен Қайрат

ҚАЗАҚ, ҚАЙДА БАРАСЫҢ?

(Баянғали Әлімжановтың «Құдалық» комедиясынан кейінгі ойлар)

Адам өзі өмір сүріп жүрген ортаның қилы құбылыстарын аңғара бермейді екен-ау! Бұл комедияны көріп отырып осылай ой түйдім. Автордың туындысына арқау етіп алған тақырыбы – бүгінгі тыныс-тіршілігіміз. Соның ішінде, құдалық ғұрыптың «ассимиляцияланған» болмысын көрсетеді.

Сахна. Дөңгелек үстелде жағалай қоныстанған құдалар үшін жас отаудың қамынан гөрі, дүние жайы қымбат. Жаңа құдалықтың алғашқы «саудасынан» қайтсек ұтыс табамыз деп жанталасқан жандар. Қыз берген жақтың ойы ұтыста. Жігіт жағы, кезекті дауылдан хабар алған бақташылардай жанталасуда. Бірін-бірі өтірік сыйлап, аяушылық мінез танытқысы келеді-ақ. Дүние деген доңыздың өңешін жабуға әттең дәрменсіз...

Оқиғаның осылай басталуының өзі-ақ бүгінгі ұсақталуымыздың көріксіз көрінісін көлденең тартады. Адам ұят үшін өмір сүруін тоқтатқан. Өйткені ұятын жоғалтып алған. Дүниеқоңыздылық жайлаған жерде иман тұрмайды. Демек, автор мен режиссердің оқиғаны өрбіту әдісі біз айтқандай «комедия» болғанымен, оның негізінде трагедия жатыр. Адам санасын арақ улаған соң не қай-

ыр?! Сезінген жанға көріністегі себеп-салдардың астарындағы жүз жылдық алжасудан соң, ақыл-есінен айырылып аман қалған тобыристік қауымның тірлігі тым күлкілі, әрі аянышты.

Сахна. Құдалардың көңілді отырысы күрделеніп келеді. Арақтың арқасында әркімнің жан дүниесіндегі жасырынып жатқан сыры жарылып жатыр. Анық әңгіме барысында жігіт жақтың салған киті құдалардың көңілінен шықпаған екен. Айықпас дауға қалған құдаекендер құрақ ұшып, Құдай берген «самопалмен» суарып жатыр. Арақ басына теуіп, жыны қозған Дөкей құданың «тектілігі» есіне түсіп кетіп, дүр сілкінді. Жігіт жағы да «дайындықсыз» емес екен. Тамада Тапал табанда жауап беріп, «төбелеске» әзір екенін білдіріп, кезекті сойқанды бастап жіберді.

Мүмкін таңданатын не бар дерсіз, оқырман! Жамағат жалпылама «жынданған» тұста, ақылға шақырып зар илеген Лөктірдің өзі ақыры арақ ішумен көптің көңілінен шықты.

Сахна. Лөктір айтады:

– Құдалар, қойыңыздар, дүние кімді жеткізген, одан да екі жастың жарқын болашағы, баянды махаббаты үшін қуана білейік – деп. Мынадай ақылдың өзі құдаларға ұнамады. Арасындағы жалғыз «сау» адамды көргенде таңырқаған көпшілік, арақ алып ұмтылды.

– Сен екі жастың бақытын ойласаң, арақ іш.

– Жоқ, мен ішпеуші едім.

– Қанша рөмке арақ ішесің, екі жас сонша сәбилі болады.

– ?

– Осыдан жастар бұл өмірден сәби сүймей өтсін, сонда саған көрсетеміз.

– ?

Лөктір образы негізінен кісілік, адамгершіліктің синтезі болатын. Оған арақ беру арқылы жеңіске жеткен көпшіліктің кейінгі көріністері, сахнада штрихтер арқылы баяндалуы қойылымның негізгі жүгін көтеріп тұр. Бұл арада Көкшетау қазақ музыка драма театрының директоры әрі көркемдік жетекшісі Мұратбек Оспановтың еңбегі ерекше.

Қойылымды көркемдеу барысында психологиялық тың мәтіндердің күлкілі де, көлеңкелі сұлбасын нанымды жеткізе білген. Артистердің шеберлігі өз алдына бөлек әңгіме.

Бұған дейін Баянғали Әлімжановты прозаик, айтыскер ақын, әрі жыршы деп ел көп білетін болса, енді драматург ретінде де шымыр шығармаларымен шынайы бағасын алары сөзсіз.

Қай дәуірде де, қай қоғамда болмасын, рухани кеңістіктің сұранысын үкімет қаулысы толтыра алмақ емес. Ол өнердің қайта түлеуі, сұрыпталуы нәтижесінде туатын құндылықтардың жемісі. Оны жасау үшін тек қана академик немесе халық жазушысы, қайраткер болу шарт емес. Қазіргі дүниекоңыздылық көзқарасты жетіңің таза сананың революциялық жолы біреу. Ол – ой өнері мен сөз өнері. Сол арқылы жеткізе білу, һәм көрсете білу. Сонда, қазақ қайда бара жатқанын ұғынар, бәлкім!

«Астана ақшамы», 1998 ж.

Тұрсынбек Кәкішев

БАТЫР МІНЕЗДІ БАЯНҒАЛИ

Жасыратыны не бар, Алматыдан алыс жүрген таланттың қашан болса да көзге түсуі сирек, кібіртіктеп қалатын сәті аз емес. Баянғалиды айтыс біраз биікке көтеріп тастағанмен, ол жазушы ретінде саябырсып қалғандай еді. Рас, Көкшетаудың Ш. Құсайынов атындағы қазақ театрында «Құдалық» пен «Қожанасыр» атты комедиялары біраз жылдардан бері көрермендердің көңілін шуақты күлкімен көтеріп келе жатыр.

Жалпы сатира мен әзіл-қалжыңға ыңғайы бар Баянғали 2000 жылы Омбы баспасынан Хасен Әбсәләмовтың демеушілігімен «Жынды Қаратайдың қасіреті» дейтін кітап шығарыпты. Қызық болуының екі түрлі себебі бар. Бірі – әдебиеттің бар жанры түгел болмағанымен, бірқыдыруы қамтылыпты. Ақындықтан бұрын азамат ретінде ел жағдайын, халық қамын, ана тілінің зарын айтқанда, «Сүюге, құрметтеуге өз тіліңді, арнайы қоғам керек болғаны ма?» деп толғанады. Тіпті ашынған уақытта «Қазақ тілі» қоғамына ақша сұрап, алдыға төрт қайыршы келіп тұрмыз» деп ұлттық намыстың шетін көрсетіп те қояды. Ел қамы, жұрт тілегі әрқашан кермек дәмді ғой.

Өзінің байлығы мен сұлулығы,
Өзінің қалың соры болған елім.
Өзгені шығарып ап өз төріне,

Мекен ғып босағаны алған елім, – дегенде қаншама ащы шындық бой көрсетеді. Осыншама ойлылық танытқан Баянғалидың мына жаңа кітабының атауы болған әңгімеге көз салайықшы.

Өмірде адамның қиялына жететін ештеңе болмаса керек, 61-ге келіп, зейнеткерлікке шықса да өзінің әумесерлігімен қоштаса алмай жүрген пенденің «арманы» да оғаш, ісі де теріс бола береді екен. Райкомдегі күйеу баласын боқтап, бүкіл аудан көлеміне даңқы жайылған Қаратайдың «абыройына» өзі ие бола алмағанына қамкөңіл болған Қаратай құдай-ау күні кеше ғана күллі жындылардың бастығы болып жүргенімді жұрт ұмыта бастаған екен, олай болса, «барлық жұрттан жындылығымды асырып өлейін» деген «арманға» беріледі. Оны жүзеге асыру үшін ұйқы-күлкіден айырылады. «Онша көп ойлана бермейтін кісі ой түбіне бір түссе, шығуы қиын екен» деп автор өз кейіпкеріне жаны ашиды. Бірақ өмір өз дегенін істейді. «Жындылықтан әлем чемпиондығына кандидат» Қаратай қораны тазартып жүргенде, бір жарым жасар ала бұқалақ артқы аяғын сіліккенде, Қаратайдың қара санына тиіп кетеді. Онсыз да ішқұса болып жүрген Қаратай өкіріп-секірген бұқалақтың құлағына салды-ау ауызды бір кезде. Жан беру оңай ма, бұқалақ та жаңадан шығып келе жатқан қос мүйізінің қауқарын байқау үшін «Мен – Қаратаймын! Менен асқан жынды жоқ!» деп әукесіне жармаса бергенде, қағып жібереді. Қаратай естен танып, етпетінен құлайды. Төсек тартып қалғаны елге біраз әңгіме болады. Көңілін сұрау үшін алыстағы ағайындары келгенде ғана Қаратай шын «арманын» айтқанда, жаны ашыған бауыры Қаратайға «қайтсем жұрттан жындылығымды асырамын!» деп жынданып кете жаздағаннан асқан жындылық бола ма? – деп жұбатып, арманыңа жеттің деп қуантыпты.

Осы оқиғаға мән бере қарасақ, ешкімге зияны жоқ жындылықтың өзінен ғибрат алуға болатынын көреміз де, ауылда қой бақпай, ой баққан жазушы Баянғалидың адамгершілік, азаматтық үшін күресіп жатқанын байқаймыз. Осындай қасиет оның шап-шағын сатиралық әңгімелеріне, скетч, интермедияларына өзек болып, еріксіз күлдіре ойландырады.

Ақын, жазушы, өнерпаздардың ханмен де, карамен де бауырласып кетуіне тапқырлығы, қыбын тауып мәдениетті айта білушілігі сеп болып жатады ғой. Әкім-төрелерді көргенде абдырап қалатындар да аз кездеспейді. Осы тұрғыдан келгенде, Баянғалидың азаматтық қалпына дақ түсірмей, «Сізге балама жоқ» деп жарбаңдамай-ақ, әзіл-қалжыңмен жол тауып, шығып кететін қасиетін айрықша ұнатқанымды жасырмаймын.

1994 жылы Елбасы Н. Ә. Назарбаев Көкшетауға келгенде облыс басшылары Баянғалиды алдырыпты. Әуелінде кібіртіктеп бастаған ақын еті үйрене келе әзіл-қалжың араластырып, ел тілегін жеткізіп тастап отырыпты.

Ақынмын алдыңызда әнге басқан,
Атынан туған елдің шашу шашқан.
Көп сәлем әкеп тұрмын ауылдағы
Қаракөз, қандас бауыр, қарындастан.
Асығып тұра шаптым Сіз келді деп,
Қойдың да кезегіне қарамастан.
Жағдайын жақсартсаңыз ауылдардың,
Жалғанда хан болмайды Сізден асқан! – дегенді өзі ауылда,
ел ішінде тұрып жатқан ақынның жанайқайы, жұрт мұңы деп қабылдайсың. Болар-болмас әзілге ащы шындықты қосақтап жіберуі Баянғалидың тапқырлығын көрсетеді.

1996 жылы Бурабайда:

Қазақ, қырғыз, өзбегім – туған бауыр
Бөтен бе сіздің қышлақ, біздің ауыл?!
Тұтасып, бір-біріңе пана болып,
Тұрындар, аннан-мыннан соқса дауыл.
Ұрпағым, бөлінбе деп жатқан шығар,
Ташкенде Төле би мен Шайхантауыр.
Қол ұстасып жасай бер,
Қазақ, қырғыз, өзбегім! – дегенде, Ислам Каримовтың «Тәшкенге кел» деп Баянғалиды құшақтауы өрелі ойдың парасатын танытқаны ғой. Осылардың бәрі де әлдеқалай ауызға келген сөздер емес. Жазушы Баянғали Әлімжановтың шын ақын, әрі айттыс, әрі жазба поэзияның өкілі екендігін айнытпай танытады. Және шындықты қасқая тұрып айтудан тайынбайтын өткір де айбарлы сөз жүйрігі екені әр тұста шаң беріп отырады.

Пенде жазған тарихта алалық көп,
Жазатын шын тарихты Құдай ғана! – деген шумақтары да
санаға от тастайтыны айдан-анық.

Абайдың 150 жылдығындағы айтыста екі жеңіске жетіп, финалға шыға алмай қалғанда:

Үкімет списоктан сызса дағы,
Халқымның сызылмайын тізімінен! – деп өзіне демеу іздеуі,
не болмаса:

Ағалар Көкшетауды жауып тастап,
Ұялмай Бурабайды дамылдайды.
Тұрғанда Ақан, Біржан асқақ әні,
Көкшетау ешқашанда жабылмайды! – деп буырқануы Баян-ғалидың әлеуметшіл азаматтығын танытады.

Құнарлы қаламның проза мен драматургия саласындағылары өз алдына әңгімелеуге тұрарлық дүние болғандықтан, шет пұшпақтап жатудың орайын былай қойғанда:

Кейде тоқ, кейде болдым жүдеу-жадау,
Керек пе, сөз көбейтіп, бәрін санау?
Шіркін-ай, мен де сондай болсам дейтін,
Тұлға көп адамзатта қадау-қадау.
Ешкімнің биігіне таласпаймын,

Өзімнің жолым жатыр тарау-тарау! – дегеніне имандай сенеміз. Баянғали шығармасынан шынайы сезім, адал көңіл, өмірдің өзіндей сөз бояуы тартымды образ көрінген уақытта Ғафу Қайырбековтің елге жіберуге «Сендей жанды көз қия ма?» деп қиналғанын түсінеміз де, өмірден өрнек, даладан үлгі, ауылдан ой жинап жүргеніне қуанамыз. Біржан ауданында бағар қойың, еліңе тартар ойың көп бола берсін.

«Егемен Қазақстан», 2001 ж. 2 наурыз.

Төлеген Қажыбаев

ТЕКТІЛІК БОЛСЫН ТҰҒЫРЫҢ

Аңсаған адамдардың жарасымын,
Арнаған туған елге бар асылын.
Қиялы көп болғанмен, зияны жоқ,
Қазақтың мен де ақкөңіл баласымын.

Баянғали Әлімжанов.

Сонаубір жылы «Көкшетау» мейманханасының кішіректеу бөлмесінде отырмыз. Жай отырғанымыз жоқ, ән тыңдап отырмыз. Ән емес, кәдімгі «Батыр Баян» дастанын тыңдап отырмыз. Тыңдаушылар бір топ журналистер де, дастанды тоғыта толғаушы өзіміздің Баянғали Әлімжанов.

Шерлі толғауды одан әрі шерлендіре, түрлендіре толғаған сайын Мағжан ақынның жан-мұңын, жүрек сырын тереңірек танып, сергек сезіне түскендей боламыз.

Жүрегім, мен зарлымын жаралыға,

Сұм өмір абақты ғой саналыға.

Қызыл тіл, қолым емес, кісендеулі,

Сондықтан жаным күйіп жанады да, –

деп басталған жыр, салған жерден санаңды шабақтап, жан дүниенді адақтай ақтарып кетеді екен.

Ақында азаматтан дос болмайды,

Жалғыз-ақ сырын сөйлер қаламына, – деген тұста күйікті көрініс алқымыңа кептеліп, нарқы бөлек, наласы мол сезім селімен суарғандай болады. Суарылған сайын аңқаң кеуіп, тілің таңдайға жабысып, ерекше бір шөл одан әрі сусын тілеп, ақын жырына деген іңкәрлі сезімің арта түседі.

Баянғали толғауында Баян мен Ноян арасындағы жалын шарпысын, қалмақ сұлуына деген көңіл сұғының сұрқия сипаттарын суреттеу сәттеріндегі сезім қақтығыстарын аша түсерде ашына әндетіп, ерекше күйге түседі. Біз де жыршының жан сезіміне өз түйсік сезімімізді қосақтай өріп, ерекше толғанысқа түсеміз. Күйзелеміз, күйінеміз, сүйінеміз, ах ұрып ашынамыз.

«Батыр Баян» аяқталды.

Сең соққан көксеркедей біз де мәңгіріп, отырып қалыппыз. Ғажап туындының болмыс бітімін сол қалпында жеткізген Баянғалиға сүйсіне қараймыз. Мағжан есімі қайта тіріліп, шығармалары енді-енді ел кәдесіне аса бастаған сол жылдарда «Батыр Баян» есту, сөз жоқ, ұмытылмас ұлықұбылыс еді.

Баянғалиды қолқалап «Манасқа» ойыстырдық. Бұл қай тілде ырлар екен деп отырмыз. Төрт томдық қазақша басылымын білгендіктен, қазақша жырлар деп отырған мен Баянғалидың қырғызша ырлай жөнелгенін естігенде, таң-тамаша қалып, аңырғанымды жасыра алмасам керек.

Ұлы туындының әр тұсынан ойып алып толғағанда біздің бөл-мемізге ғаламат манасшы Саяқбайдың өзі кіріп келіп, өнерін өрімдей өріп, терімдей төгіп отырғандай әсерге бөлендік.

– Баянғали, сен феноменсің!

– Баянжан, сен уникалсың! – дестік.

Дестік те бетінен өптік. Ғажап өнерің үшін, заңғар зерделілігің үшін деп тост көтердік. Алматыдан елге, бір қиырдағы шағын ауылы Кеңашыға келген беті. Алақандай ауыл аясына сыймай, асып-төгіліп жүрген кезі ғой, думандылау Көкшетау қаласына жиі келгіштейді.

Әр келгені ән, әр кездескеніміз шалқып төгілген әңгіме. Алматы әсерлерінен арыла қоймаған елгезек ақын көңілдің көл-көсір шуағына шомылдырып, қым-қуыт қызықтарына кенелтіп кетеді.

«Жұлдыз» журналында жүріп, елдегі қарт ата-анасының ауырлай түскен тірлік тізгінін өз қолына алуды жөн санаған Баянғали жары Әлиясын жетектеп ауылға бір-ақ тартқан ғой.

Сонда ақиық ақын аға Ғафу Қайырбеков:

Шабыттың шын перзенті, қолбаласы,

Ежелгі жүйріктердің олжаласы.

Қызметке туған жерге шектің сапар,

Қолдасын жолдың пірі, жол данасы!

Әрине, сендей жанды көз қия ма,

Ұқсаған бойы биік боз қияға.

Махаббат, шапағатты қатар жинап,

Қайтарсың аман-есен өз ұяна, –

деп шығарып салды ғой. Дәм тартса, Алматыға, «Жұлдызға» қайра оралармын, – дегені де есте. Бірақ анасы Бәтима, әкесі Тақан қария о дүниеге озып, ақ арулап өз қолымен жөнелтті де, туған жерге

кіндігі байланып қалғандай Көкшетауын тастап кете алмады. Туған елде қалып қойды.

Елге келгенше Баянғали Әлімжанов есімін сыншы, сықақшы ретінде тани бастаған едік. Оның «Қиқыматтың қиссасы», «Ұя» атты сатиралық кітаптары әдебиетімізге өзіндік беті, әуезді үні бар қаламгердің келгендігін аңдатқан. Бірақ Әлімжанов амплуасы айтыскер ақындығымен республика жұртшылығын өзіне жалт қаратқандай еді.

Өз басым айтыс өнерін халқымыздың басқа бірде-бір ұлт пен ұлыста жоқ, табиғат сыйға тартқан ғажап олжасы деп түсінемін. Сонау Шөже мен Орынбай, Арыстанбай мен Кемпірбай, Құлтума мен Жанақ, Сүйінбай мен Тезек, Жамбыл мен Құлмамбет, берісі Нұрхан мен Ғалия, Үмбетәлі мен Ұрқия, Төребай мен Саралар салған даңғыл жол бұл күнде кәсіпкерлер қолжаулығына айналып, тиын сауудың көзі болып, құндылығы кете бастағанымен Баянғали, Әсия, Аманжол, Мұқаметжан, Құдайберді тәрізді шын таланттар әлі де болса айтыс беделінің биіктен түспеуіне жігер жұмсап қайрат көрсетуде. Соңғы он-он бес жылдың әлетінде ел айтыстың неше атасын көріп, тындап, табысты тұстарына шаттанып, саудаға түскен сиықсыз тұстарына күйініп келеді.

Талай дүбірлі сайыстарда Баянғали Әлімжановтың олжа салмаған кезі кемде-кем. Республика бойынша өтіп келген ірілі-ұсақты бірде-бір сөз сайысынан шет қалмаған оның топ жарып үздік шыққан тұстары аз емес. Тізбелеп айту мұрат емес. Мәселе, сол айтыстарда сөз қадірін қанаттандыру, айтыс беделіне кінәрат қоспау. Осы тұста Баянғали талай рет екі езуінен көбік шашып, айтыстың жөні осы екен деп еліре түсер тексіздікке бармай, нарлығын да, арлығын да танытқан.

Бір ғана мысал. Жас шамасы өз қызындай жамбылдық Айнұр Тұрсынбаевамен айтыста:

Қызымдай ғана Айнұрмен
Айтысып жұртым нетермін?
Әкесіндей өңкеңдеп,
Баланың жолын ұялмай,
Қалай қиып өтермін?
Не мұратқа жетермін?
Жолын кессем қызымның,
Күпір болып кетермін.

Айналайын Айнұрға,
Таласпай-ақ мен бүгін
«Жолың болсын, қалқам» деп,
Батамды беріп кетермін! –

деуі қай ақынның да үлгі алар, үлкенге құрмет, жасқа ізет сұлулығы емес пе? Өкініштісі, ақындарда осынау сырлы сипаттар жетіспейді, айтыс мәдениетінің көбіне көп тым төмен шығып жататыны да сондықтан. Арзан сөз, жеңіл күлкіні көздеуден айтыс құндылықтан айырылады. Қазіргі айтыстың девальвацияға ұшырап, құнсыздана түсуінің тоқетер түйінді тұсы да осында жатыр. Баянғали Әлімжанов творчествосын бір сапарда сарқып айту, қазбалай жеткізу мүмкін емес. Мен драматургиядағы сәтті қадамын «Құдалық» спектаклімен орайлас деп кесіп айтсам, дау тумасы ақиқат. Өйткені автордың улы сатирамен өріп берген спектаклі өзінің актуальдығымен, өткірлігімен, қазақи өмірдің өз ортасынан ойып алған өміршендігімен құнды. Таяуда Баянғалидың «Жынды Қаратайдың қасіреті» кітабы қолға тиіп, көп игілігіне айналып кетті. Кітап аты шағын бір фельетон жүгінкөтерерлік әлсіздеу шыққанымен, автордыңұзақ жылғы шығармашылығының түйінді тұсын танытады. Ауыл өмірінен алып жазылған сатиралық пландағы әңгімелері езу тартқызады. Дәлірек айтсақ, көз жасының астынан себездеген ащы күлкі шақырады. Айтыстардан үзінділер, «Деген екен» топтамаларынан Баянғалидың айтқырлығы, ондыққа дөп тиер сөз мергендігі мен мұндалайды.

Тыңдап көріңіз. Бір бастық; «Осы сен бір-екі ауыз өлең айтып, ат мініп, дүние алып келесің. Елден алып жатсың» депті. Баянғали: «Иә, аға, екеуміз де халықтан аламыз. Бірақ мен жырлап аламын, сіз ұрлап аласыз» депті. Өткір ме, өткір. Ащы ма, шындығы сол!

Жездесі Талғат қолындағы сағатын бергенде Баянғали:

Мынауың сағат емес күтім көрген,

Байқаймын талай жерде бүтінделген.

Жездеке, берер болсаң бүтінін бер,

Мен саған апайымды бүтін бергем, –

депті. Күлесіз бе, күлесіз. Бірақ, зілі жоқ, әдемі күлкі, жарасты күлкі.

Президент Нұрсұлтан Назарбаевпен бірге болғанда Елбасы сөз ретіне қарай «Бір кезде арақты өкірткесің ғой» десе керек. Сонда ақын:

Арақтан бұрын ештеп алатынбыз,
Қиялмен әр нәрсеге баратынбыз.
Ол кезде генералға қол жетпейтін,
Қолында сержанттардың болатынбыз.
Далада жатып қалған жеріміз жоқ,
Күнара КПЗ-ға қонатынбыз! – деп әзілге әзіл жауап беріпті.
«Әзілің жарасса, атаңмен ойна» деген сол.

Жуырда Президент Жарлығымен Баянғали Әлімжанов «Ерен еңбегі үшін» медалімен марапатталды. Бұл Көкше елінің өнерпаз ұлына берілген баға, дүйім ел өнеріне көрсетілген құрмет деп қабылдадық. Ендеше сол өнердің өркенді де өрісті қанат жаюына қажыр-қайраты мен талант қуатын қатар жұмсап жүрген Баянбауырға тек игі тілектен басқа айтарымыз жоқ. Биіктік пен кеңдік, терендік пен тектілік тұғырың болғай, Баянжан, – дейміз.

«Арқа ажары», 2000 ж.

Серік Негимов

БАЯНҒАЛИ ӘЛЕМІ

Елдігіміздің, ерлігіміздің, киелі қасиеттеріміздің жыршысы, топырағымыздың, табиғатымыздың дара туған жарық жұлдызы, сәулетті, бейнетті күндеріміздің шынайы шежіресі, көсемсөздің көкжалы, ән мен сөздің еркесі – теңіздей буырқанған бал көмей сал-серілер, әнші, ақындар, ақпа-төкпе жыраулар ғой. Біржан сал туған топырақтан қанат қаққан, Ақан сері, Үкілі Ыбырай, Балуан Шолақ сынды дүлдүлдердің өнерпаздық өнегесін өрге өрлеткен, өркендеткен Баянғали әлемі – өзгеше кесек бітімді кемел сұлу әлем, өрі-қыры бірдей бірегей тұлға. Ол жазу өнерін, сыншылық, жыршылық, импровизаторлық өнерді мүмкіндігінше еркін меңгерген. Сөздің бұлағындай, жырдың шырағындай, хас тұлпардың өзіндей, бабалардың көзіндей десек те жарасымды.

Талантты қаламгер «Қиқыматтың хикаялары», «Ұя», «Қиқыматтың қиссасы», «Ауылдың ақ самалы», «Әзіл шуағы», «Жынды

Қаратайдың қасіреті», «Алаш және Манас» тәрізді шығармаларды туындатты.

Өлең жырдың көк нөсері, көгілдір Көкшенің от ауызды орақ тілді айтқышы Баянғали қырғыз халқының «Манас» эпосын жатқа заулатып, асқан шеберлікпен, асқақ шабытпен құлшына, шалқыта орындайды. Жыр өрнегін көркемдік мазмұнын жыға түсініп, жұтынтып, мөлдірете жеткізеді. Бір өзі бір театр іспетті. Баянғали эпос табиғатын терең ұғынып, нәзік қабылдағаны сондай – оның өң-әлпетінің құбыластары, көзқарасы, дауыс мәнері, сарыны таңғажайып бір сұлулыққа бөленіп, құбылып, түрленіп отырады. Бұл тұрғыдан келгенде, ол – айтулы манасшы. Осынау шығармашылық еңбегіне орай Қырғыз Республикасы тағайындаған Абдылас Малдыбаев атындағы Халықаралық сыйлықтың лауреаты атанды.

Бір заманда ұлы шығарманың бір бөлімін хатқа түсірген Шокан, арашалаған Әуезов, талдаған Марғұлан болса, тәуелсіздік тұсында жырлау Баянғалиға бұйырған.

Көкше елінде Арыстанбай Тобылбайұлынан бастап, Көкен Шәкеевке дейін үздік саңлақ жыршылар өткен ғой. Сондай сұңқарлардың қияғы Баянғали да «Арқалық батыр», «Батыр Баян», «Сүйінбай мен Тезек төре», «Жанақ пен Рүстем төре», «Бактыбай мен Тезек төре», «Әсет пен Кемпірбай», «Қобыланды батыр» секілді эпикалық жырлар мен айтыстарды толқындата орындайды, сөйтіп бойыңды балқытады.

Баянғали қазіргі айтыс өнерінің көрнекті өкілі. 1984 жылдан бері Алаш арыстары мен жауына арыстанша атылған даңқты батырларының, жыршы-жыраулары мен ақындарының өмір тарихы мен өнернамасына арналған айтыстарға қатысып келеді. 215 мәрте жыр майданында өнер көрсеткен. Қыранның желге қарсы ұшатыны секілді я болмаса жайынның алапат ағысқа қарсы жүзетіні тәрізді, айтыс ақынының сөз сайысында ой, сөз, пікір тапқырлығын танытуы жеңіл-желпі нәрсе емес. Айтыскердің қимыл-әрекеті қан майдан қаһарманының іс-әрекетіндей, жүрегі жанартаудай, жігері қабыландікіндей, көкірегі телегей болу ләзім.

Ол өзінің айтыстарында қоғамдық-әлеуметтік көкейкесті мәселелерді көтереді, атап айтқанда, қандастардың тағдыры, Ел мен Жер тағдыры, Арал-Балқаш мәселесі жырланады.

Мәселен, Дәулеткерей Кәпұлымен айтысында:

Елің жүдеп жатқанда тоқ жүрсің бе?
Тойғаныңа мәз-мәйрам боп жүрсің бе?
Қолда барын купон мен қулар құртқан
Жұмыссызға көз қырын сап жүрсің бе?
Болмаса ұрылармен әмпей болған
Ұлықтай өз жұртынды жеп жүрсің бе? – дейді.
Немесе, Айбек Қалиевпен сайысқанда:
Біз жерді қалай ғана сатпақшымыз,
Ел үшін төккен ерлер қанын жұтқан? – деген лебізінде азаматтық лебі еседі.

Баянғали тұрмыс-тіршіліктегі, қоғам өміріндегі қайшылықтарды біздей өткір тілімен түйрейді. Сонымен бірге айтыскер ақынның сөзінің сұлулығы мен сыршылдығына, сәні мен мәніне сүйсінеміз. Бұл орайда Ақжолтай Ағыбай батырдың тойында шабыт қанатында шарықтап, былайша толғанады:

Кенекең кемеңгерің елдің басы,
Ағакең ақжолтайың қолдың басы.
Жасындай жарқылдаса жас Наурызбай,
Тербелген жердің беті, таудың басы.
Бұқарбай, Иман, Жәуке, Бұғыбайлар
Көненің көбе бұзған көк найзасы.

Көкшетау атынан дүр сілкініп сөйлегенде, сөз меруерттерін тізіп, бәйге атындай көсіледі-ау дерсің.

Тойында Қабанбайдың, ұлым, енді,
Жырла деп атам Біржан жырын берді.
Көкшенің тау-даласы дүр сілкініп,
Сексен көл тереңінен тебіренді.
Оқжетпес, Жұмбақтастар қолын бұлғап,
Қарағай, қызыл қайың бүрін берді.
Бурасы Абылайдың буырқанып,
Үңгірі Кенесары күңіренді.

«Ел-ырыстың орманы, ер – ырыстың қорғаны» деген халық даналығын ары сабақтастыра айтсақ, ақын – ақыл-ойдың бағбаны, ендеше, көңіл бақшасында Көкшенің жасыл ормандай жыр егінін жайқалтып өсіре бер!

Мұратбек Оспанов

ЕЛ БАҚЫТЫНЫҢ ТІЛЕУҚОРЫ

Драматург Баянғали Әлімжановтың қаламынан шыққан сахналық туындылар ел тағдырындағы қасіретті кеселдерді емдеп жазуға арналған десе болады. Оның пьесаларының бәрінде де әлеуметтік терең мән, рухани зардаптарды әжуамен әшкерелейтін өткір ой бар. Әлімжановтың бір ғана «Құдалық» атты комедиясы, Құдайға шүкір, міне, жеті жыл бойы ылғи аншлаппен жүріп жатыр. Театр көрермендері Баянғали спектакльдеріне үлкен ықыласпен келіп, одан ойға қуат, дәтке серпін мен серпіліс алып, желпініп шығады. Осы «Құдалық» пьесасын жазуға өзім түрткі болған едім. Баянғали мұны әр жерде айтып жүретін көрінеді. Қазір ел ішінде қыз ұзату, келін түсіру сынды көптен күткен ұлы қызық, тілекті той ырду-дырдуға толы берекесіздікке айналып бара жатқаны шын ғой. Басқа ұлттарды қарасаңыз, өмірге тілек қосып бірге аттанғалы отырған екі жастың болашағына қамқорлық жасайды. Ал біздің қазақ бәзбіреулерден асамын деп, болмаса өзгелерден қалып қоймаймын деп жалған намысқа басып, босқа шашатын қаржыны өзгелер отау тіккелі отырған екі жасқа үй әперуге, болмаса оқытуға жұмсайды. Біздің ағайындар не балаларына, не өзіне түк пайдасы жоқ құдалық өткізіп, одан кейін қу тақырға отыратынын бәріміз де білеміз. Осынау дәстүрсымақты мүлдем терең тартып кетпей тұрғанда өзгертуіміз керек сияқты. Сол жөнінде Баянғали екеуіміз талай әңгімелескен едік. Кейін драматург, сол әңгіме-сұхбаттар түрткі болып, ойды ой қозғап, «Құдалық» пьесасын жазған-ды.

Актерлер үшін ең маңыздысы – драматургиялық туындының тілі. Осы тұрғыдан алғанда Баянғалидың тілі ұшқыр да жатық, көрерменнің қабылдауына жеңіл. Терең ойды қарапайым әрі шұрайлы тілмен де жеткізуге болады емес пе? Бұған Баянғалидың алмастай өткір, жеңіл де қарапайым тілі дәлел бола алады.

Баянғалидың қаламынан туған драматургиялық шығармалардың тағы бір ұтымды жері сол – оның кейіпкерлері – өзіміздің күнде көріп жүрген замандастарымыз. Баянғали өзінің өмірдегі болашақ кейіпкерлерін бар жақсылық-жамандығымен, артықшы-

лығымен, кемшілігімен, алаламай, тұтас қабылдайды және соған сәйкес сахналық бейне сомдайды. Сондықтан оның комедияларындағы образдарды ашу үстінде біз оларды әрдайым осы тұрғыдан қарастыруға ұмтыламыз. Мәселен, ішкіш, маскүнем немесе дарақы деп адамдарды қоғамнан мүлдем аластатуға болмайды ғой. Тек ең өкініштісі сол – тірі пенде осынау жағымсыз қылығын, теріс мінезін, осалдығын көбіне ішкенде көрсетіп қояды емес пе? Драматург Әлімжанов осы тұсты дөп басқан.

Қазақ зиялыларының дені ауылдан шыққан. Бәріміз де ауыл баласымыз. Қазір ауылдың жағдайы тіпті де қиындап кеткені шындық. «Ауыл жылы» деп оң өзгерістер күткелі, міне, екі жыл болды. Бірақ көп жерлерде тіпті сол оң нышан әлі де байқалмайтын сияқты. Өз басым «қазақ – жалқау халық» дегенге қосылмаймын. Ауыл халқының төзімділігінің, еңбексүйгіштігінің, тынымсыз тырбануының, көнбістігінің, момындығының арқасында ғана ел болып отырғанымыз ақиқат. Қандай кесел, қандай қасірет тезіне түссе де ауыл халқы мойымай келеді. Сол қиындық, ауыртпалық атаулының барлығына юмормен қараудың өзі – халқымыздың рухани мықтылығының белгісі. Баянғалидың драматургиялық туындылары осынысымен құнды.

Б. Әлімжановтың «Отыз тістен шыққан сөз» атты комедиясы да ауыл өміріне арналған. Бұл туындыға халқымыздың ұлттығының кепілі ана тіліміздің тағдыры арқау болған. Сонымен бірге Баянғали скетчтер де жазады, кейде оны арнаулы тапсырыс беріп жаздыртамыз. Бүтін бір концерттік бағдарламаны тұтастай осы Баянғали скетчтеріне арнадық.

Баянғали – астарлы сөздің хас шебері. Бұл актерлердің сахналық шығармалармен жұмыс істеуіне де өте қолайлы.

Ал өмірде Баянғали ұсақ-түйекке жоқ, адалын айтатын азамат. Артық сөзге бармайды, менменсіп көкірек кермейді, сонысымен де қадірлі. Осы қасиеттері үшін актерлер қауымы Баянғали туындыларымен әркез ықылас қоя жұмыс істейді.

«Көкшетау» г. 2004 ж.

Райхан Сейіт

СҰҢҚАРДАЙ САҢҚЫЛДАҒАН АҚЫН

Көкшенің дара тумасы Баянғали Әлімжанов – қазақ әдебиетіндегі өзіндік орны бар қаламгер. Тамаша дарын иесі Баянғалидың тума таланты ерекше сыйпатымен көзге түседі. Оның сегіз қырлы дарыны – күз басынан құлап аққан сұрапыл қуатты, кең арналы өзен сынды. Оның дауысы қияда саңқылдаған қыранды елестетеді. Баянғалиды ойлағанда «Ерекше құбылыс» деген ұғым тілге оралады. Сондайда: «Егер Баянғалидың болмысы ерекше құбылыс болмаса, неге Арқаның алақандай бір ауылында туып өскен, қырғыз халқымен етене араласпаған ол қалайша әп-сәтте осы бір бауырлас халықтың ана тілін бар шұрайлы қалпымен қабылдап, «Манас» сынды әлемдік әдебиеттегі ұлы эпосты жаттап алды және оны жырлап жүр?!» деген ой келеді.

Баянғали – сегіз қырлы ақын дегенде, алдымен оның айтыстың ерен жүйрік хас тұлпары сынды қабілет қарымын айтар еді. Одан соң замананың кемеңгер қаламгері, ұлы жазушы Шыңғыс Айтматовтан шоң алғыс алған манасшы бейнесі жүректердің төрінен орын алар еді.

Баянғали – сонымен бірге қазақ әдебиетіндегі тұңғыш рет сатира жанрында повесть тудырған қаламгер. Мұнысына қоса белгілі драматург. Оның сахналық туындылары Алматының, Астананың және басқа да облыстық театрлардың репертуарларынан орын алуда. Сондай-ақ, Баянғали Әлімжанов жазба ақын, сыншы, журналист ретінде де әдебиетсүйгіш қауымға және жұртшылыққа кеңінен танымал әрі ардақты.

«Көкшетау» газеті, 2004 ж.

Қайырбай Төрегожа

АЛАШТЫҢ АЛТЫН КӨПІР ЖЫР ЖҮЙРІГІ

Баянғали ақынның ауылы Кеңашыны «бір білсем, мен білемін» деуіме болатындай екен. Енді ше, екі бірдей жездем мен екі бірдей туған апам көп жыл сонда тұрса, ар жағы белгілі ғой. Тағдырдың жазуымен төртеуі де бүгінде бұл өмірден ерте өтіп кеткен сол апа-жезделерімнің арқасында қазақтың осы бір кең қолтық бауырмал ауылынан аузын ашса, көмейі көрінетін қаншама тілегі мен ниеті бір туыс таптық десеңші. Ол әңгіме әлбетте, осы елдегі Байекеннің өз қарашаңырағына да қатысты. Кеңашыға келіп жүрген бастапқы кездерімнің бірінде апам Шәйкеннің іргедегі тап-тұйнақтай, етек-жеңі ұқыпты ақшаңқан үйді нұсқап:

Мына үйде бізбен осы ауылдың Тақан, Бәтима деген үлкен бір сыйлы кісілері көрші тұрады. Өздері сондай бір жөн білетін жақсы жандар. Атай соғысқа қатысқан адам. Баянғали деген балалары Алматыда үлкен жазушы дейді. Ылғи телевизордан көрсетіп жатады. Үлкендерге барып сәлем бер, – дегені бар-ды. Осы әңгімеден көп өтпей-ақ апа-жеземнің үйіне аңқылдап Бәтима апаның өзі де келе қалғаны. Мән-жайға қаныққан соң «е-е, бауырыңды іздеп келген бала екенсің ғой» деп қоярда-қоймай мені қымызға алып кетсін. Көкшесінің, елінің елеулісі Баянғали ақынның анасының қолынан ойламаған жерден алғашқы дәмді солай татып, кісілік шапағатын солай көрген едім. Кеудесінде шүпілдеп тұнып тұрған перзентіне деген ыстық сағынышы қойсын ба, екі сөзінің бірінде сырттай еміреніп Баянжанын айтады. «Сен де менің Баянғалиым-дай баламсың ғой, же, же» деп зорлайды дастархандағы сары май, таба наннан. «Бұл қымыз шіркін дәру ғой. Құй тағы балаға», – деп қояды жылы, сұлу жүзіне мейірім ұялаған Тақан ата. Бүгінде есімін дүйім ел білетін Баянғали ақын менің өміріме солай енді, әдебиетке, өнерге құштар көңілімді солай баурады.

Ақыры, осы бір жағдай, үй іші, туған топырағына дейін көріп, біліп жүрген іңкәрлігім Алматыда қоярда-қоймай бір күні сол Байағанды іздеттіріп алып барды. КазГУ-дің журфагында сырттай оқитын күндер сөйтіп мен үшін тағы бір естен кетпес өзгеше эсер-

ге барып ұласты. Осы күнгі шексіз ақкөңілділігі, оған туған жерден жырақтағы сағынышы қосылған, «елден келген інім екенсің ғой» деп қапсыра құшақтап, кеудесіне басқан сол жүздесудің бар әдемі суреті әлі көз алдымда. Бір-біріне түйістірген екі үлкен үстелдің бір жағында кәдімгі қазақтың арқалы ақыны Жарасқан Әбдірашев, екінші жағында Байекең. Ойнап-күліп, қоян-қолтық отырған екеуі де ол кезде мыңдаған таралыммен әр үйдің сүйікті басылымына айналған республикалық «Жұлдыз» журналының бір-бір бетке ұстар қызметкері екен. Талант десе таланты, мәрттік десе мәрттігімен тас жарған сегіз қырлы, бір сырлы сол Баянғалиды Ғабен, Олжастардан бастап, бүкіл Жазушылар одағы жақсы көріп, алақандарында ұстаған ғой. Мұның бәрінен бұл күнде алтынға бергісіз сөз, кіршіксіз әзіл қалған. Атақты Ғафаң, Ғафу Қайырбеков ағамыз да байқап отырсақ:

«Жұлдыздың» кенжетайы, сүйкімдісі,

Мың күнге азық болған бір күнгі ісі.

Жан-жағын дауылдатқан, дабыл қаққан,

Келгенде қыранға ұқсап сілкінгісі, – деп шабыттана, төгілте басталатын жүрекжарды тамаша жырын кезінде Алматыға табан тіреген көп қаламгер інілерінің ішінде өз ұлы Бақытынан кем көрмеген осы Баян інісіне ғана арнамап па еді!

Бұған дейін біз ептеп ақынның шығармашылығын шет жағаласақ, енді осы арада, бұл өлең оның азаматтық асыл қыры, биік болмысына да барынша қатысты болып келетінін айналып өту мүмкін еместей. Иә, сол сексенінші жылдардың соңына таман Баянғали ару Алматыдағы қаншама жыл орнығып қалған жылы орнын суытып, аяулы анасының сырқаттануына орай елге оралды.

Бір сәтте қайта ауылдың баласы болып шыға келіп, қаланың қыры сынбаған кәстөм-шалбарын түздің, қора-қопсының жұмыс киіміне ауыстырған Байекең үшін бұл жылдар жеңгеміз Әлиямен бірге, ананың ақ сүтін ақтаумен қатар, шығармашылық жағынан да пайдасыз болмағанын кейін жарық көрген еңбектерінің өзі-ақ жақсы байқатқандай. Жазудың адамы, әрі Баянғалидай жүрегі жыр төгіп, қаламы жанр-жанрға жүйткіп отыратын тума талант «ауылға көшіп келдім» деп ол жағынан жылы жауып қойсын ба? Жоқ, әрине.

Сол мен білетін Кеңашыда Молдабай атты мінезге бай, момын, бір басында аңқаулығы да жоқ емес ғажап бір тамаша ағамыз бар болатын. Ауыл суретін, оның кеңпейіл, аңғал адамдарының қы-

зық-шыжығын, көз алдыңнан көлбендеп өтетін өмірдің жақсы-жаманы мен түйткіл тұстарын күлдіре отырып, көкейіне астарлап құйып беретін жанды-жанды әңгімелердің бір парасында оқысам, сол Молдабай ағаның да ашық-жарқын, тартымды образы, өзіміз көргендегідей табиғи таза қылықтары жүр. Осыдан кейін ауылда тұрып, оны одан ары зерттеуден, айналасын жіті аңғарудан талмай, өміршең талай дүниелер тудыра білген қаламгердің «Жынды Қаратайдың қасіреті» атты қалың келген бұл кітабы, сөз жоқ, көбіне-көп оның елдегі еңбегінің, елдегі қалам қарымының жемісі екенін бағамдау да қиын емес.

Баянғали Әлімжановтың біз айтып өтпеуге болмайтын бір мықтылығы – сонау астанадан ауылға көшіп келіп, өзін өмірдің, шығармашылықтың қиыр-шиыр жолында еш босаңсытып алмай, қайта одан сайын бабына келе түскен тұлпардай, міне, қанша жыл тек дйттеген биіктен табылуында дер едік. Мұның өзі ең алдымен, оның өз жеке басынан да сол сан алуан дүбірге үкілеп қосқан туған елі үшін абырой болып келе жатқанын несіне бүгіп қалайық.

Мәселен, әріге бармай-ақ бертінді алғанның өзінде атақты Мұса Асайынов, Көкен Шәкеев ағаларымыздан Көкшедей көркем елдегі осы заманғы айтыстың тұтас бір дәуірі мен мұндалайды. Одан соң күні бүгінге дейін ана айтыс, мына айтыста да есе жібермей, жолымен, Құдай берген талантының зорымен олардың ізін ала өз тұғырына қонған басты ақынымыз кім десек, әрине, Баянғали Әлімжанов. Ол дегенде көз алдымыздан қазіргі бүкіл айтыс өнері қылаң беріп өтетіні, осындай дарындарымыз барында тіпті, ұялатын жеріміздің жоқтығының өзі содан. Айталық, осы елдің, тіпті бүкіл қазақтың осынау жолдағы бүгінгі қол жеткен айшықты жетістіктері, өркеш-өркеш биіктерін өзгелермен бірге, Баянғали ақынсыз да бөліп алып қарау мүмкін бе?!

Күні бүгінге дейін қазақтың басы Әселхан Қалыбекова, Қонысбай Әбілов, Әсия Беркенова, Мұхаметжан Тазабеков сияқты үлкенді-кішілі барлық бетке ұстар ақындарымен, одан қалды, туысқан қырғыздың да осы аруақты өнерді ту көтерушілерімен ұзын-ырғасы 215 рет қыр додасына түсіп, жиырма екі айтыста бас жүлдені жеңіп алған, талай мәрте жүлдегер атанған ақынның жоталы шығармашылығының өзі соны меңзеп тұрған жоқ па? Мұның сыртында әне-міне қолға тиіп тұрып, кейде қазылардың «сарандығы» қимаған, не болмаса «сұңқар шашып жейді» демекші, өзі соны

күп көріп, басқаға ұстатып кеткен жеңістерінің тізгіні қаншама. Реті келгенде Байекең туралы кез келгенде кездесе бермейтін мұндай тектілік пен мәрттіктің де жиі естіліп жататыны осы тұла бойғы ерекше жаратылысы мен өзгеше бір қасиетінен болуы керек. Кешегі ащы қазасы алты алашты күңіретіп жіберген марқұм Оразалы Досбосыновқа да осынау киелі өнерде жаңа көрініп жүрген бір айтыста тігулі тұрған жеңіл көлікке қарамай, жолын беріп, нағыз азаматтық танытқан да осы Баянғали ғой. Бұл жөнінде өзі де Қонысбаймен бір сөз қағысында:

Халықтан біз мінер ат сұрамайық,

Жетеді ықылас пен алақаны, – демеп пе еді! Арқалы ақынға кезінде қай жағынан алғанда да лайық бола тұра, тиісті орындар екі-үш рет ұсынған «Қазақстанның Халық ақыны» атағының берілмей қалуының өзі өкітпей қоймағанмен, өнері ел жүрегінен мықтап орын алған мұндай асылдың сол атақ бұйымаса да, бәрі-бір болашаққа сондай құрмет, сондай сүйіспеншілікпен қадам басары тағы әмбеге аян ғой дейміз. Орыс халқында өте бір айрықша жағдайда ғана таңдай қағып айтылатын феномен деген сөз бар. Ерен, өзгеше деген ұғымды білдіреді. Солай демекші, бір өзі айттыскер ақындығынан басқа, әрі жазба ақын, сатирик, жазушы, кезінде «Қазақфильмде» шыққан үш бірдей деректі фильмнің сценарийін жазған киносценарийші, сағаттап жырлайтын ұзақ-сонар ондаған жырларды жатқа білетін жыршы-жырау, бірнеше сәтті пьесалары бар драматург, шешендік сөздерді зерделеумен айналысқан әдебиет зерттеушісі, табан аузында-ақ айтып салып, қарап отыратын ондаған шұрайлы «Деген екендердің» авторы, талай газет-журналдардың сынынан өткен шебер жорналшы, қойшы, санамаласаң, екі қолдың саусағы эзер жететін осынша тума қабілеттің иесі Бай-ағанды біз де осы феномен, ұлтының бағына біткен айрықша құбылысқа тенесек, ақиқаттан әрі аттамағанымыз. Осыдан кейін көбіне өзі киіп суретке түсіп қалатын қазақтың зерлі, мол шапанындай жаны да, жүрегі де кең, халқының бар даласы, бар баласын бірдей көретін, қарапайым да алтын аға, бар бола беріңіз, өзіңіз сыйынатын алаштың ардақтыларының, Біржан сал бабаңыздың аруағы әрі қарай да қолдап, желеп-жебеп жүрсін демеске сірә, хақымыз жоқ. Жуырда облыстық «Арқа ажары» газетінің бас редакторы, қимас ағамыз Жомарт Сафиұлы Әбдіхалықтың

60 жасқа толған мерейтойына келгенінде жан досы, үлкен әдебиетші ғалым Ақселеу Сейдімбек те өзіңізді көре салып:

– Әй, Баяшым-ай, сен жарқ етіп алдымнан осылай шыға келгенде менің де жаным бір марқайып, көңілім кең жайлау бола қалады-ау, – дегенін құлағымыз шалып қалып еді. Осының өзі-ақ көп жәйтті айтып тұрған жоқ па?!

Әрине, әрқашан ақ алмастай ақиқатты тіліп түсетін, жылуы, шуағы да, көтерер жүгі, ойы мен ойнақылығы да мол ақынның тамаша айтыстарын, жалпы, бар еңбегін жеріне жеткізе терең сөз ету үшін оған үлкен өре де керек екені ақиқат. Бұл енді әдебиетші ғалымдардың еншісінде. Ал, біздің білетініміз, алаштың ұлы ақыны Мағжан Жұмабаевтың шығармалары әлі жарық көрмей тұрған сексенінші жылдардың өзінде оның «Батыр Баян» поэмасын тұңғыш рет теледидар мен радиодан жырлаған Байекең, қырғыздың әйгілі «Манас» жырын да мүдірмей жатқа айту арқылы туысқан екі халықтың арасында алтын көпір болып келе жатқан Байекең әлі де сол шабысынан танар емес, бұйырса, танбайды да!...

Сұлушаш Тақанқызы

БАУЫРЫМ ТУРАЛЫ БІР ҮЗІК СЫР

Елу деген ер жасына енді келдің,
Қуаныш пен бақытқа сен кенелдің.
Жас көңілің мәңгілік қартаймасын,

Жас қосылып жасыңа марқайғайсың... деген өлең шумақтары Степняк қаласында, яғни «Бұлақ басы» деп аталатын өлкеде туған бауырым Баянғалиға арналады. Баянғалидың ана құрсағынан шыр етіп дүниеге келгеніне 50 жыл толыпты. «Елу жылда ел жаңа» дегендей, өмірде талай өзгерістер өтіп жатыр. Баянғали екеуіміз тетелес өстік. Ол – ер баланың еркесі, мен қыз баланың еркесі болдым. Ол қияңқылау болып өсті, бірақ менен жеңіліп қалатын, өйткені маған анам болысатын.

Ол аяғын апыл-тапыл басқаннан кейін доп құшақтап өсті. Жер қарада қатар балалармен бірге тынымсыз доп қуалайтын. Күнге қақталған қайыс қаралар допқа таласып, доп үшін төбелесіп, доп үстінде татуласатын. Ауылда телевизор жоқ кез, жаман радионың құлағына жармасып, «Қайраттың» ойыны жайында репортаж тыңдайды. Сөйтіп жүріп, футболдың дүниежүзілік ойын екендігін, оған да адамдардың өз өмірін арнайтындығын біртіндеп ұғынған. Футбол десе, ұйқы-күлкіні ұмытатын жанкүйерге айналды. Ойын болатын күні радионың қасынан шықпайтын. «Қайрат» ойнайтын күні ең бақытты күн болып саналатын. Есейе келе кім боласың деп сұрағандарға ойланбастан «футболшы боламын» деп сарт еткізетін. Әуелде оның «Футболшы боламын» дегеніне күле қарайтын ана мінезінде біртіндеп өзгеріс пайда болды. «Ботам, ботбөлшік боламын дегенді қой. «Доп ойнаған азар» деген аталарың. Ботбөлшік болып мұратына жетті дегенді туғалы естіген емеспін. Сен де бізді ондай атқа қалдырма!» Анамыз қарсылық білдірсе де ойынға қашып шығатын. Жетінші класс бітіргеннен кейін балалар спорт мектебіне жазылды. Ақыры анасы да ризашылығын білдірді.

Бірақ сол жылы Алматыдағы ағамыз қайтыс болып, алға қойған «футболшы болам» деген арманы үзілді, ана тілегін орындады. Тірі тірлігін істеп, өмір жалғасты. 11-сыныпты Абай атындағы №2 қазақ орта мектебінен бітірді. Мектепте оқып жүргенде әртүрлі тақырыптарға арналған шығармаларды өте жақсы жазып жүрді, төменгі кластарда оқығанда эпостық жырларды «Қобыланды батыр», «Алпамыс батыр», т. б. жатқа айтып жүретін. Ал ән айту, домбыра тартудың иісі де болмады. Ешкімнен қорықпай өжет болып өсті. Алматыға оқуға жалғыз өзі кетті. Ол кезде институттарда емтихан тапсыратын. Екі емтиханды тапсырған соң, үшінші емтиханнан «5» деген баға алсам, оқуға түсем, ал «5» ала алмасам, осы қалада қалам, жұмыс істеймін деп үйге телеграмма жіберді. Әкеміз-анамыз «аман-есен үйге кел» деген хабар жіберді. Комиссия мүшелері үшінші емтиханға «4» деген баға қояйын деп жатқанын көрген Баянғали: «Маған «4» керегі жоқ, «5» керек», – деп алақанымен емтихан парағын жапқан. Содан қосымша сұрақтар қойыпты, өз білімінің, өжеттілігінің арқасында сол жылы КазГУ-дің филология факультетіне түсті. Сонымен «футболшы болам» деп армандаған азамат журналист, жазушы, ақын болды. Міне, өмір қандай қызық!

Баянғали Алматы қаласында журналистика, әдеби сын, әдеби зерттеу (шешендік сөздер) саласында еңбек етіп жатты. 1987 жылы анамыз қатты ауырып, ауруханаға түсті. Осы хабарды естісімен Баянғали ананы күту міндетіміз деген мақсатпен қаладан ауылға көшіп келді. Сол кезде Баянғалидың қалада жүргеніне 16 жыл болған екен. Бұл әркімнің қолынан келе бермейтін адамгершілік қасиеті мол азаматтың ісі деп ойлаймын. Өнер ортасынан, қаламдас достарынан кету үлкен батырлық.

Жолдасы Әлияға «әке-шешемді күтетін болсаң, ауылға кеттік» дегенде, қарсылық жасамай артынан ерген болатын. Әлия келініміз әке-шешемізді баладай сыйлады. Жаны таза, инабатты жан. Жазушылар, қаламдас достары, өнер адамдары: уақыт өтер, өз ортаңа қайта оралар кез келер, құшағымызды айқара ашып, әр уақытта қарсы аламыз, – деген еді.

Анамыз қайтыс болды, 8 жылдан кейін әкеміз көз жұмды. Міне, осылай әке-шешеміздің ақ батасын алып, өнер ортасына қайта оралып, Көкшетау қаласында өмір сүріп жатқан жайы бар. Дарындылық – табиғаттың адамзатқа берген тамаша сыйы. Адамның бойындағы дарындылық өмірге, әртүрлі оқиғаларға байланысты жүре ашылуы мүмкін. Міне, ән айту, домбыра тарту білмейтін Баянғали жүре үйреніп, ішінде бұғып жатқан дарындылығы ашылып, 1984 жылы ең бірінші рет Кенен Әзірбаевтың 100 жылдығына арналған айтыста Әселханмен айтысып, жеңіске жетті. Содан бері 215 рет айтысқа шығып, тәуелсіз Қазақстанның елдігі мен теңдігін, азаттық жолындағы ата-бабаларымыздың ерлігін, ұрпақ сабақтастығы мен дәстүрі жалғастығын, имандылықты, бүгінгі өміріміздің сан алуан қырлары мен сырларын жырлап келеді.

Баянғали бауырым, мерейтойың құтты болсын, аспаның ашық, жұлдызың жарқырай берсін! Ойыңнан жақсылық пен сыйластық, бойыңнан жылшылық пен мейірімділік кетпесін. Осылай қанатың талмай, өнер әлеміне қалықтап ұша бер демекпін. Бауырымның осындай дәрежеде жүргеніне мен өте қуаныштымын.

Иран Тасқара

БАЯНҒАЛИ

(Жаңа ән)

Көкшенің шарықтатқан атын бүгін,
Кешегі Біржан салдай ақындығың.
Құттықтап мерейтоймен, Баянғали,
Әндетсем білінеді жақындығым.

Қайырмасы:

Алдында топтың алқалы,
Төге бер жырды арқалы.
Туған елім Көкшетау,
Біздерге сенім артады.

Көршімсің, інімдейсің Құдай қосқан,
Ақ ниет сыйластықпен араласқан.
Сенен жыр, менен әндер шалқи берсін,
Еркіндік алған елдің көңілін ашқан.

Қайырмасы.

Өнерді серік қылып бала жастан,
Тарихта қалады енді ізің басқан.
Кешегі сал-серілер жалғасысың,
Бүгінгі ұрпақтарға нұрын шашқан.

Қайырмасы.

Жазушы, драматург ұшқыр қалам,
Белгілі Қазақстан елге баған.
Өнерің өрістеген өрден түспей,
Ұрпаққа мұра болсын тілегі аған.

Қайырмасы.

Амантай Бейсекеев

БІРЖАН САЛ БАБАСЫНА ТАРТЫП ТУҒАН

Аңсаған адамдардың жарасымын.

Арнаған туған елге бар асылын.

Қиялы көп болғанмен, зияны жоқ,

Қазақтың мен де ақкөңіл баласымын, – деп ауылдың қара домалақ балаларына тән аңқылдаған ақ пейілімен өзінің ойын бүкпесіз, ашық айтып салатын Баянғали ақын да текті жердің тумасы. «Ат аунаған жерде түк қалады» демекші, «аспандағы аққуға үнін қосқан» сал Біржанның туған ауылында дүниеге келіп, Көкше елінің жігіттеріне тән өнер мен азаматтықты қатар алып жүрген Баянғалиды тағы бір қырынан танып қуанып қалдық. Осы Баян ағамыз пьеса жазып жүр ме екен, әлде кітап жазуды қолға алды ма екен деген ойдың ұшығында жүргенде, Баянғали ағамыздың киностудия ашып, оның директоры әрі көркемдік жетекшісі ретінде қазақы кино түсіре бастағанын сүйінші хабар ретінде қабылдадық. Қазақтың рухын көтеретін, салт-дәстүрі арқылы жастарды имандылыққа, үлкендерді сыйлауға, қартайғанда күте білуге баулитын туындылар өте керек-ақ. Әйтпесе, теледидардан қай киноны көрсең де атыс-шабыс, кісі өлтіру мен ауыз жаласып сүйісуден көз ашпайсың. Тіпті, отбасыңмен отырып көру мүмкін емес. Кино да идеология, сондықтан, Баян ағамыздың алғашқы қадамдары исі қазақты, қала берді, барша қазақстандықтарды қуантады деп сенемін. «Жігітке жеті өнер де аз» дегендей, ердің жасы – елуден енді аса бере киностудия ашуының өзін ерлікке пара-пар әрекет деп бағалауға тұрады. Мұндай қадамға бару үшін өнермен қатар, үлкен тәуекел керек екені айтпаса да түсінікті. Бір жағынан алып қарасаң, өжеттігі мен тентектігі, екінші жағынан Бұқар жыраудай ханға да тік айтатын әділеттілігі, ақжарқындығы мен мәрттігі, тауып айтатын әзілқойлылығы басым ақынның әлі талай биікті бағындыратынына шүбә келтірмесек керек-ті. Өзіне, өзінің білімі мен өнеріне сенген жанның ғана осындай қадамға баратыны анық. Осы жерде Көкшенің қазіргі Біржаны атанып жүрген Баян ағамызға өзінің бабасы әрі жерлесі Біржан сал туралы кино түсіруді неге қолға ал-

масқа деген тілегімді жеткізім келеді. Бұрындары 90-жылдың бас кезінде Біржан туралы кітап жазса деген де тілек айтқан болатынбыз. Марқұм Сәкен сері Жүнісов Ақан серіні халқына таныта білді, ол туралы кітап та жазылды, кино да шығарылды. Ақанға әншілік-серілікті мұрат қылуға ұстаз болған Біржанды халқына тереңірек таныта білетін бір азамат біздің жақтан шықпағаны ма деп те налисың. Ал, Баянғалидың бойында әншілік, суырыпсалмалық, ақындық, салдық, серілік, жазушылық, әрі сценарий жазатын дарын бар. Ақан серіні жазғанда Сәкен Жүнісов Ақанның әндерін өзі домбыраға қосып айтып отырып, толғанып, Ақан да осылай тебіренген шығар деп сол әсерді кітап бетіне түсірген екен.

Ендеше:

Біздің ел Біржан елі аталады,

Біржанның атынан ел от алады.

Бізді ешкім жеңе алмайды, ұмытпасақ,

Бір Алла, пайғамбар мен аталарды, – деп өзі жырлағандай, бабамызды ұмытпай, мұрасын кейінгі ұрпаққа жеткізуді ел аманаты деп мойнына алатын адам болса, ол Баянғали демей кім дейміз!

Баян ағамыздың Манас жырын жырлағанын алғаш естіп көруім де қызықты оқиға болды. Ол былай болған еді. Дәл қай жыл екені есімде жоқ, Кеңес өкіметінің іргесі шайқала бастаған 80-жылдың аяғы мен 90-жылдың бас кезіндегі көктемнің кезі болатын. Қырғыз елінің азаматы, түрколог, тарихшы Жанбай Ниязалиев Орта Азия елдерін аралап, салт-дәстүрі, тарихы, экономикалық-әлеуметтік жағдайы туралы еңбек жинап, енді Қазақстанды зерттеп жүр екен, жол бойы біздің ауылға да екі күн аялдап, этнографиялық әңгімелер жинады. Соның екінші күні ауыл халқымен кездесуге Баянғали келе қалсын. Әдейілеп шақырса, бұлай келтіре алмайтын ғалымның Қырғызстаннан екенін білген Баянғали «Манас» жырын төгіп жібергенде, ғалым таңғалғанынан, көпке дейін сөз таба алмай тұрып қалды. Сәлден кейін көпшіліктің көзінше «Манас» эпосын жатқа айтатын манастанушы ақынды өз қазақ елінде тұңғыш кездестіріп тұрғанын мойындады. Әрі Манасты жатқа айту қырғыздың өзінде де сирек екенін айтып өтті. Сол жылы Қырғыз елінде ЮНЕСКО көлемінде аталып өтілген қырғыздың халық эпосы Манастың 1000 жылдық тойына аттанбақшы болған жерлесімізге аудандық газетке мақала беріп, ақ жол тілей отырып, екі-үш шумақ ән жолдаған едім.

Арқаның ақиығы Баян аға,
Жәйіңіз бәрімізге аян, аға.
Жоктатпай өз еліне Біржан салды,
Домбырамен әніне салған аға.
Ақ басты Алатауға басыңды иіп,
Сәлемін жеткізерсің елді жиып.
Қырғыз-қазақ егіздің сыңарындай,
Ақ қалпағын бөлмеген бірге киіп.

Сол тойдан жүлделі оралған Баянғали ағамыздың былтыр әлем халықтары эпостарының бірінші дүниежүзілік фестиваліне қатысқанын да газет бетінен оқып, біліп жатырмыз. Алдымызда салсерілердің сарқытындай болып жүрген Баянғали ағамызға халыққа қызмет етуде шығармашылық табыс тілей отырып, өнердің биік шыңдарынан көріне бер деген тілегімізді қоса жолдаймыз.

*Құдықағаш ауылы,
Еңбекшілдер ауданы.*

Елубай Жәкенов

БІРЖАН САЛДЫҢ ҰРПАҒЫ – БАЯНҒАЛИ

(Әйгілі айтыс ақыны Баянғали Әлімжановқа)

Біржан салдың ұрпағы – Баянғали,
Ақындығың ел-жұртқа аянғали.
Көгілдір экраннан сені іздейді,
Таңертең ұйқысынан оянған ел.

Сен бізге Біржан салдың көзіндейсің,
Айтыста сол бабамның өзіндейсің.
Айтыс десе құрыстап аруағың,
Түн ұйқыңды төрт бөліп көз ілмейсің.

Айтыстың жеке біткен бір дарағы,
Қырғызға сен бармасаң, кім барады?
Ақ қалпақпен шыққанда сахнаға,
Алатауға асылып күн қарады.

Манас жыры телегей-теңіз дейді,
Манасшы деп қырғыздар сені іздейді.
Қазақ-қырғыз екі елің еркелетіп,
Баянғали екі айтсын дегізбейді.

Өлеңнің суырып сап алдаспанын,
Көрсеткенде өнердің жалғасқанын,
Орнынан тұра келіп қол соғады,
Өзіңнің көкшетаулық қандастарың.

Айтысты салып жұрттың күнде есіне,
Сан шықтың айтыстардың мінбесіне,
Біз түгіл өзге жұрт та елендейді,
Сенің қазақ тіліңді білмесе де.

Шын ақынды тыңдаушы қостамай ма,
Айтысуға бардың сен Қостанайға.
Ұшқын атқан сондағы сөздеріңді,
Естігендер аузынан тастамайды.

Жыр арнап жаңа дәуір, өскен елге,
Бардың сен Керекуге, Өскеменге.
Барып сен Шымкентте де шарықтадың,
Бой бермей құрбыласқа, өз теңіне.

Жолында көктей өтіп Көктөбені,
Аралап Ақмола мен Ақтөбені.
Жүресің Біржан жолын жалғастырып,
Өнердің осы емес пе көктегені.

Айтыста соны әуенді бастай келдің,
Саған сыйы арнаған бас бәйге елдің.
Бірақ сен дандайсымай тура жүріп,
Қисық жолға бір қадам баспай келдің.

Айтысқа жиналған ел астанаға,
Төрінде мемлекеттің бас қалада.
Айың туып оңыңнан, Баянғали,
Жол аштың өнегелі бастамаға.

Кейбіреу қолдан жасап жоқ кезекті,
Кейбіреу бақастықпен оқ кезепті.
Нелер қинап салса да қиындыққа,
Тайсалмай қабыл алдың жекпе-жекті.

Беталды білмегенің күле бер деп,
Айтысты таңдадың сен шын өнер деп.
Бәйгені күш асырып жеңіп алған,
Өзіңді бағалар ел Құлагер деп.

Шыңындай Оқжетпестің дара тұрған,
Ақындық қасиеттен жаратылған.
Өз теңіңнен талантың өзгешелеу,
Өзгешелеу көрінер және тұлғаң.

Қандастардың тағдырын қатты ойладың,
Елге кел деп жазбаған хат қоймадың.
Монғолдан көшіп келген қазақтарға,
Ерулікке соям деп ат байладың.

Дабылдатып Көксеңгір алабында,
Тау менен көл, өзенді, даланы да.
Атажұртта қарсы алдың қандастарды,
Ақ сақалды атаны, баланы да.

Бір өзің рулы ел ұлыстайсың,
Қырықта қиып түсер қылыштайсың.
Тірілтіп айтыстарда Біржан салды,
Көкше даңқын көтеріп ту ұстайсың.

«Бұқпа» газеті, 2008 ж. 24 шілде.

Зейнолла Әкімжанов

ЕЛ МЕН ЕР ҚАСІРЕТІ БЕЙНЕЛЕНГЕН

«Батыр Баян» қойылымы көңілден шықты.

Мағжанның мерейтойына дүйім ел елең етіп, жыр пайғамбарының есімін ардақтауға арналған әрбір құтты қадам қуаныш болып, көңілімізге нұр құйып тұрады. Ақынның «Батыр Баян» дастанына негізделіп, спектакль қойылатынын естігенімізде осындай қуанышқа берілгеніміз рас.

Біз ұлы ақынның тойына осындай тарту жасауды ұйғардық. Бұл бастаманы алдымен қозғаған өңіріміздің басшысы Серік Сұл-

танғазыұлы Біләлов болды. Осындай бастаудан соң біз «Батыр Баян» дастанына негіздеп пьеса жазатын адамды да таптық. Аталған ұсыныстыұйғарған соң көкшетаулық белгілі айтыскер ақын, жазушы-драматург Баянғали Әлімжановқа хабарласқанбыз. Шабыттың адамы ғой, шаттанып кетті. Көп ұзатпай пьесаны ұсынды. Енді соның арқасында ұлы ақынның поэтикалық шығармасының желісінде драмалық туынды өмірге келді, – деді Сәбит Мұқанов атындағы облыстық қазақ сазды-драма театрының директоры Қуандық Қасымов.

Театр труппасы мамырдың 10-жұлдызынан бастап сахна төрінде нақыштаған жаңа бір туынды тап-тұйнақтай, жонған оқтай даяр болып, өткен сәрсенбі күні көрермендердің көзайымына айналып шыға келді.

Жүрегім, мен зарлымын жаралыға,
Сұм өмір абақты ғой саналыға.
Қызыл тіл, қолым емес кісендеулі,
Сондықтан жаным күйіп, жанады да.
Қу өмір қызығы жоқ қажытқан соң,
Толғанып қарауым сол баяғыға.
Түйіннің тоқсан түрлі шешуі бар,
Әдемі ертегідей баяғыда.
Әдемі өткенді ойлап айнымасам,
Сұм өмір күшті уын аяды ма?!

Сахнада Мағжан толғанып тұр. Айнала түнек. Қараңғылық тұмшалап алған күйкі көрініс. Қара жамылған адамдар сұлбасының ішінен ақ киімді ақын жырын толғайды.

Бұл – Баянғали Әлімжановтың идеялық шешімі. Дастанның авторын пьесаның кейіпкеріне айналдырған. Мағжан әрі ақын, әрі кейіпкер, оқиғалардың өн ортасында байыппен баяндайтын шежіре іспетті.

Мен өзіме жасалған осы ұсынысты қуана қарсы алып, шабыт құшағына еніп кетсем де, кейін қатты толқыдым. Ұлы ақынның ұлы шығармасын көңілімде қайта-қайта жырлап, домбыраммен сырласып, өзгеше бір күй кештім. «Батыр Баян» дастанын осыдан отыз жыл бұрын жаттап алған едім. Әр сөзі ағындай тасып, толқындай тулап құйылды да тұрды. Мен бұл шығарманы поэмалық спектакль деп шештім. Бас кейіпкерінің бірі Мағжанның өзі болуы керек деп ұйғардым.

Осы ойымды Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Ақмола облыстық драма театрының қоюшы режиссері Мұратбек Оспановқа айтқанымда, ол шабыттанып кетті. Күп көрді. Пьесаны алып оқып: «Бұдан зор туынды шығару парыз» деп өзіне-өзі серт бергендей болды, – деді менімен әңгімесінде Баянғали Әлімжанов.

Ақынның аталған дастанын оқыған адам ондағы оқиғалардың ел тарихының бір кезеңін қамтитынын біледі. Абылай хан бастаған қазақ ұлтының елдігімізді сақтаудағы ерлік кезеңін ойға алады. Ақын Баян батыр тұлғасы арқылы алаш жұртының қасіретін ұқтырады. Бірақ, ұлы Мағжан ежелгі жырлардағы көне сүрлеуге түспей, әлемдік әдебиетте алтын таққа отырғызғандай асыл туынды жасап, қасіреттің өзінен шеңгел ішіндегі гүлдей етіп, махаббат тақырыбын жырлайды. Махаббат пен қасірет, ерлік пен ел мұны, ер қайғысы астасып, астарласып кететін туынды жасаған. Мұның өзі сахнаға сұранып тұрған шығарманың сипаты.

Баянғали осыны дөп басып, өзінің шығармасына алтын арқау ете білген. Оқиға желісі дастанға негізделгенімен, драматург пен режиссер тың дүние жасай білген. Дастанның өлең жолдарына иек арта бермей, кейіпкерлердің сұхбатына авторлық өң берген. Әсіресе, Баян батырдың ішкі көңіл күйін ұқтыратын ұтымды тіркестер, шешен оралымдар – Баянғалидың тіл байлығымен өрілген өрнектер.

Дастан желісін сақтай отырып, адамзат атаулыға тән махаббат пен қызғаныштың мәңгілік күресін бір адамның – осы ретте Баянның бойынан тауып береді. Нанымды сурет, тапқыр шешім. Мағжан пафосындағы негізгі арқау да осы.

Одан қаша алмадым. Тіпті, керегі осы болды. Ноянның қазасын махаббат пен қызғаныштың арпалысынан туған қасірет қылып көрсеткім келді, – деді Б. Әлімжанов.

Авторлық осындай мұраттарды бейнелейтін сахнагерлер сайдың тасындай іріктелгенде, жүзіктей сұлу, жанбауар дүние туары сөзсіз. Қоюшы-режиссер Мұратбек Оспанов біздің театрдың артистерімен таныса келе, олардың үлкен жүкті көтеретін нардай күш-қуатын танығанын тілге тиек етті. Мәселен, Мағжан бейнесін Біржан Жалғасбаевқа жүктеуге болатынын бір көргеннен-ақ сезген. Батыр Баянның тұлғасын дене бітімі де соған лайық Нартай Сәрсебаевқа тапсырған. Тұтқын қыз, қалмақ аруы Лағданың бей-

несін мүсіндейтін адамды іздеуге тура келіпті. Бұл ретте ол жаңа бір өскінді қызғалдақтай баулап шығарғанын қуанышпен айтқым келеді.

Мен 16-17 жасар аруды бейнелейтін адамды театр труппасынан іздегім келмеді. Соған лайық жас ару осы Қызылжарда жоқ емес қой деп ойладым. Осы мақсатпен қала мектептеріне барып, ұстаздармен сөйлестім. Өзім байқау ұйымдастырдым. Сонда классикалық гимназияның сегізінші сыныбында оқитын жас ару, тілі өте жатық, зейіні күшті, өнерге бейім, әнші Әсел Сыздықова көзіме түсті. Таңдауым олқы емес деп ойлаймын, – деген еді қойылым басталар алдында Мұратбек Оспанов.

Айтса айтқандай, жап-жас Әсел Баянның жан жарасына айналған қалмақ аруын тамаша мүсіндеп, өзінің өнер әлеміне тұңғыш канат қағуымен жұртты тамсандырды.

Бәрінен де, қойылымның жүгін нардай арқалаған Нартайға керемет разы болдық. Нартай сахнада өзі жылады, залда көрермен жылады. Әйелдер ғана емес, ер азаматтар егіліп отырды. Баянғали айтқан қасіреттер тоғысуы Баянның – Нартайдың жүрегі арқылы ел жүрегіне құйылды. «Көкелеп» жүрген бауыры Ноянды махаббаттың уы үшін жайлаған қызғанышпен өлтірген ұлы батыр күнәсін өзінің қанымен жууға серт еткені Мағжан дастанының да ұлы желісі еді ғой.

Махаббаттың бесігінде тербелген екі жасты жайратып салған батырдың кейінгі өкінішін іштен шыққан улы зарды Нартай жырмен бейнелейді:

Қайғыдан жарылғанда қайран жүрек,
«Уһ-уһ!» – деп үзілгендей есіл өзек.
Қасіреті қара түндей ер Баянның,
Алдында бүлдіргендей екі бөбек.
Аузынан уызы шыққан екі жасты
Ер Баян сүйді құшып кезек-кезек.
Жапанда жапа-жалғыз еңіретті ерді,
Әлгіде ойды улаған ашу кезеп.
Ашудан бұғып қалған қорқақ ақыл,
Күбірлей бастады енді: «Мұның не?» деп.

Баян күңіренісі осындай. Қалмақтың қалың қолы кері шегініп, Абылайдан бітім сұрағанда хан жарлығына қарамастан жауға жалғыз аттанған Баян соңғы сапарына жол тартып еді. Күнәсін қанмен

жууға бет қойды. Жаудың да, өзінің де қанын майдан үстінде төгуге ниеттенді.

Драматургтің де, режиссердің де шешімі тоғысқан халық қасіреті жеке адамдардың басындағы қайғы-мұңмен астарласып, санамызға екі ғасыр бұрынғы ел болмысындағы өлім мен өмір айқасын ұялатты. Спектакльдегі бейнелер шоғыры шар болаттай нығыз, сүттей ұйыған тұтастығымен баурайды. Авторлық түсініктеме іспетті Мағжан бейнесі оқтын-оқтын оралып, Біржан Жалғасбаев ақын жырын санада серпілтеді. Ноян бейнесін мүсіндеген Дәурен Тойбазаров, Абылай ханды сомдаған Болат Мамытбеков, тілдің жорғасы Қанай биді кейіптеген Ербол Шүкіров, қалмақ қонтайшысы Ұсаны көз алдымызға әкелген Мұрат Құсайынов, жаудың бас батыры Серенді бейнелеген Талғат Сыдықов, қалмақ елшісі кейпінде ойнаған Мұхамедәлі Испанов қойылымның көркем туынды дәрежесіне жетуіне сахналық күш-қуатын аямай жұмсағаны сүйсіндіреді.

Сүйсіндіргені сол – әрбір оқиға алмасулары арасындағы сәл үзілістерде көрермендердің қол шапалақтап, көңіл лептерін сездіріп отырғанына куә болдық.

Екі ғасырдың оқиғасын екі сағат уақытта көз алдымызға бейнелеп берген «Батыр Баян» қойылымынан соң көңіліміз көркейіп, жанымыз сергіп шықтық. Алайда, оқиғалардың желісі жүрегімізде көпке дейін сейілмей, ұлы Мағжанның ақындық қуатының пәрменімен жасалған жауһар шығарманың шындығы бойды баурай берді. Осы аталған жаңа туындының тұсаукесері тамаша өтіп, театр репертуарына өміршең бір шығарманың қосылғаны қуантты.

Спектакльдің премьерасында облыс әкімінің бірінші орынбасары Мәлік Кеңесбайұлы Мырзалин болды.

Қойылым аяқталған соң түрегеп тұрып қол сокқан халайықтың алдына көкшетаулық айтыскер ақын, есімін ел таныған өнер иесі, осы шығарманың авторы, әйгілі жазушы-драматург Баянғали Әлімжанов шығып, көрермендерге алғыс арнады. Сахнагерлерге облыс әкімі Серік Біләлов сыйлаған гүл шоғы табыс етілді. Ел атынан шыққан ақсақал, Баян батырдың ұрпағы Зейнолла Олжабаев Мағжан мерейтойы қарсаңында оның дарынына бас иген

жұртшылыққа осындай өнер тартуын жасаған драматургке, режиссерге, театр сахнагерлеріне, өңір басшысына өзінің ризашылық шынайы ілтипатын жеткізді.

«Солтүстік Қазақстан», 2008 ж.

Серік Ақсұңқарұлы

АЛАШ ПЕН МАНАСТЫҢ БАЛАСЫ

Мен Баянғалимен өткен ғасырдың сексенінші жылдары Қазақстан Жазушылар үйінде танысқан едім. Онда ол «Жұлдыз» журналының сын бөлімінде қызмет атқарады. Әлі тезге қоймаған тентек кезі. Сөйлеген сөзінен ұлттық әдебиеттің төрт құбыласын түгел білетіні көрініп тұр. Осы жігіт кейін келе көмейінен қырғыздың «Манас» жырын төгіп-төгіп жібереді деп ол кезде кім ойлаған...

Әлкей Марғұлан «Манас» жырының бүкіл жұлын-жүйесінде Алаш рухының атоялап тұратынын айтып кетіп еді. Жырдағы геройлардың көпшілігі кейінде қазақ ұлысына қосылған тайпалардың өкілдері немесе сол тайпалардың өздері екенін қадап айтқан (Әлкей Марғұлан, Ежелгі жыр-аңыздар, Алматы. «Жазушы» баспасы, 108 бет.) Мәселен, Ажыбай – қазақтағы арғындардың бір руы. Алеке, Баубек, Мәжік – Арғынның ру атаулары. Ер Көкше, Ер Қосай, Бейімбет (Майымбет) – қазақтың Уақ тайпасынан. Ер Үрбі – Бағаналы Найманның Ақтаз руынан. «Манас» жырының оқиғаларына қазақ тайпалары тегіс қатысады дейді Әлкей Марғұлан. Ұлы жүзден – Үйсін, Жалайыр, Қаңлы. Орта жүзден – Арғын, Қыпшақ, Найман, Қоңырат, Уақ, Керей. Манасты таңнан-таңға жырлайтын біздің Баянғали да осы Керей руынан. Кіші жүзден – Алшын, Тама, Төлеу, Керейт, Шеркеш, Күрдері. Бұлардың бәрі де монғол дәуірінен әлдеқашан бұрын жасаған тайпалар.

«Манас» жырында қырғыздың өз руларының аттары, қырғызға басшы болған тарихи адамдар есімдері Ахскенди, Барысбек, Орыс-Инал еш жерде кездеспейді. Мұнда қазақ, Орта Азия халықтарына ортақ тайпалар немесе олардың сан түрлі тарихи дәуірле-

рінде жасаған адам аттары көбірек ұшырасады. Памир, Шоң-Алай тауларын мекендейтін, Ош өлкесін қоныстанған қазақтағыдай ру аттары жиі кездеседі. Бірақ бұлардың тарихи шежіресі ерте заманда Енисей мен Алатау арасында көшіп жүрген Оң-хол қырғыздарынан біраз өзгеше. Абылдаевтың зерттеуіне қарағанда, ішкі қырғыздар рухани, мәдени тіршілігі жағынан қазақтарға көбірек ұқсайды. Олардың тайпа құрамында қазақтың Арғын, Алшын, Үйсін рулары өріп жүр. Бұлар қырғызда кездесе қоймайтын 11-12 буынды жырды «өлен» деп атайды. Мұндағы қырғыздар жырлайтын «Ер Қосайдың» мазмұны қазақтың «Ер Көкше», «Ер Қосайына» өте ұқсас.

Абылдаевтың зерттеуінде «Манас» жырын жатқа айтатындар Ыстықкөл, Алатау, Нарын қырғыздары. Түстікке қарай қадам басқан сайын манасшылар саны азая береді. Ішкі ел арасында бұл эпос жоққа тән десе болады. Соған қарағанда, ішкі ел XVI ғасырда Тайырхан мен Хақ-Назар кезінде қырғызға қосылған қазақтар емес пе екен деп ой толғайды Әлкей Марғұлан.

Қазақ халқының құрамында да ерте заманда Арғынға сіңген қырғыздар аз емес. Олар XVIII ғасырдағы Абылайға еріп келген қырғыздардан мүлде басқа. Арғынға қосылған қырғыздар Шерік, Доит, Құсшы, Жүнді қырғыз деп аталады. Олар осы күнгі Қарағанды облысының Қызыларай, Бегазы таулары Ақтау, Атасу, Нұра, Бұғылы маңына қоныстанған. Олар Ішкі Сібірден Арқаға ауып келген деседі. Шіліктен Ұбай, Ноғай, Орыс деген ағайынды үш жігіт тараған екен. Арқаға ауып келгені – Орыс пен Ұбай. Олар Ертіс өзенінен бір атқа мінгесіп өтеді. Арқаға бұлардан көп бұрын атасы Шерік келіп, қазақ (қыпшақ) ханның биі болған. Ол Арқаға қол басқарып, қырық шорасымен келген. Ақтоғай, Тоқырауын қазақтарының айтуына қарағанда, Ер Манас – Ер Көкшенің баласымыс. Оның Ақ құла атының жайылған жері – Бегазы тауының бөктері. Менің де кіндік қаным осы жерде тамған. Бізді осындағы қазақтар әлі күнге дейін «қырғыз» деп атайды. Мұхтар Мағауиннің «Шыңғыс хан» романында Арқадағы қырғыздар хақында егжейлі-тегжейлі айтылған. Манастың Ақ құласы күндіз Бегазы тауының іргесінде жайылып, түнге қарай шыңына шығып, Тасақырдан шөп жейтін болған-мыс. Осы өңірдегі кеудесі алтын сандық ақсақалдардың айтуына қарағанда, оның су ішкен тас қазаны Бегазы тауының басында әлі күнге дейін сақтаулы тұрған көрінеді. Сол

жерде Манас тұлпарының тұяғының таңбасы да бар көрінеді. Оны осындағы көнекөздер Манастың Ақ құласының тұяғынан түскен таңба деп дәріптейді. Осыларға қарағанда, «Манас» жыры қазақ-қырғыздың бір-бірінен енші алып, екіге бөлінбей тұрған кезінде туған жыр ма деген ой келеді. Мәселен, Күлтегін жырында: «Төбеде – Көк Тәңірі, астында – қара жер болғанда» делінсе, «Манаста»: «Жер – жер болғанда, су – болғанда» деген шумақтар кездеседі.

Қазақ пен қырғыз тәу атам заманнан еншісі бөлінбеген екі ел, ел болғанда ішкен-жегеніне мәз, езуінен көбік аққан тексіз тайпа емес, көрген-білгенін көркем оймен өрнектеген, адамзат тарихындағы саусақпен санарлықтай эпос елі! XX ғасырдың екінші жартысында ел алдына Баянғали Әлімжанов шыға келіп, көмейінен «Манас» жырын төгіп-төгіп жібергенде бұған таң-тамаша қалмаған қазақ, қырғыз жоқ десе болады. Қырғызбен екі арасы екі аттам Талас қазағы емес, Бішкектен таң ата салт атпен шығатын болсаң, Көкшетауға бір-екі күн қонып, эзер жететін жер, былайша айтқанда ит арқасы қияндағы Сарыарқаның баласы арада бірнеше ғасыр өткенде манасша боздап қоя береді. Бұл не?! Ғафуша айтқанда, қазақ феномені – бұл! Дүниеге «Манас» жыры келгелі қаншама жыл өтті? Содан бері қаншама тарихи оқиғалар дүниені дүр сілкінтті?! Евразияда үш мың жылдай патшалық құрған түрік дүниесі өзі ел қылған орман жұртының тепкісіне түскелі қашан? Қырғыздан – қазақ, қазақтан – ноғай айырылды. Қанқұйлы революциялар репрессияларға ұласып, XX ғасырдағы екі дүниежүзілік қырғын түрікті түп-тамырынан айырып, ата жаумен ассимиляциялап жіберді! Кенет Көкшетауда туған қазақтың бір ұлы атамзаманғы «Манас» жырын есіне түсіріп, қазақша емес, қырғызша сайрай жөнеледі. Бұл не өзі?! Қырғыздың қай баласы біздің «Қозы Көрпеш пен Баян сұлуымызды» жырлап жатыр?! Өзбектің қай ұлы Мағжанның өлеңін оқып, тебіреніп жүр?! Түріктің бүкіл болмыс-бітімі, дәстүр-салты, рухы, жыры да қазақтың қанында, жадында қалған! Соның бір көрінісі осы – Баянғали Әлімжанов! Мағжанның «Түріктің қара шаңырағы – қазақ!» дейтіні міне осыдан шыққан!

Академик Радлов 1868 жылдары Сахараны аралап, «Манас» жырының «Алмамбет», «Жолай» тарауларын жазып алады. Сол жолы ол миллион жолдай жырды жатқа айтатын манасшыларды көріп, аң-таң қалған. «Осыншама өлеңді қалай жаттап алғансыз?!»

дегенде, олар: «Бұл жырларды Тәңірі менің көкірегіме құйып, аузыма салған! Мен оны жаттап алмаймын, ол менің өзегімді жа-рып, өзі шығады!» деген. Меніңше, Баянғали да оны кітаптан жат-тап алмаған, жыр оның түрік қанында ойнап, түп-тамырында қай-наған! Содан жадында жатталып қалған! Сонау Шоқаннан бастап, кешегі Әуезов, Марғұландардың «Манас» жырын көзмайын тауы-сып зерттеуі кездейсоқтық деп кім айтады?! «Қанына тартпаған-ның қары сынсын» деген міне осы!

Баянғалидің бойында көне түрік жыршысы Ұзанға тәннің бәрі бар. Ұлы дала жырының уызына жарыған! Ол бір кезде Абай тезге салып, еуропалық поэзияның мәдениетін жан-тәніне сіңірген қа-зақтың жазба жырының жағасына жармасып, біздерше өлеңді өр-нектеп, түзеп-күзеп, оған осы заманғы поэтикалық күрделі иірім-дерді күштеп, тықпалап жатпайды! Абайды аттап өтіп, бірнеше ғасырлық дәстүрі бар ауыз әдебиетінің інжу-маржанына кенеліп, ХХ ғасырдың Гомері Жамбылдың Темірқазығын маңдайға алып келеді! Жасандылықтан мүлде ада! Тәңірі аузына не салса, соны айтады! Ол өлеңді оқырманға емес, тыңдарманға айтады! Қазақ пен қырғызға ғана тән өлеңді суырып салу өнері деген міне – осы! Сүйінбай, Кемпірбай, Әсет, Шөже, Біржан салдардың аламан ай-тысы көзден ұшқалы қашан? Сол суырып салу өнері біздің Жам-был, Исалармен ХХ ғасырдың 50-жылдарына дейін жетіп еді. Со-лардың ХХ-XXI ғасырлардағы көзге шалынар жалғыз қарасы, соң-ғы тұяғы осы Баянғали Әлімжанов десе болады!

Бүгінгі айтыс ақындарының тыңдарманын ұйыта алмай жүр-гендігінің түп-төркіні неде жатыр? Олар өлеңді көрерменге емес, оқырманға арнап айтқысы келеді! Пушкин мен Абайды, Мағжан мен Қасымды, Жұмекен мен Өтежанды, Андрей Вознесенский мен Евгений Евтушенконы қанына, жан-дүниесіне сіңіріп алған оқыр-манды селт еткізуге олардың шама-шарқы жете қояр ма екен?!

Баянғалиға қараңыз, оны тыңдағанда Баян жыраудан бастап, Асанқайғы, Шалкиіз, Ақтамберді, Сүйінбайлардың жан-дүниенді балқытар көне де, көркем мақамы алдыңнан атойлап шығады: «Байтақ әлем бұл күнде, қырғыз десе, Манас дейд, Манас десе, қырғыз дейд, дәл Манастай қырғыздың қасиетін ешкім де бұл жал-ғанда білгізбейд!»

Талант өлеңді тудырады. Дәлдүріш жасайды! Табиғи гүлдің иісі бұрқырап тұрады. Жасанды гүл – гүлден аумаса да, оның хош

иісі жоқ қой! Мұны оқырман да, тыңдарман да біліп қойғалы қашан?!

Мынау Сәкен серінің 60 жылдығындағы суырып салып айтқаны:

«Ұлылар Көкшетауда аз тумады,
Дұрыс қой соған лайық сөз туғаны.
Тойында Сәкен аға сөйле деді,
Төлеген – жазушы, ақын Қажыбаев,
Көкшенің қарға бойлы Қазтуғаны!
Аман ба Қызылтудың заңғар елі,
Сәкеннің кіндік қаны тамған жері.
Ақ шаңды аспанға атып жалаңаяқ,
Тасында балаң ізі қалған жері!»

Кәкімбек Салықовтың 60 жылдығында айтқанына қараңыз:

«Ел-жұртың тілеуінді тілеуде, аға,
Әніңмен ажарлансын жүдеу дала.
Оқжетпес жер бетінде біреу болса,
Кәкімбек Салықов та – біреу ғана!»

Бір айтыста Әселхан ақын бүгінгі ел байлығын тонап алған ұры-қарыларға қарата, сырттай қарасаң, бәрі әдемі, галстук тағып, сып-сыпайы болып жүреді. Ал құлқындарын ойлағанда, алдарына жан салмайды деп ашына жырлайды. Сонда сөзді іліп әкеткен Баянғали былай деген:

«Ұрының ең жаманы сыпайысы,
Болмайды ондайлардың Құдайда ісі.
Ұрының қолын шауып тастайтұғын,
Бәрінен жақсы екен ғой Қытай ісі.
Билікке аз ғана күн кетсе жолап,
Алады ел байлығын түгел тонап.
Қытайдың заңын егер бізге енгізсе,
Болады пысықтардың көбі – шолақ!»

Бейімбет Майлиннің 100 жылдығындағы айтыста:

«Азамат алдыменен жұртын ойлар,
Өз басын күйттегендер мұртын майлар,
Заманда нарық қысқан не болады,
Елдегі қара табан Мырқымбайлар?
Жағдайын Мырқымбайдың не қылады,
Қолында билігі бар Қыртымбайлар?!

Туған ел түгі қалмай тоналыпты,
Ар-ұят әділеттік жоғалыпты.
Кешегі тыр жалаңаш коммунистер,
Мыңғырған капиталист боп алыпты!» деген!

Өзін «Мен – Сары тентекпін» деп, өзін-өзі жарнамалаған бір әріптесіне:

«Қалайша мақтанады мына сары,
Өзіне бұлай деген жарасады.
Бір кезде сары болу мода болған,
Ұмтылған сарылыққа жұрттың бәрі.
Мақтанып керегі не, сарымын деп,
Дариға-ай, болмаған соң Кенесары!» депті!

Александр Солженицын ұлыдержавалық уағызын сарнатқан тұста:

«Қазаққа бәле боп тұр Александр,
Қатыны күнде үйінде әлек салғыр!
Орыстың парасатты әділ жұрты,
Іргесін бұл бәледен бөлек салғыр!» дейді!
«Бөлексің, Талғар, тамаша,
Тұрсың көкпен таласа.
Әттең сенің бауырыңда,

Адамдар бар аласа!» дегенді Қасым Талғардың қарлы шыңдарына қарап тұрып, суырып салып, айтқан! Қасым өлім аузында жатқанда оның бір топ қаламдас-қатарласы хал-жағдайыңды білуге қолымыз бүгін тиді деп келеді. Сонда Қасым:

«Кеттің келмей, шіркін достар,
Жазып роман, жасап жоспар,
Қалмаған-ау қолы бостар.
Қайдан болсын қолы бостар,
Қолдарыңда толы тост бар.
Қайтіп босар қайран достар?!» депті.

Ақынның аузы – дуалы. Ол аузына Алла не салса, соны айтуға тиіс. Пенденің айтқанын айтпауы керек! Алтын айдарлы ақынның жұмыр басты пендеден айырмасы – осы. Осы ғана!

1995 жылдың тамызында Президент Көкшетаудың Еңбекшілдер ауданына келеді. Ол кісіні қарсы алуға дайындық жүріп жатқанда аудан басшылары ақыннан «Президентке не айтасың?» деп сұрапты. Сонда Баянғали:

«Сіз келеді дегелі
Біздің елге көп болды,
Күте-күте өзінді
Елдің көзі төрт болды.
Сізге сойған жылқыны,
Әкімдер өзі жеп болды!» – десем қайтеді?!» – дейді.

Сонда әлгілердің зәре-құты қалмаған!

Содан елге келсе, аудан атқамінерлері Президент ауылға келіп қала ма екен деп күтіп отыр екен. Ақынның әңгімесін тындап, мәнжайға қаныққаннан кейін, аудан әкімі: «Бізге де бір нәрсе айтсаңшы» дейді. Сонда Баянғали: «Айтайын әкімдерің құлақ қойса, Жиналып отыр екен жағып монша. Патшаға өлең айтып келгеннен соң, Әкімге көңілім жоқ менің онша!» дейді! Бұдан патшадан да айылын жимаған қазақ ақынының хас тұлғасы көзге ұрып тұр! Мансаптан бәрін жоғары қоятын шолақбелсенділерге жасаған қыры! Тура Баянғалидің өз мінезі! Ол біреуге бодан болған, маңдайдағы сору бес елі елдің баласы! Бірақ өзін қор сезінбеген! Ұлы Тұран империясын құрған ата-бабасының аруағы алқап, зор сезінген! Оның ақындық қуатының алапат болып тұрғаны сондықтан!

«Манас» жыры – күллі түркі дүниесіне ортақ ұлы жыр. Оның оқиғалары мен сондағы геройлардың бәрі де осы екі жұртқа етене тән, типтік дүниелер. Осындағы Көзқаман (көзқамандар) Жақыптың қандас туғандары. Бір қанды қырғында Қытай әскерінің қолына түсіп, сонда тұтқын болып қалып қояды. Кіндік кесіп, кір жуған ел-жұртын ұмытқан! Ата дәстүр-салтын тәрк еткен! Тұла бойында түріктік қасиеттен түк қалмаған! Ділі де, тілі де, діні де бөтен. Кейін Манас ат жалын тартып мініп, азамат болып, қол бастап шыққанда сол көзқамандарды жау қолынан босатып, еліне алып келеді. Түрі – қырғыз, түбі – шүршітке айналып, көлгірлік пен күн көрудің қамына түскен күйкі көзқамандар Ежен ханның жансызына айналып, қырғыз жұртын қырықпышақ қылады. «Манастың» Саяқбай Қаралаев нұсқасында ежелгі жау Қоңырбай ел ішінде бүлік салу үшін көзқамандарды Таласқа жібереді. Ақыры олар басқыншылармен жемтіктес болып, Манасты улап өлтіреді!

Арада бірнеше ғасыр өткенде сол оқиғалар тарихта қайта қайталанды! Қасиет болып қайталанса бір сәрі, қасірет болып қайталанып отыр ғой! Қырғызстанға қараңыз: Совет өкіметі кезіндегі қасіретін қайта қозғамай-ақ қояйық. Тәуелсіз ел болғалы қырғыз-

дың көңілі көншіп, көсегесі көгеріп кетті ме?! Бұған кім кінәлі?! Кешегі көзқамандар, бүгінгі мәңгүрттер кінәлі! Басқа ешкім де емес! Ал енді қазаққа қараңыз: қазақтың ұлттық тәуелсіздігінің қадір-қасиетіне жете алмай, орман ұлысына қарап ұлып отырған кім? Тағы да – осылар! Ұлттық байлықты бұрынғы қожайындарымен қоса бөлісіп алып, мұртын майлап, мыңғырып отырғандар кімдер? Тағы да осылар! Өзінің ана тілінің мемлекеттік мәртебесіне ата жауындай аттандап қарсы шығып отырғандар кімдер? Осылар – «Манастағы» көзқамандар, бүгінгі мәңгүрттер әулеті!

Көк Тәңірі қазақтың басына күн туған кезеңде Арқаның бір баласының аузына «Манасты» салды! Бізге Баянғалиды жіберді ғой! Алла тағала Алашты қауіп-қатерден, зұлматтан сақтап, әлі қорғаштап тұр! Алланың көңілі – Алашта. Ал Алаштың көңілінің қайда екенін бір сайтан білмесе, әлі ешкім білмейді...

Тәуелсіздіктің алғашқы жылдары Көкшетау көшесіне Жүсіпбек Аймауытовтың аты беріліп, соны бір-екі орыс таба алмай, Баянғалидан жөн көрсетуді сұрайды. Сонда Баянғали: «Аймауытов – репрессированный великий казахский писатель. Шестьдесят лет предавали его имя забвению, теперь можно шесть часов поискать его улицу!» – деген екен! Бұл өлеңге бергісіз, жатқа есесі кеткен жампоздың жан дауысы, азалы өксігі, ақынның аузынан шыққан айыптау актісі!

Ол алақанына қан уыстаған совет өкіметінің кезінде Мағжанның «Батыр Баянын» жырлап жүрген жігіт болатын!

Талантты адам қанатты құс секілді, көкке көтерілмесе көңілі көншімейді. Аспанға ұшса, өзімен бірге Алашын да ала кетеді. Біз қазақтан шыққан кез келген қанатты, талантты адамға ерекше ілтипатпен қарауымыз керек. Олардың қай-қайсысының болсын түбінде таудай бір-бір тұлға тұрады. Баянғалидың да әр жағы түпсіз терең – Керей Жәнібек, бергі жағында – Батыр Баян, Біржан сал, Ақан сері, Мағжан тұр ғой! Арада қаншама ғасыр өткенде атам заманғы «Манас» жыры осы баланың жадына оралды. XX–XXI ғасырлардың көш керуенінде Алаш пен Манас осы баланың жұдырықтай жүрегінде келіп, қайта тоғысты!

Баянғали – ақын! Ақын болғанда да ұлы дала төсін бірнеше мың ғасыр дүбірлеткен көшпенділер өркениетінің тірі қалған бір өкілі! Біз барлық болмыс-бітімімізбен Абайға, Мағжан, Қасым, Мұқағали, Жүмекендерге жақын болсақ, ол бізден гөрі Бұқар жы-

рау, Сүйінбай, Орынбай, Исаларға жақындау, көрінгенге бас имеген Көк Түріктің – өр заманның өкілі, бір кезде бай-бағлан, шынжыр балақ, шұбартөс болған ата-бабаларымыздың аузынан түскендей жыршы-жырау, бүгінгі біздің күйкі тіршілігімізге мүлде кереғар, көне заман, көшкен мәдениеттің перзенті! Сондықтан біз оны аялап сақтап, ардақтап ұстауымыз керек! Ұлы дала жырының уызына жарыған, одан айырылсақ, онымен бірге ұлтымыздың бүтіндей бір ұлы мәдениеті көзімізден бір ұшуы мүмкін. Тәңірі Баянғалидің ғұмыр жасын баянды қылып, Алаш пен Манастың арасын айыра көрмегей!

(Бұл эссемді Арқадағы айтулы айтыс ақыны, айтыстан докторлық диссертация қорғаған Қойлыбай Асанға арнадым. Неге арнағанымды Қойлыбай да, Баянғали да ішінен жақсы біледі...)

«Жас Алаш», 2013 ж, қараша.

Нұрлыбек Әубәкіров

*(ҚарМТУ профессоры,
филология ғылымдарының кандидаты)*

АУЫЛДАС ІНІ ЛЕБІЗІ

Шырайлы да шұрайлы шығармашылығы көзіқарақты оқырман үшін бейтаныс емес арқалы ақын, жампоз жыршы, танымал театр және кино драматургы. Күні кешелер қара домбырасын арқалап, ауыл, қоғам, адам хақында сөзбен өрген айтыс ақынының маржан жолдары да көрерменнің жадынан шыға қоймаса керек. Қырғыздар «манасчы» деп баға берген ол қазақ жыршылық өнерінде де жұлдызы жарық тұрған тұлға. Иә, сол Баянғали Әлімжановтың асқаралы алпыстың асуына көтерілгенін біреу білер, біреу білмес...

Баянғалидың есімі дүйім Алаш жұртына белгілі десе де болады. Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері. Ол лирикалық, философиялық өлеңдер мен елуге тарта поэма, оқиғалы жырлардың, оннан астам пьесалардың, көптеген шағын сахналық шығармалардың авторы. Көптеген ән текстерін жазған. Музыкасын ұлы Нұрлан жазған

«Ғажайып күй» әні «Азия» тобының орындауында бүкіл елімізге әйгілі болды. Оның балаларға арналған өлең-жырлары да бар.

Тарланбоз ақын 1984–2005 жылдар арасында 216 рет айтысқан, республикалық, облыстық деңгейлерде өткен айтулы тойлардың бәрінде дерлік өнер көрсетіп, жиырма екі рет бас жүлдеге ие болған, талай дүркін жүлдегер атанған. Тарақты Байғозы батырдың 300 жылдық (2005 ж. Қарағанды облысы), Мәшһүр Жүсіп Көпеевтің 150 жылдық (Павлодар, 2008 ж.) мерейтойларына арналған жыршы-жыраулар конкурсының Бас жүлдегері. Баянғали орындаған жыр, дастандар Қазақ радиосы мен телеарналардың Алтын қорына жазылып, сақталуда. Дыбыс, бейне дискілерге шыққан.

Баянғали Әлімжанов қазақтан шыққан бірден-бір манасшы. Манастың мың жылдығына арналып Бішкек қаласында 1995 жылы өткен Халықаралық манасшылар конкурсына қатысып, арнайы жүлдеге ие болған. Сол жылы Қырғызстан Мәдениет министрлігі мен Композиторлар одағының А. Малдыбаев атындағы Халықаралық сыйлығының лауреаты болды. Мәдени шараларда, түрлі жиындарда көпшіліктің алдында, телерадиодан Манас жырынан үзінділерді жиі айтады. Баянғали айтқан Манастың тараулары қазақ радиосының Алтын қорына, дыбыс, бейнедискілерге жазылған.

Жазушылығы мен айтыстағы ақындығы арқылы қазаққа танылған, Манасын жырлап қырғызды тамсандырған Баянғали Әлімжанов біздің Кеңашының азаматы. Иә, біздің Көкше өңіріндегі Біржан сал елінен түлеп ұшып, өнер әлеміне қанат қаққан. Біз оның ақындығы мен өнерпаздығына ғана тәнті емеспіз, сонымен бірге ізгі адамгершілігі мен абзал азаматтығына сүйсінеміз. Сүйсініп қана қоймаймыз, тіпті ауыл болып мақтанышпен жыр ғып айтамыз.

Соған бір ғана мысал келтірейін. Алматыдағы «Жұлдыз» журналындағы қызметін қиып тастап, ауылға көшіп келіп, сырқат анасы Бәтиманы күтті. Әкесі Тақанды бағып, жұбайы Әлия екеуі сауабына кенелді. Ата-анасының қиналғанда қастарынан табылып, қолдан жөнелте білу де шынайы парасаттың белгісі. Перзенттік парызын өтегеннен соң ғана Көкшетау қаласына көшкен. «Ұл болса, біздің Баянғалиға ұқсасын» деуші еді менің марқұм әкем Мамау (азан шақырып қойған аты – Маман) отырған жерлерінде өзге жастарға үлгі етіп.

Ата-анасы қайтқаннан кейін, 1998 жылы Көкшетау қаласына көшіп, 2001 жылға дейін Шахмет Хұсайынов атындағы облыстық

қазақ музыкалық-драма театрында сахна шебері болып қызмет атқарған. Баянғалидың бастамасымен 2006 жылы Астана-Көкшетауда Паң Нұрмағамбет киностудиясы ашылды. Оның идеясын қалтқысыз, құлшына қолдаған белгілі кәсіпкер, қоғам қайраткері Марат Нәбиев киностудияның құрылтайшысы және бас демеушісі болды. Содан бері осы киностудияда «Ән мен анаша», өзі басты рольдерде ойнаған «Аран», «Айхан», «Асау толқын» атты толық метражды төрт көркем фильм, «Ұлы даланың қырандары» сериясымен алты деректі фильм түсіріліп шығарылды. Бұл фильмдердің барлығының да сценарий авторы және қоюшы режиссері – киностудияның көркемдік жетекшісі Баянғали Әлімжанов. Киносценарийлерді қазақ және орыс тілдерінде жазады және субтитрлерді орыс тіліне өзі аударады.

Теледидардан айтыс көрсеткен күні Кеңашының көшесінде бейсауат жүргендерді сирек көресің. Ауылдың асыға күтетіні өздерінің Баянғалилары. Кітаптары үй қыдырып қолдан қолға түспейтін қазына. Әсіресе «Фолиант» баспасынан шыққан 87 баспа табақтан, 1072 беттен тұратын «Қиянатқа қарсылық» атты үш томдық таңдамалы шығармаларының басын қосқан бізше айтқанда, дәу кітапты, қырғызша айтқанда, шоң кітапты қолға түсіргендер «Кітап деп осыны айт. Тура «Манастай» қомақты әрі мағыналы туынды!» деп қуанысты.

Жерлестерім Кеңашы ауылына қазақтың дарынды ақыны, ауданымыздың құрметті азаматы Баянғали Әлімжанов ағамыздың қасына Елбасының жас кездегі бейнесін сомдаған өзінің ұлы – белгілі актер, әнші, сазгер Нұрланды ертіп келген әрбір сапарын жыр ғып айтады. Сонда Бәкең туған жеріне деген сағынышын басып, ауылдағы жерлестеріне жан дүниесін ақтарып, оқушылармен бұқпесіз сырласып әңгіме-дүкен құрысады екен.

«Әркім де өз ауылын алтындайды,
Ауылға айтар әні саркылмайды.
Басына Намазғұлдың шыға келсем,
Кеңашым қарсы алдымнан жарқырайды.

Кеңашы, Кеңашы, Кеңашы,
Жерің кең, ал суың неге ащы?
Үйретіп үлгісін үлкеннің,
Болашақ жастарға жол ашшы.

Шалдары біздің елдің қандай еді,
Аталы айтқан сөзі балдай еді.
Жаныңды жадыратап шуақ берген,
Жарықтық жанып тұрған шамдай еді.

Бұл жерге кімдер келіп, кімдер кеткен,
Қимайтын ертегідей күндер өткен.
Аңқылдап аман-есен жүздесейік,
Ұл-қызы ауылымның өсіп жеткен, – деп кеңінен толғайтын,
«Алаш пен Манастың баласы» атанған осындай арқалы ақынның
біздің аяулы ауылымыздан шыққаны бір ғанибет емес пе?!» десіп
жүрекжарды жыр жолдарын әнге қосып айтады.

Ауылдастары атынан: «Жазар жырыңыз бен айтар әніңіз сарқыл-
масын, жасай беріңіз, шырқай беріңіз, Баянғали аға!» дегім келеді.

Зейнолла Әкімжанов

АҢЫЗ БЕН АҚИҚАТ АРНАСЫ

Айтыскер ақын, манасшы-жырау Баянғали Әлімжанов өзінің сан қырлы шығармашылық әлеуетін жан-жақты қаламгерлік қабілетімен айғақтап, бірнеше көркем туындыларын оқырмандарға тарту етті. Дарынды жазушы тарихи шығармаларымен де бүгінгі әдебиетімізді байытуға енбек сіңіруде. Оның осындай үлкен ізденісінің нәтижесінде қолымызға тағы бір тың туындысы тиіп отыр. Орыс тілінде жазылған «Аблай хан и его батыры» деген бұл кітап «Легенды великой степи» («Ұлы дала аңыздары») айдарымен шыққан.

Алдын ала айтар болсақ, кітаптың айдары әлгіндей болғанымен, Абылай хан – тарихи тұлға. Өзінің өнегелі ұлы ғұмырында тарихымызда мәңгілік өшпес ақиқатын қалдырған айбынды ханымыздың тұлғасы оған деген қазақ халқының тағзымы мен сүйіспеншілігінің арқасында нақты бейнеден аңызға ұласып кеткен. Сондықтан оны алаш жұрты әулие санайтынын, оған өз заманынан бері бүгінгі күнге дейін жұрттың тәу ететінін Баянғали Әлімжанов осы кітабының алғысөзінде дәйектеп, бұл повестің Шоқан Уәли-

хановтың, Мәшһүр-Жүсіп Көпеевтің, Шәкәрім Құдайбердиевтің және қазақтың басқа да этнографтарының жазбаларындағы тарихи деректерде де, сонымен бірге, халық аңыздарында да кездесетінін алға тартады. Ал, жазушы осы деректерді пайдалана отырып, көркем туындыда алаштың айбынды ханының бейнесін мүсіндейді.

Жыраулардың жырларында да, сонымен мазмұндас өлеңдерде де Абылайдың балауса шағы, ханзада күнінде әкесі Көркем Уәлидің дұшпандарынан қапияда қаза тауып, ордасы талқандалғаны, тұқымынан тірі тұяқ қалдырылмай қырылғаны, тек әкесінің сенімді төлеңгіті Оразаталықтың пана болуының арқасында жас Әбілмансұрдың аман қалуы, қан майдандағы жекпе-жекте жоңғар баһадүрі Шарыштың басын шабуы баяндалады. Оның кейін «Саба-лақ» атануы, абайсызда Қалдан Серенге тұтқынға түсуі, асқан ақылмандығының арқасында бостандыққа қол жеткізуі бұл оқиғалар оқығандары арқылы бұрыннан қанық адамдарға қызық бола қоймас деп ойлар едік. Алайда, мен бұрыннан білетін Баянғали Әлімжанов осы оқиғаларды өзіне тән ізденімпаздықпен тарихи деректердің нәтижесінде жетілдіріп, ханның Керейдің батырлары Ер Жәнібекпен, Тұрсынбаймен, Суан руынан шыққан Сатаймен өткен күндерін қалмақтың қапасында жатып есіне түсіретінін, бостандықты аңсауын жаныңды баурай отырып, көркем кескіндеп бере білген. Сондай-ақ, Малайсары, Олжабай, Бөгенбай, Қабанбай батырлармен бірге жоңғарларды атамекенімізден қуып, елімізде азаттық туын желбірету жолындағы ұлы ерліктерін алға тартады. Бұл жорықтарда Абылаймен үзеңгі қағыстырған хас батырларының ерліктері айызынды қандыратындай суреттеледі.

Аса көлемді болмаса да, мазмұны бай, сонысымен үлкен кітаптарға татитын осы еңбектің оқырман ретінде мен байқаған ұтымды тұсы – Абылай жайындағы бұрыннан белгілі деректерді баяндап шығуы емес, ханның өмірі мен ел басқару ісіндегі тарихи әдебиеттерде көрініс тапқан айғақтарды жаңаша суреттеуі. Бұл орайда Б. Әлімжанов өз жанынан мазмұн жасамайды, есесіне Жоңғария мен Қазақияның екі алып империяның – Ресей мен Қытайдың арасындағы қолжаулық аймақ екенін Қалдан Серенмен тұтқындағы әңгіме үстінде Абылайдың аузына салады. «Бұлардың айдап салғанына жік-жапар болмайық, ұрыссыз, қантөгіссіз ұлыстарымыздың аман-саулығын ойлайық. Бұлардың ойы – өзгенің қолымен от көсеу, бізді екеуара қырқыстырып қойып, «қай жеңгенің мені-

кі»пифылы»деген диалогы – автордың тапқырлығы. Кітапта тарихшыларымыз Тәуелсіздіктен кейін ғана дәлелдеп жүрген мұндай деректер баршылық және көркем шығармаға сай суреттеледі.

Балалар мен жасөспірімдерге арналғандықтан, көркем безендіріліп берілген, форматы да өзге кітаптардан басқаша бұл туынды Астананың «Фолиант»баспасынан шығарылған. Алайда, мұны жас буын ғана емес, ересек, зиялы қауым зейінмен оқитынына шүбәм жоқ.

Сөздің орайы келіп тұрғанда айтарымыз – автордың кітапты басып шығаруға қаржылай демеушілік жасаған меценат жерлесіміз Жомарт Жақсылықұлы Омаровқа шынайы алғыс білдіруін құп көрдік.

Әрине, бес мың данамен шыққан кітап әмсе қазақ оқырмандарына тегіс тарап кетпесе де, Көкшетау, Қызылжар өңірлерінің оқырмандарына үлкен тарту екені түсінікті.

«Солтүстік Қазақстан». 28.12.2015 ж.

Баянғали Әлімжанов – айтыс өнерін дамытушы

Тілеубердина Г. Т., Аниева Н. Ғ.

*Көкшетау қ., Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау
мемлекеттік университеті, guldentleuberdina@inbox.ru*

Айтыс өнерінің ішіндегі ең күрделі де көркемі – ақындар айтысы. Ақындықтың, шешендіктің ғажайып үлгісі мен қиыннан қиыстырар тапқырлықтың ең биік шыңы – суырыпсалма (импровизаторлық) айтыс.

Айтыскер ақындар үлкен айтысқа түсіп, дүйім жұртқа танымал болғанға дейін ақындық мектептің бел-белесінен өткені белгілі. Алғашында ауыл арасындағы жиын-тойлардағы қыз бен жігіт, құрбы-құрдас, замандастар арасындағы әзіл-қалжың, сөз қағысулардан басталса, соңы кішігірім қайымдасуларға ұласып отырған. Бұл айтыскерлік өнерге бейімдейтін өзіндік үйрену кезеңі болған десек те артыкемес. Әрине, «әу» дегеннің барлығы шетінен ақын

болып кетпеген. Көптің көреген көзі мен талғампаз ойы кімнің бойында буырқанған айтыс ақынына тән қасиеттің жатқанын қапысыз ажыратып, алғаш жалт етіп көрінгенінен-ақ ықыласы түсе қолдау жасап, қастерлеген. Халық тарапынан көрсетілген бұл үлкен құрметтің ар жағында жас ақынға деген зор міндет те тұрған. Осы міндетті жан дүниесімен сезіне келе, шабыт күйін шарықтатқан шын таланттар ғана кейіннен от ауызды, орақ тілді дүлдүлдердің қатарынан табылды.

Өткен ғасырда айтыс өнерінің қайта түлеп, жанданған тұсы соғыс жылдарымен сәйкес келеді. Ақындар айтысының тұншығып, саябыр табуына сонау 1916–1940 жылдар аралығында қазақ қоғамында болған әр қилы өзгерістер мен аласапырандардың, ашаршылық пен асыра сілтеушіліктің, содырлы саясатты социализм науқанының зардабы өз әсерін тигізбей қоймады. «Бас қайғының» заманына душар болған қазақ жұрты өзінің бай рухани құндылықтарының тұнығынан сусындап, тереңіне еркін бойлай алмағанды. Тек, елге келген соғыстың салдарынан туындаған қажеттілік жоғары жақты айтыс өнеріне қайта бет бұруларына «мәжбүр» етті. Тұңғыш рет үкімет тарапынан қолдау тапқан асыл мұрамыз «тар құрсауда» болса да, сол кезеңнің тілек-талабын қанағаттандырырлықтай өзіндік нәтижесін берген еді. Дәстүрлі айтыс жаңа мазмұнда дәуір үніне үйлесіп, пәрменді үгіттік қызмет атқарды. Оның рөлі патриоттық өлең-жырлардан кем түспеді. «Ежелгі, көне жанр мән-мазмұнын жаңартып, тың сапаға ие болды. Бұрын ру мен рудың ақындары айтысса, енді колхоз бен колхоздың, аудан мен ауданның, облыс пен облыстың ақындары жарысатын жаңа дәстүр туды. Айтыс сынмен өзара сынның тамаша да өткір өзгеше құралына айналды. Онда халыққа аса қажет күн тәртібінде тұрған түбірлі мәселелер көтерілетін болды. Жаңа айтыстарда ақынның жеке басын мадақтап не мұқатудан гөрі елдің өміріндегі қуанышты оқиғалары қамтылып, шаруашылық, мәдениет саласындағы табыстар мен жемістер мадақталып, кедергі мен кеселдер таңбаланатын салт туды. Мұның аты – айтыс жанрының жаңаруы еді» [1, 10].

Қазақ даласының түкпір-түкпірінен суырылып шыққан от ауыз, орақ тілді көптеген халық ақындары жаңа қалыптағы айтыс көрігін қыздыра түсті. Айтысқа екінің бірі жүрегі дауалап түсе қоймаған. Тек өзінің ақындық мүмкіндігіне сенгендер ғана болмаса.

Айтыс – қазақтың қанына сіңіп, өміріне айналып кеткен қасиетті де киелі өнер. Осы өнердің табиғаты жайында көптеген ғалымдар, әдебиет зерттеушілері түрлі түйіндеулер жасап, тұшымды тұжырымдар қалыптастырғаны анық. Әсіресе, М. Әуезов пікірі айтыстың табиғатын дәл танытатындай «Өнер жарысы, сөз барымтасы» [2, 114], – деуі, айтыстың шығармашылық шеберлік сайысы, өлең бәсекесі екенін қапысыз ұғындырады. Ұзақ жылдар бойы, әсіресе Кеңес заманында өзінің табиғи заңдылықтарынан әбден айрылып, біраз бәсең тартып, көмескілене бастаған айтыс тәуелсіздік алған уақыттан бері жаңғырып, жандана бастады. Киелі айтыс халқымен қайта қауышты. Осы өнердің қарыштап дамып, қайта түлеуіне ақындық мүмкіндігімен зор үлес қосқандардың бірі – Баянғали Әлімжанов. Сонау сексенінші жылдардың орта тұсында өнер бәсекесіне бел шешіп кіріскен Баянғали Әлімжанов содан бері жүз қырықтан астам ақынмен сөз қағыстырған. Қ. Әбілев, А. Әлтаев, Ә. Беркенова, Ш. Айдаров, Ә. Қалыбекова, А. Бұлғақов, Ә. Манапов, Е. Асқаров, С. Құсанбаев, А. Кәкенов, О. Досбосынов, т.б. айтыстың ақтангерлерімен айтыстары Баянғалидің шығармашылық шабытының, суырыпсалмалық қабілет-қарымының куәгеріндей. Сонау ғасырлар қойнауынан кәтепті қара нардай тоқтамай тартып келе жатқан ақындар айтысының әр дәуірдің өз объективті себептеріне сай жоғары өрлеу, төмендеу кезеңдері болған. Б. Әлімжановтың импровизаторлық шығармашылық дәуірі айтыс жанрының әдебиеттің күнгей жағынан көлеңкелі тұсына қарай ысырылған тұсына дөп келді. Көп ғасырлық тарихы барайтыс жанры бүгінгі бізге аман-есен жетті. Айтыстың ұзынның қысқарып, жуанның жіңішкерген өлара талма тұсына келген шағында, оны жерге құлатпай көтеріп алған аз ғана айтыс ақындарының көш басында осы Б. Әлімжановтың болғанын айта кеткен жөн. Өзінен бұрынғы ұрпақ жасаған рухани мәдениетті оған жалғас келген екінші ұрпақтың иеленіп, мұрагер болып, оны жаңа дәуір талабына сай жетілдіру, әсіресе терең насихаттау – екінші ұрпақтың келер ұрпақ алдындағы міндетін борышты атқаруға тырысты.

Б. Әлімжанов халық поэзиясына жақын, рухани мұралардыменгере отырып, ақын ретінде қалыптасқаны ақиқат. Жүрегіне өнердегі үш бірдей, атап айтқанда айтыскерлікті, жазба ақындықты, жыршылықты сыйдыра білген Б. Әлімжановты елге танымал еткенәлемде номадтар галактикасымен бірге жасасып келе жатқан импровизатор-

лық өнерге бейімдігі, бүгінгі ХХІ ғасырдың айтысы, яғни айтыскерлік өнері еді. Б. Әлімжановтың ақындық өнерінің, суырыпсалмалық қасиетінің нақты көрінісі, шығармашылық жолындағы ауқымды арналарының бірі – айтыстары мен сөз қағыстарынан аңғарылады. Ақынның ақындық қуаты мен айтыскерлік қырын танытатын осынау мұрасы күні бүгінге зерттеу нысанасында болмады. Оның тарихи-этнографиялық деректерден мол хабардар көнекөз шежірешілік, әртүрлі жыр-дастандар мен айтыс-қағыстарды жатқа айтатын үлкен жыршылық қабілеті де кезінде дүйім жұртты тәнтгі еткені белгілі. Б. Әлімжанов барған жерінде бірнеше күн қатарынан дамылдамай жыр төккен кездері болғанын ауыл қарттары, көз көргендер айтады. Б. Әлімжановтың ақындық өнерінің, суырыпсалмалық қасиетінің нақты көрінісі, шығармашылық жолындағы ауқымды арналарының бірі – айтыстарынан аңғарылады. Б. Әлімжановтың ақындық шеберлігі мен тапқырлығы арқасында кейбіреулеріндей ойы бытыраңқы, берекесіз, нәрсіз шұбыртпаға бармайды, өнерінің жинақылығы қомақты сыртқы түріне сай, ал ішінде ой мен пікір үйлестігіне дәл түсіп жатуын қалайды. Өз қарсыласын бірден шығармашылық ізденіске, нағыз сайысқа жетелей жөнеледі. Қарсыласының міншілдігін орайлы оймен шөгеріп тастайды. Б. Әлімжановтың импровизаторлық өнерінің еркін дем, кең тынысты сілтесін оның айтыстарының қайсысынан болсын аңғарып, сезінуге болады. Ақын дәлелдерді, үлкен ойларды, адам мінездемесін әрі шапшаң, әрі көркем өлеңмен айтып береді.

Айтыс – үлкен өнер, халықтың рухани азығы, сонымен бірге идеологиялық тәрбиенің өткір құралы. Өдетте шындық айтыста туады дейміз, жетістігіміз қандай, кем-кетігіміз не, солардың бәрі айтыс өнерінің назарынан тыс қалмайды. Алқа топта ақын аузымен айтылған ащы шындықтардың салмағы да оңай болмаса керек» [3, 54], – дейді ғалым М. Дүйсенов. Б. Әлімжанов айтыстарында ел-жұрт, ағайын-туған, жекжат-жұрағат амандығы, ағайын арасының татулығы, ел-жер шоқтығы сыналай сөз болып жатса, енді бірде өмір, тұрмыс, тәлім-тәрбие, адамгершілік, мораль мәселелері қоса-қабат әңгіме аясына айналды. Осыдан келіп ақын айтыстарының да әлеуметтік мәні маңызды көрініс табады. Себебі бұл Б. Әлімжановтың ақындық, суырып салушылық дарынына, өнерпаздығына, өнертанымына, ішкі рухани қуат-күшіне, аңғарымпаздығына, байқағыштығына тікелей байланысты.

Ақын Баянғали Әлімжанов 1987 жылдан бері 216 рет айтысқан, республикалық, облыстық деңгейлерде өткен айтулы тойлардың бәрінде өнер көрсетіп, жиырма екі рет бас жүлдеге ие болған, талай дүркін жүлдегер атанған. Қанжығалы Бөгенбай батырдың 300, Шұбыртпалы Ағыбайдың 190 және 200, ақын Сараның 115, Мағжан Жұмабаевтың 100 және 110, Ілияс Омаровтың 80, Көтібар Бәсенұлының 240, Есет Көтібарұлының 190, Тама Есет батырдың 325 жылдығына арналған айтыстардың, Сырым батырдың 250 жылдығына орай Ташкентте өткізілген Қазақстан-Өзбекстан, «Манас» жырының 1000 жылдығына орай Бішкекте өткізілген Қазақстан-Қырғызстан ақындар айтысының, Семей полигонының жабылуына арналған «Невада-Семей» қозғалысы аясында өткен Халықаралық акция айтысының жеңімпазы. Жалпы соңғы кездегі айтыстың күрт дамып, күрделенуі айтыс сахнасына көктемнің қызғалдақтай көрінген жас өркеннің, дарынды буынның мол шоғырының шығуына байланысты. Айтыс ақыны Б. Әлімжановтың шығармашылығы да ұлт тарихының бір белесі. Оған бүгінгі республика жұртшылығының үлкен ілтипаты мен өнер адамдарының, әдебиетші қауымның зор қошеметі куә. Ақсақал ақынның ізбасарлары, шәкірттері айтыс тізгінін қолына алып, Көкшетаудың намысын жоғары ұстап, Көкшенің айтыскерлік дәстүрін одан әрі жалғастыруда. Ән-жыры дарыған Көкшетаудың құнарлы топырағында туып, өзінің жүрек-жарды өлең-жырларымен өнер бәйтерегі болып биік мәуелеп, іні-құрбылас шәкірттерімен тамырын тереңге бойлатқан ақын К. Шәкеев халқымыздың айтыскер ақындықтың ұлы көшін Баянғали, Құдайберлі, Арман сынды бүгінгі шырқау биікке көтерілген жырдың жүйрік құлагерлеріне тапсырды. Жырдың көшін үзбей, арқыраған ақсұдай ағынды, арынды күйінде аманат етті.

Пайдаланылған әдебиеттер:

Жармұхамедов М. Айтыс. – Алматы: Білім, 1990. – 51 б.

Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: Ана тілі, 1991. – 240 б.

Дүйсенов М., Сейдаханов М., Негимов С. Халық ақындары творчествосының көркемдік сипаты. – Алматы: Ғылым, 1982. – 192 б.

Жармұхаметұлы М. Айтыс өлеңдерінің арғы тегі мен дамуы. – Алматы: Мұраттас, 2001. – 293 б.

Функционалды сауаттылықты арттыруда Баянғали Әлімжанов айтыстарын қолдану

Есенаманова Әйгерім Рашиитқызы.

«Тұран-Астана» университетінің қазақ тілі мен әдебиеті мамандығының 2-курс магистранты, Ж. Мусин атындағы педагогикалық колледжінің қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің оқытушысы.

Жетекшісі: Колумбаева Зәуреш Ермекқызы, т. г. к, доцент, «Тұран-Астана» университеті, Астана қ.

Функциональдық сауаттылық дегеніміз – адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына, жасына қарамай ілесіп отыруы, адамның мамандығына, жасына қарамай үнемі білімін жетілдіріп отыруы. Ондағы басты мақсат жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның әлемде әлеуметтік бейімделуі болып табылады.

«Функциональдық сауаттылықты дамытудың жалпы бағдары 2011-2020 жылының мемлекеттік бағдарламасында айқын көрсетілген. Елбасы 2012 жылғы 27 қаңтардағы Қазақстан халқына Жолдауында мектеп оқушыларының функциональдық сауаттылығын дамыту мақсатында бесжылдық ұлттық жоспар қабылданғаны баршамызға белгілі. Ұлттық жоспардың мақсаты – Қазақстанда білім сапасын жетілдірудегі, оқушылардың функциональдық сауаттылығын дамыту жөніндегі атқарылатын іс-шаралардың жүйелілігі мен тұтастығын қамтамасыз ету болып табылады. Осыған орай, Ұлттық жоспарда функциональдық сауаттылықтың төрт негізгі механизмін бөліп көрсетеді. Оның бірінші механизмі – оқыту әдіснамасы мен мазмұнын түбегейлі жаңарту (МЖБС – мемлекеттік стандарт). Ол үшін мұғалім оқушының бойына әлеуметтік ортаға бейімделуіне, алған білімін практикалық жағдайда тиімді пайдалана алатындай негізгі құзыреттіліктерді сіңіруі керек.

Олар:

- әлеуметтік (қоғамда, өзі өмір сүрген ортада іс-әрекет жасай алу қабілеті);
- тұлғалық (өзін жеке тұлға ретінде қалыптастыруға, қажетті білім, білік, дағдыларды игеру, болашақта өзі тандаған кәсібін өзі анықтау, оның қиын-шылығы мен күрделілігіне төзімді болу);

– азаматтық (қазақ халқының салт-дәстүрі, тарихы, мәдениеті, діні мен тілін терең меңгеріп, Қазақстанның өсіп өркендеуі жолындағы азаматтық парызын түсінуі);

– технологиялық (ақпараттық технологияларды, білім беру технологияларды сауатты пайдалану);

Оқушы осы аталған негізгі құзыреттіліктермен қатар пәндік құзырет-тіліктерді (әр пәннің мазмұны арқылы) меңгеруі тиіс» [1]. Осыған орай, азаматтық тұрғыда негізгі құзыреттіліктерді сіңіруде қазақ халқының салт-дәстүрімен біте қайнасқан қазақ әдебиетінің ауқымды, әрі маңызды саласы – халық ауыз әдебиеті екенін мойындаған жөн. Қоғамда болып жатқан келелі мәселелерді кеңінен ашып, кесек ойды жұрт алдына жасырмай жайып салатын, тосыннан түрлі тақырыптар қозғалатын сөз өнерінің түрі айтыс екені дау туғызбайды. Айтысты функциональды сауаттылық ұғымымен байланыстырып, зерттеу объектісі етіп алып отырған себебіміз: «Функциональдық сауаттылық феноменінің пайда болуы адамның сауаттылық компоненттерін: білімдерін, дағдыларын, қабілеттерін, іс-әрекет тәсілдерін, тәртіптік және көзқарас қасиеттерін игеруде уақыттың шектелуін кеңейтті. Көп зерттеушілердің пікіріне сәйкес функциональдық сауаттылықтың компоненттерін игеру процесі іс жүзінде өмір бойы жалғасуы мүмкін. Функциональдық сауаттылық халық пен мемлекеттің толық әл-ауқатына байланысты әлеуметтік-экономикалық құбылыс болып табылады» [2; 6–7]. Ал әдебиеттегі мемлекет пен халықтың байланысын Баянғали Әлімжановтың айтыста айтылған тақырыптары арқылы да ашуға болады.

«Айтыс – қазақ және қырғыз, қарақалпақ халықтарында ежелден қалыптасқан поэзиялық жанр, топ алдында қолма-қол суырып айтылатын сөз сайысы, жыр жарысы. Айтыс – өмірдегі әлеуметтік тартыстар мен адам қатынастарына негізделген желіге құрылып, кезектесе айтылатын қисынды, дәлелді, ұтқыр өлең.

...Қазіргі айтыстарда заман өзгерісі, қоғамда болып жатқан жаңалықтар, халық өмірінің соны әлеуметтік мәселелер сөз болып келеді. Сондай-ақ бейбітшілік, гуманизм, экологиямәселелері қозғалады» [3; 34].

Айтыс халық өмірінің айнасы іспеттес. Себебі қоғамда болып жатқан түрлі әлеуметтік-саяси жағдайлар әдебиеттің аталған жанрында көрініс тауып жатады. Ғалым М. Дүйсенов пікірінше: «Айтыс тақырыбының терезесі кең, ол заман, қоғам, адам туралы, бү-

гінгі күннің шындығы болып отыр. Жеке бастың ғана емес, қоғамдық мәні бар жайлар ақындар назарынан әсте шыққан емес» [4; 51]. Осы орайда, тақырып терминінің тереңіне үңілген жөн. Сонымен, «Тақырып – әдеби шығармада сөз болатын басты мәселе, шығарма мазмұнының негізгі арқауы, айтылатын жай-жағдайлардың бағыт-бағдары. Шығарманың тақырыбын, яғни не жайында айтылатынын, нендей мәселелерді қозғайтынын анықтау сырттай опонай сияқты көрінуі мүмкін. Алайда шығарма тақырыбын айқындауға жеңіл, үстіртқарау дұрыс болмайды. Тақырыпты бірнеше қырынан қарастыру кездеседі» [3; 315]. Қоғамда болып жатқан түрлі мәселелерді, түрлі қырларынан зерттеп, елге түсінікті, әрі әсерлі жеткізетін айтыс ақындарының жұрт алдында жарқырап шығуы өзекті тақырыпты көрерменге жеткізудің ең ұтымды жолы. Осындай айтыскерлік шеберлікпен 1984 жылдан 2005 жыл аралығында көзге түскен азулы ақын – Баянғали Тақанұлы Әлімжанов. 216 рет айтысқа түскен ол, айтыс жанрының шырқау биігіне көтеріліп, халық ықыласына бөленген. Баянғали Тақанұлының айтыстарының тақырыптары сан алуан.

«Функциональдық сауаттылықты дамыту аясында әдебиет пәндер мазмұны төмендегідей біліктілікті қамтамасыз етуі тиіс:

– көркем шығармалар идеяларын анықтау және оларды авторлардың идеялық көзқарастарымен, елдегі қоғамдық-саяси және экономикалық жағдаймен, адамзаттың ғаламдық мәселелерімен салыстыра білу білігін қалыптастыру;

– көркем шығармаларды талдау барысында оқушылардың дүниетанымдық көзқарасын қалыптастыру;

– әдебиеттану саласындағы ғылыми зерттеулер бойынша алғашқы дағдыларын қалыптастыру» [2; 15].

Функциональды сауаттылықты арттыруда қазақ әдебиетінің ірі өкілі, 21-ғасыр тұлғасы Баянғали Тақанұлы айтыстары негізге алынып отыр. Төменде келтірілген тақырыптар бойынша айтыс үзінділері көркем шығармалар идеяларын, көтерген мәселелері ментақырыптарын анықтау мақсатында келтірілді.

Ата-бабаларымыз сан ғасырлар бойы армандаған азаттықтың ақ таңын аңсауы 90-жылдарға дейінгі айтыстардың негізгі тақырыбына айналғанын ғылыми қауым да, қарапайым халық та жақсы біледі. Аталған тақырып аясы бодандық бұғауынан босағаннан

кейін де, айтыскер Баянғали Әлімжановтың басты тілге тиек етері болғанын төмендегі мысалдардан көре аламыз. Мәселен:

Жайықтың сөз айт дедің қыздарына,
Қыз десе, менің енді қызғаным да.
Есіме қазақ қыздар түседі ылғи,
Көз салсам желтоқсанның ызғарына.

Оларды отпен, сумен атқылады,
Әскерлер күрек алып шапқылады.
Сонда да қазақ қызын жеңе алмаған,
Саққұлақ әлдекімнің ақ құлағы.

Көңілің жырымменен толсын деймін,
Осындай думан ылғи болсын деймін.
Декабрист ұлдарым мен қыздарыма,

Қазағым бір ескерткіш қойсын деймін [5; 43–44] – деген жолдарында ақын еліміздің егемендігіне қол жеткізудегі қазақ қыздарының қаһармандық танытқан кейіптерін, орыс халқының өктемдігі өткенімен де, соңында еліміз жеңіске, яғни тәуелсіздікке жеткендігін жыр етеді. Дегенмен, соңғы тармақтардан осынау ғаламат кезеңге жеткізген ұл-қыздарымыздың еңбегінің еленбегені, ескерткіш қойылмағандығы ақынның ұлтжанды көңіліне кірбің түсіргендігі байқалады. Соған қарамастан, желтоқсан оқиғасын қазақ қызының образымен байланыстыра отырып, тәуелсіздік тақырыбын әсерлі де, әдемі жеткізу Баянғали Әлімжановтың айтыскерлік шеберлігі екені анық.

Соңғы кезде көршілес, бауырлас халықтардың басынан өтіп жатқан қандыбалық оқиғалар, қызылды-жасылды көтерілістер қазақ халқына да астыртын әсер етіп жатқаны белгілі. Осы орайда, мемлекет тірегі болар, тек қана бейбітшілік және бейбіт өмір жайлы жазылған шығармалар болып табылады. Әлімжанов аталған тақырыпты Шорабек Айдаровпен өткен айтыста былай ашты:

Ол мейлі түгіндесін, жалындасын,
Жабылар бір амалы табылғасын.
Мың жерден түгін жұтып жатсақтағы,
Жерімде ешбір бомба жарылмасын!
Әр уақта ел-жұртыма күтім болсын,
Жұтқаны мейлі кейде түгін болсын.

Тілеймін ел-жұртыма бейбітшілік,
Әйтеуір елім тыныш, бүтін болсын! [5; 28]

Айтыс шумақтарында ақынымыз қазақ халқына зардабын тигізетін зұлым күштің, яғни бомбаның туған жерімізге залал тигізбеуін тілейді. Не де болса да, еліміздің тыныштықта өмір сүруін қалайды. Себебі, тыныштықтың өзі – бейбітшілік. Аталған ой автордың басқа да сөз қағысуларында кездеседі. Мәселен:

Көп тілек бір арнаға түссін деймін,
Басымыз бір қазанда піссін деймін,
Алты алаш басын қосып атқа мінсе,
Үрейі атаманның ұшсын деймін.

Өсиет елім-жұртым жастарына,
Барады деп ойлаймын бастарына.
Тілегін құп аламыз Көкшетаудың,
Таңбамды салам деген тастарына.

Мен сенің қосыламын тілегіңе,
Қосылар миым дағы, білегім де.
Қазақтың бар баласы таста емес,
Бірлік пен татулықтың шын белгісі,
Шынайы қалсын деймін жүрегінде. [5; 56]

Бұл жолдардан байқайтынымыз, қазіргі халық ауыз әдебиетінің ірі өкілі саналатын Баянғали Тақанұлының қашан да бейбіт, тату өмірді аңсайтыны, қолдайтыны. Аталған тақырыпты Баян ағамыз басқа қырынан да баяндайды. Мысалы,

Шын билік нағыз ерге тисін деймін,
Ерлері туған елін сүйсін деймін,
Қазақты алаламай, жікке бөлмей,
Барлығын ту астына жисын деймін! [5; 75]

Нағыз ер бейнесі қандай болуы керек дегенді айтқан ақын, халық арасында алауыздық туғызбай, бір тудың астында бірігу, яғни сол жылдардағы кенесшілдікті аңсау, Кеңес үкіметін жақтаушылар, Ресейге қосылуға ниет білдірушілердің іріткі саясатына ермей, Қазақстан туының астында бейбіт өмір сүру идеясын алға тартады. Тағы бірде, ақын:

Бұл сөзді енді қалай ұғынар кім?
Әдейі айтып тұрмын бұның бәрін,

Егесті, қантөгісті іздемейік,
Ойлағын ең алдымен соғыс болса,

Тағы да қарақөздің қырыларын, [5; 78] – деп ашынады. Иә, расында да, қандай да бір қанды қырғынға бармас бұрын, мемлекет отбасынан бастау алатынын ұмытпай, артында қалған жанұя мүшелерін, өзің жауапты басқа да адамдар бар екендігін ойлау керек. Адам баласы әу бастан-ақ, пенде боп жаратылғандықтан қателік жасауға бейім келетіні шындық, бірақ оның зардаптарын ойлайтын жан баласы болса игі еді. Автордың айтпағы да осы болар. Жалпы алғанда, бейбітшілік тақырыбын сан қырынан жырлаған айтыскер ақын Баянғали Әлімжановтың адамгершілігі биік, ұлтжандылық сезімі дамыған, тәуелсіз еліміздің тірегі бола алар ерен тұлға екендігін байқау қиын емес.

Қорыта келгенде, «12 жылдық білім беру жағдайында оқушылардың функциональдық сауаттылығын қалыптастырудың тұжырымдамалық тұғырлары» атты әдістемелік құралда берілген: «барлық пәндер саласы бойынша білім беру жүйесінде оқу материалдарының мазмұны шығармашылық қабілетті қалыптастырумен басқаларды үйретуге негізделуі қажет» [2; 25] деген ойға сүйене отыра, мектеп бағдарламасына немесе факультатив, үйірме жұмыстарына Баянғали Әлімжановтың айтыстарын зерттеуді жолға қою, арнайы сағат бөлу оқушылар бойында функциональды сауаттылықты арттыруға зор үлесін қосары анықталды.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Ахметова А. Функциональдық сауаттылықты жүзеге асыру жолдары. <http://collegy.ucoz.ru/publ/41-1-0-13040>.
2. 12 жылдық білім беру жағдайында оқушылардың функциональдық сауаттылығын қалыптастырудың тұжырымдамалық тұғырлары. Әдістемелік құрал. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2013.
3. Әдебиеттану терминдер сөздігі.
4. Дүйсенов М., Сейдеханов М., Негимов С. Халық ақындары творчествосының көркемдік сипаты. – Алматы: Ғылым, 1982.
5. Әлімжанов Б. Алаш пен Манас қырық айтыс. – Новосибирск, 2004.

ҚАЗАҚ, ҚЫРҒЫЗ АРДАҚТАЙДЫ, ТАНИДЫ, АЛПЫС ЖАСТА АЛАШТЫҢ БАЯНҒАЛИЫ!

Төрт кітабы – төрт белес,
таңдамалысы – көп белес

*Баянғали Әлімжановтың биыл баспадан шыққан
кітаптары жайында.*

Әдебиетке жастай араласып, бүгінге дейін оның бірнеше жанрында өнімді еңбек етумен келе жатқан атақты жерлесіміз Баянғали Әлімжанов өзінің 60 жылдық мерейтойына да баспа жүзін көрген бірнеше жаңа кітаптарымен келіп отыр. Солардың ішінде ең шоқтықтысы – Астанадағы «Фолиант» баспасында жарық көрген «Қиянатқа қарсылық» атты үш томдық таңдамалы шығармалары. 1070 беттен тұратын бұл көлемді кітабының бірінші томы қарымды қалам иесінің әр жылдары жазған таңдаулы лирикалық өлеңдері, толғаулары мен эпикалық жырларынан тұрады. Екінші томына республикалық, облыстық театрлардың сахналарында қойылып, көрермен ықыласына бөленген, әрі өнертанушылар тарапынан жоғары бағасын алған пьесалары топтастырылған. Сөз ретіне қарай айта кетсек, бүгінгі күнге дейін белгілі драматургтың еліміздің көптеген театрларында тоғыз бірдей шығармасы қойылыпты. Кітаптың үшінші томына жазушының көркемдігі келісті прозалық туындылары топтастырылған екен. Олардың ішінде әр жылдары оқырманын елең еткізген сатиралық әңгімелерімен бірге, осы жанрда жазылған «Алмамбеттің толғауы» сияқты көлемді повестері де бар.

Үштомдықтың салмағын арттыра түскен тағы бір құнды шығарма – автордың тарихи деректердің және аңыздардың негізінде Абылай хан мен оның батырлары туралы орыс тілінде қалам тар-

тқан «Легенды великой степи» повесі. Бұл туындыдан да сегіз қырлы, бір сырлы талантты жазушының екі тілге бірдей жүйріктігі мен халқымыздың басынан өткен небір тар жол, тайғақ кешулеріне мейлінше қанықтығын айқын аңғаруға болады. Қорыта айтқанда, бұл үштомдық таңдаулы шығармалар жинағы бір жағынан, жерлес қаламгердің өз мерейтойына жасаған лайықты бір әдеби тартуы болса, екінші жағынан, қаншама жылдар бойы көз майын тауысып, қарасөздің қадіріне бойлаған ой еңбегінен оқырманына берген толық бір есебі іспетті. Барлық туындыларының үш томға бөлініп, бір кітапқа топтастырылуы да біздіңше, ұтымды шешім. Өйткені, көңілі қалаған оқырманның Баянғали Әлімжановтың бүгінге дейін жазып шыққан барлық дерлік шығармаларын осы бір кітаптың аясынан-ақ табуына жақсы мүмкіндігі бар.

Мұнымен бірге, қаламгердің биыл баспадан шыққан «Өмірдің өзі...» деп аталатын өлеңдер жинағы да ешкімді бейжай қалдырмайды деген ойдамыз. Ақындық қолтаңбасы айқын, шынайы талант иесінің бұл кітабына соңғы кездері жазған сыршыл жырлары мен бірнеше поэмалары топтастырылған.

Өмірдің өзі адамға –
Жаратқанның сыйлығы.
Жаралмай кетсең қайтер ең,
Өзгеше болып бұйрығы?

Өмірдің өзі – махаббат,
Сүюден бәрі жаралған.
Бастауы мөлдір бұлақтай,
Жайылып жерге таралған...

Бұл – өлең өру мәнері өзгеше ақынның осы кітапқа аты берілген «Өмірдің өзі...» деген өлеңінен сәл-пәл ғана үзінді. Жаңа жинақтың лейтмотиві, яғни, өзегі секілді тап мұндай ойлы да шымыр жырлар бұл жинақта қаншама!

Әрине, әдебиет пен мәдениеттің сан жанры, сан саласына белсене ат салысумен келе жатқан Баянғали Әлімжановтай дара тұлғаның өз жеке басына да осы жылдар аралығында аға-іні болып қатар жүрген әріптестері, жанашыр тілеулестері тарапынан небір жылы сөздердің көп арналғаны әмбеге аян. Оның бәрі жерлесіміздің айтыс, жыраулық өнердегі ерекше орнын, қазақтан шыққан жалғыз манасшы екендігін, жазушылық, жазба поэзиядағы ақын-

дық қарымын, бір өзі әрі актер, әрі режиссер ретінде танымал кинодағы қайраткерлігін әр қырынан жан-жақты аша түседі. Кезінде ел газеті – «Егемен Қазақстаннан» бастап көптеген республикалық, облыстық, қалалық және аудандық мерзімдік басылымдарда жарық көрген осынау мақалалар мен сұхбаттар, деректер мен тағы басқа да назар аударарлық тартымды ақпараттар «Мақалалар, лебіздер. Интервью, факты» деп аталатын және бір жеке кітапқа біріктіріліпті. Аты да айтып тұрғанындай, қазақ, орыс тілдерінде шыққан бұл мазмұнды жинақтан да Баянғали ағамыздың өмірі мен шығармашылық жолы, «ұлтым, елім» деп соққан жүрегінің ыстық лүпілі, қарапайым кісілік келбеті, қоғамдық ортада алатын өзіндік орны мен ешкіммен таласпайтын биік тұлғасы жарқырап көріне түсері хақ. Қазақтың құбылысқа баларлық, дарынды бір баласын өзі жайлы жазылған осы кітаптан тағы бір жете тани түсемін деген адам ол жинақтыбыз айтып жатқаннан гөрі, қолына алып, оқып шыққаны абзал.

Жазушының мерейтойы алдында жарық көрген келесі бір жаңа шығармасы – жуырда ғана «Келешек» баспасынан жеке кітап болып басылып шыққан «Қорасан қарақшының қолмергені» поэмасы. Тарихи тақырыптарға баруда, бірегей тұлғаларымыздың қадір-қасиеті мен болмыс-бітімін өмірлерінің бір сындарлы сәті арқылы биікке шығандата қоюда үнемі шалымдылық пен алғырлық танытып келе жатқан ақынның бұл туындысы да тосын, жаңашыл мәнермен жазылған, көлемді шығарманың жүгін көтеріп тұрған дүние. Шынайы оқиғаларға құрылған, сезім де, торығу да, адамгершілік ізгі қасиет те, өмірге құштарлық пен шарасыздық та бар поэма тағдыр тәлкегіне түсіп, түрме есігін көрген есіл азаматтың ақыры, өзін өлімге қиюымен аяқталған баянды да баянсыз тірлігінен есті сыр шертеді.

Міне, алпыс жастың асуында тұрған Баянғали Әлімжановтың осы бір жаңа кітаптарымен биылғы өзі үшін мерейлі жылы қазақ әдебиеті мен оқырманына салған олжасы аз болмаса керек. Біз осы орайда, қуаныш иесінің өзіміз аз-кем шолып шыққан жаңа төрт кітабын – төрт белесі, соның ішінде таңдамалысын көп белесі деп ой түйдік. Лайым бұл белестеріне жаңа белестер қосыла берсін деген тілектеміз.

Қайырбай Төреғожа.

«Арқа ажары» газеті. 16.10.2014 ж.

Ел ағасына – 60 жас

Әлімжанов Баянғали Тақанұлы 1954 ж. 16 қазанда Ақмола облысы (бұрынғы Көкшетау, Еңбекшілдер ауданы) Степняк қаласында, қарапайым еңбекшілер отбасында дүниеге келген. Әкесі Әлімжанов Тақан (1921–1996 жж.) Ұлы Отан соғысының мүгедегі, соғыстың басынан аяғына дейін қатысқан. Анасы Әбішева Бәтима (1918–1988 жж.). Екеуі де зейнетке шыққанға дейін кеңшарда жұмыс істеген. Б. Әлімжанов Степняк қаласындағы Абай атындағы орта мектепті 1971 ж. бітіріп, 1977 ж. ҚазМУ-дың қазақ филология факультетін бітірген. Сәбит Мұқановтың мұражайында ғылыми қызметкер, «Лениншіл жас», «Кітап жаршысы», «Қазақ әдебиеті» газеттерінде тілші, «Қазақфильм» киностудиясында деректі фильмдер мен хроника бөлімінің редакторы, «Балдырған», «Жұлдыз» журналдарында проза, сын бөлімдерінің редакторы болып қызмет істеген.

1987 ж. ата-анасын күту үшін туған ауданының Кенащы ауылына зайыбымен (Әлия Бақышқызы Әлімжанова, 1962 т. ж., медицина қызметкері) бірге көшіп келіп, 11 жыл ауылда тұрған. Баянғали облыстық «Көкшетау правдасы» газетінің Еңбекшілдер, Уәлиханов, Щучье аудандары бойынша меншікті тілшісі, Еңбекшілдер аудандық мәдениет бөлімінде төкпе ақын болып жұмыс істеген. Ата-анасы қайтқаннан кейін, 1998 ж. Көкшетау қаласына көшіп, 2001 ж. дейін Шахмет Хұсайынов атындағы облыстық қазақ музыкалық-драма театрында сахна шебері болып қызмет атқарған. 2006 жылдан бері Паң Нұрмағамбет киностудиясының көркемдік жетекшісі. Балалары: Құралай (1973), Ақмарал (1975), Ақкенже (1980, киноактриса), Нұрлан (1984, әнші, сазгер, киноактер), немерелері бар.

Сан алуан өнерді бір басына тоғыстыра білген Баянғали ағамыз – ақын, драматург, жазушы, сатирик, айтыс ақыны, жыршы-жырау, манасшы, кинорежиссер, сценарийші, актер, әдебиет пен өнер зерттеушісі, сыншы, кинодокументалист, тележүргізуші, мәдениет қайраткері. Баянғали ағамыздың биыл 60 жылдық мерейтойы республикалық деңгейде аталып өтілмекші. Ағамыз өзінің мерейлі шағын әкесінің топырағы жатқан Кенащы ауылы мен өзі туған Степняк қаласынан бастағанды жөн көріпті. Ағамыздың келеді деген сөзін естіп, мектеп басшылығы мен ауылдық кітапханашымыз Жәнібекова Күлжазира Саматайқызы «Туған жердің асыл перзенті» атты кітап көрмесі және тәрбие ісінің меңгерушісі Ерболат Айланыштың

жетекшілігімен шағын концерттік номер дайындалған болатын. Акт залын безендірілуі де ерекше болды. Дизайнер Ерболат Айланштың қолынан шыққан банердің өзі ауыз толтырарлық. 28 қараша күні Баянғали Әлімжанов пен Нұрлан Әлімжанов мектебімізге ат басын бұрып, оқушыларымыздың мерейін өсірген тамаша кездесу болды. Мектеп директоры Сәдуова Гүлнар Серікқызы сөз алып, жылы ілебізін білдірді. Ауылымыздың қарт ата-әжелеріміз де Баянғали ағамыздың қуанышымен бөлісуге келіпті. Атап өтер болсам, Сәдуақасов Қаби, Бекболатов Аманжол, Әбілов Сансызбай, Нұғыманова Жұмабике, Сералина Нұрпаза, т. б. Аузы дуалы, елге сыйлы Бекболатов Аманжол атамыз көпшілік атынан ықылас-пікірін білдірді. Ұзақ өмір, шығармашылық табыс, өнердегі жолының әрі қарай қарыштай беруіне тілектестік танытты. Содан кейін Баянғали ағамыздың әр жылдары жазылған өлеңдерін мектебіміздің жас бүлдіршіндері: Әнесова Әнел, Темірхан Аружан, Маратова Алуа, Маман Айтжан, Маман Аяжан, Маратова Айым, Кенесова Әнелдер нақышына келтіре оқып, көпшілікті сүйсіндергені анық. «Баянғали ағаға» арнауөлеңімен Темірхан Аружан мектебіміздің барлық ұжымы атынан құттықтап, ағамыздан жақсы бағасын алды. «Орамал тон болмайды, жол болады» деген дана халқымыздың жоралғысымен мектеп ұжымы атынан аздаған құрмет көрсетілді. Баянғали ағамыз өзіне ең үлкен сыйлықол бүлдіршіндердің ауыздарында шығармалары оқылып, көкейлерінде жүрсе, содан аздаған рухани азық ала алса, содан асқан қуаныш жоқ деп ойын түйіндеді. Кездесудің соңында мектеп кітапханасына және жиналған көпшілік қауымға Баянғали ағамыздың кітаптары мен Нұрлан Әлімжановтың дискеттері үлестірілді. Баянғали ағамызға шығармашылық табыс тілеп, қаламыңыз қарымды болсын, елдің мерейін өсіріп, биік белестерден көріне беріңіз демекпіз.

Баянғали ағаға

Қош келдіңіз, қадірлі Баян аға,
Атақ даңқың еліңе аян аға.
Арғымақ жырды арынды, ерттеп мінген,
Найзалы қалам қолында Ноян аға.

Даңқы бірдей қазақ пен қырғызыңа,
Өлеңмен гүл ұсындың қыр қызына.
Манасты қырғыздан да асып айтып,
Жалпақ елдің айналдың жұлдызына.

Айтыста әр көмбеден дара шығып,
Тұлпардай жер тарпыған аласұрып,
Шашаңызға шаң жуытпай келе жатсыз,
Поэзия әлемінде құлаш ұрып.

Ер шығарар қашанда елдің даңқын,
Биік ұстап дінімді, ата салтын.
Өнегелі өлеңменшуақ шашып,
Жаршысы боп жүріңіз атқан таңның!

*Ерболат Адай,
қазақ тілі мен әдебиет пәнінің мұғалімі*

Біржан салдың шідері

Қазан айының 1-і күні Шахмет Құсайынов атындағы Ақмола облыстық қазақ музыкалық-драма театры он сегізінші мәрте шымылдығын айқара ашып, рухани байлыққа жан-тәнімен құштар, көзі қарақты көрерменімен қайтадан қауышты.

Жаңа он сегізінші маусым үлбіреген үміт пен нық сенімге толы. Көрермен қауымның аңсай күткен сәті жазушы-драматург Баянғали Әлімжановтың «Біржан салдың шідері» атты қойылымымен басталды. Қойылымның алдында театрда қаламгердің шығармашылық жолын қамтитын көрме ұйымдастырылды.

Баянғали Әлімжановтың өзі сөз алып, еліне берген есебіндей, аз сөзге көп мағына сыйғызып, баспадан жаңа шыққан жинақтарын саралап шықты. Соның ішінде қомақты жинағы «Қиянатқа қарсылық». Аталмыш жинақта Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Қырғызстанның А. Малдыбаев атындағы халықаралық сыйлығының лауреаты, акын, драматург Баянғали Әлімжановтың шығармашылық еңбегі тұтас болмағанымен, біршама қамтылған. Алғашқы томға әр жылдары жазған поэзиялық туындылары, екінші томға республикалық, облыстық театр сахналарында қойылып, театр-танушылар мен көрермен қауымнан өз бағасын алған пьесалары, үшінші томға прозалық шығармалары енгізілген. Баянғали кино саласында да көп еңбектеніп жүр. Көрермендермен қауышу сәтінде кинофильмдерінің бейнетаспалары тегін таратылды.

Кітап көрмесінен кейін «Біржан салдың шідері» басталды. Демін ішіне тартып, аңсай күткен көрерменді әп еткен бетте сахнаға шыққан әзілкештің сөзі мен іс-қимылы үйіріп ала жөнелді. Шөліркеген көңілді тұндырмайтын ширақ қимыл. Өзін-өзі ақтайтын орынды шешім.

Әзілкештің әр сөзі әзілмен тұздықталса да, арғы астарында қаймағы бұзылмаған қазақы ортаның бұрынғы бейнесі, кейпі қылаң береді. Ата дәстүрі, бұрынғыдан қалған салт-сана. Халқының арасынан таң алдында жарқ еткен жарық жұлдыздай сәулесін шаша жарқырап шыққан тұлғаларды, өзгеден мойны озық өнер иелерін ел шетіне келгенде қарсы алудың өзі тұнып тұрған мәдениет. Былайғы жанға үлгі-өнеге. Қазір ұмытылғанымен, бұрынғы қазақ барын бағалай білген. Ең алдымен, дауылпаз құстай дуылдатып, дауылдатып дабыры жеткен. Ал, Алаштан өнерін асырған біртуар перзенттерінің қадір-қасиетіне жеткен халық оларды құрметтеп, құрметтегеніңіз не әлпештеп, аялап сыйлай білген. Әзілкеш те жиналған жұрттың күлкіден есін жидырмай, әзіл-оспағын айта жүрсе де, Көлбай, Жанбайдың ауылына Алаштың ақиығы, әнші Біржан салдың келе жатқандығын жеткізеді. Арасында әзілкеш Біржан ағасын дәріптеймін деп сөзінетұздықты тым ащылау құйып жіберетін де жері бар. Бірақ, өзіне жарасымды. Әйтпесе, әзілкеш болар ма? Ал, жанына шуақ дарытқан әдемі хабарды естіген Ләйлім Алаштың ару қызына тән қалыпты қылықтан, орнықты ізеттіліктен аспайды. Жарасып-ақ тұр.

Біржан сал бастаған, Балуан Шолақ қостаған салтанатты топ Көлбай, Жанбайдың ауылына жетіп, дастарханның басынан дәм татқанда бір-бір аяқ бидай көже берілуінің өзі бір қызық. Серіге толғай жұтып, сыздықтатып сары қымыздан дәм татса жарасар еді. Сары қымыздың орнына қара көже ұсынылады. Бұл да характерлерді ашуға таптырмайтын тамаша штрих. Қазақы қалыпты бұзған, бұрынғы дәстүрдің шеңберіне сыймайтын селкеулі қылық жастардың әзіл мен сөз қағысына, ой салыстыруына себеп болады. Әзілкештің:

Кербез сұлу серіге көже берді,

Бұл да бір дүниенің кезегі енді.

Тыныш берсе бір сәрі, алыңдар деп,

Көжесін көзге тіреп өзеуреді! – деуі отқа май құйғандай қалжыңды өрістетіп-ақ жібереді. Жаратқан ием өзгеден артық жаратқан, айдың өзі ажарына сұқтанатын, ақыл-парасатына жан тең келмейтін Ләйлім де тегін адам емес. Әзілкештің әзілі еттен өтіп, сүйекке жеткендей болғанда сылқитып сыбағасын береді:

Серіге кербез сұлу көже берді,
Ойлы кісі ар жағын сезер еді.
Шөлден өлмей көжеге аман жеткен,
Жігіт неге малтасын езеді енді.

Үш жүзді әнмен қырған уа, Біржан сал,
Жүзіп іштің қымызды қосылған бал.
Сал болсаң да емессің, дәмнен үлкен,
Бісміллә деп көжеге ерніңді мал.

Ләйлім шырақтың аузынан шыққан уәжге Біржан сал тәнті. Айдындағы аққудың көгілдіріндей арудың ажарын ғана емес, ақылын танып, ақылына қоса шешендігіне сүйсініп тұрған сыңайы бар:

Патшаға бас ұрмаған мен бір сері,
Күнде той, күнде думан жүрген жері.
Барады сөзің өтіп, Ләйлім шырақ,
Көжеңді басып-басып әкел бері.

Біржан сал Ләйлім шырақ бидай көже түгіл у берсе де ішер еді. Өзі айтпақшы, басқаны былай қойғанда патшаға да бас ұрмаған өр кеуде арудың алдында кішіпейіл, ізетті. Серіліктің серті солай. Дәл бір осы кезді Біржан сал рөліндегі Жарас Қалдаров, Ләйлімнің рөліндегі Баршагүл барынша тартымды ойнады. Сымдай тартылған, келбеті көрікті, кеудесі асқақ серілердің дәстүрінше жарқырап, малына киінген, әр қимылы керім кербез Біржан салдың Көкшенің қырына, Оқжетпестің жартасына көктеп шыққан қырмызы қызғалдақ іспетті Ләйлім шырақтың алдында өзін-өзі ұстауы, өрлігі мен серілігі мінсіз бейнелер еді. Осы бір шағын штрих көрерменге ой салып, ұлтымыздың ұлық қасиеттерін ұлағаттап тұрған тәрізді. Сөз арасында бүгінгі жастардың кейпін, олардың сөйлеу мәнерін сыналап айта кетуге де болар. Арасы жер мен көктей ғой. Демек, театр өнерінің тәрбие мектебі екендігі тағы да алдыңнан шығады. Шіркін-ай, өндірі жастар осындай өлмес бейнелердің өміршең әрекеттері мен дәстүрлерінен үлгі алса ғой деп қиялдайсың. Қойылымның бір ұтымды жері – асқақтаған әннің молдығы. Ән болғанда да, мәңгі өлмес жауһар дүниелер. Биылғы жылы күміс көмей әнші, композитор Біржан сал бабамыздың 180 жылдығы, Балуан Шолақтай алып тұлғаның, ардақты тұлғаның 150 жылдығы. Алаш баласы үшін айрықша қымбат осы екі бірдей айтулы тұлғаның бойындағы бар қасиеті қойылымның өне бойында жарқырап, көрі-

ніп отырады. Сұлулық сәнімен, төңіректі желпіген хош иісті самалдай жаныңды жадыратар әндерімен.

Шығарманың өне бойында Біржан салдың шідері. Көркем дүниенің кіндігі шідеріге байланған. Біржанның бағалауында құны қырық қысыраққа татитын шідер жай ғана шідер емес, өңі жылы болғанымен, өзегі қатқыл өмірдегі ғашықтық сезімді тұсайтын, ғашықтық сезім ғана емес, іңкәр көңілдің бұр жарып ашылуына кедергі болатын кінәрат тәрізді.

Ағайынды Көлбай, Жанбай жағымсыз кейіпкерлер емес екен. Өнерліні сыйлай білетін, өнерліні ғана емес, адамды сыйлай білетін танымы мол, түйсігі терең адамдар. Әр сөздерінен өнеге, әр қимылдарынан үлгі көрініп тұрады. Ел ардағы Біржанның көңілінің түкпірінде жатқан жан сезімін шідердің қырық құны қырық қысырақ деген бір ауыз сөзінен-ақ аңғарады. Қырық қысырақ – қыздың қалың малының құны. Жалғыз ауыз сөздің астарындағы жан сезімін ұққанмен, жалпақ жұрт талантына табынған Біржан салдың ұмсынған қолы Бурабайдың аспанында қалықтап жүрген аққуға жете қоймастай. Оның өзіндік сойылдай себебі бар. Ләйлім баяғыда, сәби кезінде атастырылып қойылған. Қазақтың көне дәстүрінде бесік құда деген салт бар. Ләйлім де сол салттың құрбаны.

Сахнадағы кіршіксіз аппақ көңілдердің, таңғы шықтай мөлдіреген таза да іңкәр тілектердің символындай ақ қайыңдардың арасында жан сырын ақтарған Біржан мен Ләйлімнің екеуі бір-біріне қаншалықты ғашық, қаншалықты іңкәр болса да, ата дәстүрін аяққа баса алмас еді. Осының өзі-ақ Біржанның жан жүрегін жегідей жеген уайымын, қайғысын шеккенімен, ғасырдан-ғасырға жалғасып келе жатқан халқымыздың қасиетті дәстүрін сыйлай білетін биік те бекем адамгершілігін көрсетеді. Тәлім-тәрбиеге уызынан жарыған Ләйлім де Айнакөлдей тұнық, таза, мөлдір жанарына моншақ іліп, жүрегі езіліп, жас жаны егіліп қайғырады.

Ал, ортаға тасталған шідер қандай. Қос құлаш шідердің астарында кәтепті қара нарға жүк болар мазмұн мен мағына жатыр. Осы шідерден аттап өтсең, өлердей құмар болған, ессіз ғашық болған аруыңа жетесің. Бірақ, жеткеніңмен, ата дәстүрден, адамгершіліктен аттап өтуің керек. Екеуі де қаншама қиналса да, бірін-бірі қимаса да аттап өте алмайды.

Шідер ата дәстүрі ғана емес, сол замандағы жастардың өз қалауымен теңін тауып барар жолына кесе көлденең жатқан бөгет

тәрізді болып көрінді біздің көзімізге. Жалғыз ол ғана емес, асқақ та бодан күн кешкен, өне бойы еркіндікте ұшқан құстай, соққан желдей азат ғұмыр кешкен Алаштың мойнына түскен қыл бұғау, аяғына түскен қыл тұсау тәрізді ұғымды білдіреді екен.

Баянғалидың «Біржан салдың шідері» көрермен үшін қас пен көздің арасындағыдай бір артық селкеуі, бір артық жамауы жоқ, бір демде көретін, көріп қаншама ұлағат алатын көркем дүние. Автордың өзі шегелеп айтқанындай, тарихи деректі шығарма емес, көркем қиялдың әдемі көкжиегімен астасқан өзгеше бір әлемнің өрнекті өзегін алтын арқау тін етіп алған шығарма.

Қойылымнан соң театр директоры Марал Қажыкенқызы келісті көркем тілмен жалпы театрдың тыныс-тіршілігі, өткен өнер соқпақтары, алдағы арманды дүние жайында толығымен айтып берді. Он сегізінші маусымға мазмұнды шолу жасалды. Маусымның шымылдығын ашқан Баянғали Әлімжановтың «Біржан салдың шідері» атты қойылымының жазылу тарихына тоқталды. Шығарманы сахналаған, осы Шахмет Құсайынов атындағы қазақ театрының алғашқы іргетасын қалаушылардың бірі көкшелік көрермендердің көңілінде сахнадағы шеберлігі, өнердің өріндегі талантты бейнесімен қалған Сафуан Шәймерденовтің режиссерлік еңбегіне разылық білдірді.

Тағы бір ілтипатты лебізбен Ақан сері атындағы Көкшетау мәдениет колледжі, Біржан сал атындағы музыка колледжінің ұжымына алғыс айтты. Аталмыш қос оқу орнының оқушылары өнер ордасындағы бүгінгі қойылымға айтарлықтай септігін тигізіп, қолғабыс жасады. Осындайда қазақтың «жұмыс істегенің бізге жақсы, үйренгенің өзіңе жақсы» деген аталы сөзі еске түседі.

Өз кезегінде Баянғали Әлімжанов сөз алып, қойылымның көңілдегідей шыққандығын, әрбір рөлде ойнаған актерлардың шеберлігін айта келіп, баспадан жаңа шыққан жинақтарын тарту етті. Қазақы дәстүрмен сый-сияпатын жасады, әзіл-қалжыңмен әдемі өрілген қаламгердің сөзі көрермендердің көңілін көкке өрлетті.

Қазақстанның Халық әртісі Жібек Бағысова апай жаңа маусымға жиналған көрермен қауымға ата дәстүрмен шашу шашса, ұлттық өнеріміздің жанашырлары, Біржан салдың ұрпағы, Ерейментау ауданының әкімі Ермек Нұғыманов, Еңбекшілдер ауданының әкімі Абай Сәдуақасұлы қазақ театрының жаңа маусымына табыс тілеп, шығарма авторы мен театр ұжымын сәтті қадамдары-

мен құттықтады. Көрермен қауым да Біржан салдың рөліндегі Жарас Қалдаровтың, Ләйлімнің рөліндегі Баршагүл Мәлғаждарованың, Балуан Шолақтың рөліндегі Зүлкәпіл Батиханның, Көлбайдың рөліндегі Қайрат Мырзаболатовтың, жеңгенің рөліндегі Айна Жүнісованың шеберліктеріне тәнті болды.

*Б. Қайырлыұлы,
«Арқа ажары»*

ТОЛЫҚ ТОМДЫҚ

Жақында «Фолиант» баспасынан Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Қырғызстанның А. Малдыбаев атындағы халықаралық сыйлығының лауреаты, суырыпсалма ақын, прозашы әрі драматург, белгілі манасшы Баянғали Әлімжановтың «Қиянатқа қарсылық» атты үш томдығы қолымызға тиді.

Қазір қолына кітап ұстамайтын, есесіне оразасын интернетпен ашып, түннің бір уағына дейін көз ілмейтін, күнұзақ теледидарға телмірген, темір-терсекке иек артқан робот ұрпақ өсіп келе жатыр деген сөзге құлағымыз үйреніп кетті. Ертеңіміз, болашағымыз қалай болады деген үрей бүгінде жасөспірімдермен жұмыс істейтін тиісті мамандардың өзін қатты толғанып отыр. 70, 80 жылдардың жастары бір-бірімен кітап оқудан жарысатын болса, қазіргінің өрендеріне бұл әнгіме біртүрлі қызық болып естілуі мүмкін. Бір кездері «кітапты ең көп оқитын елдің» осы күні «ең аз оқитын елге» айналып шыға келуі мұнымен мықтап айналыспай болмайтынын тағы да санамызға шегелей түсуде.

Бірде университетте сабақ беретін үлкен бір профессор ағамыз: «Қазіргі жастар кітап оқымайды. Интернет деген бір пәле пайда болғалы, кітап бетін ашуды мүлде қойды. Бір нәрсе сұрай қалсаң, алдарындағы «жәшігін» ашып, жалма-жан сол сұраққа жауапты алдына тоса қояды. «Шекспир қай жылы туған?» делінген билеттегі сұраққа студент жауап беріп отыр. «Міне, мына жылы, мына күні дүниеге келген» деп таңдайы тақылдайды. А, деп түсінбей одан қайтадан сұраймын. Ол әлгі жауапты қайталайды. Бірақ жауабы дұрыс емес. «Мұны қайдан көріп отырсың?» деп сұрақ қойдым. «Интернетте солай жазылған ғой» деп бет бақтырмайды.

Ақыры дауласа берген соң, «Әй, қарағым, интернетке сенесің бе, әлде профессорға сенесің бе?» дедім. Қате жауап беріп отырғанын дәлелдедім. Интернетке сене беруге болмайтынын ұққан ол содан бастап, қолына кітап ұстайтын болды» деп жастардың кітаптан алшақтап бара жатқанына мұңайып еді. Жаңа кітап қолымызға тиген сайын осы әңгіме миымызға сарт ете қалады. Қай жағынан болсын қарыштап дамып кеткен Жапонияңыз бен Америкаңыздың өзінде кітап, қағаз басылымдар бірінші орында тұрады. Былай қарап тұрсаң, оларға компьютер таңсық деп айта алмайсыз. Мысалы, АҚШ-та 80 жылдары 8–9 миллиард доллардың кітабы сатылса, ал қазір бұл көрсеткіш екі есеге дейін өсіп кеткен көрінеді. Ал Еуропа елдері кітап шығару мәдениетін бүгінгі күннің өзекті мәселесі ретінде өте жоғары бағалайды. Рухани байлық – кітап ол елдерде нан сияқты қадірлі азық. Оны оқымаса, иммунитеттерін жоғалтады. Көршілес Ресей бұл жағынан басқаларға қарағанда көш ілгері тұрған ел. Мысалы, онда 500 адам тұратын жерде бір кітапхана болуы керек деген заң шығарылған екен. Ал бізде осы кітаптың жайын ойлап жүрген адам бар ма екен өзі.

Бір деректерге сүйенсек, жерлестеріміздің 40 пайызының қолға кітап ұстамайтыны мәлім болды. Беларусь, Армения, Грузия мемлекеттері де Ресейдің көлеңкесінде қалып қойып жатқан жоқ. Бір ғана Грузияны алатын болсақ, онда 1 мың адамға 16 335 кітаптан келеді делінген. Халқының руханиятына селқос қарамайтын халықтың ішінде Балтық теңізі жағалауы елдерінің де орны бөлек. Өз Отанымыздағы жағдайға сүйенсек, Қазақстан кітап қоры бойынша 41 орынды иеленеді екен. Бұл көрсеткіш мың тұрғынға 249 кітаптан келеді деген сөз. Мұнымен қатар, еліміздегі кітап шығару мәдениетінің жылдан-жылға өсіп, қанат жая бастағанын мақтанышпен айтуымызға болады. Кітап мәдениеті демекші, белгілі қаламгер Баянғали Әлімжановтың «Қиянатқа қарсылық» атты үш томдығы арқылы қазақстандық баспагерлердің бұл бағыттағы ізденісі нәтижесін көрсетіп жатқанын байқадық. Мысалы, бұрын жазушының бір томы бір кітап болып жарық көретін. Б. Әлімжанов кітабының ерекшелігі – автор оқырманға өте қолайлы жағдай туғызған. Үш томды түгел бір кітаптан табасыз. Соған орай, толық томдықты ұстағанда уысыңыз толады, толып қана қоймайды, қаламгердің одан поэзиялық туындыларын – әр жылдары жазылған таңдаулы лирикалық өлеңдерін, толғаулары мен эпикалық жырла-

рын, бірқатар республикалық, облыстық театрлардың сахнасында қойылып, көрермен ықыласына, өнер зерттеушілердің жоғары бағасына ие болған таңдаулы пьесаларын, көркемдігі келісті прозалық туындыларын қапысыз табасыз.

Баянғали Әлімжанов шығармашылығы – Көкшенің Сәкен жырға қосқан сексен күміс көлі секілді айдыны жарқыраған кең әлем.

«Қиқыматтың хикаялары», «Ұя», «Жынды Қаратайдың қасіреті», «Ауылдың ақ самалы», «Алаш пен Манас. Қырық айтыс», «Әзіл шуағы» «Деген екен», «Аңыз бен аспан», «Жалмауызды жеңген бала», «Өмірдің өзі», т. б. кітаптары бар автордың қай жанрға тербеген туындысы болсын өзіндік қолтаңбасы мен оқшау мәнерімен оқырман ықыласын ерекше аударып тұрады.

«Шексіздіктің біледі кім мөлшерін...

Қиялдадым...

Жер, көкті,

Күнді өлшедім.

Жете алмадым түбіне

Бар сезгенім –

Шексіз ғалам...

Мен сенің бір бөлшегің!» деп тебіренеді ақын жүрек. Жырлар да, сырлар да осылай мөлдірей, тамылжи құйылады санаға. Кітаптың мазмұны туралы толық айтып шығуға мүмкіндігіміз жоқ. Қалың кітап болғандықтан, бір кітапқа үш томды қосып бергендіктен емес, әр шығарманы мәуеге теңесек, ал оны әркімнің өзі барып үзіп жегені абзал емес пе? Асықпай-аптықпай татқан тұздық – тұшымды. Оқырман қызығатын тағы бір тұсы – Аты. «Қиянатқа қарсылық» дегенді оқыған адамның өзі терең ойға шомылып, «кімге жасалған қиянат туралы айтылып отыр екен, болмаса мына қоғамда қиянатқа қарсы күресіп жүрген қай пақыр?» деген қызығушылықпен құмарта оқуы ғажап емес. Қысқасы, бастапқы әңгімемізге қайта оралсақ, әлгі компьютерге көз майын тауысқан жастардың бетін кітапқа қарай бұрғызуға осындай жобалардың тигізетін ықпалы зор. Мұқабасы көгілдір көлемді кітап сөреңізде сән түзіп тұрса, үміт еткен үлбірек өреніңіздің қолы әйтеуір бірде соған созылып бара жатарына еш күмән келтірмеңіз. Тек сол құштарлықты оятатын құрал ғана жетпей тұр бізге.

Қарашаш Тоқсанбай.

«Егемен Қазақстан», 19.09.2014 ж.

«Өзімнің жолым жатыр тарау-тарау»

Арқалы ақын, драматургия мен прозада да өзіндік өрнегін қалдырып келе жатқан Баянғали Әлімжановты жұртшылыққа таныстырып жатудың өзі артық. Өлең сөз бен қара сөздің қаймағын қалқып ішіп жүрген қаламгеріміздің үш бірдей кітабы тасқа басылып, оқырманына жол тартыпты. Бұл кітаптардағы алуан жанрлы шығармалар бүгінгі қоғам, адам жайлы сыр айтып, сөзбен сурет салады. Оқырманға ауыл мен алыс өңірдегі ағайынның бүгінгі тұрмысы мен келбетін, қала кейіпкерлерін алма-кезек таныстырады.

Баянғали Әлімжановтың көлемді бір кітапқа топтастырылған «Қиянатқа қарсылық» атты 3 томдық таңдамалы шығармалар жинағының 1-томына поэзиялық туындылары – әр жылдары жазылған таңдаулы лирикалық өлеңдері, толғаулары мен эпикалық жырлары; 2-томға бірқатары республикалық, облыстық театрлардың сахнасында қойылып, көрермен ықыласына, өнертанушылардың жоғары бағасына ие болған пьесалары; ал 3-томға көркемдігі келісті көсемсөз туындылары топтастырылыпты.

Қай жанрда қалам тербесе де өзіндік қолтаңбасы мен оқшау мәнері айқын аңғарылып тұратын қаламгер өз шығармаларында өмір шындығын, қоғам бейнесін шынайы әрі көркем кестелейді, күлдіре отырып күрсіндіреді хәм ойландырады. Мұндағы сан алуан ой-толғаныстар, батыр бабаларымыздың азаттық жолындағы ерлік күресі, елдікті ойлаған ұлт азаматтарының қилы-қилы тағдыры, әртүрлі сын сәттердегі адам рухының өрлігі және Жер-ана мен жалпы адамзаттың, ұлттың тағдырына алаң көңілден туған көркемдік қуаты күшті жүрекжарды жазбалар ешкімді бей-жай қалдырмасы анық.

Ал, «Өмірдің өзі» деген кітабына сырға толы жыр шумақтары мен бірнеше поэмалары топтастырылған. Өлең өрісі өзгеше ақынның көңілдің қылын тербер кестелі сөз орамдары оқырман ойынан шығары анық.

Ақынның әр жылдары баспасөз беттеріне жарияланған мақалалары мен сұхбаттары, ақын жайлы замандастарының ой-пікірлері де жеке кітап ретінде тасқа басылыпты. Кітапты парақтай отырып, әр жылдар белесінің кескін-келбетін байқағандай күй кешесің.

«Қазақ әдебиеті».

№ 30 (3402), №31 (3403), №32 (3404)

Менің жақсы көретін қазағым

Адамдар бір-бірін көре алмайды, жетістікке жетіп жатса, аяғынан шалып, артқа тартады деген сияқты әңгімелер бар. «Қолда барда алтынның қадірі жоқ» деп жатамыз. Тірі тұрғанда бір-бірімізге жақсы көретінімізді, сыйлайтынымызды, сағынатынымызды айтып үлгеріп қалайық, шынымен. Алмас Алтай деген нар жігіттің «Менің жақсы көретін қазағым» тақырыбындағы жазбасын жалғастырмақшымын.

Менің жақсы көретін қазағым – Баянғали Әлімжанов.

Енді жақсы көргенде бар ғой, мәэ, қатты жақсы көрем. Бұл жерге жерлестіктің, руластықтың еш қатысы жоқ, трайбализмге жол жоқ демекші... «Жүзі жылыдан түңілме» дейді, жүзі қандай жып-жылы десеңізші. Қазақ деп айт, Баянғали аға деп айт, бұл екеуін ажыратып қарау мүмкін емес. Әлемге деген мейірім, адамға деген қамқорлық, ұлтына деген жанашырлық, өнерге деген талғам, өмірге деген махаббатты осы кісіден үйрену керек сияқты. Ағамыз феномен, дау жоқ. Бір адамның бойына осынша талантты жиып беретін Жаратушым шебер, жарықтық. Әрине, ол талантты шыңдайтын еңбек. Ағам өте еңбекқор, сәуленің нұрын төгіп, одан әрі шуақ шаша түсу үшін ерен еңбек етеді, тер төгеді. Қызға да, ұлға да сіңірген әкелік тағылымы бөлек әңгіме. Әкесінің артынан еріп, өнер жолында бір-бір төбе атанған Нұрлан мен Ақкенжені айтпасақ та белгілі.

Мен жақсы көретін қазақ – Баянғали аға Әлімжанов, мен жақсы көретін Баянғали аға Әлімжанов – қазақ! (Жалпы, Әлімжановтар әулетіне жүрегім бе, әлде бүйрегім бе бұрып тұрады). Жақсы көретін адамдарым туралы айта бергім, жаза бергім келеді. Осы жерден тоқтай қояйын. Аааа иә, тағы бір айтатыным, жақсы көретін қазағымды мен қазақ әлі көрмедім. (Бірақ, ішім сезеді, аз қалды, өте аз).

Р. S. Әр қазақ – менің жалғызым. Жақсы көретін адамдарым көп. Ешкім ренжімес.

Достар, Баянғали ағаның жақында шыққан «Разрешите жить!» кітабы қолыма түсті. (Автордың сыйлығы, мақтанбауға болмайды, айтып қалайын). Туындыда сұрапыл соғыста екі аяғынан айырылса да өмірге деген құлшынысынан айырылмаған мүгедектің әділ-

дік пен ар-ұятты ояту жолындағы күресі суреттелген. Жалпы, қан-майданда болған ауыр оқиғаны, сол кездегі адамзаттық психологияны, жарымжандардың күйзелісін бір-ақ адамның тағдыры арқылы көз алдыңызға алып келетін туынды. Қазіргі жағдайыңызға миллион рет шүкіршілік еткізетін туынды. Ұсақ-түйек нәрсені бағаламай «осының бәрі неге менімен болып жатыр» деп налитын кезіңізге өкіндіретін туынды. Оқысаңыз, мазалап жүрген көптеген мәселелердің басын ашасыз. Барымызды бағалайық! Біз шынымен бақытты жандармыз! Кітапты оқуға кеңес берем, ұнайтынына да кепілдік өзімнен!).

Р. С. Баянғали ағаның орыс тілінде шыққан алғашқы туындысы, осындай дүниені жарыққа шығарған ағамның миы ми емес, «мега, мега, мега мозг!» Аман болыңызшы!

Алаштың аяулы ақыны, адамзаттың адал ұлы, 4 баланың әкесі, немере мен жиендердің атасы, ақын, драматург, жазушы, айтыскер ақын, жыршы-жырау, манасшы, сыншы, мәдениет қайраткері осы атақтың барлығы бір-ақ адамға тиесілі. Ол – Баянғали Әлімжанов. Аңсаған адамдардың жарасымын, туған елге бар асылын арнаған арманы көп, зияны жоқ қазақтың ақкөңіл баласы адамзатта бой түзейтін қадау тұлғалардың биігімен таласпай, өзінің тарау-тарау жолымен міне 61 жыл жүріп келеді. 61 жыл қиянатпен арпалысқан рух күрескер, 61 жыл қазақтың үніне үн қосып келе жатқан «ақын» атты мәртебені абыроймен атқаруда.

Өнегелі ұрпақтың ошағына айналған отбасының отағасы, бүгінгі туған күніңіз құтты болсын!!!

Шығармашылықтың шыңында шалқып жүре беріңіз!!!

Қазақтың маңдайына бұйырған асыл тұлға, бізге де, сізге де ұзағынан болғай!

Аяғөз Құрмаш

Баянғали Әлімжановтың ақындық шеберлігі

Дүкен Кенжесұл.

Казгородок орта мектебі, 9-сынып оқушысы.

*Жетекшісі: Долдина Алуа Қабділманқызы,
қазақ тілі және әдебиеті пәнінің мұғалімі.*

Аннотация

Еңбекшілдер елінің, Көкшетау халқының ардақ тұтып, мақтан ететін Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Қырғызстанның А. Малдыбаев атындағы Халықаралық сыйлығының лауреаты, адуын ақын, шебер прозашы әрі дарынды драматург, Республикалық ақындар айтысының бірнеше мәрте жеңімпазы, қазақтан шыққан манасшы, жыршы-жырау Баянғали Әлімжановтың мұрасы, өлең үлгісі біздің бүгінгі игілігіміз ғана емес, болашақ ұрпақтың да еншісі, қастерлеп-қадірлейтін қазынасы. Шығармалары орыс, түрік және қырғыз тілдеріне аударылған. Баянғали – бір эпосты бірнеше жыршы, әр жастағы, әр мектеп өкілдері бірлесіп, бір-бірін қайталамай, жалғастыра жырлау идеясының авторы. Он шақты кітаптың және ондаған ұжымдық жинақтардың авторы. Өлеңдерін оқығаннан кейін ақын жырларын зерттеп, өз ғылыми жұмысыма арқау еттім, себебі оның өлеңдері маған зор әсер етті.

Ғылыми жобамның басты мақсаты:

жерлесіміз Баянғали ақынның нағыз талантты ақын екендігін, оның жазған және жазып жүрген шығармалары өміршең екендігін жас өскелең ұрпаққа таныту;

*ақын өмірі мен өлеңдерін зерттеп, талдау;

туған жердің төл перзенттеріне, ақын-жазушыларына деген құрмет сезімін оятып, жұртшылыққа таныстыру, адамбойындағы кездесетінасыл дақұнды қасиеттерді бағалай білуге шақыру.

Міндеті: Ақын туралы деректер жинау, баспасөз ақпарат құралдары материалдарымен танысу арқылы ақынның шығармашылығына жан-жақты талдау жасау, өз бетінше ақпарат жинау арқылы ізденуге, еңбектенуге, зерттеу жасауға баулу; өлең құрылысына, көркемдік ерекшелігіне талдау; сөйлеу тілін дамытып, поэзияға қызығушылығын арттыру;

Ғылыми гипотеза: Егер Баянғали Әлімжановтың шығармашылығымен көптеген оқырмандар танысса, жергілікті ақынымыздың шығармашылығын мектеп бағдарламасына енгізуге(факультатив сабағы, қолданбалы курс ретінде), жыл сайын аудан көлемінде «Баянғали оқуларын» өткізуге ұсыныс жасау.

Зерттеу әдістері: Баспасөз ақпарат құралдары деректерін жинақтап сараптау, өлеңдерін оқу, тақырыптары бойынша топтарға жіктеу, тілдік талдау жасау.

Зерттелу нысаны: Баянғали Әлімжановтың өлеңдері.

Ақтуалдық мәселе: ақынның шығармашылығын тақырыптары бойынша топтарға жіктеу, тілдік талдау жасау.

Annotation

Bayangaly Alimzhanov is one of the greatest and most famous writers, talented poet, novelist and playwright of Kazakhstan. People of Yenbekshilder country, Kokshetau are proud of him. He is the winner of the International award of A. Maldybayev in Kyrgyzstan. He is talented wizard, multiple winner of the Republican aitys of akyns. Creativity of Bayangaly Alimzhanov is the heritage, the heritage of not only our present sample poems, in favor of future generations, happiness – the treasures. Works have been translated into Russian, Kyrgyz and Turkish languages.

Bayangaly is the author of the idea to write epic several, of different ages, together with representatives of the school, don't repeat each other. He produced many books. After reading the poem, I examined the poems, I began scientific work, as a big influence on me his poems.

The main objective of the scientific work:

* Bayangaly is our countryman, that this talented poet, the popularization of his works and write what you wrote in viable young of the younger generation;

* to study and analyze the poems and the poet's life,

Persantine our native land, to form a sense of respect for the writers, the public, meeting, the invitation of the cost of precious qualities that meets in person to appreciate.

Task: to collect of data on the poet, to analyze the poet's creativity through the study of the media for a comprehensive, independently, by collecting information on competition of a scientific; to work, to instill

in children a love of study; poems for the construction and analysis of literary features; speech development, interest in poetry;

Scientific hypothesis: If many readers peruse with the works of Bayangaly Alimzhanov. to contribute to the school curriculum (elective, as a lesson), each year the district «Bayangaly readings» of arranging.

Research methods: A synthesis of the analysis of the media, poetry, reading, classification into groups, themes, and language analysis.

The object of study: the poems of Bayangaly Alimzhanov.

Actual question: classification into groups on the topics of creativity of the poet, language analysis.

1. Кіріспе

1.1. Алаштың алтын көпір жыр жүйрігі

Мәңгілік жырлай берсін дала тынбай,
Жырларын өсе берсін бала тындай,
Көргенде жарқын жүзді адамдарды
Аппақ нұр жүрегіме толатындай,
Сол нұрды көбейсін деп дүниеге
Себемін қарлығаштың қанатындай!!!

Б. Әлімжанов

Еңбекшілдер – тек төрт түлік малды және астықты өлке ғана емес, сонымен бірге өлең-жырдың, ән мен күйдің де мекені. Бұл даланың қасиеті де, құдіреті де жыр мен ән бе деп қаласың. Ақиқаты осы! Бауырына ғасырлар сырын бүгіп жатқан дархан дала аңыз бен әпсанаға, шежіре мен тарихқа толы. Айдын шалқар көлдерімен атағы шыққан өлкенің ашылмаған, аршылмаған сырлары көп. Тамырын тап басып, сырын суыртпақтай білсең болғаны ағыл-тегіл ақтарылып сөйлей жөнеледі.

Осы аймақтан көптеген атақты ақындар, атышулы әншілер, бармағынанбал тамған күйшілер шыққан. Соның ішінде шоқтығы биік атақты Біржан сал ерекше тұрған жоқ па?! Осындай аркалы жерден шыққан Баянғали Әлімжанов та жастайынан поэзияға құмар болып өсті.

Шөп те өлең, шие де өлең, шөңге де өлең,
Шынар – дастан шырғанақ, шеңгелменен.

Шөпқияқ пен шілігің, шырғайың жыр

Шырмауық та өлең боп өрмеленген.

Шабдалы да, шытыр да жегізетін

Шіркін дүние, өлең боп дөңгеленген!!! – деп жырлайтын ақын аға қазақ жырының бір темірқазығына айналды деп сенемін.

Баянғали – өте сезімтал ақын. Ақынның асыл қасиеттері оның өлеңдерінің ішкі дүниесінен көрінеді. «Жұмбаққа толы дүние», «көңіл сарайы», «жаңбырдан соңғы қырлардай», «тірлік артқан сұрақтардан», «дарынды туған дүрлерге», «бұлақтардан тұтанған» ақын өлеңдерінде тың ойлар, әдемі бейнелеулер де мол.

Баянғали Әлімжанов – лирикалық, философиялық өлеңдер мен поэмалардың, оқиғалы жырлардың авторы. Оның шығармалары жеке кітап болып басылды және республикамыздың беделді журналдары мен газеттерінде жарияланған.

Пьесалары облыстық және республикалық театрларда үлкен табыспен қойылып жүр.

Баянғали – сатиралық повестердің, ауыл өмірі туралы әңгімелердің, ертегі мен киноповестің авторы.

Ақын 216 рет айтысқа қатысып, жиырма екі рет бас жүлдеге ие болған. Ол – жыршы-жырау. Қазақтың ескі жырларын көп жылдардан бері жырлап келеді.

Баянғали Әлімжанов – қазақтан шыққан бірден-бір манасшы. Ол айтқан Манастың тараулары, жырлаған қазақ жырлары Қазақ радиосының Алтын қорына, аудио, видеодискілерге жазылған.

Қарап отырсаңыздар, Баянғали Әлімжанов – жан-жақты қаламгер. Бір бойында өнердің бәрі бар. Ақын, прозашы, драматург, киносценарист, манасшы, жыршы-жырау... Осының әр саласы бойынша зерттеу жүргізуге болады. Бәрін алып, ашып беру оңай емес. Сондықтан мен ақынның өлеңдеріне ғана тоқтадым. Туған жерінің аңызын, шежіресін, тарихын халық қазынасындай сақтап, өлең-жыр түрінде жаза біліп, жарыққа шығаруға бірден-бір қомақты үлес қосқан Баянғали Әлімжанов өнерін іс жүзінде анықтап, халықтан өз бағасын алған асыл жан, ойы да, бойы да көркем екендігін білдім, әрі теория мен практиканы ұштастыра отырып, көз жеткіздім.

Ақынның 60 жылдық мерейтойына орай 2014 жылы аудандық Мәдениет үйінде өткен кездесу маған көп әсер етті. Оның алдында мұғалім өткізген поэзия сағаты өткен. Кейін өлеңдерін көп оқыдым.

Оның өлеңдері санамнан бір сәт кеткен емес. Баянғали ағаның өлеңдерін оқи отырып, поэзияға деген сүйіспеншілігім арта түсті.

Алдыма қойған мақсатыма жету үшін көп ізденіп, көп оқуға тура келді. Ең үлкен мәселе – ақынның шығармашылығын зерттеген еңбектердің болмауы. Аудандық, облыстық басылымдарға шығармалары, сұхбаттары, естеліктері жиі басылып тұрады. Бірақ нақты зерттеп, баға берген еңбектер кездеспеді. Сондықтан өлеңдерін оқып, ерекшеліктеріне тоқталып, тақырыптық топтарға бөліп, тілдік талдау жасауды өзіме мақсат етіп қойдым.

1.2. «Шексіз ғалам... Мен сенің бір бөлшегің!»

Баянғали Тақанұлы Әлімжанов – ақын, драматург, жазушы, сатирик, айтыс ақыны, жыршы-жырау, манасшы, кинорежиссер, сценарийші, актер, әдебиет пен өнер зерттеушісі, сыншы, кинодокументалист, тележүргізуші, мәдениет қайраткері.

Ол 1954 жылы 16 қазанда Ақмола облысы (бұрынғы Көкшетау), Еңбекшілдер ауданы Степняк қаласында қарапайым отбасында дүниеге келген. Атасы Әлімжан қиссашы болған. Әкесі Тақан Әлімжанов Ұлы Отан соғысының мүгедегі, анасы Әбішева Бәтима Шәкәрімнің «Қалқаман-Мамырын» жатқа айтатын болған.

Степняк қаласындағы Абай атындағы орта мектепті 1971 жылы, ҚазМУ-дың қазақ филология факультетін 1977 жылы бітірген. Сәбит Мұқанов мұражайында ғылыми қызметкер, «Лениншіл жас», «Кітап жаршысы», «Қазақ әдебиеті» газеттерінде тілші, «Қазақфильм» киностудиясында деректі фильмдер мен хроника бөлімінің редакторы, «Балдырған», «Жұлдыз» журналдарында проза, сын бөлімдерінің редакторы болып қызмет істеген.

1987 жылы ата-анасын күту үшін туған Кеңашы ауылына зайыбымен бірге көшіп келіп, 11 жыл ауылда тұрған Баянғали облыстық «Көкшетау правдасы» газетінің Еңбекшілдер, Уәлиханов, Щучье аудандары бойынша меншікті тілшісі, Еңбекшілдер аудандық мәдениет бөлімінде төкпе ақын болып жұмыс істеген. Ата-анасы қайтқаннан кейін, 1998 жылы Көкшетау қаласына көшіп келіп, 2001 жылға дейін Шахмет Құсайынов атындағы облыстық қазақ музыкалық-драма театрында сахна шебері болып қызмет атқарған.

2006 жылдан бері «Паң Нұрмағамбет» киностудиясының көркемдік жетекшісі. Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Еңбекшілдер ауданының құрметті азаматы. «Ерен еңбегі үшін» медалі-

мен марапатталған. Қазақстан Жазушылар одағының мүшесі. 22 айтыстың бас жүлдесінің иегері. Оған қоса, республикалық жыршы-жыраулар байқауында 2 рет Бас жүлде алған.

Б. Әлімжанов – қазақтан шыққан бірден-бір манасшы. Қырғызстанның Композиторлар одағы мен Мәдениет министрлігінің А. Малдыбаев атындағы Халықаралық сыйлығының лауреаты.

Б. Әлімжановтың шығармалары кітап болып жарық көрген. Жеке кітаптары «Қиқыматтың хикаялары», «Ұя», «Жынды Қаратайдың қасіреті», «Ауылдың ақ самалы», «Әзіл шуағы», «Деген екен», «Аңыз бен аспан», «Өмірдің өзі», былтыр үш томдық тандамалы шығармалары, «Қиянатқа қарсылық» атты кітабы жарық көрді.

Ақын ағаның жазған талай жырлары мен толғаулары, дастан, өсиеттері топтастырылған кітаптарын ақтарып, ақынның шынайы шабысы мен қарымын танығандай болдым. Осы өлең жолдары арқылы айтар сыры да қаншама! Өз көңілінің әсерін төгілдірер жыры да қаншама!

Ақынның қазына жүрегінен шыққан поэмаларын оқи отырып, көне тарихтың беттерін ақтарып, неше түрлі кейіпкерлердің сырларын тыңдағандай боласың. Ақынағамыздың жүрегін жарып шыққан сүбелі сөз келер ұрпаққа, яғни бізге үлгі-өнеге деп білемін. Осының бәрі келіп, ақын Баянғали Әлімжановтың тума талантының тегеурінді қуатын, асқақ шабытын ақындықтың биігіне көтеріп отыр. Ақынның шығармашылығымен танысып, қауышқаныма қуаныштымын!

2. Зерттеу бөлімі

2.1. «Халқым үшін қызмет қылам қалтқысыз, Мақтамаса мақтамасын бізді ешкім!»

Еңбекшілдер ауданы – қазақ жеріндегі өнер мен зиялылықтың ұясы. Ол ұядан талай өнер саңлақтары, ғалымдар мен қоғам қайраткерлері шыққан. Классиктердің шығармаларын мектеп оқулығынан оқып жүрген біздерге жанымызда жүрген ақындар мен жазушылардың болуы қызық құбылыс сияқты. «XXI ғасырда «СӨЗ» қайтып оралады» деп Олжас Сүлейменов тегін айтпаған екен. Мұғалімнің өткізген поэзия сағатынан соң-ақ мен Баянғали ақынның өлеңдерін іздеп оқитын болдым.

Аңсаған адамдардың жарасымын,
Арнаған туған елге бар асылын.

Қиялы көп болғанмен, зияны жоқ
Қазақтың мен де ақкөңіл баласымын! – деген өлең жолдарынан
ақынның болмысын, азаматтық тұлғасын аңғарамыз.

Баянғали Әлімжановтың ақындық өнері мен шығармашылық жолы дүние танудан, адам сезімінің сан алуан үйлесімділігін тоғыстырудан тұратынын байқаймыз. Ақын жырларының өн бойында мейірім, шапағат, жақсылық, адамгершілік, азаматтық, күрескерлік, ата-баба рухына тағзым, атамекенге деген сүйіспеншілік сияқты ұғымдар көп кездеседі. Баянғали Әлімжанов қашан да толассыз жазып, тебіреніп тереңнен жыр толғап келеді. Ақынның қайсыбір өлеңін оқысаңыз да, отсыз, ойсыз дүниені кездестіре алмайсыз. Ақынның «Өмірдің өзі...» атты өлеңі де осы ойды қуаттайды.

Өмірдің өзі ақиқат,
Анығында бар нәрсе.
Арындай бермей адамзат,
Ақылға салып мән берсе.

Төрелік айтқыш өмірге
Қағидашылмыз көбіміз.
Өмірдің өзі мағына,
Ұға алмай жүрміз өзіміз.

Ақынның бүкіл мүддесі, тірлігі – поэзия. Ол біреуге алғысын айтса да, жырмен толғайды, бәзбіреуден орынсыз жапа шексе де өлеңмен тебіренеді. Тағдыр үнемі маңдайыңнан сипап тұрмайды. Тірлікте қаншама шаттық пен қаншама ренішті жағдайларбірінен соң бірі алмасып отырады. Мұндайда ақын өзінің іңкәр сүйіспеншілігін, жан тебіренісін – өлеңіне шағады. Бұл ретте ақынның ақындық парасаты мен болашаққа деген нық сезімі тоғысқан «Қазақтың баласымын» атты өлеңі еске түседі. Өлеңде өмірдің асау толқындарына деген қуатты қарсылық, оқушының бойын шымырлатар сенімді серпіліс бар. Жырдағы жібек сезім, терең ой, бай мазмұн арқылы адамның ұлылығын, қайрат-жігерін, береке-бірлігін дәріптейді.

Кейде тоқ, кейде болдым жүдеу-жадау,
Керек пе сөз көбейтіп бәрін санау?
Апырмай, мен де сондай болсам дейтін
Тұлға көп адамзатта қадау-қадау.

Ешкімнің биігіне таласпаймын,
Өзімнің жолым жатыр тарау-тарау!

Баянғали Әлімжанов ақындықты, ақын болуды жоғары бағалайды. Себебі ол өзінің бар байлығын да, базарын да өлең-жырмен өлшеген. Арқалы ақын, адалдық пен арды ту қып көтерген азамат «Ақын» өлеңінде:

Шынында да туады екен

Нағыз ақын қандай боп? – деп өз-өзіне сұрақ қояды да, өзі жауап береді. Ақын ерекше адам, олардың ешқайсысы қағидаға, қалыпқа сыймайтынын айтады. Олардың тағдыры да оңай емес. Ақындар «қия кезеді, қиял қуып, сөз сауады, ақылдың азабын тартады, жез таулардан алтын іздейді...». Соңында

Ақын деген

Мөлдір,

Ғажап

Ағын ғой...– деп тебіренеді.

Ақын өз шығармашылығында әртүрлі тақырыптарда жаза білген. Мен Баянғали Әлімжановтың өлеңдерін оқып, олардың кейбіреуін мынандай етіп жіктедім:

1. Туған ел, ауыл туралы. «Ауылдың ақ самалы» өлеңі:

Аңсаттың-ау аңқылдаған

Ауылдардың ақ самалы.

Қырды ойласа қаладағы

Қара көзден жас тамады, – деп, бірден сағыныш жолдарынан басталады. Көптеген босап қалған ауылдардың жағдайын айта келіп:

Шәрде туып шырқап кеткен

Үлгі қылма басқаларды.

Биіктері қазағымның

Ауылдардан басталады! – деп қазақ ауылының қасиетін көрсетіп, көптеген ұлы адамдардың ауылдан шыққанын меңзейді.

«Ескі үйдің орны» өлеңінде:

Тұтанып еді-ау ескі үйде

Өмірге деген құштарлық! – деген тамаша жолдар бар. Қалаға көшу, балконға сыймай жүрген бала, қираған, бұзылған үйлерді айтады.

Ескі үйдің бәрін қиратып,
Жаңаға көшсек қызығып,
Абайла, достым, кетпесін
Ескі бір тамыр үзіліп! –деген соңғы шумақтан ақынның жан
айқайын көруге болады.

Ал «Қара қазаққа мадақ» өлеңінде, керісінше, ауыл адамдарын
мадақтап, оларды мақтаныш етеді.

Оларды осал ғой деп ойламаңдар,
Оңай олжа табатын оңды адамдар,
Ауылда қара қазақ аман болса,
Тілек те, тіл де тура жолда болар! – деп ауыл адамына көп
үміт артады.

2. Ата-ана, қарттар туралы

Ата қазақ салып кеткен ізбенен
Алты алашым, ізгі жолды іздеген.
Аталарым алып, ұлы болмаса,
Халық болып қалар ма едік біз деген! – деп рухтандырады
«Менің атам» өлеңінде. Расында да, елді, жерді сүйю, оны қадірлеу
осы аталарымыздан қалған жоқ па? Бізге, болашаққа:

Басынбасын десең егер бөтен ұлт,
Бар тарихың болмасын да бекерлік,
Атын сақтап, ісін жалға атаңның,
Апар алға, көбейте түс көтеріп! – деп, үлкен міндет артады.

Қай халықта болмасын ата мен немеренің қатынасы керемет
ыстық болып келеді. Үлкен сыйластық, жылы құшақ, айтылатын
өнегелі әңгімелер, сосын сағыныш...

Еңіреп өткен
Бала үшін, ел деп,
Қанын да төккен
Дала үшін, жер деп,
Аталарым десем,
От болып арқам,

Кеудемді бір күш кетеді кернеп! – дейді ақын «Ата мен ар-
қа» өлеңінде. Осы бейбіт өмірде алшаңдап басып жүргеніміздің өзі
аталарымыздың арқасы емес пе?!

Анамыздың орны өмірде ерекше. Ананың ақ сүтін ішпеген, әл-диін тыңдамаған, шапағатын көрмеген бала қандай адам болып шығады, ойлауға қорқынышты. Ақын да «Айналайын аналар!» өлеңінде:

Ана дейміз қуанып, өрлегенде,
Пана іздейміз қиналып, шөлдегенде.
Кетер ме едік біз мүлде адамдықтан,
Мейірімін ананың көрмегенде? – деп толғанады.

«Заңғар» деген сөз зор, үлкен, мықты, биікдеген ұғымдарды білдіреді. Ақын осы сөзді де ұтымды пайдаланады. «Заңғарлар» өлеңінде:

Кең қолтық, олпы-солпы, аңғал-саңғал,
Алыстап бара жатыр заңғар шалдар.
Қазақтың ауылдағы қарттарында
Құпия қасиет бар аңғарсаңдар! – деп тебіренеді де,
Атадан қалған есті сөз
Естерінде жүрсе екен! – деп жас буынға өсиет айтады.

«Ескі қыстаудағы ертегі» өлеңінде ертегі айтып беретін ата мен әжені, балалық шағын сағынышпен еске алады:

Батырлармен бірге қанат қағатын,
Бала қиял жер түбіне баратын.
Қайда шіркін, сол ғажайып мөлдір шақ,
Ертегіге естен танып нанатын!

3. Тіл туралы

Тіл қай ұлтта, қай елде болса да қастерлі, құдіретті. Ол әрбір адамға ана сүтімен бірге еніп, қалыптасады. Тіл байлығы – әрбір елдің ұлттық мақтанышы. Ол атадан балаға мирас болып қалып отыратын баға жетпес мұра. Тіл – ұлттың жаны. Ал ұлттың болашағы – оның ана тілі. Тіліміздің болашағы, алдымен, ақындарды толғантады. «Тіл туралы толғаныс» өлеңінде қазақ тілінің болашағына жүрегі ауырады, жаны ашиды. «Қазақ тілінің болашағы бар ма, жоқ па?» деген сұраққа Баянғали аға: «Мен тұрғанда саспаңдар! Мен барда қазақ тілі де жасайды!» деп жауап берген еді.

Кіре алмай өз үйіне қазақ тілі

Далада жаутаң қағып қаңғырып жүр, – деп жазғаны тағы да бар. Қазақ балаларының орыстілді балабақшаға, мектепке, одан соң жоғары оқу орнында оқулары көптеп кездеседі. Өз тілінде сөйлеп, сұхбат бере алмайтын басшыларымыз әлі азайған жоқ.

Аяққа ана тілін таптап тұрып,

«Ананы сыйлаймыз» деп мақтанады, – деп реніш білдіреді.

Тәрбиенің бәрі отбасынан басталады. Ал сол отбасында келіні атасына «аташка», немересі атасына «деда», әжесіне «баба» десе, нағызсұмдық емес пе?

Ақынның айтуынша, тіпті сорақысы – бесіктегі балаға «баю-баюды» айтып жүрген аналардың бар екенін айтады.

Аяулы ана әлдиі ұмытылса,

Халқымның болашағы жойылмай ма? – деп шырылдайды ақын жаны. Себебі, әлдиім – қазағымның киелісі ғой!

Елбасы Н. Ә. Назарбаев халықтың болашағы туралы тереңнен толғай отырып, «Мемлекеттің ең басты дүниесі – тек қана байлық емес, сонымен қатар ана тіліміздің болашағы» деген болатын. Демек, әр адам ана тілін көзінің қарашығындай қорғауға, оның орынсыз шұбарлануының қандайына болсада қарсы тұруы тиіс. «Көкшетау картасына көз салсақ» өлеңін оқығаннан кейін әр-сәрі күйде қалдым.

Айтатын шындықты ашып шақ келгендей,

Жеріме хақы бар ма ат бергендей? – деп бастайды да, елді мекендердің орысша атауларын теріп шығады. Біздің ауданнан Степняк, Заураловка, Донской, Невский, Краснофлоттар айтылады. Жалпы саны 50-ден асады.

Бір кезде бір указбен бүлдіргенді

Бүгінде бір жарлықпен жөндеу керек, – деген өлең жолдарын жоғарыда отырғандар да естіген шығар, қазіргі кезде осы елді мекендердің көбі қазақшаланды. Менің ауылымның бұрынғы атауы Казгородок болса, 2007 жылы Үлгі деген әдемі атауға ие болды.

Бабамның қаны сіңген даламызда

Ешкімнің әкесінің құны жоқ қой! – деп ақын нүктесін қояды.

Ал «Жоғалмайды ана тілім» өлеңінде мынадай тамаша жолдар бар:

Жоғалмайды ана тілім мен барда,

Жоғалмайды ана тілім сен барда!

Тілдің болашағы тек қана өзімізге байланысты емес пе? Өйткені ақын жолдарымен айтсақ:

Тілім барда күнім де бар, айым бар,

Тілім барда иманым бар, ойым бар,

Төрт құбылам түгел менің тіл барда,

Түн ұйқымды төрт бөлмейді уайымдар!

4. Табиғат туралы

Адам – табиғаттың бір бөлшегі. Адамның табиғатсыз өмір сүруі мүмкін емес. Әсіресе, қазақ халқының тұрмыс-тіршілігін табиғатсыз елестету мүмкін емес. Сан ғасыр бойы халқымыз кең далада өзін аялаған табиғат аясында көшіп-қонып тіршілік еткен. Табиғаттың сан алуан құпия сырларына үңіліп, өзіндік ой түйген. Сол арқылы табиғат заңдылықтарына үндесіп, бірлікте өмір сүрген. Аспанмен таласқан көкпенбек таулар. Қарағай, шыршасы сыңсыған, бауырында не түрлі аңдары жортқан Көкшетау тауы. Ақынның өлеңдеріндегі әдемі суреттерге көңіл аударайықшы.

«Көкше. Қысқы орман» –қарағайлар қалқып бара жатқандай, ұшар басы ұшпа бұлтқа ілесіп; жортады аңдар тағдырларын қарға жазып түнімен; ақ тиін қарағайдың даңылдаған діңінен тұнық жырды тыңдайды.

«Сырлы Көкше»

Көкшетауым бұлттан басқа ешкімді басына шығармаған;
жапырақтар тәтті мұңға бөлейді;

Көкшетау жан сарайын сұлулықпен емдейтіндей.

«Ай Көкше» – Көкшенің көркінен мұздаған жүрек жылынар;
жаңғырып сен де жырлайсың, сәбидей жаның уілдеп.

«Жұмбақ жер» – мұнарланған тау мен орман; қорғасындай
коюланған көк бояу; піл тас қалайша шыңға барып қона қалған.

Ал «Күзгі бақ», «Самырсындар», «Көшкен бұлт. Көңіл», «Аспан», «Аппақ қар»өлеңдерінде ақынның көңіл күйі, қиялы, әртүрлі сезімдері бар. Оқырманмен осы табиғатты суреттеу арқылы сыр шерткендей болады. Өйткені табиғат адамның жан дүниесін түсінуге көмектеседі.

5. Достық туралы

«Сатты ма досың... » өлеңінде сеніп жүрген досыңның сатып кеткендігі туралы жағдайлар суреттеледі. Бейбіт өмірде емес, егер сол досың сені майдан, өрттің ішіне, жаралы кезінде тастап кетсе, тіпті желкеңнен атса, не істер едің? Сондықтан:

Достықты нағыз маржанға бала,

Жылтырақтарға алданбай қара.

Аман-сауыңда құтылғаныңа қуан,

Азба да тозба арзанға бола! – деп тоқтау айтады.

«Досың жоқ па...» өлеңінде досым жоқ деп күйініп жүргендерге «Шын жүректен өзің дос боп көрдің бе?»деп себебін өзінен сұрау керек екендігін айтады.

Өзің егер бере алмасаң елге нұр,
Жүрегіңе жұрттан шуақ сұрама! – деп салмақты өзіне салады, жауапкершілік артады.

6. Ақындық жайлы

«Қағида мен қара өлең» өлеңін оқығаннан кейін мына жолдарды ақынның өмірлік қағидасы, ұраны деп қабылдаймыз:

Өтіріксіз, құйтырқысыз өлеңім
Көктей берер көзіндей боп көненің.
Ашық, жарқын сырласқанды сүйетін
Мен елімді алдай алмай келемін!
Ақын болу оңай емес:
Нағыз өлең туар көктен құйылып,
Ағын ойлар көрген емес тыйылып.
Оған тоқтау бола алмайды жалғанда,
Құйтырқылы барлық сыншы жиылып!

Ақындық өнер – ең қасиетті де қастерлі өнер.Ежелден-ақ қазақ халқыөлең сөздің қасиетіне бас иіп, оны өнер атаулының ең биік шыңына балаған.

«Ақын» өлеңінде:

Үлгі қылып
Данте
Пушкин,
Абайды,
Мұқағали

Есенин мен Высоцкий ағайды – деп кімді пір тұтатынын, оларды қоғам түсінбегенін, олардың қиын тағдырын айтады.

«Ақ сөйле, ақыным» өлеңінде ақындарға:

Жүргендер сендер ғана ақын-ақ деп,
Ойлай ма басқа жұртты ақымақ деп,
Тамыры ұлы өнердің терең жатыр,
Желкілдей беріндерші жапырақ боп, – дейді де, оларға қандай болу керегін көрсетеді:

Ақ сөйле, ақын болсаң, биік сөйле,
Басыңды туған елге иіп сөйле,

Әдеп пен әділетке сыйып сөйле!
Ақиқат ту астына жыйып сөйле!
Міне, бұл – Баянғали ақынның мақсаты, ұстанымы.
«Қазақ өлеңі» – ақынның қазақ сөз өнерін биік қоятынын тағы дәлелдейді:

Басқасы басқа, өлеңде
Қазаққа қай ел теңелмек?

7. Жастарға, болашақ туралы

«Жастарға сұрақ» өлеңінде жастармен, яғни болашақпен сырласқандай болады.

Сен де ойлан...
Және өртенбе шықпадым деп
Тезірек адамзаттық айналымға,
Тер төгіп туған елге еңбек етсең,
Сол шығар көкке қанат жайғаның да!

Нағыз бәрі қолдан келетін жастық шақты пайдалан дейді.

«Шың» өлеңінде:

Міндет емес бәрі бірақ шың болу, – деп, бәрі биіктен көрінгісі келеді, бірақ қай салада жүрсең де, сол саланың мықтысы болуға шақырады.

«Өзін жеңген» өлеңінде өмірден түңілуден, таусылудан, мұңға түсуден аулақ болып:

Өзін жеңген жеңер бәрін түбінде,
Одан асқан жеңіс бар ма ілімде?! – деп жігерленуге, қайраттануға, намыстануға шақырады.

8. Адамның мінез-құлықтары туралы

Ақын адамның мінез-құлықтарының жеке өзі үшін ғана емес, өмір сүріп отырған қоғамы үшін де қажеттілігін айтады. Абай Құнанбайұлы: «Адам мінезін түзеп болмайды деген кісінің тілін кесер едім» деген екен. Баянғали аға да жаманнан жиренуге, жақсыдан үйренуге шақырады.

«Жұмбаққа толы дүние» өлеңінде өмірден түңілу, күңірене беру, бетімен күлу, әркімге иілу, кеудені көтеру, көп сөйлеп көпіру, сұлуымын деп мақтану, әр нәрседен қорқу сияқты қылықтардың неге аппаратынын айтып келіп,

Әр нәрсе тәтті дәмімен,
Бәрін де татып өтерсің.

Жұмбаққа толы дүние-ай,
Мәніне қайтіп жетерсің!!! – деп, өмірдің қиындығынан өз жолын тауып шығуға үндейді.

«Шаршадым деме...» өлеңінде:

Шаршадым деме,

Шаршауға сенің хақың жоқ!

Шырылдап жүрсең шынымен егер халқым деп – десе,

«Басынды көтер...» өлеңінде адамды:

Сүрініп кетсең

Түңілме,

Қайта түрегел,

Сілкініп тастап

Серпіліп алға жүре бер! – деп қайрайды.

«Күйіп-піспе» өлеңі арқылы:

Өмір-сынақ,

Сауалы көп,

Сабырмен тап жауабын, – деп сабырлылыққа шақырады.

Осы ой «Өмір сынағы» мен «Сабыр» өлеңдерінде де жалғасады.

«Нөмір мен өмір» өлеңінде:

Әрбір адам

Қайталанбас құбылыс,

Әрбір адам

Өз орнында Бірінші! – дейді де,

«Бір-ақ сөз» өлеңінде:

Тоқтайықшы

Түсінікті бір сөзге:

Бір-біріңе

Оқ атпандар, адамдар! – деп татулыққа, ынтымақ пен бірлікке шақырады.

9. Қысқа қайырымдар

Әр ақын – өз болмысының жыршысы. Өзінің көргенін, түйгенін, ең бастысы осы өмірде болып жатқан құбылыстарды жырлайды. Яғни не көрді, қандай оқиға өзіне әсер етті, селт еткізді – сол жерде осындай қысқа қайырымдар пайда болады. Ақында 80-ге жуық қысқа қайырымдары бар. Тақырыбы әртүрлі, екі тармақтан, бір, екі, үш шумақтан құрылған.

Жер-ана –әлем бесігі
Әуеде тұрған тербеліп!

Бұл өмірден түңілемін мен неге,
Біреу мені түсінбеді екен деп?

Ойсыздық қауіпті десек те,
Одан да қауіпті
Біржақты ойшылдық!

Күннен шуақ аламыз, жерден қуат,
Тасқа қына бітеді, көлге құрақ.
Жаратылып жан біткен жақсылықтан
Жан сарайын ашады мөлдір бұлақ...
... Жамандық у жаяды неге бірақ?

Мен қазақпын, мейірбан мұсылманмын,
Мейман келсе төрімді ұсынғанмын.
Майлы басын жіліктің жұртқа беріп,
Маңдайынан сипадым қысылғанның!
Адамға берер ойы терең, астарында шындық бар қысқа қайыр-
малар – міне, осы.

10. Балаларға арналған өлеңдер

Ақынның балаларға арнап жазған өлең-тақпақтары бар. Оқуға, жаттауға ыңғайлы етіп құрылған. 3–4 жасар балалардың тілін дамытуға да көмектеседі.

Байтақ жатқан даласы,
Батыр болған бабасы,
Білім қуған, ой қуған,
Мен – қазақтың баласы! – немесе:
Көк туым, күнге еркелеп,
Қырандай көкте қалықта.
Шаттыққа толып шаңырақ,
Көркейіп, елім, шарықта!

Тамаша емес пе? Жаттап алып, өзінің қазақ екеніне мақтаныш сезімін тудыратын өлең жолдары.

Менің атам ақылды,
Бізге бата береді.
Арқасына мінгізіп,
Аттай шауып желеді.

Менің әжем әдемі,
Алақаны аялы,
Біз даладан келгенде
Күліп құшақ жаяды.

Әкеге, анаға, аға мен қарындасқа, ініге арналған тақпақтар да бар.

Одан басқа үй жануарлары мен жабайы жануарлар жайлы да түсініктерін кеңейтетін, молайтатын өлеңдері де бар.

Қаз қанатын сабалап,
Көлдің суын шашады.
Қаңқылдаған дауысы
Алты қырдан асады.

Мұзды мұхит үстінде,
Ақ аю қол бұлғайды.
Тоны қалың, майы көп,
Ол аязда тоңбайды.

Осыларды оқып отырған балалардың дүниетанымы да кеңейеді. «Жираф» атты өтірік өлеңі де бар:

Қонақ қылып жирафты
Маймыл үйде сыйлапты.
Мойнын созып қалғанда,
Жираф үйді қиратты.

Балаларға арналған ертегі-өлеңі де бар. Олар: «Шыршадағы шытырман» мен «Аю және балық және бал» деп аталады.

11. Арнау өлеңдері

Арнау өлең қазақ ауыз әдебиетінде, жазба әдебиетінде ерекше орын алған. Арнау біреудің жақсы қасиетін сүйсіне жырлау, оның адамгершілік, азаматтық тұлғасын суреттеу, елге, халыққа жасаған жақсылықтарын паш етуге құрылады.

«Балуан Шолақ пен Иманжүсіп» өлеңінің мазмұнынан үлкен тағылым аламыз. Екеуі де керемет күш иелері, алысқанын жеңіп отырған. Бірақ жүзбе-жүз кездесіп, кім жеңеді деп тосып тұрған халықтың көзінше:

Түйіннің бәрі шешіліп,
Жібектей болып есіліп,
Құшақтасты батырлар,
Күшіне күші қосылып! – деп достасады, ал ақын:
Үлгісі талай ғасырлық
Атадан қалған асылдық!!! – деп ой түйеді.

«Манас пен Мұхтар Әуезов» өлеңінде үлкен мәселе – Фрунзе қаласында «Манас» жырын байшылдық, ұлтшылдық, ескіліктің сарқындысы ретінде көзін жою жөнінде жиын өткені қарастырылады. Әрбір сөзді аңдып КГБ-ның жемдеттері отырған сол жиында Мұхтар Әуезов тығырықтан жол тауып:

Тұрғанда
Шежіредей қарияң тың,
Эпостың
Оймен сүзіп дариясын,
Сараптап,
Артық-кемін алып тастап,
Советтік
Жасау керек вариантын! – дейді.

Алғаш рет «Манас» жырын Шоқан Уәлиханов жазып алды, Мұхтар Әуезов аман алып қалды. Қазіргі кезде қазақтан шыққан жалғыз манасшы Баянғали ағамыз әлі күнге дейін жырлап келеді. Керемет сабақтастық!

«Ғарыш қазағы» өлеңі тұңғыш ғарышкеріміз Тоқтар Әубәкіровке арналған. Бұл өлеңде ғарышқа ұшқан қазағымызды мақтан етумен қатар, осы Жеріміздің ғарыштан қарағанда кіп-кішкентай екендігі айтылып, оны бәріміз қорғай білуіміз керек екендігі жырланады.

Көз алартып мекеніне басқаның,
Ықтиярсыз топырағын баспағын.
Бәріміз де баласымыз ғарыштың,
Мәңгіліктің бір сәтіміз қас-қағым!

Тағы да мынандай арнау өлеңдері бар: «Кедейден шыққан кеңеңгер» (С. Мұқанов туралы), «Зерлі сөздің зергері» (Ғ. Мүсіреповке арналған), «Мәліктің мейірімі» (М. Ғабдуллин туралы),

«Жас қазақ – әні. Төлеген мен Рамазан» (Т. Тоқтаров пен Р. Елебаев туралы), «Айқынның айдыны» (А. Нұрқатовқа арналған), «Жарықтық Ғафекең» (Ғ. Қайырбеков жайында), «Мұстафаның мұңы» (М. Өзтүрікке арналған).

2.2. «Қия кезіп көз талған,

Қиял қуып сөз сауған»

Поэзия – сөз өнері, көркемдік шеберліктің теңдесі жоқ озық туындысы. Поэзияда тек тіл, сөз ғана көркем емес, ой да көркем болуға тиіс. Поэзиядағы, өлең-жырлардағы бейнелі, өрнекті сөздер әлдеқандай бір ерекше болып келеді. Сондықтан өлең сөз сезімге толы, мейлінше әсерлі, көркем, бейнелі.

Баянғали ақынның өлеңдерінің түр ерекшеліктеріне тоқталайын.

Қазақ поэзиясында өлең ырғағының тірегі – буын және ырғақ. Ақынның көп өлеңдері 7–8 буынды, 11–12 буынды болып келеді.

/Күйкілікке //күйіп-піспе, / 8 б.

/Күйіп-піссен// біткенің. / 7 б.

/Күліп қара, // күле білсең, / 8 б.

/Бір жеңіске //жеткенің. / 7 б.

Бұл «Күйіп-піспе» өлеңі 7-8 буынды, екі бунақты, кезекті ұйқасқа құрылған.

«Салық молданың өсиеті» өлеңін талдап көрейік:

/Ертеде// біздің елде// Салық молда, / 11 б.

/Дін ұстап, // үлгі беріп, // бастап оңға, / 11 б.

/Өтіпті// халыққа аса// қадірлі боп, / 12 б.

/Қайтқанда// көтеріпті ел// қолдан-қолға./ 12 б.

Өлең 11–12 буынды, 3 бунақты, қара өлең ұйқасына негізделген.

Осы өлеңдегі эпитеттер мынандай: шын әулие, көнерген зират, өткен адам, алты алаш, тыныш жатқан жанымды, атамыздың өнегесі, кісіліктің дәрежесі.

«Қанат» өлеңінде кездесетін эпитеттер: қанатсыз адам, еркін құлаш, дарынды туған, ауыр сын, самғаусыз қанат.

«Бала күнгі жұлдыздар» өлеңі эпитетке бай: шексіз ғалам, ой азабы, пәни жалған, нағыз арман, мәңгілік мән, айсыз түн, мөлт-мөлт еткен жұлдыздар, өмір легі, өзгешелеу жұлдыздар, көктің сыры, таза жұлдыздарым, жусап жатқан жылқылар.

Автор осы тіркестер арқылы әдемілік атаулының бәріне де реңк береді.

Баянғали Әлімжанов поэзиясында бір сөзді, төрт буынды өлең өлшемдері көптеп кездеседі.

Қиялдадым...

Жер, көкті,

Күнді өлшедім...

Пендешілік...

Дүние-ай,

Пәни жалған,

Дәурен-ғұмыр...

Осы ма нағыз арман?! («Бала күнгі жұлдыздар»)

Ал «Қымыз құйған қыз» өлеңі бес буыннан құралған:

Сапырып қымыз,

Сабадан құйып,

Ұсынды маған.

Саусағы тиіп

Кеткенде сездім,

Қолының ұшы

Тұр екен шіркін,

От болып күйіп.

Ақын өлеңдерінде кездесетін теңеулер:

Ботадай көзің, жаңбырдан соңғы қырлардай («Ғажайып күй»); абжыландай көрінер («Өмір сынағы»); таудай болып («Шындық»); айдай балқып, аққудай боп («Айдай балқып»); керілген кербез ағдай, секіріп шыққан баладай, көп ойға біткен данадай («Қарағай»); қайықтай жалғыз қалтылдап («Жер-ана, жолдан айныма»); қақпаннан шыққан бөрідей («Басыңды көтер»); аждаһаның аузындағы көжекетей («Тарихты қопару»).

Кейіптеу – табиғат құбылыстарын жандандырып, тірі кісі кейпінде суреттеу. Кейіптеудің негізін Абай қалап, басқа ақындар жалғастырып жүр. Баянғали ақында да кездесетін кейіптеулер оның өлеңдерін айшықтандыра түседі.

Мысалы: «Көкше. Қысқы орман» өлеңінде: қарағайлар қалқып бара жатқандай, аңдар тағдырларын түнімен қарға жазады, ақ тиін қарағайдың діңінен жыр тыңдайды, қоян ақ көрпесін қымтанады, орман аяз құшады.

«Сырлы Көкшедегі» кейіптеулер: тастары сырға тұнған, жапырақтар мұнға бөлейді, әнімен тербейді, Көкшетау сұлулықпен емдейді, Оқжетпес ойды көкке шарықтатады.

«Жұмбақ жер» өлеңінде: тау мен орман мүлгиді.
Көлдің беті күлімдейді, теңбіл тас бұғады,
Жеке батырдың сақалы желп-желп етеді, ақ қайыңды бауыры-
на тартып, қарағай бойын созады.

Қандай әдемі суреттер! Табиғат пен адам егіз сияқты. Қайсысы адам, қайсысы табиғат екенін айыра алмай қаласың!

Риторикалық сұрау – ойды, сезімді әсерлі жеткізу үшін жауабы өзінен-өзі айқын нәрсені әсерлі леппен, сұрау түрінде айту. Шебер ақындар бұндай сұрауларды ұтымды пайдаланады. Баянғали ақынның өлендерінде де осындай сұрақтар көп кездеседі. Ешқандай жауапсыз-ақ өлеңнің өн бойында өзінен-өзі анықталып жатады.

«Аңсау» өлеңінде: Айтшы маған, күзгі бұлт? Құстар қайда барады екен асығып? Құмар неге бірін-бірі дізгіндеуге, дігерлеп?

Күмпілдек кеуде, күмпиген қарын не білген? («Ерлік пен ессіздік»); Ажалдан қайда барып тығыламыз? Кім түзер желіккенді сындап тұрып? («Сарын»). Жаныңа қатты батты ма тосын? Құшақтап жерді жаттың ба жылап? Сырыңды ұғар таптың ба құлақ? («Сатты ма досың...»).

Аллитерация мен ассонанс сияқты көркемдік құралдар ақын шығармаларында кездеседі. Ассонанс –бірыңғай дауысты дыбыстардың қайталанып келуі. Аллитерация– бірыңғай дауыссыз дыбыстардың қайталанып келуі.

«Өлең шөптің өрнегі» өлеңі тек осындай ұйқастарға жазылған.

Атам қазақ Алла деп атқа қонған,
Азаттықтың жолында отқа барған.
Аймауыты жарқырап айлы аспанда,
Айбалтасын сілтесе тасты жарған.
Айдалада аяндап алмауытпен,
Айбалдырған айлауық шөпке қонған.
Аймағыңды айналған аңдыз, алқа,
Атқа да, атаңа да азық болған. – бұл ассонансқа құрылған.

Шөп те өлең, шие де өлең, шөңге де өлең,
Шынар – дастан шырғанақ, шеңгелменен.
Шөлқияқ пен шілігің, шырғайың жыр,
Шырмауық та өлең боп өрмеленген.
Шабдалы да, шытыр да жегізетін
Шіркін дүние, өлең боп дөңгеленген!!!

Бұл ұйқас аллитерация бойынша жазылған.

Бұдан басқа осы өлең тек б, т, ж, ө дыбыстарынан басталатын шумақтардан тұрады.

Ақынның әр өлеңінде, әр шумағында бүкпесіз, ақжарқын көңілмен сазды сыр төгіп отырғандай. Өлеңнің ырғағынан да, тербелісінен де ақынның қимылын, дауысын, мәнерін естіп, мінез-құлқын танимыз.

2.3. «Ешкімнің биігіне таласпаймын,

Өзімнің жолым жатыр тарау-тарау»

Баянғали Әлімжанов поэзия жанрында ғана емес, проза, драма, айтыс, кино, әдеби зерттеу, сын саласында да қалам тартты.

Баянғали 11 пьесаның авторы. Олар: «Құдалық», «Қайран кемпір, шалдар-ай!», «Қазақы сайлау», «Батыр Баян», «Біржан салдың шідері», «Жас қазақ», т. б. Пьесалары республикамыздың көптеген театрларында, Қазақтың мемлекеттік Ф. Мүсірепов атындағы академиялық жастар театрында үлкен табыспен сахналанған.

Отызға жуық сатиралық повестердің, ауыл өмірі туралы әңгімелердің авторы. 1932 жылғы трагедия туралы «Ашаршылық жылғы махаббат» атты киноповестің, «Жалмауызды жеңген бала» атты ертегінің авторы. Орыс тілінде жазған «Победа чемпиона Айхана» деген киноповесі бар.

Б. Әлімжанов 1984–2005 жылдар арасында 216 рет айтысқан. Облыстық, республикалық деңгейлерде өткен айтулы тойлардың бәрінде өнер көрсетіп, 22 рет бас жүлдеге ие болған, талай дүркін жүлдегер атанған.

Ақынның өмірдің түрлі жағдайларында тауып айтқан өткір сөздері, әзіл өлеңдері «Әзіл шуағы», «Деген екен» кітаптарына топтастырылып, жарияланған.

Б. Әлімжанов «Қобыланды батыр», «Ер Тарғын», «Сүйінбай мен Тезек төре», «Әсет пен Кемпірбай», «Өзім туралы» (Қ. Аманжолов), т. б. қазақтың ескі жырларын ел ішінде жырлап келеді. М. Жұмабаевтың атын атауға тыйым салынған кезде «Батыр Баян» жырын жырлап жүрді. Жыршы-жыраулар конкурсының жүлдегері атанып жүр. 2001 жылы Қызылордада – 3-орын, 2003 жылы – 2-орын, 2011 жылы Өскеменде – 1-орын алса, 2005 жылы Қарағандыда және 2008 жылы Павлодарда бас жүлдені жеңіп алды.

Баянғали орындаған жыр-дастандар «Қазақ радиосы» мен телеарналардың Алтын қорына жазылып, сақталуда. Аудио, видео-дискілері шыққан.

Б. Әлімжанов – қазақтан шыққан бірден-бір манасшы. 1995 жылы Манастың мыңжылдығына арналған Халықаралық манасшылар конкурсына қатысып, арнайы жүлдеге ие болды. Қырғызстанның Композиторлар одағы мен Мәдениет министрлігінің А. Малдыбаев атындағы Халықаралық сыйлығының лауреаты.

Б. Әлімжановтың бастамасымен 2006 жылы Астана – Көкшетауда «Паң Нұрмағамбет» киностудиясы ашылды. Содан бері «Ән мен анаша», «Аран», «Айхан» және «Асау толқын» атты төрт толық метражды көркем фильм түсірілді. Оның үшеуінде өзі басты рольдерде ойнады. Т. Кәкішев, А. Нұрқатов, Көкше өнерпаздары туралы деректі фильмдер түсірілді.

Сонымен қатар «Қазақфильм» киностудиясында түсірілген «Жыраулар», «Палуан» және «Асылдың сынығы» (Көкен Шәкеев туралы) деректі фильмдердің сценарийін жазған.

Б. Әлімжановтың шығармалары орыс, түрік және қырғыз тілдеріне аударылған.

Оның әдеби сын және зерттеу мақалалары 1970-1990 жылдары республикалық баспасөз беттерінде жиі жарияланып тұрды. Әсіресе көшпенділердің шешендік өнері, Қ. Аманжоловтың «Өзім туралы» және М. Мақатаевтың «Реквием» жырлары жайындағы мақалалары кеңінен танымал болды. Журналист ретінде де белсене еңбек етті. Қазір де БАҚ өкілдеріне әдебиет пен өнердің, қоғамның сан алуан мәселелері туралы қазақ және орыс тілдерінде жиі беріп тұрады.

Б. Әлімжанов 80-жылдары республикалық телеарнадан «Халық қазынасы», «Бес ғасыр жырлайды» сияқты хабарларды жүргізіп, қазақтың жыршы-жыраулық өнерін насихаттаған. Республикалық жыршы-жыраулар конкурстарын ұйымдастырушылардың бірі және жүргізушісі болды.

Баянғали ақын – бір эпосты бірнеше жыршы, әр жастағы, әр мектептің өкілдері бірлесіп, бірін-бірі қайталамай, жалғастыра жырлау идеясының авторы.

3. Қорытынды.

«Жүрегінен нұр шашады нағыз ақын халыққа»

Баянғали Әлімжановтың шығармашылық әлемінің біз біреу тамшысына ғана өз әлімізше үңіліп көрдік. Өлеңдерінен басқа өзге

салаларын қозғағанымыз жоқ. Бұдан әрі қаза берсек, сыры мен жыры мол мұхит айдынына сүңгігендей болатыны айдан анық. Қай жанрда қалам тербесе де өзіндік қолтаңбасымен оқшау мәнері айқын аңғарылып тұратын қаламгер өз шығармаларында өмір шындығын, қоғам бейнесін шынайы әрі көркем кестелейді. Өлеңдерін оқып отырып бірде күлесің, бірде күрсінесің, бірде ойланасың. Өйткені оның шығармалары ешкімді бей-жай қалдыра алмайды.

Баянғали – сыршыл да нәзік жанды ақын!

Ақындар көп аты кеткен жыраққа,

Мінген де бар машина мен пыраққа.

Сөз қалды ма айтылмаған солардан,

Сыр қалды ма құйылмаған құлаққа?

Ай – әлемнің бар ақыны керемет,

Мен айтатын жырлар да бар бірақ та!

Осы жұмысымда Баянғали ақынның өлеңдерін тақырып бойынша топтарға бөлдім. Топтарға бөлу өлеңдерді талдап, зерттеуге көмектесті. Әрине, топтарға әлі де бөлуге болар еді, бірақ осының өзі көп жұмыс істеуге көмектесті. Өлеңдерінен көркем де айшықты бейнелеулер (теңеу, эпитет, кейіптеу, аллитерация, ассонанс) іздеу, табу – өзіме өте қызықты болды. Өлеңге тілдік талдау да мені өте баурап алғандай болды. Өйткені осының бәріақын поэзиясының ерекшелігін тануға мүмкіндік берді. Осындай талдаулар мені ақын жанын түсінуге жақындата түскендей болды. Бала қиялын, жастар арманын, ата мен әжелер тағдырын, табиғат, ауыл суреттерін... бәрін-бәрін көз алдымнан, ой елегінен өткіздім.

Баянғали ақынның өлеңдері оқырман көңілінен шығары сөзсіз. Өйткені ол өлеңнен, өнерден сыр іріккен емес. Өлеңге өз жан дүниесін ашты, өлеңнің сырлы құпияларын жария етті. Баянғали өлеңдерін әлі де терең зерттеу қажет деп ойлаймыз.

Ақын бүгінгі күні алпыс деген атаулы жасқа толып, азаматтың асқаралы биігіне өрлеген шағында шығармашылығында жақсы жетістіктерге жетіп, өмір белесінде азаматтық тұлғасымен үлкен ортаға танылып, отбасында бала-шағасының өсіп-өнген игілігін, немерелерінің қызығын көріп жатқан жағдайы бар. Сол жетістіктер мен игіліктер ұзағынан сүйіндіріп, ақын ағаның қанаты талмай, жаңа биіктерге самғай берсе екен деп тілейміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі.

1. Ақсұңқарұлы С. Алаш пен Манастың баласы. «Орталық Қазақстан». 09.11.2013.
2. Әлімжанов Б. Жынды Қаратайдың қасіреті. – Омбы кітап баспасы, 2000.
3. Әлімжанов Б. Өмірдің өзі. – Астана: Фолиант, 2014.
4. Әлімжанов Б. Қиянатқа қарсылық. – Астана: Фолиант, 2014.
5. Дүйсенбаев Т. Баян аға туралы бір үзік сыр. «Жаңа дәуір» газеті. 29.10.1994.
6. Жұмабекова С.Сыр-сұхбат. «Бұқпа» газеті. 15.02.2007.
7. Негимов С. Баянғали әлемі. «Қазақ әдебиеті». 15.12.2004.
8. Сейіт Р. Ешкімнің биігіне таласпаймын... «Көкшетау» газеті. 22.05.1998.
9. Серікқызы Қ. Екі дүние иесі – Қытай емес, құдай. «Қазақ әдебиеті». 22.01.2010.
10. Төреқожа Қ. Алаштың алтын көпір жыр жүйрігі. «Бұқпа» газеті. 18.11.2004.
11. Төреқожа Қ. Сегіз қырлы, бір сырлы. «Арқа ажары» газеті. 16.10.2014.

«Баянғали Әлімжановтың ақындық шеберлігі» ғылыми жобасына пікір

*9-сынып оқушысы
Дүкен Кенжегұл*

Бүгінгі таңда білім жолының қыр-сырын толық меңгеріп, атсалысуда жеткіншек жастың алға қойған ұстанымының бірі ғылыми жұмыс бойынша өздік жұмыс жүргізуі болып табылады. Ғылыми жоба жазу – оқушыны шығармашылық ізденіс пен зерттеу жұмыстың тұңғығына жеткізіп, жетістік деңгейіне жетелейді. Оқушы өз бетінше жаңалық ашудың көзін қарастырады.

Оқушы зерттеу барысында ақынның кітаптарын, Еңбекшілдер аудандық кітапхана қорындағы кітаптар мен бұқаралық ақпарат

құралдарында басылған және интернет желісіндегі материалдарды өзінің ғылыми жұмысында өте шебер пайдалана білген.

Баянғали Әлімжановтың шығармашылығын зерттеген жұмыстар жоқтың қасы десек, бұл еңбектің мағынасы өте терең деп есептеймін. Өйткені табылған және қолда бар материалдарда көбіне ақынның өмірбаяны, ойлары мен пікірлері, әртүрлі жағдайлардағы ақынның тұлғасы суреттеліп беріледі. Нақты шығармашылығына, соның ішінде өлеңдеріне берілген баға, өлеңдерінің талдануы, айтылған сын кездестіре алмадық.

Ақын жыры – оның жан сыры, ішкі дүниесі. Ақын сол сырын қағаз бетіне өлең жолдарымен түсірсе, зерттеуші Кенжегүл сол өлең жолдарын саралау арқылы ақынның ішкі жан сырын терең зерттеп, зерделей білген.

Баянғали ақынның шығармаларының тақырыбы әртүрлі – өмірдің барлық саласын қамтиды. Сондықтан ақын шығармашылығындағы басқа да тақырыптарды ашуға көңіл бөлу қажет.

Оқушы Дүкен Кенжегүлдің бұл ғылыми зерттеу жұмысын ізденіс талабына сай, тәрбиелік-танымдық жағынан өте жақсы жазылған еңбек деп бағалаймын.

Меніңше, бұл жұмыстың практикалық бағыты бар. Жұмыстың материалдарын әдебиет сабақтарында, факультативтік сабақтары мен қолданбалы курс сабақтарында пайдалануға болады. Ал оқушыларға баяндама, реферат, таныстырылымдар өткізуге, ғылыми-практикалық конференцияларда материалдарды кеңінен пайдалануға болады.

*Ғылыми зерттеудің жетекшісі: А.Қ. Долдина.
Казгородок ОМ, Еңбекшілдер ауданы.
Көкшетау, 2015 жыл.*

КЕЙБІР АҚПАРАТТАР

Сөйлесін жырау, сөйлесін...

Таяуда қазақ теледидарының әдеби-драмалық хабарлар бас редакциясының ұйымдастыруымен көне поэзиямыздың «БЕС ҒА-СЫР ЖЫРЛАЙДЫ» атты үш томдық антологиясына байланысты халық жырының кеші болып өтті. Қазақтың халық аспаптары музейінде болған бұл кешке белгілі ақын-жазушылар мен ғалымдар, жас қаламгерлер, әдебиетшілер, соғыс және еңбек ардагерлері, жырқұмар қауым қатысты.

Үш бөлімнен тұратын бұл хабарды жүргізген Баянғали Әлімжанов асыл мұраның әдебиетіміз бен тіліміздің мәңгілік мөлдір бастауы екендігіне, советтік өмір салтына шынайы үйлесетіндігіне ерекше тоқталды. Ол осы антологияға енген ақын-жыраулар шығармаларының қай-қайсысы болмасын бүгінгі жыршылардың назарына ілігіп, көкірегіне ұялап, репертуарларында берік орнығуы тиіс екендігін атап өтті. Сонымен қатар Б. Әлімжанов қазіргі жыр орындаушылардың көне дәуір поэзиясын – Асанқайғы, Қазтуған, Шалкиіз, Марғасқа, Жиембет, Үмбетей, Ақтамберді жыраулардың, Тәтіқара, Көтеш, Жанақ ақындардың жырларын жүрегіне сіңіріп, қалың көпшілікке қайта жаңғыртып жеткізуге құлшына кіріспей отырғандарына, келешекте көне жырлардың күміскөмейлерде қайта күмбірлеуі тиіс екеніне баса назар аударды. Бұдан кейін ол Қазтуған, Доспамбет шығармаларын жырлап берді.

Хабарға қатысушы, өнерлерімен көпшілікке танылып қалған жыршылар мен жас талапкерлер «Бес ғасыр жырлайды» антологиясына кірген ақын – жыраулар шығармаларын орындады. Тыңдаушы қауым Қали Шыңғысов, Науат Ойнарова, Қаламқас Орашева, Алмас Алматыев, Жақсылық Сәрсенғалиев, Хасен Төпеев, Бағлан Сәрсенова, Нұрберген Тастаев, Шәрібек Алдашев, Бекболат Тілеуханов, Ержан Қосбармақов, Сәуле Жанпейісова сияқты өнер иелеріне сүйсіне қол соқты.

Республикамыздың әр түкпірінен келген, әртүрлі жыршылық мектептің, әрқилы жыраулық дәстүрдің бір жерде тоқайласып, өнерлерінің үндесіп, үйлесіп жатуы бүкіл қазақ даласының жыраулық өнерінің бас қосып, бір арнада тоғысқандай әсер етті.

Бабалар мұрасын бүгінгі жас ұрпақтың қалай қабылдап, қалай түйсінетіндігі жөнінде әңгімелеген жазушы, сыншы Тұрсын Жұртбаев дәстүр сабақтастығы, рухани тіршілігіміздегі әдебиетіміздің классикалық туындыларының алатын орны туралы ойларын ортаға салды. Ақын Ұлықбек Есдәулетов осынау қазақ халық жырының кешіне арнап шығарған жаңа өлеңін оқыды. Ақын, педагог Қанафия Асқаров көне жыраулардың жас ұрпақты тәрбиелеудегі мәнмаңызына тоқталды.

Алдағы уақытта да теледидар арқылы берілетін осынау жыр кешін қорытындылай келіп академик Мұхаметжан Қаратаев «Бес ғасыр жырлайды» антологиясының кітап дүкендерінде жатып қалмай, тез таралып кеткендігіне, көпшілікке жетпей қалғандығына, болашақта бұндай антологияның назардан тыс қалған басқа ақын-жыраулар шығармаларымен толықтырылып, көп тиражбен қайта басылуы кезек күттірмейтін іс екендігіне айрықша назар аударды.

Жарылғасын Әбішев.

«Қазақ әдебиеті» газеті, қаңтар, 1986 ж.

Алатаудай алғыс айтамыз

Еңбек Қызыл Ту орденді Қырғыз мемлекеттік академиялық театрының Алматыдағы гастроліне орай Қазақ телевизиясының «Манас – қазақ жерінде» атты хабарына біз дән риза болдық. Бұл

бауырлас екі халықтың өнердегі терең байланысының жарқын көрінісі. «Манас» эпосынан үзінді айтқан Баянғали Әлімжанов бұл жырды қазақша сөйлеп, қырғызша орындауы Фрунзеден келген мейман – бізді қатты сүйсіндірді.

Иә, құрметті қазақ бауырлар, қырғыз мәдениетіне барынша көңіл бөліп, ыстық ықыласқа толы меймандостық танытқандарыңыз үшін зор алғыс сезімімізді білдіреміз.

*Асанбек Қыдырназаров,
Қырғыз ССР-інің еңбек сіңірген артисі.
«Социалистік Қазақстан», 24 май, 1984 ж.*

Батыр Баян

«Батыр Баян» дастаны – ақын Мағжан Жұмабаевтың шоқтығы биікшығармаларының бірі... Жетпісінші жылдардың орта тұсында ҚазМУ-де оқитын студенттер арасында, қазіргі белгілі айтыс ақыны, көкшетаулық Баянғали Әлімжанов осы дастанды ұзақ толғайтын, жатқа соғатын еді. Онда Мағжанның атын еміс-еміс қана еститінбіз. Осындай ғажап дастан жазған ақынның аты неге аталмайды деп аң-таң қалушы едік... »

*Әділғазы Қайырбеков,
«Халық кеңесі», 1993 ж.*

Талас таңшыйт

Башканы коюп, «Манасты» айт...

19–20 октябрьда «Манас-2007» – улуттун улуу дөөлөтү» урааны астында айтылуу Талас жергесінде Алтай элдеринин эпикалык мурасын жана «Манасты» сактап, өнүктүрүү, келечек муунга мурастоо максатында илимий конференция жана манасчы-дастанчылардын улуттук фестивалы өттү. Бу эки күндүк иште сыртынан билинбегени менен көп иштин пайдубалы түптөлгөндөй болду.

Убагында ММК аркылуу азыноолак айтылчусу айтылды. Тактап кетчү жагдай: биз «Манас» эпосу менен дүйнөгө таанылган

элбиз, сыймыктанабыз. Бирок канчалык деңгээлде?. Ошентсе да сөз кезеги келгенде тил учунан «кыргыздын үрп-адаты, каада-салты, нарк-насили «Манаста» камтылган, биз ошону билбей атабыз деп какшап келебиз. Ким кимге билдирип, ким кимдин көзүн ачыш керек? Мына ушундай олуттуу суроолор ачык калды.

Көкөтөйдүн ашы

Боордош Казак республикасынан манасчы Баянгали Алимжанов да бул жакка ат тезегин кургатпай келип турат.

Сиз «Манасты» башын казакча баштап, аягын кыргызча улап кеттиңиз окшойт...

Ой-бай, шону байкадыңбы?.. Ал деген казакча варианты, Чокан Валихановдун Ысыккөл жергесинде манасчыдан жазып алган жери. Ал эми уландысы кыргызча, «Манас» кыргызча айтылышы керек. Манас – кыргыздын кулуну, баатыры, эпосу. Мында эч талаш жок.

Фестивалдын жүрүшүндө өлкөнүн аркай жерлеринен келген манасчылардын манас айткандарына кунулубуз толуп, сугарылдык. Уучубуз кур эмес экенин байкадым.

Сураг Жылкычиев.

«Агым». Коомдук-саясий гезит. № 64, 30.10.07 ж.

Баткен Шерниязов, «Манас-Мурас» коомдук фондунун негиздөөчүсү:

– «Манас» эпосу жандуу болгон үчүн азыркы илим, технология карабай жашап келатат».

– ... Алдыда ЭлТР телекомпаниясы менен бирдикте эл аралык Манас күндөрүн өткөргөнү жаткан экенсиздер...

– ... Айрыкча ЭлТРдин жетекчиси Шайырбек Абдыракмановго жана бул телеканалдын жамаатына чоң ыраазычылык билдирем. Шайырбек ЭлТРге баргандан баштап «Манас күнү» деп 2011 жылы, 2012 жылы өткөргөн экен, эми алдыда дагы өткөргөнү жатат. Чынында бул жигит кыргыз эли үчүн опол тоодой эмгек кылып, улуттун жүрөгүн, дилин ойготуп жатат. Шакеге айтып ЭлТРде бул жылы өтө турган «Манас күнүнө» мен да кошулдум. 18-майда ЭлТРде таңдан баштап түнү менен манас айтылып, эртеси улуттук филармонияда жыйынтыкталат. Кирүү акысыз. Түз эфирге манас-

чылар Оштон, Таластан, Бишкектен чыгат. Байге фонду 1 млн. сом. Бул манас айтуу боюнча биринчи эл аралык фестиваль.

Эл аралык сынак болуп жатканда ошондо кандай болуп калат, манасты башка элден келгендер да айтат бекен?

Буга чейин «Манас» эпосу боюнча конкурстар өтүп жатты. Бирок сырттан эч ким келип катышкан эмес. Бул жолу кытайлык кыргыздардан беш манасчы, Казакстандан бир манасчы келет. Казакстандан келген Баянгали деген манасчынын өзү казак, бирок манасты кыргызча айтат.

Ал кантип кыргызча айтып калган?

Эми бир кызык, мен кечээ жакында уктум. Баянгали аксакалдын өзүнүн айтымында, ал башында манасты казакча айтып, казактар «бизден манасчы чыкты, Манас деле казактыкы окшойт» дей баштаган экен. Бирок кийин Баянгали аксакал түш көрүп, түшүндө жер дүңгүрөп келип, манасты кыргызча айт деген аян болуптур. Ошондон бери ал киши кыргызча манас айтып калган дешет.

Зайырбек Ажыматов.

«Агым» газети, 10 май 2013 ж.

Иса Байзақовтың 100 жылдығында айтылган бір сөз

Баянғали Әлімжанов:

Айтыс – казактың бірден-бір ерекше өнөрү, рухани азығы. Керек десеңіз, коғамдық шындық айтылатын үлкен трибуна, үлкен арена. Сондықтан ол халыққа ауадай қажет өнер. Бұл ешбір елде жок, нағыз ұлттық байлығымыз десек те артық емес. Ал, айтыстың рухани мән-мазмұны, бағыт-бағдары ертеден келе жатыр. Ол – зор қазына. Осынысымен айтыс халықтың сүйікті, өршіл өнөрү болып табылады. Ол – атадан балаға мұра болар мәдениет. Талай-талай отауызды, орақтілді ақындарымыз болғанын білеміз. Солардың арасында Иса ақынның орны ерекше. Иса Байзақов, жазушы Сәбит Мұқанов айтқандай: «Алла тағаланың адамдарды бір таңдай қақтырып, таңғалдыру үшін жіберген кісісі.» Ол – ұлан-ғайыр ұлы

ақын. Біздің көбіміз Иса мектебін рухани «азық» қылдық. Төкпе-лікте оған теңесер ақын жоғы айтпаса да белгілі.

Жалпы, Иса туралы алдағы айтыстарда терең сөз болары сөзсіз.

Сондықтан мен сөзімді осыдан он жыл бұрын, яғни Исаның 90 жылдығындағы айтыста айтқан бір ауыз жырыммен сабақтасам деймін:

Өр Иса, асқақ Иса, байтақ Иса,
Жырлаған дәйім басын шайқап Иса.
Бір Иса шығар ма екен, кім біледі,
Бүгінгі айтыскердің бәрін жинап,
Ерітіп, бір адам ғып қайта құйса!?

Жазып алған Асыл Әбішев.

«Сарыарқа самалы» газеті, 29 қыркүйек, 2000 жыл.

Баянғали ӘЛІМЖАНОВ, жыршы-жырау:

Арғы тарихқа көз жүгіртсек, ата-бабаларымыз батырлар жырына, ауыз әдебиетіне қатты мән берген. Осы жырлардан халықтың жауынгерлік рухы, соғыс жүргізу, қару-жарақты қолдану әдіс-тәсілдері, батырдың астындағы атының сипатына дейін кездестіруге болады. Мұнда соғыс тәжірибесі жинақталған. Жырлар арқылы жас баланың санасына «не үшін соғысамын?» деген ұғымдардың жауабын сіңіретін болған. Ата-бабаларымыз біреудің жерін тартып алмаған, жауламаған. Ондай соғыстар сәтсіз аяқталып отырған. Шапқыншылардан өз жерін азат етуге келгенде батырларымыз ерліктің шыңына шыққан. Өзінің жанын да аямайтын батырлықтың арқасында жауын жеңіп отырған. Осының бәрі батырлар жырында, жорық жырларында көрініс табады. Жырларымыз арқылы ел қорғайтын жүректі батырлар тәрбиеленген. Әскерилеріміз Терминаторды емес, Қобыландыны, Алпамысты, Қаракерей Қабанбайды, Қанжығалы Бөгенбайды, Ақжолтай Ағыбайды, Олжабай батырды үлгі етуі керек. Қан майдан кезінде Керей ер Жәнібек батыр Абылай ханға астындағы атын түсіп берген. Абылай хан: «Жолдасын жауға тастаған хан атанбаймын, сені тастап кетпеймін» дегенде, Жәнібек: «Мен өлсем, бір қатыннан тағы батыр ұл туар, халыққа қиындықта жол табатын хан керек», – депті. Ханнан пайда табайын деп емес, хан халыққа керек екенін сезініп, басын бәйгеге тіккен. Ахиллестің өкшесінен оқ өтеді, Алпамыстың

оқ өтетін бірде-бір жері жоқ. Отқа салса – жанбайды, суға салса – батпайды. Қобыланды батыр Қараманға еріп, Көбіктің жылқысын аламын деп барғанда жеңіліс тапты. Әділетсіздіктен күш беріп тұрған аруағы айнып кеткен. Өз елін қорғаған кезде күші қайтып келеді. Жырларымызда осындай ұлы ойлар, ірі образдар, кесек мінездер тұнып тұр.

«Алаш айнасы» газеті, 2012 ж.

Ақсұңқар ағамыз туралы деректі фильм түсірілуде

Жақында Шұқыркөл ауылының құнарлы топырағынан шыққан, сыншы, филология ғылымдарының кандидаты, зерттеуші Айқын Нұрқатовтың шығармашылығына арналған деректі фильм түсіру үшін Алматы қаласынан «Тұлға» деректі фильмдер киностудиясының түсіру тобы Шұқыркөл ауылына атбасын тіреді.

Түсіру тобын тұлғалар киностудиясының бас директоры, Тұлға фильмінің негізін салушы, белгілі айтыс ақыны Баянғали Әлімжанов өзі бастап келді. Бұл киностудияның негізгі мақсаты – тарихи тұлғалар туралы деректі фильм түсіру. Шұқыркөл орта мектебіндегі Айқын Нұрқатовтың мұражайын, тұрған үйін, балалық шағы өткен ауылды, табиғатты түсірді. Шұқыркөл ауылынан ғұлама, сыншы, зерттеуші шыққанын халыққа таныстыру болатын. Өздерімен бірге Айқын Нұрқатовтың 4 томдық шығармалар жинағын сыйға тартты. Мұражайымыз жаңа құнды дүниелермен толды. Бұл үлкен сый тәуелсіздіктің 20 жылдығына ерекше тарту болды.

Айқын Нұрқатовтың мұражайында, Шұқыркөл орта мектебінің оқушылары, Байсаринова Айжан Айқын Нұрқатовтың өмірбаянын толық баяндап берді. Әнуарбекова Гүлжанат шығармаларын, жазба деректерін ортаға салды, Әбілқайырова Әйгерім Шұқыркөл ауылынан шыққан дарынды тұлғалар жайлы баяндады, Жәнібек Балшекер Айқын атаның отбасы, туған-туысқандары жайлы таныстырып өтті.

Көкшетау қаласында бастау алған, әдебиетші-ғалым Айқын Нұрқатов туралы түсірілген деректі фильм Шұқыркөл ауылында

жалғасты. Біз, осындай талантты тұлғалардың ауылымызда туып өскенін әр уақытта мақтан етеміз.

*Салтанат Катренова,
9-сынып оқушысы, Шұқыркөл орта мектебі.
«Есіл өңірі», 12 желтоқсан 2011 ж.*

Тұрсынбек Кәкішев туралы деректі фильм түсірілді

Кейінгі кезде «Ән мен анаша», «Аран», «Айқан» тәрізді көркем фильмдерімен кино саласында бағын сынап жүрген жыршы-жырау, айтыскер ақын Баянғали Әлімжановтың бастамасымен «Паң Нұрмағанбет» киностудиясы «Ұлы даланың қырандары» сериясы бойынша сәкентанушы, әдебиет сыншысы, көрнекті ұстаз, филология ғылымының докторы, профессор Тұрсынбек Кәкішев туралы «Ғұлама ғалым» атты деректі фильм түсірді.

Сценарийдің авторы әрі режиссері Баянғали Әлімжановтың айтуынша, деректі фильмде кейіпкердің өзі өз өмірі туралы баяндайды. Әсіресе мұнда жас Тұрсынбектің азамат ретінде қалыптасу кезеңіне айрықша назар аударылады. Тұлғаның өз өмірі туралы айтқан әңгімесі болашақ ұрпақ үшін қажет-ақ. Одан кейін ақсақалдың сәкентанудағы, әдебиеттегі, қайраткерлік өмірдегі кесек келбеті турасында белгілі тұлғалардың аузымен айтылады.

Баянғали ӘЛІМЖАНОВ, «Ғұлама ғалым» деректі фильмінің режиссері:

– Бұл фильмде қайраткер ғалым туралы медицина ғылымының докторы, профессор, академик, Халықаралық стоматологтар қауымдастығының вице-президенті Мақсұт Темірбаев, Түрсекеңнің туған інісі Жақия, шәкірті, әдебиетші Жарылқасын Әбішев, белгілі танымал ақындар Әбубәкір Қайран, Қорғанбек Аманжолдар сүбелі пікір білдіреді. Мұнда кітаптарын оқып алып, сырттай айтылған әңгіме емес, ол кісімен тікелей, қоян-қолтық араласқан адамдардың ойлары көрермендерге ұсынылады. Деректі фильмнің ұзақтығы 1 сағат 20 минутты құрайды. Мұның алдында аса көр-

некті ғалым, әдебиетші, жазушы Айкын Нұрқатов жайында бір сағаттық деректі фильм түсірген едік.

*Арман Серікұлы,
«Алаш айнасы».*

Ер Манасты жырлады

Қырғыз елінде I Халықаралық манасшылар фестивалі өтті. Шараға 18 манасшы қатысып, қырғыз халқының ұлттық эпопеясын екі күн жырлады.

Бұл бас қосуға Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, айтыскер ақын, драматург-жазушы, Қырғызстанның А. Малдыбаев атындағы халықаралық сыйлығының лауреаты Баянғали Әлімжанов арнайы шақырылды. Қырғыз манасшысы, «Манас» қоғамдық қорының басшысы Рысбай Исақов отандасымызға «Қырғыз елін айтпағанда, қалған жер бетіндегі 6 млрд адамнан шыққан жалғыз манасшы» деп баға берсе, қырғыз драматургі Бексұлтан Жәкиев «Тұтас жырды нақышына келтіре орындап, бір мүдірмеді» деп еріксіз мойындағанын қалай мақтана айтпасқа?

Айырқалпақты ағайындар төл жырын қазақ туғанының тебірене жырлағанына таңдай қағып, телеарнадан қайта беруін өтінсе, жергілікті журналистер Баянғали Әлімжановтан «бұл фестивальдің жаңалығы сіз болдыңыз» деп сұхбат алып, ерекше ілтипаттарын білдіріпті. Ең бастысы, «Манас» және «Айтыс» қоғамдық қорларының, «ЕлТР» Республикалық телерадио корпорациясының ұйымдастыруымен өткен бұл фестивальді республика тұрғындары телеарнадан 14 сағат бойы тікелей тамашалауға мүмкіндік алды. Бішкек, Ош, Талас қалаларынан телекөпірге шыққан. Ал Токтағұл Сатылғанов атындағы мемлекеттік филармонияда болған қорытынды кеште Қырғызстанның Мәдениет министрі Сұлтан Райов Баянғали Әлімжановқа «Мәдениеттің мықты қызметкері» төсбелгісін тақты.

Баянғали Әлімжанов Манастың аруағын құрметтеп, елінің ұлттық дәстүрін сақтап, енді ғана бой түзеп келе жатқан жас манасшыларға әрі қызыға, әрі сүйсіне қарағанын жасырмады.

Таңғы сағат 10-нан түнгі 12-ге дейін жыр төгілді. Оны телеарналар тікелей эфирден көрсетіп, халықтың құлақ құрышын

кандырды. Біздің елдің жыршылары да «Алпамысты», «Кыз Жібекті», «Ер Тарғынды» және тағы басқа жырларды таңнан-таңга жырлап жүр. Бірақ, оларға осындай насихат жұмыстары жетпейді. Көршілеріміз манасшыларын қалай құрметтейтінін, дәріптейтінін көрсетті. Сондықтан қырғыз елінен әрі қуанып, әрі мұңайып қайттым. Тиісті орындар біздің жыршыларға да осындай қолдау көрсетсе деген игі тілегім бар, – дейді Баянғали Әлімжанов.

*Ақниет Балтанова,
ҚазМУ-дың студенті, «Айқын», 28.05.2013 ж.*

Қырғыздан келген екі хат

Бірінші хат.

Иним Баянғали!

Кыргыз ағаң Фрунзеден салам айтат.

Сенин 9-июльдагы телевизордан берген передачанды жеңең экөөбүз көрүп, ушул катты жаздым. Жеңеңдин аты Мухдариха. Сен жөнүндө газетага жазып, сенименен таанышкандығым жөнүндө жеңеңе айтып беріп, телевизор болсо да тааныштырдым. Сенин Манас айтканыңа жеңең чоң ыраазы болду. Талантың ташкындап өсе берсин, боорум Баянғали.

Саламыбызменен ағаң Асанбек, жеңең Мухдариха.
9.07.1984 ж.

Баянғали Әлімжанов: Бұл хатты жазған марқұм Асанбек Қыдырназаров ағамыз қырғыздың үлкен қомызшы, күйшісі, Еңбек сіңірген әртісі. «Қырғыз көші», «Қазақ елі» деген күйлер шығарған, мол жаратылған дарынды, жайсаң азамат болатын. Алматыда жүздесіп, танысып, әңгімелесіп едік.

Екінші хат

Баянғали, сага кыргыз боордошторуң салам жиберет. Биз телевизордан сенин Манас айтканыңды угуп, жетине албай ушул катты чын жүрөктөн жазып отурабыз. Өзүң айтқандай, Манас сага дем беріп, сен Манаска жан-жүрөгүң менен биригип кеткен сыяқтауу.

Жакшылыктын жарыгы алыстан болсо да жылытат эмеспи. Биз сени укканда абдан сүйүндүк. Сенин бул саамалыгың дайранын мөлтүр башатындай го.

Чыгармачылыгыңа да кызыгып калдык, мүмкүн болсо, китептериден салып жиберерсиң. Ич дүйнөсүндө аярлыгы, айкөлдүгү Алмамбет менен үндөшкөн жигит экен го дедик сени.

Биз бул телеберүү башталганда өзүбүзчө чай ичип, ыр окушуп отурган элек, анткени кээ бирибиз сенин калемдештериңбиз. Андыктан, сенин жан жарыгыңды эң жакшы түшүндүк. Эми биз жашоодо, чыгармачылыгыңда, Манасты үйрөнүүндө ийгилик каалайбыз. Бардык өмүр жолунда Манас сага кубат болуп, Манас колдой жүрсүн.

Эгерде Манастың китептери керек болсо, бизге кайрылсаң болот.

Биз катты жазгандар:

1. Чынар Бектурова
2. Доктуркан Маанаева
3. Калбүбү Сариева
4. Сүйүн Кубатова
5. Дамира Асанова

Баянғали Әлімжанов: Бул хат 1985 жылдың қаңтар айында келген. Қырғыз қыздарының ыстық ықыласы әлі күнге көңілімді ризашылық сезіміне бөлейді. Сол күйден арада талай жылдар өткен соң, «Манас жыры. Қырғыздан келген хат» деген жыр туып еді.

Интернеттегі лебіздерден

Акерке Асан:

Балапан кезімнен батаңызды алып, ата-анам аузыма түкіртіп еді! Мен сонымен бақыттымын! Айтыста сұрапыл, кешегі жақсылардың жалғасы, бүгінгінің заңғары, ертеңінің алыбы –Баянғали ағатайымның дүние есігін ашқан күні барша АЛАШ жұртына құтты болсын!!!!!!

Фарида Уәлиева:

Баладай аңғал әрі ақкөңіл ағамыз баспамызға күндей жарқырап кіріп келгенде бәріміз, әсіресе қыздар жағы, мәре-сәре болып бір

жасап қаламыз. Аузынан айналайыны түспейтін, сөзі де, ісі де түзу Баянғали ағамыздан үйренеріміз мол. Оның қарапайымдылық пен ізгілікті, мәрттік пен елгезектікті бойына сыйғыза білген тектілігі көпке үлгі.

Қай жанрда қалам тербесе де өзіндік қолтаңбасы мен оқшау мәнері айқын көрініп тұратын қаламгер былтыр біздің «Фолиант» баспасынан айды аспанға бір-ақ шығарып, «Қиянатқа қарсылық атты» 1072 беттік таңдамалы шығармалар жинағын, биыл үш томдық шығармалар жинағын, сондай-ақ орыстілді балаларға арнайы жазылған орыс тіліндегі «Аблай хан и его батыры» атты тамаша кітабын шығарды.

Туған күніңіз құтты болсын, аға! Жазар көбейсін, басыңыз аман, бауырыңыз бүтін болсын!

Quanish Armia:

2007 жылы мамырда, көрікті Көкшенің жерінде, Абылайхан хандық құрған қасиетті Бурабайдың төрінде, қоғам қайраткері Жаннат Қасымов ағамыздың ауылында, педагогтар атасы, қоғам қайраткері Сейген ақсақалдың 100 жылдық мерейтойын мемлекет атап өтіп еді. Біз сонау Бейжиңнен дәм тартып келіп ек. Сол тойда Қырғыздың «Манасын» ырлап, Қазақтың жырын жырлаған, салтанатын ат көтере алмас сал, серілігі сексен көл тобығынан келмес сері ағамызды көріп қайран қалып едім. Танысып, кітаптарын сауғаға алып, қимай-қимай қайтып ек... Міне, бүгін туған күніңіз екен, құтты болсын, аға! Ер Көкшенің көк тіреген, төбесін күн сүйген Көкше шыңдарындай биік болыңыз. Манас батырдың мың сан жауға жалғыз шапқан алапат киесі жебесін рухыңызды. Деніңіз сау, жұртымыз тыныш, еліміз аман болсын!

Қорғанбек Аманжолов:

Бахадүрім, Баяшым, арыстаным,
Жас күнімнен жарқылдап табысқаным.
Қанатыңды сұңқардай комдадың да,
Алапанды тұлпардай қарыштадың.

Сен өзің Мәшһүр атам месіндейсің,
Сабылған салқар дала көшіндейсің,
Сар желген сахарда қосындардай,
Жырынды жүректегі өшірмейсің.

Аяла Алашынды, Манасыңды,
Бәрі де, батыр байке, жарасымды,
Жаныңда эз ақылман Бақай қария,
Жолай да жойқын дүлей аласұрды.

Біржанның домбырасын сен ұстадың,
Қырғыздың ырчысынан қалыспадың,
Қара өлең, қара сөздің арасында,
Бір шылбыр, екі тізгін тең ұстадың!
Алпысың құтты болсын!

Қорғанбек Аманжолов:
Қорасандай қарақшыға
Салуыма зер-шамды,
Уақыт деген ұлы патша
Келтірмей тұр мұршамды.
Жақсы деп жай айта салмай,
Сіңірейін зейінмен,
Үстірт қарап долбарламай,
Түбіне үңілейін мен!

(«Қорасан қарақшының қолмергені» туралы. Ақыры, Қытайға барған сапарында бұл поэманы өзімен бірге ала кеткен Қорғанбек Қорасанды Ұлы Қытай қорғанының түбінде оқып, қорғасын ойға батқаны сондай, қорғаннан қалай қарғып өткенін байқамай қалған екен!)

Қорғанбек Аманжолов: Көзге айтқаным кешір, бірақ Күлмескүлің классика екен. Бір рахаттандым. Оспанханның ғажаптары еске түсіп...*(Осы аттас әңгіме туралы.)*

Қорғанбек Аманжолов:
Тұрған кезде ғажайыптар азайып,
Ғафаң жайлы мақалаң бір ғажайып! (Ғафу Қайырбеков туралы мақала жайында).

Казак дастанчысы, төкмө акыны Баянгали Алимжанов: «Манас десе – кыргызды, кыргыз десе – Манасты түшүнөбүз».

Бишкек, 22 апрель (Ширин Рахматова – Кабар).

Манас десе – кыргызды, кыргыз десе – Манасты түшүнөбүз. Бул тууралуу бүгүн Улуттук китепканада өтүп жаткан Дастан күнү деп аталган иш-чарада казактардын арасындагы бирден-бір манас

айтуучу Баянғали Алимжанов билдирди. Ал өз кезегинде манас айтып жана казак элинин эпостору, дастандарын катышуучуларга баяндап берди. Ал «Манас» эпосун казактар сыйлаарын, Манасты биринчи жолу казак окумуштуусу Чокан Валиханов жазып алганын, 1952-жылкы жыйында М. Ауэзов «Манас» эпосун коргоп чыкканын айтып өттү.

Иш-чарада Алтайдан келген Эмил Теркишев жана Радмила Теркишеванын өнөрлөрү, Тоолуу Шориянын дастан мурастарын жана көмөкөйгө салып дастан айтуу өнөрүн Кайчы Чылтыз Таннагашева тартуулады.

Мындан тышкары, катышуучуларга эпос, дастан жөнүндө суроолор берилип жана алар өздөрүнүн кызыккан суроолорун келген конокторго беришти. Суроо берген, суроолорго жооп берген катышуучулар «Манас» үчилтигине арналган жылнаама, диск, китептерди белекке алышты.

Салимбай Турсунбаев (манасчы):

Конул болсон шумкар кармап турушуна,

Корком создуу ангеме курушуна.

Баянкалый агабыз жаралыптыр,

Казак менен Кыргыздын ырысына... (*Фейсбуктан*).

Особый резонанс вызвало выступление акына, манасшы Баянғали Алимжанова, мастерски преподнесшего зрителям отрывок из киргизского эпоса «Манас»...

Сая Қасымбек: Кыргыз ағайындар Баянғали ағамдай біздің жырларды сөйлете алар ма екен?!

Марал Дадиева: Әй қайдам...

Сая Қасымбек: Бәлкім, бізде де Алпамыс, Қобыланды жырларымызды жырлатуды дәстүрге айналдыру керек шығар?!

Рысбай Исақов: Бар болуңуз, Баянғалы ага.

Баянғали Әлімжанов: Кыргыздарға да, қыр қыздарына да дән ризамын! Маған алғыс айтып отырған Рысбай Исақов қазіргі қырғыздың шоң манасшыларының бірі, Манас қауымдастығының басшысы. «Баянғалы аке, сіз қырғыздан басқа жер бетіндегі алты миллиард адамзаттан шыққан жалғыз манасшысыз ғой!» деп құрметтеген қырғыз бауырым осы! Оған үлкен рахмет! Жас қырғыз манасшылары Бішкекке барғанымда мені «Баянғалы аке, Баянғалы аке»деп әспеттеді. » О, қырғыз бауырларым мені әкесіндей

сыйлап жатыр!» – деп әйеліме телефонмен бөспеймін бе? Сөйтсем, олардың аке дегені аға дегені екен!

Марал Дадиева: Өзбектерге жақын екен ол жағы.

Баянғали Әлімжанов: Жоқ, олай емес шығар! Өзбекке жақын десең қырғыздар өкпелеп қалмасын. Қазаққа жақынсың десең қуанады!

Марал Дадиева: Нағашыларым ғой.

Рысбай Исақов:

Эки эмшеги биенин,
Кыргыз менин нағашым,
Кыргыз менин жиеним. –
Деген Кенен акын!

Баянғали Әлімжанов:
Айналайын қырғызым,
Өзіме тартқан түрің бар,
Тәп-тәтті болған тілің бар,
Телегей теңіз жырың бар,
Байтақ жатқан қазаққа,
Ағандай көріп еркеле,
Ініңдей көріп еркеле,
Нағашы болып еркеле,
Жиен де болып еркеле,
Он сегіз мың ғаламда,
Еркелігінді көтерер,
Қазақтан басқа кімің бар!!!

Өз көлімді жамандап,
Теңізді қайдан табамын,
Өз малымды жамандап,
Семізді қайдан табамын,
Қырғызымды жамандап,
Егізді қайдан табамын!!!

Рысбай Исақов: Казак-қырғыз ынтымағы ыдырабасын!

Баянғали Әлімжанов: Айгиненің басшысы ғылым докторы Гүлнәр Айтбаева – қазақ қызы, біздің қарындасымыз! Анасы қырғыз, жары қырғыз, қырғыз мәдениетін зерттеуші ғалым! Бішкекте

ағалап алдымнан шықты. Қырғыздар күліп жатыр, қазақтар бір-бірін көргесін, бізді ұмытып кетті деп!

Сая Қасымбек:

Баянғали Әлімжанов – Басыңды көтер...

Сүрініп кетсең
Түңілме,
Қайта түрегел.
Сілкініп тастап,
Серпіліп алға жүре бер.
Сенен де бұрын
Бұдан да ауыр салмақты
Көтеріп кеткен
Ерлердің барын біледі ел.

Жығылып қалсаң,
Тұрдым де жерге бір аунап.
Тырнадан үлгі ал,
Төбеңнен ұшқан тыраулап.
Сарыала жапырағы
Саудырап түсіп жатқанда
Көктемін күтіп
Күлмей ме кейде қырау бақ?

Жаныңды жесе
Күйзеліс, уайым жегідей,
Өзіңді-өзің
Езгілей берме тірідей.
Қарысып неге
Қасқайып қатып қалмайсың,
Аяғын шайнап
Қақпаннан шыққан бөрідей.

Жылаңқы, жасық,
Кінәмшіл болсаң боркемік,
Күйініп іштей
Кетерсің босқа өргеніп.
Темірді үзіп,
Қопарар тасты шағыңда,

Не болды сонша,
Шағылып тауың ерте өліп?

Басыңды көтер,
Жігерді қайрап мін атқа.
Үргісі келген иттердің бәрін шулат та.
Тәуекел етіп
Көтеріп тағдыр жазғанын
Тарта бер тура
Өшпейтін үміт-шыраққа!

Достар, өз басым қиындыққа кездесе қалсам, Баянғали ағамның осы өлеңін оқып аламын да, «өшпейтін үміт-шыраққа тура тарта беремін!»!!! Сіздерге де соны тілеймін!

Нұршат Наурызбаева: Тура дәл бүгінгі менің жайыма қарап айтылғандай! Бір жылы сөз естісем, жүрегімдегі кір кетер еді- ау деп жылап отыр ем, жақсы болды-ау, жасаған-ай, мына жыр!!!

Белгілі ақын, қоғам қайраткері Баянғали Әлімжановтың «Өмірдің өзі...»

ПОЭЗИЯЛЫҚ ЖИНАҒЫН ОҚЫП, ТҮЙГЕН ОЙ

Қиялы көп болғанмен, зияны жоқ.

Қазақтың мен де ақкөңіл баласымын! – деп өзі жайлы шындықты жырына арқау еткен Баянғали Әлімжанов мәңгілік жаны мән іздеген ақын. Ешкімнің биігіне таласпайтын, өзінің шыққан биігі бір төбе, әділдік пен адалдыққа ғашық, сабырлы ақын. Осынау ағамыздың еңбегін оқи отырып, өзіме бірсыпыра ой түйдім. Кітаптың сыртынан бастап, адамды өзіне тартатын бұл еңбектің «Өмірдің өзі...» атты ат пен айдар тағылған атауының өзі кез келген кітап сүйер, поэзия сүйер жанды өзіне баурамасы мүмкін емес. Жұқа әрі оқуға жеңіл ырғақпен жазылған әр туындыда ұғар адамға терең мән-мағына жатыр. Әрбір шығарма оптимистік көзқараста жазылған, өмірге деген сүйіспеншілікті арттыратыны сөзсіз. Жас оқырман ретінде, ақынның шығармаларынан түйген ойым: өмір саған қандай сый сыйласа да, мойымай, тек алға ұмтылу.

Досым сатты, өмір қатты, тағдыр қатал... – деп күйіне бергенше, сол әрбір істен жақсы ой түйю керек. «Әр нәрсе өз уақытымен, өз дәмімен тәтті», – дейді ақын, келіспеске болмас.

Тағы бір ерекшелік – ақын бүгінгі күннің, бүгінгі қазақ қоғамының ащы да болса, шындығын бетпердесіз, еш бүркемесіз жырлайды. «Таксидегі тағдырлар...» көзі қарақты көрерменге ой салар шығарма. Бұл да бүгінгінің шындығы. Ары мен тәнін сатқан қазақ қызы бүгінде жөн-жосықсыз тайрандауды бастады. Оларға сын айтар немесе шек қояр үлкендердің өзі басқа арнаға бет бұрғаны өтірік емес. Себебі, батыстың менталитеті мен шеттің қылығына еліктегендер ар мен намыс, ұят дегендерді ысырып тастағаны қашан... Міне, ақын осындай шындықты жырға арқау етіп, осыдан жастар тиылса екен, қоғам жаман мен арамнан тазарып, қазақ қоғамы адалдық пен сыйластыққа бет бұрса дейді...

Жалпы айтқанда, ой салар кітап. Алланың берген дарынын бәрінен жоғары қойып, атақ пен мансап қумай, бар күшін еңбекке арнап келе жатқан сегіз қырлы, бір сырлы Баянғали ағама тек табыс тілеймін. Бұндай еңбек бүгінгі қазақ қоғамына сөзсіз керек-ақ...

Гүлжан Серік.

«Таксидегі тағдырлар»

поэмасы туралы

Арыс: Нағыз қазақтың нағыз жан сыры... .

Шолтан Сағымбаева: Керемет! Өкінесің, жеркенесің, күйінесің, қуанасың, өмірдің қатал шындығы осылай болғанына ішің ашиды, бірақ, амал қанша, мойынсұнасың.

Қорғанбек Аманжолов: Шынайы шабыттан туған, кілті табылған жақсы дүние!

Әбубәкір Қайранов: Қазір керемет, тамаша деген сөздер айтылып жүр ғой. Ал мына поэмаңыз... Сұмдық!!!

Ақын Баянғали Әлімжановтың 3 томдық кітабы шықты.
Егемен Қазақстан. 22.06.2015 ж. Алматы. 22 маусым.

Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген қайраткері, көп қырлы талант иесі – сыншы, жазушы, айтыс ақыны, драматург,

кинорежиссер Баянғали Әлімжанов Астанадағы «Фолиант» баспасынан 3 томдық шығармалар жинағын шығарды. Бұл туралы egemen.kz хабарлады. Белгілі манасшының есімі бауырлас Қырғыз елінде де аса танымал. Ол сол елдегі республикалық Малдыбаев атындағы әдеби сыйлықтың лауреаты. Ұлы – жас талант Нұрлан Әлімжан екеуі бірлесіп тыңдаушысы сүйсінтетін бірнеше ән де жазды. Таңдамалы шығармалар жинағының бірінші бөлімі – «Шексіз ғалам, мен сенің бір бөлшегің...» деп аталады. Мұнда ақынның әр жылдар кезеңінде жазған өлең-жырлары мен поэмалары енгізілген. Кітаптың екінші – «Театр терезесіндегі сәуле» бөлімінде Баянғалидың драматургиялық шығармалары жинақталған, ал, үшінші бөлімде – «Күлкімен көмкерілген ой» тақырыбымен жазушының әңгімелері мен повестері топтастырылған. Айта кетейік, өнер иесінің Астана қаласында жекеменшік киностудиясы бар. Соңғы кезде оның жетекшілігімен кең көлемді бірнеше фильм түсірілді.

Талғат Сүйінбай.

Қарашай Тоқсанбай: Баянғали аға, бұл енді қазіргі қазақ ұлттық өнерінің бірнеше жанрын қатар меңгерген, меңгеріп қана қоймай сол саладағы айтулы өнер иесіне айнала алған жампоз жанға әбден лайықты дұрыс дүние екен деп қуанып отырмыз. (*Үш томдық туралы*).

Шыншылдықты сүйетін ақын

Қазақтың біртуар ұлдарының бірі, сан қырлы өнер иесі Баянғали Әлімжановтың драматургиялық, прозалық, поэзиялық шығармалары қазақ әдебиетінде айрықша орын алады, өзіндік бетбейнесімен, ерекшелігімен құнды. Оның әдеби шығармашылығынан бөлек жыршы-жырау, манасшы, сценарист, актер, әдебиет пен өнер зерттеушісі, сыншы, қала берді тележүргізуші ретінде де қазақ мәдениеті мен өнерінде өлшеусіз орны бар екендігі анық.

Баянғали Тақанұлының ақындық келбетіне, жыр жолдарына үніліп көрсек, поэзия әлемінің тұңғиығына бойлап, ақын жан дүниесін сезінгендей боламыз. Ақын өлеңдерінде жастарды елжандылыққа үндейтін жалынды жыр жолдарымен қатар, өткір сын да бар. Мәселен, «Жоғалмайды ана тілім» өлеңін оқи отырып, жанға

рух берер отты жолдарды, туған тілге деген ерекше сүйіспеншілікті көреміз:

... Тілім барда күнім де бар, айым бар,
Тілім барда иманым бар, ойым бар.
Төрт құбылам түгел менің тіл барда,
Түн ұйқымды төрт бөлмейді уайымдар.
Тіл білмейтін, тіл алмайтын тентектер,
Тілімізге тиіскенді қойыңдар!

Тіл мен жер ұлттың ең бір қастерлі қос құндылығы десек, ақын жер тақырыбына да қалам тербеп, «Жер-Ана, жолдан айныма!» деп жырлайды. Ол басқа ақындардай Жер-Ананың қасиетін жырлап қана қоймай, қасіретіне де терең үңіледі. Өлеңде Жер-Анаға жалпы адамзат тарапынан жасалып жатқан қиянат, қатыгездік сәтті қаузалған:

Жер-Ана, жүдеп,
Жұқарып жүйкең тозды ма,
Тұрлаусыз уақыт
Айналымыңнан озды ма?
Опырып, өртеп,
Қиратып,
Жойып,
Жалмаған,
Жындылар енді
Сенің де көрің қазды ма?

Түбіңе сенің
Қалайша жетпек мұндай құл?
Төбеден бағып
Рахымы шексіз құдай тұр.
Қайырын тілеп
Қандай да болсын қайранның,
Алладан бұйрық
Келгенше, жерім,
Шыдай тұр!

Өмірдің өзі жеңістер мен жеңілістерден тұрады. Алға биік мақсат қойып, табысқа, жеңіске жетсең, өмірдің сенің алдына тартқан сыйы деп біл. Ал жеңілістерде мойымау, қасқайып қарсы тұру, жеңіске жетуге ұмтылу – әр адамға берілген өмірлік сынақ.

Алайда жеңілістен сабақ алып, жеңіске қалай, қандай жолмен жетуге ұмтылу қажеттігі ақынның «Жеңіс пен жеңіліс» өлеңіндегі мына шумақтарда көрініс тапқан:

Жеңілу, жеңу
Ежелден егіз.
Құм көшіп келсе,
Шегінді теңіз.
Ақылгөй жоқта
Әңгүдік сөйлеп,
Жолбарыс жоқта
Семірді доңыз.
Біреуді жеңіп
Сындырып сағын,
Баянды болмас
Қондырған бағың.
Дүние – кезек,
Бүгінде жеңсең,
Бір күні келер
Жеңілер шағың.

Яғни, ақын өлеңі арқылы күш-қайрат беріп, адамдарды жақсылық жасауға, қайырымды болуға үндейді.

Ақын қиялы шексіз. Ақындық шабыт бірде жеті қат көк аспанға құстай самғатса, енді бірде тау аралатып, көк шалғынға, кейде көк теңізге сүйсінтіп, табиғаттың тылсым әлемімен қауыштырады. Осындай бір шабытты кезде туған «Қиялым кезеді ғаламды» атты ақынның тамаша өлеңі бар.

Ақшулан бұлттарға оранып,
Қиялым кезеді ғаламды.
Көкшулан толқынның жалында
Аралап иесіз аралды,
Шұғыламен бірге шашылып,
Ну орман-тоғайды,
Шатқал мен шыңдарды орайды.

Жолбарыс жанарымен
Жаһанды жым-жырт қып,
Көжектің көзімен
Дірілдей қалады...

Не керек пәлсапа,
Қажет пе жанталас?
Көк аспан, көк теңіз,
Асқар тау, кең дала,
Дүние барында...

Жалпы, Баянғали Тақанұлының поэзиясы өткірлігімен, шыншылдығымен ерекшеленеді. Ақын қаламынан туған өлең үлгісіндегі әр әдеби туынды өміршеңдігін жоймайтын құнды шығармалар екендігі даусыз.

Венера Мұратқызы

Жарайсың, Жәнібек!

Поэзия – маңдайдағы жазу, алақандағы сызық, жүректегі сызат. «Декабристер» Пушкинге ол оқиға жайлы айтпаған! «Ақынды алаңға шығарып, өлтіріп аламыз» деп үрейленген... Ақын – жүрекке көтеріліс жасаған жер бетіндегі алғашқы адам.

Кеше ҚарМУ-дың қасиетті қара шаңырағы есебіндегі филология факультетінде ұлт қаһарманы, жем үшін емес, жер үшін Кремльге кіріп, басын бәйгеге тіккен текті қазақ – Жұмабек Тәшенев атындағы облысымызда жыл сайын өтетін «Жылдың үздік ақыны» жүлдесінің иегері анықталды.

Бас бәйгегізге топтан бәсі басым, бітімі бөлек, болмысы дара, қаламы қуатты, тілі уытты ақын әріптесіміз – Жәнібек Әлиманда! Бағы мен бабы қатар шапқан жампоз Жәнібек оқ бойы озып келді. Қарақшыдан өткен соң да оқшау желді. Бәйге шарты бойынша Жәнібек ақынның жырлары тасқа басылмақ жақын арада. Сүйіншілі жағдай.

Бұл жүлдені тігіп жатқан кім дерсіз? Өнерге ес-түссіз ғашық Сапар Ипкеев мырза. Кәсіпкердің ұлтына ғашық болғаны – елдіктің нышаны дестік.

Ал, Жәнібекке сол жүлдені тапсырған кім? Бар-жоғы 5 млн. қырғыз ағайынның 6 млн. жол «Манас жырын» жырлайтын әйгілі манасшы, ақын, ерекше қасиетке ие Баянғали Әлімжанов! Хатқа түскен эпостың барлығы – өлі эпос. Өмір сүруін тоқтатқан шығарма есебінде. Ал, «Манас» жыры ауыздан-ауызға тарап келе жатқан бірден-бір тірі жыр. Баянғали ағаның феномені сол – 6 млн. жол эпосты, тұтас дәуірді, бір күні бейсана жырлай жөнелгендігінде!

Қызыл тілге берік логика жымдаса қалған, жүйрік ой мен терең мағына ымдаса берген тума дарын Баянғали!

Сондай-ақ, кеш барысында «Жылдың үздік қаламгері» номинациясын жас жазушы, өнердегі өрнегі бөлек Арман Әлменбет иеленді. «Жылдың үздік айтыскері» аталымынаркескен жырлары белдескенді бүктеген Тілеген Әділовке тиесілі болды. «Жылдың сыршыл ақыны, шыншыл ақыны» номинацияларын Жәлел Шалқаров пен Гүлдана Төлеубай өзара бөлісті. Гүлдана Төлеубай – ата жұртқа қайтқан қазбен ілесе келген ақын жүрек. Дайындық курсында оқиды екен. «Қадамыңа гүл бітсін, қаламыңа тіл бітсін» деп бата берді аға толқын. Ғажайып кешті ұйымдастырған белгілі айтыскер ақын, құлансүйек Айтбай Жұмағұловқа ел дән риза.

Құрметті қонақтар қатарында поэзия пырақтары Серік Ақсұңқарұлы, Абзал Бөкен, Қойлыбай Асанов бар. «Ғасыр Адамы» Темірғали Көкетаев жақсы сөзін жастарға аяған жоқ. Жұмабектің жұлдесін Жәнібек алғанын жақсы ырым етті.

Ақын Жәнібек Баянғали жыраудың қолын алып жатқанда қырғыздың Маникер деген жүйрігіне қосылып поэзия Пегасы мәңгілікті бетке алып бара жатты...

Жылдың үздік ақыны – Жәнібек, жарайсың!

Мирас Асан.

«Орталық Қазақстан», 26.12.2014 ж.

Интернеттегі лебіздерден

Жанар Қожа: Бүгін ҚарМУ-дың қасиетті қара шаңырағы саналатын филология факультетінде жас ұрпаққа рухани азық болар кеш өтті. Алаш азаматы, көрнекті мемлекет қайраткері Жұмабек Тәшенев атындағы жыр жұлдесін сарапқа салған жылдың үздіктері анықталды.

«Жылдың үздік ақыны» шәкіртіміз Жәнібек Әлиман атанды.

Кештің әрін кіргізген – Баянғали Әлімжанов. Ерекше қасиетке ие, тастай логикасына байланған қызыл тілі мен ұшқыр ойы талайды таңғалдырды. «Талантты адам барлық жағынан да талантты» дейді емес пе? Екі сағат кездесу барысында Баянғали ағамыз сөз саптауы салмақты, ойы терең ақындығымен, айтыскер ақын,

жыршы-жырау, манасшы ретінде көріне білді. Сонымен қатар актерлік қыры да байқалды. Қаншама жырды жатқа айту – үлкен өнер, Алланың сыйы деп білеміз! (Жұлдеден үмітті жас ақындардың қағазға тапжылмай қарап өлең оқығандары сын көтермейді, әрине!).

Баянғали ағаның ақындар жайлы айтқан ойын келтіре кеткенді жөн санадым: «Ақын – ақылды, философ адам. Ақынның саяси мәселеге араласуы, митингіге шығуы міндетті емес. Ақындар адамдардың жүрегіне қаратып айтады, жанынан шыққан жырын арнайды. Әр адам – ақын. Таңның сарғайып атқанына, күннің қызарып батқанына қуанбаса, ол адамның адамдық сезіміне күмән келтіруге болады».

Осы ғажап кешті ұйымдастырған әріптесім, айтыскер ақын, филология ғылымдарының кандидаты Айтбай Жұмағұлға айтар алғысымыз ұшан-теңіз. Қалғанын сол жерден түсірген фотосуреттерім «сөйлесін».

Марал Дадиева: «Ақынның жаны мөлдір» дейді Баян аға. Баянғали ағаның әңгімесін тыңдау ғанибет екен.

Марғұлан Уәлиев: Сұмдық Баянғали аға!

Марал Дадиева: Тыңдап отыра бергің келеді

Жұлдызай Кәрібай: Әрине, Баянғали сұмдық!!! Оны шежіре десе де болады, «сегіз қырлы, бір сырлы» қазақтың бірегейі ғой.

ФБ-дағы«Деген екенге» қатысты:

Дүйсембі Әріпұлы: Амансыздар ма, Баянжан! Жоғарыдағы қайрамай-ақ қиып түсетін, өмір бойы мұқалмайтын сөздеріңнен ешкім өзіңмен шендесе алмайтын нағыз импровизатор екеніңді тағы бір рет есіме алып, қуанып отырмын. **ӨНЕРІҢ ӨРЛЕЙ ТҮС-СІН ДЕП ТІЛЕЙМІН.**

16 май.

Қанат Жүнісов: Байағамның байлығының бір кішкентай бөлігі. Керемет!

Қабылахат Сейдахметов: «Манастың»үзіндісін Баянғали ағаның орындауында Қостанайда Ғафекеннің (Атақты ақын Ғафу Қайырбековтің) 85жылдық мерейтойында тыңдағанда залда отырғандар естен танғаны әлі есімде... Сізді кешегі серілер мен салдардың бүгінге жеткен жалғасы деп білемін!...

Дәуренбек Аға: Міне, қазақ жазушылары мен тарихшылары бірлесіп, осылай жазу керек. Кейінгі ұрпаққа үлгі және мақтаныш

болатындай, идеологиялық тәрбие етіп, әрбір қазақ баласын ұлтжанды етіп тәрбиелейтіндей туындылардың маңызы зор екенін ескергеніміз жөн! (*«Аблай хан и его батыры» повесі туралы*).

Фейсбукта жарияланған **«Әліппе-өлең»** елді қатты қызықтырып, ыстық ықыласқа бөленді.

Баянғали Әлімжанов.

6 қаңтар, 2016 ж.

Сәлем, достар! Ең кішкентай бүлдіршіндерге арнап әліппе-өлең жаздым. Соған өте қуандым! БАҚ-тар жариялап жатыр. Балабақша, мектептерге бір керегі болар, балалардың ана тіліндегі өлеңдерді түсініп оқып, сүйіп өсуіне бір тамшы болса да пайдасы тиер деген үмітім бар. ФБ-ға, сіздерге ұсынып отырған себебім – балаларыңызға, немерелеріңізге оқып беріңіздер, бала тәрбиесіне қатысты жерлерде жұмыс істейтіндеріңіз керегіңізге жаратыңыздар, бір-біріңізге таратыңыздар! Ал, қолынан іс келетін азаматтар шығып, әрі қарай оқулықтарға енгізіп, кітап етіп басып шығарам десе, рұқсат! Ақы-пұл сұрамаймын! Бұл – қазақ балапандарына Баянғали аталарының сыйлығы!

Айгүл Түсіпбекова: Тамаша, Баян аға! Құдай көсегеңізді көгертсін! Немерелерімізге бұл бір үлкен базарлық болды! Мектеп оқулықтарындағы өлеңдерден тілдері де, милары да икемге әрең келіп жүр еді.

Жұмабек Аилторин: Өте керек, қажетті дүние екен. Баянғали, сізге мың алғыс!!

Дарига Мұштанова: Жақсы екен, Баянғали. Құтты болсын! Мерекелік өлеңдер де керек балабақшаларға арналған. Қайдағы бір ауыр, шұбатылған шумақтарды жаттай алмай, немерелеріміз қор болады...

Айгүл Қошақаева: Сізге әліппеге соавтор болу керек. Тілге жатық, қызық та, халқымыздың ертеңін тәрбиелейтін тақпақтар екен.

Айша Төлепбекова: Балаларға керемет базарлық болды, Баянғали аға! Рахмет Сізге! Балаларыма үйрететін болдым!

Күлқаныш Мұхамбетжанова: Керемет, Баянғали! Нағыз балалардың тіліне оңай жатталатын, қазір әліппемен қоштасар уақытта жақсы сыйлық жасап отырсың, балалардың атасы, рахмет!

Дәулетхан Жиенқұлов: Рахмет, Баянғали аға! Алла разы болсын! Ұлттың болашағы, ұрпақ үшін бұл – Ұлы іс! Менің жұбайымның дамыту орталығы бар. Сонда бүлдіршіндерге жаттатамыз деп отыр.

Күмісай Үсенбекова: Керемет! Неткен тапқырлық! Ұтқыр шумақтар! Рахмет!

Мейрам Мағаз: Аға, өлеңіңіз тамаша! Жасы кіші балаларға жаттауға жеңіл, түсінікті екен.

Қыдырәлі Қойтай: Бәке, өте жақсы екен. Рұқсат беріп отырсыз ғой, менің «Алақай, балақай» деген журналым бар еді, соның кезекті нөміріне салып жіберейін. Бүлдіршіндер оқып, жаттап алсын. Өткен жылы Сіздің «Жалмауызды жеңген бала» деген ертегіңіз қолыма түсіп, құныға оқып, содан кейін балалар да оқысын деген ниетпен «Ұлан» газетіне апарып бергенмін. Олар екі нөмірге жариялады ғой. Кезінде көрген боларсыз...

Баянғали Әлімжанов: Рахмет, Қыдырәлі! Азаматсың! Балаларға пайдалы десеңіз, тарата беріңіз!

Жанар Құсайынова: Аға, керемет!!! Құтты болсын!!! Жақсы болды, Аятоллаға нағыз керек кез, әріптерді үйреніп жүр, мектепте, жаттауға да жеңіл және мән мағынасы бар. Рахмет!

Erlan Zhagsai: Керемет, аға! Бала тәрбиесіне қажет! Көп рахмет!!!

Дүрәлі Дүйсебай: Жеңіл, оңай, түсінікті. Ең бастысы, ұғынықты.

Орынбек Айтбенбетов: Оқулыққа енгізу керек!

Үміт Битенова: Бәрекелді, ағатай, мұғалімдер, т. б. әсіресе, әже-аналарға көмекші құралдай аса қажетті туынды! Рахмет! Шығармашылығыңыз шарықтай берсін!

Жаннат Абылқанова: Құтты болсын, аға! Үлкеннің мыңы қуанғанша, сәбидің бірі қуансын! Аллаһ разы болсын!

Ерке Қырқызы: Балаларға жаңа жылға керемет сыйлық болыпты!!! Құттықтаймын! Бұл балалар әдебиетінде бар дәстүр: Қадыр ақында, Жақан Смақовта, т. б. Дәстүрді жалғағаныңызға қуанып отырмын! Табыс тілеймін!

Ғабит Қарабас: Рақмет сізге! Бестен асқан қызыма жаттатып қоямын.

Әзиза Оспан: Аға, көп-көп рахмет! Балама жақсы екен, биыл бастауыш сыныбына барады.

Abilkairova Nazgul: Керемет! Енді біздің өлең қоржынымыз тағы бір құндылыққа толығады, алақай!!!

Дүйсембі Әріпұлы: Құрметті Баянғали! Бүлдіршіндерді қуантқан сені, «қыз намысын» қорғаған серіні жаратушы құдірет қуанта түссін! Бұдан былайда шығармашылық талантыңның шырқау биікке көтеріле беруіне тілектестік білдіремін.

Қазі Жасекенов: Бәке! Өте керемет жазылған, тілі жеңіл, балаларға жаттауға оңай.

Жұмағали Қожабай: Балалар әдебиетіне бағыт бұрғаныңыз бірінші рет емес шығар?!

Баянғали Әлімжанов: Иә, ертеректе, 1982 ж. «Балдырғанда» істеп жүргенде ептеп жаздық. Негізінен, осы төрт-бес жыл көлемінде жазылды. «Шыршадағы шытырман» деген балаларға арналған өлеңдер кітабым 2015 ж. «Таймас» баспасынан мемл. тапсырыспен (2000 дана) жарық көрді. Әңгіме, ертегі, пьесалар да жаздым.

Алмагүл Әленова: Рахмет, Баян ата, тұнып тұрған тәрбие. Сусындап жүрген ата-анаға, балаға керемет сыйлық!

14.05.2014

Жаңақорған, аудан әкімі аппараты

Байкенже ауылдық округіндегі Алмалық клубында Қызылорда облыстық Н. Бекежанов атындағы қазақ-музыкалық драма театры гастрольдік сапармен келіп, Б. Әлімжановтың «Ең сұлуым – Меңсұлу» комедиясын сахналады. Театр халықты эстетикалық адамгершілік пен ізгілікке тәрбиелеудің аса маңызды құралы екендігі аян. Театр әртістері Темірбеков Бақытбек, Баядилова Ұлбатай, Битабарова Балқия, Ботбаев Бектемістердің шеберлігі, сахнадағы ойыны көпшіліктің көңілінен шығып, ауыл жұртшылығын разы етті. Мұндай театрдың ауылға гастрольдік сапармен келмегеніне 8 жылдан астам уақыт өтсе керек. Сондықтанда болар 150 орындық клубта ине шаншар орын болмады.

Сектаның соңынан кеткендер...

Биыл Ж. Шанин атындағы облыстық қазақ драма театрының ашылғанына 80 жыл толып отыр. Театр ұжымы осы мерейтой қарсаңында өнерсүйер қауымға арнап түрлі пьесалар қоюда. Кешегі аптада онда «Ойран» атты қойылымның тұсаукесері өтті. Бұл қойылым жастарымызға бүгінде елімізде көбейіп отырған діни секталардың зиянды әрекеттерінен сақтану керектігі жөнінде ой тастайды.

«Ойранға» жиналған көпшілікке қойылым қатты әсер етті. Себебі онда қазіргі өмірдің ащы шындығы, Ата Заңымыздың дінге келгенде осалдығы да суреттелді.

Оқиғаның басты кейіпкері Арман есімді жігіт – бір үйдің жалғыз ұлы. Оның әкесі қарапайым такси жүргізушісі, анасы болса отбасы, ошақ қасындағы әйел. Арман ата-анасын ескі заманның адамдары деп кінәлап, жаны жай табар орын іздейді. Содан ақыры барып, өзге діни сектаға ұрынады. Оны құтқарамын деп анасы да сол сектаға мүше болып кетеді. Ал толеранттылықты қуаттайтын заңымыз оларды бұл адасушылықтан қорғай алмайды. Керісінше, жастардың санасын улап жатқан сектанттардың ісі заң бойынша дұрыс болып шығады. Заң қызметкерлері де қанша ашынғанымен, шарасыздықтан іштей күйінгеннен басқа ештеңе істей алмайды. Ақыр соңында бір отбасы сектаның жетегіне еріп, ойран болады.

Бұл спектакльді тамашалауға студенттер көп жиналды. Актерлардың өз рольдерін шынайы сомдап, жеткізе білгені соншалық – көзіне жас алған көрермендер де болды. Қойылымның режиссері Иманәлі Сапаров діни салада қалыптасып отырған ахуалды жұртшылық жүрегіне жеткізе білді десек болады. «Бұл қойылым осындағы жастарға ой салып, дұрыс бағыт-бағдар берсе, біздің мақсатымыздың орындалғаны», – деді ол кісі спектакль соңында сөйлеген сөзінде.

Бұл қойылымның жастарды дұрыс жолға тәрбиелеуде маңызы мол болады деген ойдамыз.

*Г. Сүлеймен.
20.05.2014 ж.*

Отбасы «Ойраны» ойналды

Қанат Байысов

Friday, 16 May 2014 19: 01

Шымкентте Ж. Шанин атындағы облыстық қазақ драма театрында «Ойран» қойылымының премьерасы өтті. Шығарма бүгінгі күннің өзекті мәселесін ту етіп, көрермендерді қоғамымызды жаулаған түрлі діни ағымдардан сақ болуға үндейді. Қойылымның авторы – Баянғали Әлімжанов, режиссері – Иманәлі Сапаров.

Оқиға бас кейіпкер Арманның соқтықпалы-соқпақты жолды басынан кешіріп, сындарлы сынақтарға шыдас бермей, діни ағымның құрмеуіне түсуінен өрбиді. Санасы уланған ол, күндіз-түні міз бақпай, отбасының қамын күйттеген әкесіне қарсы шығып, анасының аялы алақанынан бас тартып, есінен адасады.

Бұл қойылымда ақ пен қараның арпалысы, дүниенің бізге белгісіз тылсым күштері көрініс тапқан. Сондай-ақ, қара басының қамын күйттеп, елді ақша үшін алдап-соғып, діни ағымға ертетіндердің бейнесі еш бүкпесіз ашық бейнеленген.

Қойылым соңы иманы әлсіз ұлының салғырттығы салдарынан айрандай ұйып отырған отбасының ойраны шығып, анасының Арманның соңынан діни ағымға түсіп, әкесінің бас сауғалап кетуімен аяқталады.

Көрерменге ойы бұзық ағымдардан келетін қасіретті суреттеп берген әртістер қауымы «Ойран» қойылымының көрерменге берер тәрбиелік мәні орасан зор екенін жеткізді.

Ал, театр жетекшілерінің сөзінше, алдағы уақытта қоржындарын бұдан да өзге өзекті деген мәселелерді көтеретін қойылымдармен толықпақ екен.

Таңшолпан Нышанбай.

Шымкентте «Ойран» сахналанды

Шымкентте теріс діни ағымдар мен түрлі секталардың белең алуына тойтарыс беру үшін облыстық Ж. Шанин атындағы қазақ драма театры «Ойран» қойылымын сахналады. Драматург Баянғали Әлімжановтың тырнақалды туындысының премьералыққойылымын біз де тамашалап қайттық.

Ата-ананың тәрбиедегі салғырттығы. Қоғамның әлсіз тұстары – мұның барлығы да жасөспірімнің кері ағымның жетегіне еруіне жол берді, адастырды да. Психологиялық драманың көрермендері өмірден алынған оқиғаның ақиқатын бүкпесіз көріп отыр. Ал премьералық «Ойран» қойылымының басты рөлі – Олжас Мұсабеков үшін дебют.

Олжас Мұсабеков, театр әртісі: «Қатты қобалжыдым. Қазір де үлкен толғаныс үстінде жүрмін. Негізі, әрбір рөлді шебер сомдау әр әртістің міндеті деп білемін. Ең бастысы, мен осы Арманның болмысы арқылы көрерменге секталардан келетін залалдың қандай болатынын ұқтырдым деп ойлаймын».

Қойылымның оқиға желісінде Арман атты жеткіншектің өмір жолындағы адасуы баяндалады. Анасы Шекер перзентін құтқаруға қанша талпынғанымен, бауыр еті баласына мейірімділік танытып, бөгет бола алмады. Соңында сол ағымның жетегіне амалсыз өзі де ерді. Қоғамның мәселесін қаузаған осы драманың қоюшы-режиссері Иманәлі Сапаров ойды көпке нық жеткізу үшін туындыға өзгерістер енгізгенін жасырған жоқ.

Иманәлі Сапаров, қоюшы-режиссер: «Өзгеріс болды. Артық кеткен тұстарды қысқартып тастадым».

Адамның санасын улайтын ағымдар жайы ашық көрініс тапқан қойылымды тамашалауға келгендер арасында жастардың қарасы қалың.

Сәбира Байзақова, көрермен: «Қойылымнан ата-ана мен баланың қарым-қатынасының алшақтығын байқадым. Менің ойымша, қазіргі қоғамда көптеген адамдар жұмысбастылыққа ден қойып, бала тәрбиесін кейінге ысырып қояды. Сондықтан мұндай шығармалар кеңінен сахналана берсе, бәлкім көптің бала тәліміне деген көзқарасы өзгеретін шығар».

«Ойран» қойылымына театрдың 21 әртісі қатысты.

Сектаның сыйқыры оқиға соңында отағасы Елтайды асыл жары мен перзентінен тірідей айырды. Отбасы ойран болды. Айта кетейік, кері діни ағым тақырыбын қамтыған қойылым ел аумағында алғаш рет Ж. Шанин атындағы театрда сахналанып отыр. Ал театр ұжымы «Ойран» қойылымын жыл бойы көрермен назарына ұсынады.

Мөлдір Бекеева. 16.05.2014
Айдар: Мәдениет және өнер

Полиция қызметкерлерінің балалары «Жалмауызды жеңген баланы» көрді

Жарияланды: 31.12.2013 ж.

Жаңа жыл келіп, Аяз атамен жүздесуге асығатын әуелі балалар. Жасыл шыршаны айналып, тақылдап тақпақ айтып, асыр салатын да солар. Тақпағы үшін Аяз атасынан сыйлық алып, жүздері бал-бұл жайнайды. Осындай шаттықты бала көңіліне сыйлауды Қызылорда ОПД басшылығы да ұмыт қалдырған жоқ. Полиция қызметкерлерінің балалары Жаңа жыл мерекесін Н. Бекежанов атындағы облыстық музыкалық драма театрда тойлады.

Мерекелік шараны ұйымдастырушылар әуелі балалар назарына «Жалмауызды жеңген бала» атты қойылым ұсынды. Сахналық қойылымнан балалардың алған әсері ерекше. Басты рөлдегі Асан есімді бала компьютерлік ойындарға құмар болып, ата-анасының тілін алмайды. Түрлі атыс-шабыс ойындарды ойнаған Асан, соңында өзі де қатігезге айнала бастайды. Соңында ертегілер патшасы Асанды жөнге салып, қатігез болмауға үйретеді. Сонымен қоса ата-анасының тілін алуды да қатаң тапсырады. Басты рөлді сомадаған Асан соңында балаларға компьютерде көп ойнамау керектігін айтып, ата-ананың айтқанын жасауды, оларға көмектесуді сұрап, көрермен балалардың уәдесін алды.

Одан соң балалар жасыл шырша маңына жиналып, өз өнерлерін ортаға салды. Аяз атаға арнаған тақпақтары да көп болды. Ал ұйымдастырушылар балаларға сиқыр көрсетіп, таң қалдырды. Мереке соңы ән мен биге ұласып, балалар үйлеріне мәз-мейрам болып тарқасты.

*Қызылорда ОПД
Баспасөз қызметі.*

Ұлы дала жауһарлары

Ақтөбеде Қазақ хандығының 550 жылдығына арналған «Ұлы дала жауһарлары» халықаралық этнофестивалі өтті, деп хабарлады облыстық ІСБ.

Ақтөбе. 01 қазан, 2015 ж.

«Ұлы дала жауһарлары» халықаралық фестиваліне жалпы саны 100-ден астам музыкант, 4 фольклорлық ансамбль, олардың ішінде Батыс Қазақстан облысы, Таскала ауданынан, Қостанай облысы Арқалық қаласы және Жангелді аудандарының, Атырау облысы Құрманғазы ауданының фольклорлық ансамбльдері, Ғ. Жұбанова атындағы облыстық филармониясының Ахмет Жұбанов атындағы қазақ ұлт аспаптар оркестрі, Астана, Алматы, Ақтау қалаларынан, Ресейдің Абакан қаласы Хакасия Республикасы, Таулы Алтайаймағы, Орынбор қаласынан қатысады.

Концерттік бағдарламаға қазанғаптанушы, жерлесіміз, ҚР мәдениет қайраткері Абдулхамит Райымбергенов, жыршы-манасшы Баянғали Әлімжанов, белгілі жыршы Алмас Алматов, домбырашы, жерлесіміз Тұрар Әліпбаев, Ресейдің еңбек сіңірген әртісі, аспапшы Евгений Улукбашов (жетіген), бұғақпен ән салу (горловое пение) шеберлері Карыш Кергилов пен Елес Тадыкин қатысты. Этнофестивальдің тағы бір қызықты қонағы маңғыстаулық жыршы Сәбит Шектібаев.

Олардың орындауындағы шығармалар облыстың мәдени өмірінде және көрермендер есінде айшықты оқиға ретінде қалары сөзсіз.

Соңқу кабар

3 манасчыға батирлердин ачкычы, 1 автоунаа ыйгарылды

Бүгүн, 4-июнда Кыргыз улуттук филармониясында Тарых жана маданият жылына карата Маданият, маалымат жана туризм министрлиги жана «Саякбай манасчы» Эл аралык фонду тарабынан уюштурулган «Улууулукка мамиле» аттуу маданий иш-чара болуп өттү. Анда «Манас» эпосун камкордукка алууда жана жайылтууда өтөгөн эмгеги үчүн «Саякбай манасчы» төш белгиси менен өлкө

башчы Алмазбек Атамбаев, Кыргыз Эл жазуучусу, драматург Бексултан Жакиев, Кытай Эл Республикасынын жараны Макелек Өмүрбай, казак элинен чыккан жалгыз манасчы Баянгали Алимжанов, Жогорку Кеңештин депутаты Садык Шер-Нияз, экс – депутат Карганбек Самаков жана башка белгилүү коомдук ишмерлер, ишкерлер сыйланышты.

Өлкө башчы маданий иш-чарага катышкан жок.

«Саякбай манасчы» фонду тарабынан Дөөлөт Сыдыков, Рысбай Исаков, Улан Исмаилов сыяктуу манасчыларга үч бөлмөлүү батырлер берилди. Ошондой эле Улан Исмаиловго унаанын ачкычы да тапшырылды.

30-дан ашык адамга «Манас» эпосун камкордукка алууда жана жайылтууда өтөгөн эмгеги үчүн «Саякбай манасчы» медалы сыйланган соң чакан концерт уюштурулуп, 12 манасчы сахнада «Манас» айтышты.

Турсунай Алымкулова.

04.06.2016 ж.

Рысбай Исаков: Дүйнөдө кыргыздан башка эч ким «Манас» айтпайт деп келебиз. Бирок боордош казак журтунда Баянгалы Алымжанов деген агабыз «Манас» айтып эле тим болбостон, Небересин да ушул улуу дүйнө менен тарбиялап келатканына өз көзүм менен күбө болгом. «Саякбай манасчы» эл аралык фонду ал эмгегин баалап, агабызды төш белги менен сыйлап турган кези. Сыйлыгыңыз кут болсун, Баяке! Киндиктеш элдин ынтымагына себепкер болуп жүрө бериңиз. Артыңыздан көптөгөн казак манасчылары чыгышына тилектешпиз!

Комментарилар:

Кудайберли Мырзабек: Баян ага, құтты болсын! Кыргыз ұлтының «Манасын» жасыңыздан жырлап келесіз. Алмамбет пен Ер Көкшенің, Шоқанның аманатындай қастерлеп, ұлы дәстүрдің жалғасып, дамуына үлес қосумен барша қазақтың мәртебесін көтерудесіз. Әзірге түйенің өркешіне ғана көтеріп, төсбелгі ғана қадаған алып Манастың елінің нағыз беретіні әлі алда деп ойлаймын. Қайрат-қуатыңыз еселене берсін. Көкшетау сізбен мақтанады!

Сая Қасымбек: Баянғалидай қазақтан жыршы тапқан, қырғыз, неткен бақытты ең?!

Қарашаш Тоқсанбай: Сандаған өнердің бір адамның басына төгіліп қонуы тылсымнан болатын Алланың бөлек нығметі болар. Қырғыз бауырлар тарапынан тарту етілген бұл сыйлықтың тұла бойы тұнып тұрған сүйіспеншілік! Баянғали ағамыздың марапаты құтты болсын!

Қарлығаш Бакеновна: Баянғалиға Алла талантты аямай-ақ берген ғой. Қай қырынан қарасаң да табиғат берген ерекшелігі көзге түседі. Қандай енбекқор, қандай қарапайым, білімді, адамдық келбеті қандай! Нағыз бекзат, парасатты азамат. Баянғали қандай марапатқа да лайықты жан. Аман болсын! Жұлдыз болып жарқырап жүрген ұл-қызының қызығын көрсін!

Қазақ манасшысына – қырғыз марапаты

Бішкектен жеткен бір сүйінішті хабарды сүйіншілесек дейміз. Белгілі ақын, аламан айтыскер, жампоз жазушы, дәріпті драматург, делебелі жыршы, ілкімді киногоер Баянғали Әлімжанов қырғыз туғандардың «Саяқбай манасшы» медалімен марапатталды. Бұл атаулы төсбелгіні Халықаралық Саяқбай Қаралаев қоры тағайындап, шоң Манас батырды, әйгілі «Манас» жырын паш етуге еңбек сіңірген қайраткер һәм шығармашыл тұлғаларға беріп отыратын болған.

«Саяқбай манасшы» медалімен осы жолы бастап марапатталғандардың ішінде қырғыздың бір топ мемлекет және қоғам қайраткерлері бар екен. Сол қатарда айрықша Қырғызстан Президенті Алмазбек Атамбаев көзге түседі. Сонымен бірге, мәртебелі медальды Жогорку Кенеш депутаты Садық Шернияз, Халық жазушысы Бексұлтан Жакиев және басқа депутаттар мен айтулы манасшылар еншілеген.

«Манас» жырын Баянғали жырлап, таңды таңға ұрып айтып келе жатқанына да қырық жылдың шамасы. Сегіз қырлы, бір сырлы өнер иесінің қырғыз еліндегі құрмет, сыйы да зор. Қырғызстанның А. Малдыбаев атындағы сыйлығын да иеленген, «Қырғызстан мәдениетінің мықты қызметкері» атанған. Манастың 1000 жылдығына арналған «Манасшы» халықаралық сайысының арнайы сыйлығын алған да біздің Баянғали болатын. Қазақтан шыққан, жал-

пы, жер жүзі бойынша қырғыздан басқа алты миллиард адамзаттың ішіндегі жалғыз манасшы да Баянғали. Манасшылар қоғамының төрағасы, өзі де шоң манасшы Рысбай Исақов осылай дейді.

Назар Қасым.

«Егемен Қазақстан», 25.06.2016 ж.

Қазақ пен қырғызға тең тұлға

Астанада Мағжан Жұмабаев атындағы әдеби бірлестіктің «Алқа» студенттік клубының ұйымдастыруымен «Асыл сөздің айшуақ әлемі» атты бір басына сан түрлі өнер тоғысқан қарымды қаламгер Баянғали Әлімжановпен кездесу өтті.

Қыс мезгілінде бұлақтың суы қатпайды. Ақырын ғана қар астында бүлкілдеп, мөлдіреп ағып жатады. Баянғали ағамен өткен жып-жылы кездесу осы көріністі көз алдыма әкелді. Әдеби кеш бір мамыражай, жаймашуақ, көңілді кейіпте болды.

Алдымен филология ғылымдарының докторы, профессор Рахымжан Тұрысбек қаламгердің шығармашылығы жайында қысқаша сөз қозғады. Арқалы ақынның алмас жырларындағы көркемдік ерекшеліктерге тоқталды. Одан кейін академик Сейіт Қасқабасов сөз алып, кеш иесінің таланты мен азаматтық қасиеттері туралы парасатты ой өрбітті.

Баянғалидың студенттік кезінен атағы шықты. Жасындай жарқылдап жүретін еді. Оның жыршылығы да бір бөлек. Ақындық әлемі де, көркем прозалық шығармалары да шынайы. Сықақшылық, әзілкештік қабілеті керемет. Әдебиеттің қай жанрына қалам тартса да, қамшы салдырмайды. Осыдан онжыл бұрын жеке киностудия ашып, қоғамдағы әлеуметтік көріністерді бейнелеген кино түсірді. Ол Манасты жырлағанда, қырғыздардың өздерінің аузы ашылып қалады. Бірде екеуміз Бішкекте болдық. *(Әлем халықтары эпостарының Бірінші Дүниежүзілік фестивалі, 2006 ж.)* Сонда Шыңғыс Айтматов Баянғалидің өнеріне сүйсініп, менен: «Мына бала қазақ па, қырғыз ба?» деп сұраған еді. Ол өнері үшін ешкімнен атақ, марапат дәметіп көрген емес. Нағыз еңбектің қараторысы атанғандарынды азамат, – деді ақын інісі жайында абыз ақсақал.

Жүздесуде Баянғали ағаның өзі де өмір жолынан тағылым болар жып-жылы естеліктер айтты. «Мен бір ескі тамырмын, қиылмай қалған түреннен» деп өзі жазғандай, бала күнінде тың өлкесі атанған Солтүстік өңірден Алматыға арман қуып барып, ҚазМУ-дың қазақ филология факультетіне оқуға түсіп, талай ғұлама ғалымдарды көзбен көріп, олардан тәлім алғандығын баяндады. Әсіресе, Бейсенбай Кенжебаев, Зейнолла Қабдолов, Мәлік Ғабдуллин, Тұрсынбек Кәкішев және Рымғали Нұрғали секілді көрнекті тұлғалар жайында салиқалы сөз сараптады.

«Рымғали ағамыз көреген кісі еді. Жетпісінші жылдардың ортасында-ақ бізге Алаш ардагерлері туралы айтатын. Бірде: «Енді 15 жылдан кейін Алаш тұлғаларының барлығы ақталады» деп қойып қалды. Бұлай айту ол кезде ерлік болатын. Ақыры, айтқаны айдай келді. Тағы бірде маған ол кісі Ұлттық кітапхананың архивінен Мағжан Жұмабаевтың «Батыр Баян» поэмасын тауып, оқуға кенес берді. Сонда мен жиырмаға енді келген жас баламын. Поэманы лезде тауып алдым. Оқыған сәтте жан дүниемде төңкеріс болды. Жырды толық жаттап алып, достарымның, қатарластарымның арасында домбырамен орындап жүрдім. Сонда мені ешкім де сатқан емес. Сол кезде Рымғали аға: «Мағжан шынымен бақытты екен. Жеті қат жердің астына тығып жіберсе де, біз ол туралы әңгіме айтамыз. Ол өлген жоқ» деп толқыған еді» деп, Баянғали аға өткен күндерден сыр толғады.

Шара барысында жазушы жастармен емін-еркін әңгімелесті. Олардың қойған сұрақтарына жауап берді. Автор өзінің өлеңдерін оқып, жеке шығармашылық ойларымен бөлісті. Оқырмандарға соңғы жарық көрген кітаптарын сыйлады.

Қаламгер сөзінің соңында жастарға қарата: «Баяғыда Мәлік Ғабдуллин ағамыз айтушы еді, күніне бір сағат кітап оқысаңыздар, сол өмірлеріңізге жетеді» деп еді. Әрине, бүгінгідей қым-қуыт шақта бір сағат емес, 15 минут кітап оқысаңыздар, жаман адам болмайсыздар» деп, өзінің ағалық ақылын айтты.

Қорыта айтқанда, ақындығы алымды, қаламы қарымды, сегіз қырлы, бір сырлы азаматтың өмір жолы мен өнердегі өнегелі іздері жастарға тағылым болар тәлім екендігіне көз жеткізіп, көңіліміз көркейіп қайтты.

Азамат Есенжол

«Астана ақшамы», 25-қазан, 2016 ж.

Кім десең...

Бұрқанған ыстық қаны тамырда ағып,
Тұратын шоқ көзінде жалын жанып,
Ақындық, батырлықты ұштастырған
Кім десең – Баянғали Әлімжанов!

Еретін ескен желдей сарынға анық,
Айтысқа түскен талай жағын жанып,
Бір туған домбырамен, қаламменен
Кім десең – Баянғали Әлімжанов!

Көрінген Көкшетаудай сағымданып,
Емендей кеткен терең тамырланып,
Маңдайға басқан жалғыз манасшымыз
Кім десең – Баянғали Әлімжанов!

Көрмеген көлгірсумен жанын бағып,
Жүрмеген жүзіқара маңында анық,
Саңлағы сатираның жас кезінен
Кім десең – Баянғали Әлімжанов!

Әлдилеп, аялаған жанын халық,
Жинаған жақсы өнердің бәрін де алып,
Киногер, драмашы және де актер
Кім десең – Баянғали Әлімжанов!

Жағатын жан сарайдың шамын жарық,
Ұрандар ұрпақ үшін дабыл қағып,
Қазақтың қайталанбас бір баласы
Кім десең – Баянғали Әлімжанов!

Әбубәкір Қайран

КИНО

«Ән мен анаша» фильмінің премьерасы

Жерлесіміз Баянғали Әлімжановтың сценарийі бойынша түсірілген музыкалық-лирикалық комедияның ауданымызда өткен премьерасын Балуан Шолақ атындағы орта мектебінің ұстаздары мен шәкірттері бірінші болып көрді. Содан соң қала мектептері мен Алтынды, Қараөзек ауылдарында көрсетіліп, аудандық Мәдениет үйінде ересектерге арналған сеанс қойылды. Киноны көргендер оны төл мәдениетіміздің, әсіресе отандық кино өнерінің даму тарихында өзіндік ерекше орын алатынын атап өтті. Премьера алдында сөз алған аудан әкімі Е. Б. Нұғыманов шетелдік арзанқол, қатыгездік пен күш көрсетуді көп насихаттайтын, өзге елдің мәдениетін санамызға тықпалайтын кинолар басымдылық көрсетіп отырғанда, отандық киностудияның ұлттық менталитет пен мәдениетімізге жақын кино түсіруі айтулы оқиға деп атап өтті. Киностудия директоры, киноның сценарийін жазған ақын, жазушы, драматург, манасшы Б. Әлімжанов «Паң Нұрмағамбет» киностудиясының құрылуы мен киноның түсірілу тарихын қызықты әңгімелеп берді. Өлең шығарса, ұтымды сөздерімен, ұшқыр ойларымен тыңдарманын баурап алатын Баянғали Әлімжановтың әңгімесін тыңдау бір қызық. Бұл жолы да солай болды.

«Ән мен анаша» фильмі – алғашқы көркемсуретті туынды. Фильмнің желісі жеңіл табыс көзін қуып, адамгершілік, бауырмалдық, сыйластық сияқты адами қасиеттерден айырылып қалмайық деген ойға жетелей отырып, бақыт пен байлықты шетелде іздемей, өз елінде, туған өлкеңде, сүйгеніңмен бірге жүріп табуға болатынын баяндайды. Тәуелсіз елдің еркін азаматы болып, бойыңдағы дарыныңды аша білсең алынбайтын қамал жоқ екенін, туған еліңнің адал ұлы мен қызы болу, ана тілін құрметтеу қажет екенін аллегория мен пародияны жымдастырып отырып көрсетеді. Бір қарағанда күлкілі қылықтарымен езу тартқызатын фильм кейіпкерлері күлдіре отырып ойландырады. Фильм өзіміздің туған

өлкеміз Бурабай, Көкшетау өңірінде түсіріліп, фильмнің өзегі Б. Әлімжановтың сөзіне жазылған жаңа әндерімен көрерменді өзіне тартып отырады. Сондықтан да болар, жайшылықта салғырттық танытып, көрермен залында ойнап отыратын оқушы балалар кең экранды плазмалық теледидардан сексен минут бойы көздерін алмастан көрді. (Фильм DVD қондырғысы арқылы диагонали бір метрден артық теледидар арқылы көрсетілді). Сеанс аяқталғаннан кейін Балуан Шолақ атындағы мектептің мұғалімі А. Изахметова, зейнетақы төлеу орталығының меңгерушісі Б. Тұртанова киноның бүгінгі өмір шындығына жақын тақырыпты қозғап, әдемі де әуезді әнімен адам жанын тербейтінін атай отырып, авторға көрермендер атынан алғыс айтып, жаңа шығармашылық табыс тіледі.

Фильмнің тағы бір ерекшелігі – оның Көкшетау, жалпы Солтүстік Қазақстан аймағында алғаш құрылған Паң Нұрмағамбет атындағы киностудияда түсірілуінде. Фильмнің продюсері әрі де-меушісі – белгілі кәсіпкер Марат Нәбиев. Сценарийін жазған киностудия директоры әрі көркемдік жетекшісі, жазушы, драматург, ақын, манасшы Баянғали Әлімжанов. Қоюшы операторлары – Борис Трошев, Мұхтар Ержанов. Басты рөлдерде – Нұрлан Әлімжанов, Жансая Байдарбекова, Сафуан Шаймерденов және облыстық қазақ театрының әртістері. Соңғылар үшін бұл фильм киноактерлікке жолдама болып табылуда.

Жалпы кино түсірудің қиындығы мен қатар шығыны көп іс екені белгілі. Солай десек те, ұлттық мәдениетімізге жақын кино түсіруді батыстық мәдениеттің кино өнеріндегі экспансиясына жауап ретінде қолға алуды мақсат тұттым. Ел төл мәдениетімізді арқау қылып түсірілген фильмді көптен күткеніне бүгінгі премьерараға келген көрермендер лебізі дәлел. Кинопрокат ісінің ел ішінде жоқ екенін ескерсек, фильмнің өзін-өзі ақтау жолын табу тағы оңай шаруа емес. Бірінші өзім туып-өскен Еңбекшілдер ауданында, содан соң көрші Бұланды ауданында фильмнің премьерасын көрсетуіміздің себебі де осы аудандардағы қазақ киносы мен өнерінің жанашырларының көмегінің арқасында болып отыр, – дейді фильмді қоюшы режиссер Б. Әлімжанов.

Сонымен, Көкшетаудың төрінде отау құрған «Паң Нұрмағамбет» киностудиясы өзінің алғашқы қадамын жасап, көрермендер жүрегіне жол тартты. Бір кездері ел қызыға көрген «Қыз Жібек» тәрізді ұлттық нақышта, төл мәдениетімізді асқақтататын кинолар

түсіру киностудияның болашақта көтерер жүгі болмақ. Халқымыздың басына қайғы мен қасірет әкелген отызыншы жылдары болған аштық жайлы кино түсіру келесі жылдың жоспарында. Оның сценарийі жазылып, рольдерді ойнайтын актерлары белгіленген. Қиыны мен қызығы мол қазақ киносын дамыту жолында өзіндік орны бар көкшелік киностудияға шығармашылық табы тілейміз.

*Төлеу Дүйсенбай,
«Бұланды таңы», 2007 жыл.*

Нұрлан Әлімжан: «Арман балалық шақтан басталады...»

Нұрлан Әлімжан. Өнерсүйер қауымға танымал болып келе жатқан жаңа есім. Өнер атты әлемнің есігін ашқан сәттен алдына үлкен мақсат қойған жас өнерпаз бүгінде театр актері ғана емес, әнші, сазгер ретінде де көпшіліктің көңілінен шығып жүр. Төменде ұсынылып отырған материалда жас өнер иесінің шығармашылығы жайында кеңінен сөз етіледі.

Арман балалық шақтан басталады емес пе?.. Балалық дәурен Нұрланды да өзге құрбы-құрдастары тәрізді бірде көкте самғатса, енді бірде қырагер жауынгер сапында ұстады. Бала қиял қайда самғамады десеңізші. Әйтсе де Нұрланның өнерге деген махаббаты көлеңкеде бұғып жатқандай еді. Жасөспірім дәурен өзінің ғажайыптарымен таңғалдырмай қоймайды. Алғаш жүрегін жарып шыққан «Сен менің жұлдызымсың» әні мектеп қабырғасындағы алғашқы махаббаттың самалындай екені шындық.

Алматыда туғанмен, балалық шағы Көкшетау өңірінің Кеңашысында өткен Нұрлан нағыз өнерлі отбасынан шықты. Әкесі айтскер ақын, елге сыйлы азамат – Баянғали Әлімжанов. Нұрланды өнерге баулыған да әкесі екені сөзсіз. Әлімжановтар отбасы қонақтан кенде болған жоқ. Ақын Баянғалидың үзеңгілес достары, серіктері үнемі үйге ере келетін. Әдемі қалжың, ертегі-аңыз, көмейден төгілген қоңыр үн Нұрланның жүрегін шымырлатпай қоймады. Үлкендердің тағылымды сөздерін, жыр, дастанын тыңдап өс-

кен ол әкесіне еліктеуді шығарды. Ерік Асқаров, Құдайберлі Мырзабеков қонаққа келгенде айтыстың шумақтарын әжептәуір шырмалтқан кезде әкесі «Әй, балам-ау, бір үйге бір ақын да жетеді ғой» дегеніне Нұрлан жылы жымыып қоятын.

«Алғашқы ән. Бұл мен үшін керемет жаңалық еді. Достарымды жинап, бұл жаңалығымды жеткізгенімде бірі сенсе, бірі сенбеді. Уақыт өте келе жанымды мазалағанның не екеніне нақты көз жеткіздім. Он бірінші сыныпта «Ай-Көкше» деген әнім өмірге келді. Сөзі әрине әкемдікі», – деп еске алады Нұрлан.

«Ай, ай Көкше, ай Көкше,
Көгілдірім, күн Көкше.

Ай, күнім деп әлемді,

Аялайық, тіл жетсе», – деп шырқалатын Нұрланның бұл әні Көкшетау өңіріне жақсы таныс.

«Әке, бір әдемі ән туды, сөзін жазып берші» деген бала өтінішіне әкесі: «Балам, сен қызықсың, өзің ғашықтықтың әсерінен ән жазасың. Ал менен сырлы сезімге толы әннің сөзін талап етесің. Одан да ғашық болған қызынды көрсет, мен де ұнатайын. Сонда әні мен сөзі керемет әсерлі болады» деп жауап қатқан кездер кешегі күннің еншісінде. Ал, бүгінде әкелі-балалы Әлімжановтар өнердегі әріптестер, әрі бірі ұстаз, бірі шәкірт.

Бертін келе Нұрланның өзі де өлең жаза бастады. Қазір елуге жуық әні бар. «Азия» тобы орындап жүрген Баянғали Әлімжановтың сөзіне жазылған, көпшілік сүйіп тыңдап жүрген «Ғажайып күй» әні, Исрайыл Сапарбайдың сөзіне жазылған «Бағынды бағала» бейнеклипі – көрген жанға ой салатын, сәтті шыққан туындылар. Нұрланның жазған әндері әбден ой елегінен өткен, мағыналы, мәнді, әні мен сөзі қабыса өмірге келетін туынды десек, артық айтқандық емес. Қазір не көп, әнші де, сазгер де, ақын да жетіп артылады. Жеңіл-желпі ұйқас қуған мағынасыз әндер сахнаны жаулап алғаны жасырын емес. Нұрланның айтуынша, өнерге қиянат жасайтын осындай мәнсіз әндер. Қазақ сахнасының киелі де, құдіретті төрінен орындалатын ән тыңдарман жүрегіне де үлкен сезіммен құйылу керек.

Нұрланның балалық шағы өткен Кеңашы ауылы шағын ғана еді. Ауыл балаларымен қоян-қолтық араласып өсуі Нұрланды қарапайымдылыққа, қазақилыққа, имандылыққа үйретті. Атасы Тақан мен апасы Бәтиманың мейірім шапағатынан, тәрбиесінен алған

өнегесін әлі күнге дейін өміріне азық етіп келеді. «Сағындым әжемді, атамды» бейнеклипінің ата-әжесіне деген сағыныштан, құрметтен туындағаны шындық.

Ауылдағы ата-әжесін сағынған немерені көз алдыға әкелетін бұл әнді үлкен де, кіші де ыстық ықыласпен қабылдағаны рас.

Нұрлан – киноға да жол тартқан өнерлі жас. Нұрлан Әлімжанның сәтті сомдаған рөлдерінің бірі – М. Жұмабаевтың «Шолпанның күнәсі» шығармасы бойынша қойылған Б. Шәріповтың «Күнә» фильміндегі Әзімбай.

Бұдан кейінгі қатысқан үлкен жобаның бірі – «Көшпенділер» фильмі. Сондай-ақ авторы және режиссері Баянғали Әлімжановтың «Өн мен анаша» музыкалық-лирикалық комедиясындағы басты рөл – әнші, сазгер Саян да сәтті шыққан бейнелердің бірі.

Ресейлік Сергей Бодров пен қазақстандық режиссер Гүлшат Омарова бірлесіп түсірген «Бақсы» атты атыс-шабысқа толы кинода жаңа қазақ, көкесіне сенген Арман атты бандының рөлі Нұрланды жаңа бір қырынан танытты. Бұл фильм жуық арада Қазақстан кинотеатрларынан көрсетілетін болады.

«Отандық кино заманға сай дамып келеді. Мысалы, «Кек», «Күнә», «Махамбеттің қылышы» сынды фильмдерден жаңашыл идеялар мен позициялардың лебі еседі. Отандық киноиндустрияны ақсатып тұрған жалғыз-ақ әттеген-ай – техника. Қымбат техникаға ұрынбай, барымен кино түсіріп жүрген ағалардың ісі ерлікке парпар. Бұл ретте «Көшпенділердің» түсірілуі көп пайдасын тигізеді. Олай дейтінім, «Қазақфильм» студиясы біраз әмбебап техникаларға ие болды. Соның арқасында «Күнә» фильмі де түсірілді», – дейді ойымен бөліскен Нұрлан.

Алғаш Көкшетау театрында әкесінің шығармасы бойынша Мұратбек Оспанов қойған «Құдалық» спектаклі оның театрға деген құлшынысын оятты.

Тоғызыншы сыныпта оқып жүрген кезі. Қойылымнан ғажайып әсер алған Нұрлан таңға кірпік қақпады. Сахна қол жетпес үлкен арманға айналғандай. Осылайша «Қайтсем актер болам?» деген ойдың жетегіне кетті. Бұдан кейін театрдан шықпайтын әдет тапты. Сұрақтарын актерлерге жаудырудан да жалыққан жоқ. М. Мақатаев, Қ. Мырзалиев, Ф. Оңғарсынова сияқты танымал ақындардың өлеңдерін жаттау жан дүниесінің бір бөлшегіне айналды. Ар-

ман алға жетелемей қоймады. Мектеп бітірісімен-ақ Т. Жүргенов атындағы ұлттық өнер академиясының студенті атанды.

«Бұл менің өмірімдегі үлкен қуаныш еді. Марқұм Жайлау Жабағинның класына оқуға түскенімде ол кісі: «О-о, Арқаның жігіті келді!» – деп ыстық ықыласпен қабылдады. Өкінішке орай, ол кісі екінші курста дүниеден озды. Одан кейін танымал Жанат Хаджиев, Айдос Бектеміров ағаларымыздан дәрісімді жалғастырдым. Әншілікті ҚР еңбек сіңірген әнші Амангелді Сембин ағамыздың курсынан бітірдім. Актерлік өмірім 2003 жылы сахнадан басталды. Үшінші курста жүргенімде қазір өзім қызмет ететін Ғ. Мүсірепов атындағы театрға «Қыз Жібек» қойылымына жас Төлегенге байқау жарияланды. Өнердегі жолым осылай өрби береді», – дейді Нұрлан...

Нұрлан бүгінде отбасылы. Ғабдолла есімді ұлдың әкесі. Сүйікті жары Жансаямен бақыттымен деп біледі. Жүзі нұрлы, қарапайым да, сабырлы қалпынан бір танбайтын Нұрланға біз тек өркенің өсе берсін, шығармашылық жұлдызың биіктей берсін деген тілектеміз.

*Жұлдыз Бағашарова,
«Президент және халық», 2007 жыл.*

Мәңгілік майдан

Картина кәдімгі мамыражай тіршіліктен басталады. Сүттей ұйыған тыныштықты шыр еткен телефон қоңырауы бұзады. Қашан да болсын солай емес пе? Оқиғаның желісі спорт бөлімін басқаратын Нартай – Баянғалидың сала басшысының бұйрығымен қаржыны мақсатсыз жұмсауы және оны қаржы бақылау мекемесінің қызметкері Тұрғынбек – Төлеубектің біліп қалуынан басталады. Өмірде де солай. Көп ретте, қаржының мақсатсыз жұмсалыуы балық басынан шіриді дегендей, дөкір биліктің ықпалынан болып жатады емес пе? Бұл жолы да солай. Нартай заңды бұзайын деп ойлаған жоқ, бұздырған бастық. Бірақ, түптің түбінде жауап беретін құжатқа қол қойған өзі. Қаржы бақылау мекемесінің қызметкері Тұрғынбек 10 мың доллар талап етеді. Бұл жалғыз жалақымен жан баққан Нартай үшін тым көп қаржы. Тіпті қолына ұстап көрмеген, жуыр маңайда ұстауы да мүмкін емес. Жанұшырған Нартай

бала-шағасын абыройсыз оқиғадан аулақтатып, нағашыларына жібереді. Әу баста көрермен ретінде осы шешімді ұқпағанымыз да рас. Қазір 37-жыл емес қой. Автор неліктен мұндай шешім қабылдады? Мақсатсыз жұмсалған қаржы үшін Нартайдың әйел, баласын қудалайтын немесе итжеккенге айдайтын репрессия төніп тұрған жоқ. Сөйтсек, әу бастан ар-намысын кіршіксіз таза ұстаған Нартай өз атына жағылар қара күйені балаларым көрмесе екен, естімесе екен, білмесе екен деген-ау!

Басты кейіпкердің алдында екі жол тұр. Бірі – жемқор Тұрғынбекке 10 мың доллар тауып беру. Екіншісі – әлдебір тұйықтан шығар жол тауып, әділдікке қол жеткізу. Санасын сарғайтып, күнітүні жанын жегідей жегізіп, ойланып-толғанғанымен, екінші жол ұшпаққа шығаратын емес. Амал жоқ, 10 мың доллар тауып беру керек. Бірақ, қайдан, кім бермек сонша қаржыны? Шарқ ұрып құдаға да барды. Көзтаныс дос-жаран, ауыл аймақтағы сөзі өтетін жанның бәрін шарлады. Табылмады, қайдан табылсын. Ауғанстанда әскери қызмет өтеп келген, осы әділетсіздікті естігенде әбден қаны қарайған, осындай жемқорлар маған Ауған даласында кездеспеді-ау деп өкінетін Жаскеннің айтуына қарағанда, 10 мың доллар ауылдағы адам үшін 15 жылқы, 30 сиыр. Оқиға шиеленісе дами келе Нартайдың бұл күні белгілі кәсіпкерге, қалталы азаматқа айналған құрдасының қылығы еріксіз жеркендірсе, әпкесінің сықсима шаммен шай ішіп отырып, жұмыссыз, табыссыз жүріп, сауып отырған сиырын сатып, бауырына жәрдем ретінде 60 мың теңге ұсынуы, қолындағы іске татитын жалғыз жәдігері алтын сақинасын саусағынан жұлып алып, бауырына ұсынуы көрерменнің көзіне жас үйіріп, ет бауырын езіп жіберетін көріністер.

Жүгірмек жиеннің жұрттың нағашылары жиендеріне беруші еді, біздікі өзімізден сұрайды. Бүйтіп жұртты әуре қылмай, түрмеге тура тарта бермейсіз бе деуі – нағашы мен жиеннің арасында дәл осындай жағдайда да бет-жүзге қарамай айтыла беретін қазақы қалжың. Бала болса да нағашысының жай-күйін кейін ұққан қалжыңқой жиеннің мүйізді қара қошқарын берейін деуі де ағайынның ағайынгершілігін ұқтыратын тамаша деталь.

Кейін анықталғандай, картинадағы жағымсыз кейіпкердің бірі – бастықтың қаржы бақылау қызметкеріне ақшаны өз бұйрығы бойынша бөлінгендігін мойындауы. Бірақ, өз қолымен жасаған қылмысын өз мойнына алуына ерлігі жетпейді және бұл жағдай

Нартайдың басына түскен ауыртпалықты бір мысқал да жеңілдетіп тұрған жоқ. Амалы құрыған, өлімнен ұят күшті принципін ұстанған Нартай асылып өлмек те болады. Бұл фильмдегі қайшыласқан оқиғалардың ең шарықтау шегі.

Фильмдегі образдар шынайы сомдалған, ашық, айқын. Жемқор Тұрғынбек тасқа жығылып, талқаны шығып жатса да, көкейін тескен тек ақша. Нартай екі ортадағы келісімді анықтап, қайталап сұрап, қалтателефонға жазып алғаннан кейін, заң өз жағында екеніне көз жеткізген соң күшіне мінеді. Тұрғынбек сонда да өз талабынан жаңылмайды. Жүз пайыз жеңіліп тұрып, пара құнын 7500-ге, 7 мыңға, 6 мыңға түсіреді. Тура базардағыдай. Осының өзі жемқордың кескін-кейпі, оның көкірегіндегі тек дүниеқұмарлық, өзінің жанын қинамай ақша табуға деген құштарлық мен мұңдалап көзге ұрып тұрады. 8 мың доллар берсең болды, қалғанын кештім дейді ол. Нақ бір әкесінің құнын саудалап тұрғандай. Ал, әйелі Нарзангүл болса, мертігіп жатқан жұбайының хал-жағдайында, денінің саулығында ешбір шаруасы жоқ. Оған керегі тек ақша, ақша, ақша.

Жалпақ жұрт болып жемқорлық дейтін қоғамның әзірге айықпай тұрған кеселді індетімен күресу туралы биік мәртебелі мінбелерден сан қайтара айтылды. Қаншама қаулы, қарар қабылданды, уәде, ант берілді. Бірақ қоғамды жайлаған жеті басты айдаһар тәрізді жұкпалы дерт өршіп тұр. Фильмнің жай айтылған сөзден гөрі, көрерменнің көзін жеткізетін жемқор Тұрғынбек сияқты кескін-кейпінен, ниет-пиғылынан жан шошырлық образдарды сомдау арқылы жаңа ұрпақты адалдыққа тәрбиелеуге, адамгершілікке баулуға ететін әсері ұшан-теңіз десек, артық айтқандық емес. Жалғыз-ақ бір штрих сәл-пәл артықтау кеткендігін айта кеткеніміз жөн шығар. Нартай қаржы бақылау қызметкерінің қыспағына ұшырағаннан кейін шарқ ұрып, тұйықтан шығар жол іздейді. Сол кезде бойын буған ашу-ызасын баяғы балаң кезіндегі айналысқан спортын есіне түсіріп, тақтай, кірпіш сындыратыны бар. Қытайдың мазмұнсыз кинофильмдерінде жапа шеккен жағымды кейіпкер жан аяғы баспаған тау ішінен өмірден баз кешкен әлдебір монахты тауып алып, шығыс жекпе-жегінің құпия сырын үйренетін, сонан соң барып өш алатын. Мұнда да осындай көрініс артықтау шығар деп ойладық. Тұтастай алғанда жазушы Баянғали Әлімжановтың алдына қойған мақсаты айқын. Сол мақсат үдесінен шыға білген. Фильмнің барысында оператордың кәсіби біліктілігі көрініп тұр.

Түсірілім заңдылығы бойынша солдан оңға қарай оралатын ашық панорама, қатты ой үстіндегі жағымды кейіпкердің жан-дүниесін көрсету үшін, оның дидарындағы әжім, шиыршық атқан терең толғаныс, жанталасқан тебіреніс бейнекамералар арқылы жымдасып өріледі. Түсірілім барысында микроадрлар да кездеспейді. Кейіпкердің жан-дүниесінің лүпіліне орай ғасырлар бойы мүлгіген қойтастар да, кешкі күн шапағымен кіреукеленіп мүлгіген маң дала да сырға батып тұрады.

Фильмнің сценарийін жазған, әрі қоюшы режиссері, сондай-ақ басты рөлді сомдаған Баянғали Әлімжановтың бұл осы саладағы екінші туындысы. Алғашқы тырнақалдысы «Ән мен анаша» фильмі де күрделі тақырыпты қозғаған толымды туынды болатын. Жерлесіміздің жетістігіне қуандық та қызықтық. Сөз жоқ, «Аран» фильмі – жалпақ жұрт, талғампаз көрермен үшін мерей болатын мәнді де, маңызды фильм.

*Байқал Байәділов
«Арқа ажары», 2011 ж.*

Қазақы ойдың салмағы

(Б. Әлімжановтың «Аран» атты жаңа фильмі туралы)

Айтыскер ақын, жыршы, манасшы, жазушы-драматург, режиссер, сценарий түзуші... Осының бәрі белгілі өнерпаз Баянғали Әлімжановтың бір басының атақтары. Қай атағына да дау жоқ-ты. Онысын он қайыра дәлелдеген. «Өнер – егіз» деген осы болса керек. Алла тағала мейірімі түсіп, бір берген адамына өнерді үйіптөгіп бере салады дағы. Өйткені Байекеңнің жаңа түсіріп шығарған «Аран» атты фильмін көріп, оның өзіндік өрнегі бар, тамаша актер екендігіне де көзіміз жетті. Бұдан бұрынғы «Ән мен анашасы» сияқты ол бұл фильмін де «Паң Нұрмағамбет» киностудиясында түсірген. Жалпы, үлкен бір ойды аз шығын жұмсап, шағын актерлік құраммен, жедел түсіріп, көрермен назарына ұсына қою – бұл күнде бар әдіс. Баянғали Әлімжанов та осыған ұмтылған және ұмтылған мақсатына жеткен де.

Біз бүгін қолға қалам алғанда фильмнің оқиға желісі, мазмұны емес, өзімізді елең еткізген өзге бір қырларына тоқталмақпыз. Біріншіден, фильмнің өне бойында оқиғамен ілесе, көрерменмен іштей пікірлесіп, мақұлдасып-ақылдасып жүріп отыратын ой бар. Айқай-ұйқай, сөзталас аз. Көп мәніс сөзбен емес, оймен беріледі. Ой актердің кейпінде тұр...

Әңгіменің иірімін осы арадан бастасақ деймін. Ой – ата-бабамыздан қалған, әспеттеп аялаған асыл мұрамыздың бірі. Айтқан сөзге құлақ түріп, пікірдің мәнісіне ой жүгіртетін қазақ, күйге ұйып, ойға бөгетін қазақ, қыран қалықтаған құла дүзге, батқан күнге, жағасы көбіктенген күміс көлге қарап тұрып, ойға берілетін қазақ. Ат үстінде желе жортып келе жатып ой кезетін қазақ. Біз осындай ойшыл халық емес пе, едік?! Не болып, кім болып кеттік, дүние-ай!

Б. Әлімжановтың жаңа фильмінде басы артық сөз, алқын-жұлқын қимыл жоқ. Ауылдың қоңыр тірлік, алаңсыз өмірі. Көлденең киліккен кикілжің. Жала жабылып, басына іс түскен арыстай азаматтың күйзелісі. Қолұшын берерге қауқары жоқ ағайын. Жомарттың қолын жоқшылық байлаған заман. Зарлаған қобыз үні... Қазақты Құдай жаратқан тәубешіл қалпына шақырған қыл қобыз үні. Азған адам, жігіттік, мәрттіктен ада болып, дүние қуған құрдас. Айдың-күннің аманында пәлеге душар боп дағдарған жанға дөң басында отырып күйші тартқан күй сүйеу, өзінің домбыраға қосылып айтқан Біржанның «Теміртасы» сүйеу... Азаматтың осы күйзелісін, ішінен тынған қиналысын актер Баянғали шынайы сомдайды. Шынайы дегенде, кез болған қасіретті қазақы, салмақты, көнбіс қалыпта қабылдап, қазақша күйініп, қазақша бас шайқайды-ау. Ұнжырғаны түсіріп, иінді еңкейткен мұң, шарасыздың жүріс-тұрысы, көзқарасынан айна-қатесіз көрініп тұр. Кейіпкермен бірге қиналмауға лажың жоқ. Нартай – өмірдің өзінен ойып алынған бейне.

Шынайы дегеннен шығады, фильмде бас кейіпкер Нартай (Б. Әлімжанов) ауыр ой теңселтіп, «Теміртасқа» салып отырғанда, үйге жанашыр жолдасының кіретін тұсы бар. Тығыз шаруамен келсе де ол әнді бұзбай, бас изеп қана амандасады да ән тыңдап отыра кетеді. Бұл – бүгінгі жастар естен шығарып алған әдеп. Қазақы әдеп. Оны білмеген біреу сәлем берудің жөні сол екен деп, «Ассалауға...» басар еді. Сөйтіп, әнді ғана емес, ойды бұзар еді.

Кейіпкердің дөң басындағы күй тыңдап отыруы да осындай өзімізге өзіміздің жақындауымыздың бір кілті. Немесе сауып отырған сиырын сатып, соның пұлын, құлағындағы сырғасы мен қолындағы жүзігін бауырына ұсынған әпке. Мұны қызыл сөзге салып, майын тамызып емес, қиналған әпке де үнсіз ұсынады. Бар сыр да осы үнсіздіктердің астарында. Ойдың салмағы ауыр.

Актердің өз дауысымен аһ ұра ән салуы, қара жұдырықпен қалыңдығы төрт елі қарағайды қақ жаратын, дұшпанымен қолма-қол айқасқа кіретін тұстары да бар. Демек, актер көп қырлы, небір күрделі рөлдерді, әсіресе, қазақы мінезді, ойлы образдарды сомдауға мүмкіндігі молдығы көрініп тұр. Ойыны – ойлы, сенімді. Бәлкім, қазақтың басқа да режиссерлері мынадай мүмкіндікті көзден таса қылмас...

Енді негізгі айтпағымызды алға тартайық. Сөзі аз, қарапайым іс-әрекетпен-ақ көп ой ұсынатын психологиялық фильмдер түсіруге жапондықтар шебер. Бізде жоқтың қасы. «Келін» фильмін айтқымыз келмей отырғанын жасырмайық. Ал Б. Әлімжановтың мына туындысы сол табиғатымызға жақын, психологиялық фильмдерді дамытуға бастап тұрғандай. «Аран» айқай-ұйқайсыз қазақтың басындағы бүгінгі қасірет, дендеген кеселден аулақ болуды санаға сіңіретін психологиялық, ойлы фильм болып шығыпты. Әлдеқайдан қиғаштап, ойды алыстан орағытып, өтірік-шыны аралас оқиға, әрекеттермен жарыстырып, жасандылыққа бой алдыратын, миллиондаған қаражат шығындататын әлдебір «күрделі» фильмдерге қарағанда, осындай шығыны аз, ойы көп фильмдер тиімді екені сөзсіз. Әрине, әлемдік талғам-түйсікке, әлем-жәлемге ұмтылыс тоқтамас. Оның өз жолы бар. Алайда «Аран» психологиялық фильмдердің қазақтың жанына жақын екенін, басқаға емес, қазаққа керек екенін еске салғандай.

Қысқасы, бойына он сан өнер біткен Баянғали бұл жолы да ізденіс үстінде екенін көрсетіп, тағы да өз биігінен көріне біліпті. «Аранды» көріп, осындай ой түйдік.

Серік Жетпісқалиев

«Айқын» газеті, 23 ақпан, 2011 ж.

Айхан

«Айхан» көркем фильмі. 2011 жылы «Паң Нұрмағамбет» киностудиясы түсірген. Құрылтайшысы – Марат Нәбиев. Сценарийдің авторы және қоюшы режиссері – Баянғали Әлімжанов. Қоюшы операторы – Әділ Түркбенбаев. Дыбыс операторы – Валерий Балаков. Оператордың көмекшісі – Дархан Мүжібаев.

Бүгін өз басым бір жасап қалдым. Баянғали Әлімжанов ағамыздың «Айхан» кинофильмін көреміз деп теледидардың алдына үй ішімізбен алқа-қотан бірге жайғасқанбыз. Әрине, солай да солай деп дискіден бұл көрсетілімді ұйымдастырған мен. Оным зая кетпеген сияқты. Бәріміз 73 минуттық киноның соңғы нүктесі қойылғанда бірге тұрдық. Жұбайым «қалай?» деген сауалыма «жақсы екен» деді. Балаларым да құптап, бастарын изеп жатыр. Ал, өзіме келсем, соңғы кадрларға жүрегім біртүрлі елжіреп кеткені анық еді. Сол сәтте Айханның төргі бөлмедегі баяғы шалқалаған жатысын көріп, шәкіртінің жеңісінен кейін ескі әдетін қайта бастап алды ма деп иланып қалғам. Сөйтсем, әйелін қорқытпақшы болған ойыны екен. Міне, экранда ауыр күндері артта қалған бақытты жұбайлар. Сәтті аяқталған кино осылай бәрімізді қуантып барып, бір адам өмірінің алмағайып бір кезеңін «ақылға сал, салмақта» деп алдына жайып салғандай еді.

Біз білетін Баянғали Әлімжанов – сан қырлы өнер иесі. Алла тағала одан өнердің түр-түрін көпсінбеген. Соған тағы бірі, актерлік өнер қосылғанына, әрі ол бойында туа біткен қасиет екендігіне де біз енді еш шүбә келтірмейміз. Өйткені, мұның бәрін соңғы жылдары кинода өзі ойнаған басты рөлдері артығымен дәлелдеп отыр. Бізге тау қозғалса қозғала қоймайтын ұлттық ерекшелігімізді ескерсек, байыпты, тәрбиелік мәні бар осындай кинофильмдер керек. Шетелдің атыс-шабысы, түріктің ащы ішектей шұбатылған «ертегісінен» бас алмайтын көрермен бір уақыт осы Баянғали ағамыздың «Айханы» сияқты ұлттық мәнерде түсірілген киноларды көрсе, содан тағылым алса, артық болмас еді.

Неге десеңіз, бұл туындыда батпандай салмақ, адам жанын толғанысқа салатын шынайы өмір күресі, адамгершілік, ар-ұят безбені, бәрі бар. Кешегі кеңестік дәуір қазақтың жүрегінің түгі,

білегінің күші жетіп артылатын небір саңлақтарын одақтық жарыстан әрі асырмағаны белгілі. Бұл арада біз спорт, соның ішінде бокс өнері туралы айтып отырмыз. Алысқа бармай-ақ, Әбдісалан Нұрмахановтың өзін алсақ та, осы сөзіміздің жаны бардай.

Кинодағы Баянғали Әлімжановтың өзі сомдайтын Айхан да спорттық жолында бағы жанбаған сондай алаштың намысшыл, ақ адал жігіттерінің бірі. Одақта тең келер қарсылас табылмай, Олимпиадаға «жол менікі» деп жүргенде, бәрін Мәскеуден шешетін ұрда-жық саясат тізімнен сыздыртып, орнына басқа біреуді алға тартқызады. Сөйтіп, бұлай болары үш ұйықтаса түсінде жоқ, бабында лыпып тұрған азаматтың әділетсіздік пен қиянат сағын сындырғанын айтасыз-ау, «бәрін жеңіп ораламын, солай қазағыма олжа саламын» деген бекем сенімін белінен қияды, асыл арманын таптап тынады.

Фильм ә деп басталғанда, сол орны толмас ауыр күйіктің өшін ащы судан алып жүрген Айханды көреміз. Бір байқалатыны, өз алтын басын осы осалдыққа жығып берсе де, бәзбіреулердей арақтың жетегінде әбден азып-тозып кетуден ада. Сана-сезімі, кісілік келбеті орнында, күнде айналып келіп табатыны құтты мешіт өз үйі, Құдай қосқан өз қосағы. «Осыны қояйын» деп іштей бір текетірес те жолдың бергі бетіне алып шыққандай болады, бірақ сол баяғы көрген зобалаң өзегін өртей түскенде, қарсы тұрар дәрмені жоқ...

Осының бәрін өмірлік даярлығы мен көрген-түйгені мол, диапазоны кең, сезімтал актер көрерменіне нанымды, байсалды жеткізеді. Көп жайды бас кейіпкерлердің көзқарастарынан, ой құшағындағы жүріс-тұрыстары мен отырыстарынан, ишараларынан жазбай ұғынуға болатын бұл фильм психологиялық драма десе дегендей. Бұған екінші бір басты рөлге дәл таңдалып алынған Жанар Құсайынованың актерлік жоғары шеберлігі де өз үлесін молынан қосқаны анық. Жанар – Нәзияның ежелден қазақ әйеліне тән үлкен көнтерілікпен сол бір озбырлықтан әлі ішқұса болып жүрген жан-жарын өмірінің сын сағатында әрі итермей, бері тартып, жанына сүйеу, арына жалау бола білуі фильмнің негізгі бір лейтмотиві ретінде Айханның тағдыр-талайымен қатар өріліп отырады.

Осы орайда, адал махаббат пен шексіз сүйіспеншілікті жырлайтын қазақтың бұрын-соңды бір шоғыр кинотуындыларының қатарына тағы бір фильм – «Айхан» фильмі қосылды деуге де толық негіз бар сияқты. Өйткені, түптің түбінде кешегі чемпион жігіттің

кіруін кіріп алып, шыға алмай қойған арақтың қыспағынан кездейсоқ кездескен досы Тоқсанның (актер Қайрат Мырзаболатов) бір ауыз жанашыр сөзі мен Нәзияның жүрек жылуы алып шығады. Бұл екеуара өзгеше сезімге ащы суға қанша жақын жүрсін мейлі, Айхан да адал. Ол үшін саяжайдағы бір ғана эпизодқа тоқталсақ та жеткілікті. Қайтсін-ай, жалғызбастылық жанын жүдетіп, өмірдің теперішін еркектермен қосылып ішкен арақпен жуып-шайғандай болған әйел көңілі жігіттердің қолындағы өзіне емес, өзгеге ұсынылар алқызыл бір шоқ гүлді көргенде алабөтен күй кешуі де табиғаттың заңы. Сұрап алмақшы еді, Айхан әйеліме деп маңайлатар емес. Содан ала қашып, үйінің табалдырығында Оралға (актер Айбек Құсайынов) ұсталуы да фильмдегі бүгінгі күннің шындығымен өрілген ойландыратын сәтті көріністердің бірі дер едік. Бәлкім, көрерменге драманың ішіндегі езу тартқызар жеңіл сюжет сияқты көрінгенімен, трагедиясы, жанайқайы әр жағында... Соның бәрін комедиялық рөлдерде ысылған, бұл жағынан сахнадағы жетістігін жақсы білетін Гүлмира Жакилина жақсы игеріп шыққан.

Фильмде бас кейіпкерлерге қоса, жиірек көрінетін рөлдердің бірі – Айханның қиналған, жанына сүйеніш іздеген сәттерінде үнемі қасынан табылып, рухани інісі болып жүретін Орал. Бұл да рас, «жан дауасын» арақтан тапқанымен, жағымды образ. Шектен тыс ақкөңілділігі, ағасына керек болса, қоң етін кесіп беруге даяр тұратындығы нанымды түрде бірден көрерменін баурап алады. Сол себепті, фильмнің өн бойы Айханмен бірге осы Оралдың да тағдырына кет әрі еместей күй кешерің бар. Әрине, бұл іш тарту осы рөлдің жүгін оңтайын өте сәтті келтіре білген актер ізденісінің де арқасы болса керек. Осы ретте, фильмге толықтай Шахмет Құсайынов атындағы қазақ музыкалық-драма театрының актерлер труппасы тартылғандықтан, оларға да айтылар алғыс өз-өзінен сұранып тұр. Біріншіден, Көкше жерінде түсірілген фильмге осы бір көмек-қолдаулары үшін, екіншіден, бәрінің де өз эпизодтық рөлдерін бір деммен өте ширақ ойнап шыққандары үшін дер едік.

Бұл – сөз жоқ, көрерменге олжа саларлық фильмнің сценарийін өзі жазып, режиссер ретінде де оны өзі қойған Баянғали Әлімжановтың кинодағы бір бүгінгі ғана табысы емес. Осының алдындағы фильмінде де осы қырынан көрінген. Ал, мұның бәрінің негізі сонау сексенінші жылдары «Қазақфильмде» үш бірдей деректі фильмнің сценарийін жазған тұсында қалыптасқан деуге әбден

хақылымыз. Ешкімге дабыра қылмай-ақ, аз қаржымен осындай көркем дүние жасауының әрі оның ауыр бір жүгін актер ретінде тағы да қайыспай өзі көтеруінің астарында үлкен еңбекқорлық пен шын дарынның жатқандығы анық. Олай болса, оқиғасы өмірден өріліп, шындықпен өрнектелген мұндай фильмнің үлкен экранға, кең аудиторияға сұранып-ақ тұрғаны айтпаса да түсінікті.

Қайырбай Төреғожа
«Арқа ажары», 2011 ж.

Әділдік іздеп, әлсіздік көрсеткендер аз ба?

Осы заман не болып барады? Жоқ, әлде уақыт жылжығанымен, санамыздың дамуы бір орында байланып қалды ма? «Бірінді қазақ, бірің дос, көрмесең істің бәрі бос» деген дана Абайдың сөзі осы күнге дейін өз мағынасын жоймапты. Бұрын қазақты руға бөлінеді деп жазғырушы едік, енді орыстілді мен қазактілді қазақ, қаланың қазағы мен ауылдың қазағы, жергілікті қазақ пен оралман қазақ деп мың бөлеміз. Ол аз десеңіз, қазақ енді бірін- бірі мәмбет пен мәңгүрт деп бөле бастағанын оқып та, көріп те жүрміз. Жай ғана бөлінбейміз, іштарлық пен қызғаншақтық бойымызды билеп, біріміздің аяғымыздан біріміз шалып, қолынан іс келетін қандасымызды «жегенше» асығамыз. Біріміздің атымыз жақсы жағынан шыға бастаса, қызғаныштан ішіміз күйе ме, міндетті түрде оның атына күйе жағудың айласын іздей бастаймыз. Осындай әділетсіздікті басынан кешкен жаны таза азамат іштегі күйікті ащы сумен басымын деп жүріп, құрдымға қалай құлағанын білмей қалады. Жанашыр жолдасың болып, қол ұшын беріп жатса жақсы, ал болмаса ше? Ақша мен мансап қуғандар әділетті белінен басып өз діттегеніне жету үшін талай асыл азаматты құрбандыққа шалып жатқан сұм заман. Ал ішқұса болғандықтан, шөлмекке байланып, өзінің әлсіздігін көрсеткендер аз ба?

Паң Нұрмағамбет атындағы киностудия түсірген «Айхан» фильмін көріп отырып осындай ойға келесің. Фильмнің негізгі лейтмотиві Кеңес үкіметі кезінде дарынды спортшының, Олимпиадалық ойындарда бокстан чемпион болуды армандаған Айхан

атты жігіттің жоғарыда отырған шенеуніктердің қиянат жасауы салдарынан Олимпиадаға баратын спортшылар тізімінен шығып қалып, арманына жете алмай, жан күйзелісіне ұшырауы, іштегі күйікті басамын деп жүріп от баса жаздағаны, бірақ жолдасының кездейсоқта көшеде кездесіп, жаттықтырушы ретінде спорт мектебіне қайта келуі туралы. Картинаның соңында ұрланған арманының шәкірті арқылы қайта оралып арманына жеткен спортшы жарын құшақтап отырып, өткеніне тәубе қылса, болашағына үлкен үміт артқандай ойға шомады, көрермендерін де қиындықты жеңе білуге шақырады. Нарықтың ауыр жүгін арқалаған бүгінгі күннің адамдарына фильмнің ой салар тұстары мен жүрек тебіренер сюжеттері жетерлік.

Сценарийін жазған және режиссері, жерлесіміз ақын, драматург, жазушы Баянғали Әлімжанов. Продюсері және демеушісі – кәсіпкер Марат Нәбиев. Басты кейіпкерді сомдаған – Баянғали Әлімжанов, рольдерде ойнағандар – Ш. Құсайынов атындағы Көкшетау драма театрының актерлері. Фильм өзінің көтерген тақырыбы жағынан психологиялық драма жанрына жақын. Бұл фильм – аталған киностудияның Көкшетауда түсірген үшінші туындысы. Фильм Алматыда монтаждалып, «Меломан» фирмасында компакт дискіге жазылып, сауда жүйесіне таратылған.

Күні кеше ғана Көкшетау қаласының Ш. Құсайынов атындағы қазақ драма театрында фильмнің тұсаукесері өтті. Фильмде ойнаған актерлерді сахна төріне шақырып, фильмді қоюшы режисер Баянғали Әлімжанов кинокартинаны түсіру барысында болған қилы оқиғалар мен қиындықтары туралы сыр шертті. Тұсаукесерге қатысқан өнерсүйер қауым «Паң Нұрмағанбет» киностудиясының Көкшетауда түсірілген үшінші туындысының тақырыптық мазмұнын талдай отырып, киностудияға жетекшілік жасап отырған кәсіби киногер емес, ақын, драматург екенін, оның шығарған фильмдерінде өзіндік қазақи болмыс, ұлттық нақыш, өзгеше стиль, ел арасында өз көрермендерін таба алатын кино екенін атап өтті. Жалпы Баянғали Әлімжановтың қай шығармасын алсаңыз да оларда тереңге бойлаған философиялық ой жатады. Оны бойлай тереңге бара білуге қабілеті бар оқырман мен көрерменнің табылуы қуантады. Яғни батыстың шоу-бизнеске негізделген, философиялық ұғымдарға атүсті қарайтын өнері жаппай санамызды билеп алса, мұндай шығармаларды түсініп қабылдау қиындай түсетіні жасырын емес.

Фильм 14 күн ішінде түсірілді. Ешқандай да арнайы эффектілер қолданылған жоқ. Актерлердің кәсіби шеберлігіне сендік, сонымен қатар актерлік мамандығы жоқ қарапайым көкшетаулықтардың фильмде өз ролін шынайы ойнауы, Көкше жерінің сұлу табиғаты киноның қысқа мерзімде түсірілуіне өз көмегін тигізді, – деп, ақтарыла сөйлеген Баянғали ағамыз кинода ойнаған актерлер қауымы мен оған қолғабыс көрсеткен бір топ азаматтарға өз алғысын білдірді.

«Арқа ажары» газетінің бас редакторы Қайырбай Төреғожа: «Паң Нұрмағанбет атындағы киностудия мен оның жетекшісі Б. Әлімжановтың арқасында Көкшетау қаласы еліміздегі кино шығаратын үшінші қалаға айналып отыр. Біз мұны мақтаныш тұтамыз», – деп жүрекжарды ақ лебізін білдірді.

Баянғали ағамыздың кино саласындағы ізденістері мен шығармашылығы жайлы газетімізде жариялаған болатынбыз. Есімі елге елеулі азаматтар туралы кино шығаруды қолға алған киностудия сол кинолардың бірін Бұланды ауданында түсіруді жоспарлап отыр.

Төлеу Дүйсенбай

«Бұланды таңы», 2011 ж.

Интернеттен:

Венера Мұратқызы: Арманға қол созу, сол жолда сәтсіздіктерді жеңіп, өзінді жоғалтып алмай алға ұмтылу, жетістікке жету әр адамның алдына қойған өмірлік мақсаты болуы тиіс. «Айхан» фильмінде қиындықты жеңе білген жанның тағдыры жақсы суреттелген. Мағыналы фильм.

Көрікті Көкшеде түсірілген көркем фильм

Күтпеген жерден ішкі саясат бөлімінен Көкшетау қаласына делегациямен баруымыз керек екендігін хабарлады. Қазақ драма театрында өтетін «Айхан» көркем фильмінің тұсаукесер рәсімі өткелі жатыр екен. Адамға рухани байлық қашан да керек қой, аудандық әкімдіктің алдынан 12 адам көлікке отырып, жол алдық.

Біз қалаға келгенде тұсаукесер рәсімі басталып кетіпті, театрдың көрермендер залына кіргенімізде «айыпкерлер» сахнада тұр

екен. Ақмола облысының өңіріне танымал айтыскер ақын Баянғали Әлімжановтың бұрын да газет беттерінен «Ән мен анаша», «Құдалық» атты спектакльдерінен хабардар болатынбыз, өзі сценарийін жазып, өзі режиссерлық етіп, өзі басты рөлде ойнаған ағаны көзімізбен көрудің осы жолы сәті түсті. Бұл жолы осы жылы «Паң Нұрмағамбет» киностудиясында түсірілген «Айхан» көркем фильмінің тұсаукесері өтіп жатыр. Сахнада автор.

Фильмді қысқаша таныстырған Баянғали Әлімжанов көрерменді киноны тамашалауға шақырды, талқылауды соңына қалдырды. Қарапайым көрерменге түсінікті етіп, көрнекті көрсете білген шағын фильм қысқа да нұсқа екен. Қысқа ғана киноның ішіне бір спортшының өмірі сыйып кеткен, кісінің көңілінен шығатындай етіп түсіріліпті.

Фильм аяқталғаннан кейін автор өзімен бірге фильмді түсіруге көмектескен Шахмет Құсайынов атындағы Ақмола облыстық қазақ музыкалық драма театрының актерлерін, барлық қолдаушыларды, көмекшілерді сахнаға шақырып, көрерменге таныстырып, өзінің алғысын білдірді.

Баянғали Әлімжановтың өзі сомдайтын Айхан мықты спортшы, одақта тең келер қарсылас табылмай, Олимпиадаға жол алайын деп жүргенінде, Мәскеуде бекітілетін тізімнен оны сыздыртып, жоғарыдағылар оның орнына басқа біреуді жібереді. Осылай өзіне деген сенімі мол, өз бабында тұрған жастың әділетсіздік пен қиянат сағын сындырады. Автор өзі сомдаған кейіпкері туралы «Өзінің өмірлік арманын тартып алған, өмірі бос қалған, спортты жан тәнімен жақсы көретін азамат. Босап қалған көңілін немен толтырамын білмеген, сонымен арақпен толтырмақшы болған», – дейді.

Көрермендер өздерін қызықтырған сұрақтарын беріп, актерлерден қызықты жауап алды. Зиялы қауым өз ойларын айтып, пікір білдірді. Олардың ішінде филология ғылымдарының кандидаты Нұртас Ахат сөз сөйлеп, бабы келіп тұрса да, бағын кескен талай спортшылардың Көкшетауда болған жай екенін, өзімізде киноға түсіріліп, Айханның өмірі арқылы көпшілікке келіп отырғанын, фильмнің детальдарына дейін жақсы түзілгенін атап өтті.

«Арқа ажары» газетінің бас редакторы Қайырбай Төреғожа өз сөзінде алдыңғы фильмге қарағанда ілгерілеу, өсу барын ризашылықпен жеткізді. «Ақындығыңызбен де, драматургтігіңізбен де, «Деген екеніңізбен» де жүре берсеңіз болар еді, Сіздің нарлығы-

ңызға тоқталғым келеді», – деген ол, Алматыдан, Астанадан кейінгі көрікті Көкшетауымыз көркем фильм түсіріліп жатқан 3-қала, соған қуануымыз керек. Талай жігіттер Айханның тағдырын құшты, кинода аяғынан тұрып кетті, ал сынып кеткені қаншама, сол тұрғыда бұл фильм көпшілікке сабақ, – деп сөзін аяқтап, авторға игі тілегін білдірді.

Расында кейде спортта, кейде өнерде, жалпы өмірде кездесетін осы жағдай көзіқарақты көрермен қауымды ойландыратыны сөзсіз.

Кеш өте тартымды өтті. Зерендіге қайтып келе жатып, Сатыбай Ғабдуллин, Тоқтар Шалабаев, Ботагөз Жолымбаева, Ақерке Қабылова, тағы басқалар фильмнен алған әсерімізбен өзара бөлісіп, пікір алмастық.

*Бостангүл Ерманова.
Зеренді, 2011 ж.*

Баянғалидың «Асау толқыны»

Өскелең ұрпақтың шалыс баспай, жамандыққа ұрынбай жетілуіне, адамгершілік, ізгілік сияқты адами қасиеттерді бойына сіңіріп, қалыптасуына шақыратын фильмнің тағылымды тұстары көп. Фильмнің өн бойы көріп, көз қанықты білмей, өмірдің ағысын оң жолға бұратын ықпалды хәм ұлағатты күш болмағаннан кейін жаңсақ арнада жастықтың желкенін керген асау толқынның бетін қалай түзеу керек? Бала тәрбиесіндегі олқылық қай тұстан кетті, мектепте ме әлде орта және арнаулы оқу орнында ма? Кінәлі кім? Ата-ана ма, жоқ әлде ұстаз ба? Жауабын ешкім тап басып айта алмайтын күрделі де қиын сұрақ. Қазіргі жастардың барлығы дәл осындай дей алмаймыз.

Көркем фильмде жақсы ісімен сүйсіндіретін жағымды кейіпкердің де, әрекетінің әрі сұрықсыздау жағымсыз кейіпкердің де бейнесі кескінделген. Көрермен жақсыдан үйренетінін, жаманнан жиренетінін топшылап, айқын аңғара алады. Сценарийдің авторы және фильмнің қоюшы режиссері – «Паң Нұрмағамбет» киностудиясының көркемдік жетекшісі, белгілі ақын Баянғали Әлімжанов. Фильмнің продюсерлері – қазақтың белгілі азаматтары Марат Нәбиев пен Арнұр Нұрқатов. Қоюшы операторлары – Мұхтар Ержа-

нов пен Виктор Пузырников. Басты рөлдерді Баянғали Әлімжанов, Данияр Тұранов, Гүлнұр Қожанова, Данияр Құлмағанов, Жансая Сейітқалиева және басқалар сомдаған.

Айта кету керек, бұл фильм Көкшетау қаласындағы Жанайдар Мусин атындағы қазақ педагогикалық колледжінде түсірілді. Біз басты рөлдерді сомдаған Ақан сері атындағы Көкшетау мәдениет колледжінің студенттерімен арнайы кездесіп, оларды сөзге тарттық. Манар рөлін сомдаған Жансая Сейітқалиева бүгінде «Асау толқын» жастарға ой саларлық туындыда өзінің де үлесі бар екендігін зор мақтаныш санайды. Ал, Данияр Тұранов болса, теориялық алған білімдерін тәжірибе жүзінде жүзеге асыру мүмкіндігін тудырған «Паң Нұрмағамбет» киностудиясына зор алғысын білдірді.

Айтулы ұстаз Айжан Оспанованың айтуынша, бұл студенттер бұған дейін өнерлі додаларда талай рет топ жарып, жеңіс тұғырынан көрініп жүрген. Таланттыларды танып, қабілетін шыңдай түскен ақын Баянғали Әлімжанов бастаған «Паң Нұрмағамбет» киностудиясының осы бір бастамасы құптарлық іс екендігін атап өткен ләзім.

Жастарға тәлім-тәрбие беруде олқылықтар орын алған деген сөзді жиі айтамыз. Сол олқылықтың орнын толтыратын көрерменнің көңілінде жақсылығы жатталып қалар жақсы туынды – «Асау толқын». Өнер ордасынан шалғайдағы Көкшетауда осындай көркем фильм түсіріліп, оған жергілікті оқу орындарының оқушыларының қатысуы үлкен оқиға. Қазіргі күні атағы дардай киностудиялардың бюджеттің қыруар қаржысын жұмсап, бірақ, нәтижелі іс тындыра алмай жатқандығын көріп жүрміз. Алғашқы күнгі тұсаукесерге жиналған қалың ел «Мың рахмет, саған, Баянғали!» деп тарқасты.

«Арқа ажары» газеті, 2012 ж.

Сананы сілкінткен «Асау толқын»

Қаладағы зәулім «Көкшетау» мәдениет сарайында, оның үлкен залында кино болады екен дегенді естігенде, кәдімгідей таңырқанбыз. Сол кино болды, бір емес, үш күн қатарынан көрсетілді. Көрермен бір сәт те толастаған жоқ. «Сіз кешіктіңіз, орын жоқ», дегенді есіттік. Алдын ала жар салып, жарнамалап жатқан әрекетті де байқамаппыз. Сонда бұл қандай құштарлық! Осынау «Асау

толқын» аталатын көркем фильмнің астарында оның сценарийін жазып, күллі қызық-шыжығын қолда ұстаған әрі өзі басты рөлде ойнаған жазушы, айтысшы, манасшы Баянғали Әлімжановтың беделінен де биік тұрған тартылыс бар сияқты. Қайырып айтсақ, ол – дәл бүгінгі күнгі өмірден алынған, қоғамда болып жатқан жағдайлардан туындаған жанайқай.

Залдың үш күн бойы босамауының тағы бір себебі – ондағы басты, қосалқы рөлдердің барлығын көкшеліктер орындаған, көріністер қазақ педагогикалық колледжінің сынып бөлмелерінде, Көкшетаудың көшелерінде, қорқынышты бұралаң-сұралаңында түсірілген. Кино тарихында мұндай батыл шешім болмаған, ешкім жамағаттың өзі түсірген киносын өзі қол соғып тамашалағанын көрмеген. Екінші, үшінші күні қалалықтардың ауылда тұратын ағайындары, олардың көрші-қоландары келе бастаған.

Сонда, «Асау толқын» нені айтпақ? Оқиға қарапайым. Жастар тақырыбын қаузаиды. Негізінен қиындығы мен қызығы мол студенттік өмірді қамтиды. Жақсылық пен жамандық, зұлымдық пен мейірім арпалысқан өмір соқпағында өскелең ұрпақтың шалыс баспай, жамандыққа ұрынбай жетілуіне, адамгершілік, ізгілік сияқты қасиеттерді бойына сіңіріп, қалыптасуына шақыратын фильмнің тағылымды тұстары көп.

Жастықтың жалынды күшін қайда сыйғызарын білмей, өмірдің ағысын оң жолға бұратын ықпалды һәм ұлағатты күш болмағаннан кейін жаңсақ арнадағы асау толқынның бетін қалай түзеу керек? Бала тәрбиесіндегі олқылық қай тұстан кетті, мектепте ме әлде орта немесе жоғары оқу орнында ма? Кінәлі кім? Ата-ана ма, жоқ әлде ұстаз ба? Жауабын ешкім тап басып айта алмайтын күрделі де қиын сұрақ. Көркем фильмде жақсы ісімен сүйсіндіретін жағымды кейіпкердің де, жағымсыз кейіпкердің де бейнесі шынайы кескінделген. Көрермен жақсыдан үйренетінін, жаманнан жиренетінін топшылап, айқын аңғара алады.

Фильм жастарды ғана емес, жанымыздағы бәрімізді тәрбиелейді. Колледждегі айғай-шулы ата-аналар жиналысы дәл өз басымызда бар жағдаяттар. Өртістің аты әртіс. Әншейінде жанымызда жарқылдап жүретін опералық солист, Қазақстанның еңбек сіңірген әртісі Шолпан Дүкембаеваның «өзгеше мінез» танытып, мұғалімдерді орысша-қазақша жазғырып жатқанына жылы жымысақ, оны кейбіреудің өреки қолдай жөнелгенінен өзімізді көріп

жерге қарадық. Ақан сері атындағы мәдениет колледжінің оқушылары Данияр Тұранов, Жансая Сейітқалиева, Данияр Құлмағанов, Гүлнұр Қожанованың тырнақалды рөліндегі қаһармандарының қылықтары жүрек қарып, көпшілік үйлеріндегі балаларын ойлай бастағаны, «мұндайдан Құдай сақтасын» дегені күбір-күбірден байқалды. Сондай-ақ, киноға кешегі Сенатор, бүгінгі бас дәрігер Серік Аяғановтың, облыс әкімінің бұрынғы орынбасары, ардагер ағамыз Болат Жанәділовтің түсуі, олардың өз қаһармандары арқылы жастар тәрбиесіндегі қоғамдық ықпалды бейнелеуі толғантпай қоймайды.

Киноның таныстыру рәсімінде бұл кісілер сөйледі, әртіс болып жеткізе алмағандарын ұлағатты сөздерімен жеткізді. Ақмола облысы әкімінің орынбасары Асхат Қайнарбеков осы фильмді түсірген Паң Нұрмағамбет атындағы киностудия ұжымына алғысын білдірді. Ж. Мусин атындағы Көкшетау қазақ педагогикалық колледжінің директоры, филология ғылымдарының кандидаты Нұртас Ахат уақыт запыраны, өзгенің өзімізге жұқпас ғадет салдарларынан таратып біраз әңгіме айтты. Шығарма дүйім жұртқа ой салды, сананы сілкінтті. Киноның нәрі осында деді.

Әрине, фильмге қатысты әрқилы пікірлер де айтылып жатты. Оған қуану керек. Мұны сана қозғалысындағы жақсылық деуге болады.

*Бақберген Амалбек, «Егемен Қазақстан».
Көкшетау, 7 қыркүйек, 2012 жыл.*

20 мың долларға фильм түсіруге болады

Жақында Лев Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің студенттері айтыскер-ақын, жазушы Баянғали Әлімжановтың сценарийі бойынша түсірілген «Асау толқын» фильмін тамашалады. Жалынды жастық кезінде адамның асау толқынға мініп, кейде жаман мен жақсыны ажырата алмай кететіні рас. Ондай кезде сабырға шақыратын ақылдың болғаны дұрыс. Ал оның негізі қайда? Әрине, ұлттық тәрбиеде. Осы философияны арқау еткен фильмнің Астанадағы көрсетілімі кезінде кинозал жастарға лық толды.

Бұған дейін «Асау толқын» фильмі Көкшетау қаласында алғаш рет көрсетілген кезде де залда ине шаншар жер болмады. Сол кезде аталған кино бір күн емес, үш күн қатарынан көрсетілді. Көрермен бір сәтке де толастамады. Себебі «Асау толқын» фильмінде бүгінгі жастардың өмірі, мәдениеті мен тәрбиесі ашық көрсетілді. Жақсылық пен жамандық, зұлымдық пен мейірім арпалысқан өмір соқпағында өскелең ұрпақтың шалыс баспай, жамандыққа ұрынбай жетілуіне, адамгершілік пен ізгілік сияқты қасиеттерді бойына сіңіріп, қалыптасуына шақыратын фильмнің тағылымды тұстары көп. Автор оның бәрін жастардың студенттік өмірі арқылы шебер көрсете білді. Фильм жастарға тікелей тіл қатып, сауал қоя отырып жақсылық пен жамандық, таңдаған өмір жолының мағынасы туралы ойларын оятуға тырысады. Бұл үлкендердің жастарға: «Қайда барасындар? Кім болып бара жатырсындар?» деген жанайқайы іспетті. Негізгі әңгіме – қатыгездік, рәкetterлік жолға түскен колледж студенттері мен олардың зорлығына қарсы шыққан жас ғашықтар туралы. Әртүрлі өмір жолын таңдаған жастардың бітіспес қақтығысы ауыр жағдайларға әкеліп соғады. Әйтеуір, үзілмей қалған нәзік үміт қана көңілге медеу болады. «Көркем фильмде жақсы ісімен сүйсіндіретін жағымды кейіпкердің де, жағымсыз кейіпкердің де бейнесі шынайы кескінделген. Көрермен жақсыдан үйренетінін, жаманнан жиренетінін топшылап, айқын аңғара алады.

«Паң Нұрмағамбет» киностудиясы түсірген «Асау толқынның» сценарий авторы әрі қоюшы режиссері ақын, драматург, киностудияның көркемдік жетекшісі Баянғали Әлімжанов болса, продюсерлері – Марат Нәбиев және Арнұр Нұрқатов. Қоюшы операторлары – Мұхтар Ержанов пен Виктор Пузырников. 2006 жылы құрылған киностудия бұған дейін «Ән мен анаша», «Аран», «Айхан» және тағы басқа фильмдерді түсірді. Шыны керек, ол шығармалар қарапайым техниканың негізінде түсірілсе де, халқымыздың бүгінгі өмірін боямасыз түрде көрсетуімен құнды. Осы орайда «Паң Нұрмағамбет» киностудиясының ашылуына қолдау көрсеткен ақын Әскен Нәбиевтің баласы Марат Нәбиевтің еңбегін ерекше атап өткен жөн. Киностудияны ашқан кезде, кәсіпкер М. Нәбиев былай деп айтқан көрінеді: «Шығармашылық жұмысты өнер азаматтары басқаруы тиіс. Оған саясат пен ақша араласпауы қажет. Себебі ақша болған жерде өнер өспейді. Қалаған шығармаңызды түсіріңіз, ал қаржы жағын мен өзім қамтамасыз етемін».

Баянғали ӘЛІМЖАНОВ, «Асау толқын» фильмі сценарийінің авторы әрі қоюшы режиссері:

– «Асау толқын» – бұл студент-жастар туралы фильм. Әрине, бір кино жастардың барлық өмірін қамтиды деп айтқан қате болар. Себебі бір шығармамен тұтас бір өмірді қамту мүмкін емес. «Асау толқын» – бүгінгі жастар өмірінің бір қыры. Ол фильм арқылы біз теріс кетіп бара жатқан жастарға «Әй, бұларың қалай?» дегендей болдық. «Асау толқын» фильмі – Ақан сері атындағы Көкшетау мәдениет колледжі студенттерінің дебюті, олар алғаш рет фильмге түсіп отыр. Балалар оған қатты қуанды. Әрине, біз «Қазақфильм» емеспіз. Ондай техникалық мүмкіндіктеріміз жоқ. Екі камерамыз бар. Соның шопыры, есепшісі, режиссері, сценарисі – бәрі-бәрі жалғыз өзім (күлді). Осы фильм он төрт күннің ішінде бас-аяғы 20 мың долларға түсірілді. Бұл – бір клиптің ақшасы. Солай емес пе?

Арман Асқар.

«Алаш айнасы», 2012 ж.

«Біз экраннан қатты ұтылған халықпыз ...»

«Өнер арзандап кетті» деп жатамыз. Расымен солай ма? Бірдің күйесі мыңға жұғып жататынын да жоққа шығармаймыз. Әсіресе кино саласындағы дау-дамай ушығып тұр. Қазақ ұлтын мазақ ететін, керек десеңіз, қорлайтын, салт-санаға кереғар, ұрпақтың таным-түсінігін бұзатын «кадрлардан» қоғам әбден шаршады. Арнайы білімі, ұлттық намысы жоқ бәзбір қандастарымыз, камераны «қару» етіп, ел мен жерін, бауыры мен қарындасын «жалаңаштап», жаһанданудың көзсіз тұманында ескексіз қайықтай адасып, «жаңашыл» кино әлеміне «жүгіріп», жүлдені «таласпай» алып келетінді шығарды.

Жастарды бұзақылыққа, қыздарымызды тәрбиесіздікке баулуға күш жұмылдырып жатқан батыс пен Америка кинолары экранды жаулап алғаны тағы бар. Осындай өлара шақта болашаққа сәуле түсірер қазақы фильмдерге сусап отырған ел-жұрт бары еске түседі. Әсіресе жастарды қоғамдағы келеңсіздіктерден бездіруге, һақ жолмен жүруге, жалған намыспен жаға жыртыспауға тәрбиелейтін, қазақтың жанына жақын, түсінуіне жеңіл, айтар ойы айқын

шынайы дүниелер ауадай қажет-ақ. Ақшаға құнықпай, керісінше тағылымды дүниеге сусап отырған ұлтына, қанатымен су сепкен қарлығаштай үйіріліп, болашақ жастарды жамандықтан жирендіруге барын салу, білгенге, ұлтжанды азаматтардың ғана қолынан келер ерлік. Сондай қадамдарға барып, тамырынан қол үзбеген бауырларына жан жылуын төгіп, езіліп жүрген азаматтар, Аллаға шүкір, соңғы жылдары көбейіп келеді.

Соның бірі белгілі айтыс ақыны, драматург, жазушы, әзіл-қалжыңның шебері, «Паң Нұрмағамбет» киностудиясының көркемдік жетекшісі Баянғали Әлімжанов. Зиялы ағаларына ұтымды ойлары мен татымды қағытпалары жаққан азамат, болашақ ұрпақтың да санасына жақсы істерімен қаларына шүбә жоқ. Олай деп отырғанымыз, қазақы тәрбиенің қара қазанында қайнаған Баянғали ағамыз, жастардың өмірінен алынған «Асау толқын» фильмін таяуда Астана студенттеріне, зиялы қауым өкілдеріне ұсынды.

Еуразия университетінің «студенттер үйінің» ішіндегі кинозалға нөпір халық жиылды. Бір сағаттан астам уақыт киноны тапжылмай көрген көрермендер, киноны түсірген ұжымға ризашылықтарын ду шапалақтарымен білдіріп жатты. Фильмнің сюжетіне қысқаша ғана көз жүгіртіп өтейік. Фильмнің арқауы – қатыгездік. Рәкет жолына түскен колледж студенттері мен олардың зорлығына қарсы шыққан жас ғашықтар арасында өрбиді. Мұның бәрі қоғамдағы жастар арасында болып тұратын кикілжіңдер. Шынайы өмір... Оңай жолмен ақша табуға дәнiккен топ. Тасадан тарпа бас салып қорқытып-үркіту. Шағын қалашықтағы тыныштықтың мазасын алған бұзақы жастар. Кек қайтару жолындағы жастардың топ-топқа бөлініп, қырқа басындағы төбелеске баруы. Ақыр аяғында жекпе-жекте таяқ жегеніне қорланған бұзақының, өз намысын қорғау жолында ештеңеден тайынбауға бар жеткіншекті пышаққа жығуы. Жан сақтау бөлмесінде жатқан баланың ата-анасының дәрменсіздігі, полицияның әлсіздігі, бәрі шынайы көрсетіледі. Сенесің. Қорғайды деген полицейдің бишаралығын көргенде күйінесің. Колледждегі айлығы-шайлығына жетпейтін мұғалімнің, кеудесі көріктей ісінген, тепсінген жастың алдындағы қорғансыздығы қаныңды тасытады. О заманда бұ заман ұстазын ұрған жанды көріп пе ең? Ақшаның буына бөккен ата-ананың еркесінің, тап осындай қадамдарға барып жүргенін естігендер бар шығар....

Қоғамда кездесетін шарасыздықтармен фильмді көріп отырып жиі-жиі жолығасың.

Сонымен қатар жастар туралы тартысты, қызықты фильмде заманымыздың өзекті адамгершілік мәселелері қозғалады. Фильм жастарға тікелей тіл қатып, сауал қоя отырып, жақсылық пен жамандық итжығыс түсіп жатқан заманда, әділдіктің бар екенін тұспалдайды. Ол үшін күресу керек. Өмірдің мәні мен сәні не деген сауал да ортаға тасталады. Фильмнің өне бойынан үлкендердің «Қарақтарым-ау, қайда бара жатырсындар, кім болып бара жатырсындар? Андаусыз басып, сүріну оңай, жас ғұмырларыңа балта шаппандар, абай болындар» деген жанайқай естіледі. Оны тыңдар құлақ пен ұғар сана болса екен жастарда дегіміз келеді.

Фильм 2012 жылы маусымда Жанайдар Мусин атындағы Көкшетау қазақ педогогикалық колледжінде түсіріліпті. Актёрлердің дені Ақан сері атындағы Көкшетау мәдениет колледжінің студенттері. Сценарийдің авторы және қоюшы режиссері Баянғали Әлімжановты сөзге тарттық:

– «Студенттер үйіндегі» қойылымға келген киносүйер қауымға айтар алғысым шексіз. Еуразия университетінің басшыларына да қолдап жатқандары үшін рахмет. Біз 2006 жылы Паң Нұрмағанбет атындағы киностудия құрдық. Оны құрған себебіміз қазаққа қазақы кино керек қой деген ойдан туды. Біз экраннан қатты ұтылып қалған халықпыз шынына келсек. Біздің экранымызды ұлтымызға жат тілдер мен пасық пиғылдар жаулап барады. Оларға қарсы өз жанайқайымызды, жансырымызды айтатын уақыт жетті. Осы орайда заманның ығына жығыла бермей, цифровой камераның заманында «Болмасаң да ұқсап бақ» деген Абай атамыздың өсиетімен іс етуге бел шештік. Өте тереңдеп, қиыннан қиыстырмасақта, студия ашу керек болды. Бір жастың болса да жүрегіне жол тапсақ, киномыздың диттеген жерге жеткені. Өйткені «әр қазақ біздің жалғызымыз». Ойыма қолдау көрсетіп, құрылтайшы болып, барлық қаржылай жағын Марат Нәбиев деген ұлтжанды азамат көтерді. Біздің киностудия осы күнге дейін төрт көркем фильм түсірді. «Ән мен анаша», «Аран», «Айхан». Жаңа фильміміз бүкіл жастардың өмірін қамти алмайды. Киноның Көкшетауда, Павлодарда тұсаукесерін өткіздік. Халық жақсы қабылдады.

*Нағашыбай Қабылбек,
«Қазақстан-Заман», қараша, 2012 ж.*

Интернеттегі пікірлерден

Әрине, Баянғали сияқты ағаларымыз тұрғанда қазақ тілі өлмейді. Ендігі мақсат келер ұрпақты халықтық рухта тәрбиелеу, ана тілін бойына сіңіру әр қазақтың азаматтық борышы және міндеті деп түсіну керек. Жалғыз адам ұлт тағдырын шеше алмайды. Дегенмен қара қылды қақ жарып, ұлт мұқтажын жырлайтын, ана тілі мәселесін өзінің жеке басының мүддесінен жоғары қоятындар саны аздау ма деп қорқамын. Қара бастың қамынан аса алмайтын заманға тап келдік қой.

Жариялаған Қонақ
ср, 07/31/2013 – 11: 11

Мен Баянғали Әлімжановтың «Асау толқын», «Ән мен анаша», «Аран» атты көркем фильмдерін бірнеше қайтара көрдім. Көрген сайын бұрын ақын, айтыс ақыны деп танып жүрген тұлғаны басқа қырынан таныдым. Баянғали Әлімжановтың осы киноларда көтерген мәселелерін талдай келе, ол кісінің нағыз ұлт жанашыры екенін түсіндім.

Санасында түйсігі бар адамға бұл жерде біраз мәселелерді ашып көрсеткен. Тек қана «көрер көз», «түсінер түйсік», «сіңіретер сана» көп болса екен... .

Жариялаған Қонақ
ср, 07/31/2013 – 11: 16

Баянғали Әлімжановтың осыған дейін түсірген көркем туындыларын көріп тамашаладым. Енді өзі сұхбатында айтқан «Ашаршылық жылғы махаббат» және «Ұлы даланың аңыздары» туындыларын асыға күтемін. Осы сценарийлер шаң басқан сәрелерде жатып қалмай, уақытымен «жан бітсе» екен деген тілегімді айтқым келеді.

ДЕРЕКТЕР

ӘЛІМЖАНОВ БАЯНҒАЛИ ТАҚАНҰЛЫ (16.10.1954 ж.) ақын, драматург, жазушы, сатирик, айтыс ақыны, жыршы-жырау, манасшы, кинорежиссер, сценарийші, актер, әдебиет пен өнер зерттеушісі, сыншы, кинодокументалист, тележүргізуші, мәдениет қайраткері.

Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Қырғызстанның А.Малдыбаев атындағы Халықаралық сыйлығының лауреаты, Еңбекшілдер ауданының құрметті азаматы.

Өмірбаяны

Әлімжанов Баянғали Тақанұлы 1954 ж. 16 қазанда Ақмола обл. (бұрынғы Көкшетау) Еңбекшілдер ауд. Степняк қаласында, қарапайым еңбекшілер отбасында дүниеге келген.

Әкесі – Әлімжанов Тақан (1921–1996 жж.) Ұлы Отан соғысының мүгедегі, соғыстың басынан аяғына дейін қатысқан. Анасы – Әбішева Бәтима (1918-1988 жж.). Екеуі де зейнетке шыққанша кеңшарда жұмыс істеген.

Б. Әлімжанов Степняк қаласындағы Абай атындағы орта мектепті (1971 ж.), ҚазМУ-дың қазақ филология факультетін бітірген (1977 ж.). 1987 ж. дейін Алматы қаласында тұрған. Сәбит Мұқановтың мұражайында ғылыми қызметкер, «Лениншіл жас», «Кітап жаршысы», «Қазақ әдебиеті» газеттерінде тілші, «Қазақфильм» киностудиясында деректі фильмдер мен хроника бөлімінің редакторы, «Балдырған», «Жұлдыз» журналдарында проза, сын бөлімдерінің редакторы болып қызмет істеген.

1987 ж. ата-анасын күту үшін туған ауданының Кеңашы ауылына зайыбымен (Әлия Бақышқызы Әлімжанова, 1962 ж. туған, медицина қызметкері) бірге көшіп келіп, 11 жыл ауылда тұрған Баянғали облыстық «Көкшетау правдасы» газетінің Еңбекшіл-

дер, Уәлиханов, Щучье аудандары бойынша меншікті тілшісі, Еңбекшілдер аудандық мәдениет бөлімінде төкпе ақын болып жұмыс істеген. Ата-анасы қайтқаннан кейін, 1998 ж. Көкшетау қаласына көшіп, 2001 ж. дейін Шахмет Хұсайынов атындағы облыстық қазақ музыкалық-драма театрында сахна шебері болып қызмет атқарған.

2006 жылдан бері «Паң Нұрмағамбет» киностудиясының көркемдік жетекшісі. Астанада тұрады.

Балалары. Құралай – 1973 ж. туған, Ақмарал – 1975 ж., Ақкенже 1980 ж. (киноактриса). Нұрлан – 1984 ж. (әнші, сазгер, киноактер).

Немерелері – Ғабдолла, Нұрмұхамед, Томирис Баянғалиевтар. Жиен немерелері – Гаухар, Данияр, Асқар, Аружан, Айзере.

Шығармашылығы

1. Поэзия

Баянғали Әлімжанов лирикалық, философиялық өлеңдер мен елуге тарта поэма, оқиғалы жырлардың авторы. («Таксидегі тағдырлар», «Қиянатқа қарсылық», «Ғарыш қазағы» (Тоқтар Әубәкіров туралы), «Жұмабек батырдың жұлдызы», (Ж. Тәшенов туралы), «Олжабай батырдың өркені», «Гүлбанудың биіктігі», «Бекет атаның үйі», «Марал ишанның аманаты», «Өткеннің өнегесі», «Молда мен НКВД», «Әпшу мен аупартком», «Жел сыбырлаған шындық», т. б. (Оның өлең-жырлары жеке кітап болып басылған). «Ауылдың ақ самалы», «Аңыз бен аспан», «Өмірдің өзі...», (тарихи тұлғалар туралы көптеген жинақтарға енген және республикамыздың беделді журналдары) «Аманат», «Жұлдыз», «Таң-Шолпан», «Дарабоз», «Жаңа Сарыарқа», «Көкшетау», «Қазақ тарихы», «География» журналдары, «Жидебай» альманағы мен газеттерінде жарияланған. («Егемен Қазақстан», «Қазақ әдебиеті», «Ана тілі», «Заман– Қазақстан», «Айқын», «Жас қазақ үні», «Алматы ақшамы», «Арқа ажары», «Жас Арай», т. б.)

Б. Әлімжанов көптеген ән текстерін жазған. «Ғажайып күй» әні (муз. Нұрлан Әлімжанов, орындайтын «Азия» тобы) бүкіл елімізге әйгілі болды.

Б. Әлімжановтың балаларға арналған өлең-жырлары «Шыршадағы шытырман» деген атпен жеке кітап болып басылған.

2. Драматургия

Баянғали Әлімжанов – оннан астам пьесалардың, көптеген шағын сахналық шығармалардың авторы.

Комедиялар – «Құдалық», «Қожанасыр», «Қайран кемпір-шалдар-ай!», «Еркегі бар болғыр», «Қазақы сайлау», «Қаптан шыққан қара қыз», «Суицид алаңынан репортаж».

Драмалар – «Жас қазақ», «Ойран» (секта), «Біржан салдың шідері», «Жар мен жарғы», «Нова Лиза».

Балаларға арналған пьеса – «Жолбарыс пен пони», «Алтын нокта», «Жалмауызды жеңген бала», «Сырғанак».

Ол Мағжан Жұмабаевтың «Батыр Баян» поэмасын сахнаға лайықтап жазған.

Б. Әлімжановтың пьесалары Қазақтың мемлекеттік Ғабит Мүсірепов атындағы академиялық жастар театрында, («Құдалық», реж. Нұрқанат Жақыпбай. 2002 ж.) Ақмола, Павлодар, Семей, Солтүстік Қазақстан, Жамбыл, Қызылорда, Шымкент облыстық театрларында, Абай (Абай ауд. ШҚО), Қорғалжын (Ақмола обл.), Ақжайық (БҚО), Аралағаш (СҚО), Дәнеш Рақышев атындағы Жаркент (Алматы обл.) халық театрларында сахналанған.

Пьесалардың біразы автордың «Жынды Қаратайдың қасіреті», «Ауылдың ақ самалы» атты кітаптарына енген. Ал, «Қазақы сайлау» «Алаш үні» газетінің бес нөмірінде жарияланған. «Құдалық» «Сарыарқа» журналына, «Жас қазақ», «Көкшетау» журналына басылған.

«Құдалық» спектаклі Ақмола облыстық театрында 1998 жылдан бастап, үздіксіз он жыл бойы үлкен табыспен жүрген (режиссері Мұратбек Оспанов).

«Қайран кемпір-шалдар-ай!» Ақмола театрында 2002 жылдан (реж. М. Оспанов, «Отыз тістен шыққан сөз» деген атпен), Семей театрында 2005 жылдан бері жүріп жатыр (реж. Қуат Сыздықов).

2016 жылдың 9–10 қарашасында Қазақтың мемлекеттік Ғабит Мүсірепов атындағы академиялық жастар театрында «Қаптан шыққан қара қыз» комедиясы «Супер Серкеш» деген атпен қойылды. Режиссері – Жанат Хаджиев.

Бұлардың бәрі де ең кассалы қойылым болды.

3. Проза

Баянғали Әлімжанов «Қиқыматтың хикаялары» (1982 ж.), «Қарасай батырдың тұқымының толғауы» («Жұлдыз» журналы, 1983 ж.), «Ұя» кітабы (1985 ж.), «Қиқыматтың киссасы» («Жұлдыз», 1989 ж.) атты сатиралық повестердің, ауыл өмірі туралы әңгімелердің авторы. Ол әңгімелер республикалық, облыстық газет-журналдарда, «Жынды Қаратайдың қасіреті» кітабында жарияланған.

Б. Әлімжанов 1932 жылғы трагедия туралы «Ашаршылық жылғы махаббат» атты киноповестің («Көкшетау» журналы, 2008 ж.), «Жалмауызды жеңген бала» (орыс тіліне аударған автор) атты ертегі мен балаларға арналған әңгімелердің авторы.

Орыс тілінде жазған «Победа чемпиона Айхана» деген киноповесі («Көкшетау» журналы, 2013 ж. № 4), балалар мен жасөспірімдерге арналған «Аблай хан и его батыры» атты повесть-аңызы («Көкшетау» журналы, № 2, 2014 ж.), «Разрешите жить» атты повесі («Көкшетау» журналы, № 3, 2015 ж.) жарияланған. Орыс тілінде жазған «Доброжелательный Аскар» деген ертегісі республикалық «Дружные ребята» газетінің 2016 ж. маусым-шілде айларындағы алты санына тұтас жарияланды.

4. Айтыс

Б. Әлімжанов 1984–2005 жж. арасында 216 рет айтысқан, республикалық, облыстық деңгейлерде өткен айтулы тойлардың бәрінде дерлік өнер көрсетіп, жиырма екі рет бас жүлдеге ие болған, талай дүркін жүлдегер атанған. Қанжығалы Бөгенбай батырдың 300, Шұбыртпалы Ағыбайдың 190 және 200, ақын Сараның 115, Мағжан Жұмабаевтың 100 және 110, Лияс Омаровтың 80, Көтібар Бәсенұлының 240, Есет Көтібарұлының 190, Тама Есет батырдың 325 жылдығына арналған айтыстардың, Сырым батырдың 250 жылдығына орай Ташкентте өткізілген Қазақстан – Өзбекстан, «Манас» жырының 1000 жылдығына орай Бішкекте өткізілген Қазақстан – Қырғызстан ақындары айтысының, Семей полигонының жабылуына арналған «Невада – Семей» қозғалысы аясында өткен Халықаралық акция айтысының жеңімпазы.

Оның айтыстары республикалық, облыстық теледидар мен радиодан үздіксіз беріліп, шетелге дейін таралды, газет, журналдарда, көптеген айтыс жинақтарында жарияланды. («Қазіргі айтыс», 1-том. Астана). «Алаш пен Манас. Қырық айтыс» деген атпен жеке

кітап болып шықты (Новосибирск, 2004 ж. 400 бет). Ғалым, әдебиетшілердің зерттеу объектісіне айналды.

Ақынның өмірдің түрлі жағдайларында тауып айтқан өткір сөздері, әзіл өлеңдері «Әзіл шуағы» (Көкшетау, 2004 ж.), «Деген екен» (Новосибирск, 2005 ж. 10 000 дана) кітаптарына топтастырылып, көптеген республикалық, облыстық, аудандық газет, журналдар көшіріп жариялаған.

5. Жыршы-жырау

Б. Әлімжанов «Қобыланды батыр», «Ер Тарғын», «Ер Тәуке», «Арқалық батыр», «Жанак пен Рүстем төре», «Сүйінбай мен Тезек төре», «Бақтыбай мен Тезек төре», «Әсет пен Кемпірбай», «Өзім туралы» (Қасым Аманжолов), т. б қазақтың ескі жырларын көп жылдардан бері ел ішінде жырлап келеді. Мағжан Жұмабаевтың «Батыр Баян» поэмасын ең алғаш ХХ ғасырдың жетпісінші жылдарынан бастап жырлаған. Сонымен қатар өзінің «Байғозының жебесі», «Балуан Шолақ пен Иманжүсіп», «Керей ер Жәнібектің көңілі мен көк дөнені», т. б. толғау, дастандарын жырлайды. 2001 жылы Қызылорда қаласында өткен республикалық «Ғасырлар үні» атты жыраулар конкурсының үшінші, 2003 жылы екінші жүлдегері. 2011 ж. Өскеменде өткен республикалық конкурстың бірінші жүлдегері.

Тарақты Байғозы батырдың 300 жылдық (2005 ж. Қарағанды обл.), Мәшһүр Жүсіп Көпеевтің 150 жылдық (Павлодар, 2008 ж.) тойына арналған жыршы-жыраулар конкурсының Бас жүлдегері.

Баянғали орындаған жыр-дастандар Қазақ радиосы мен телеарналардың «Алтын қорына» жазылып, сақталуда. Аудио, видеодискілерге шыққан.

6. Манасшы

Баянғали Әлімжанов – қазақтан шыққан бірден-бір манасшы. Манастың мың жылдығына арналған Халықаралық манасшылар (Қырғызстан, Бішкек 1995 ж.) конкурсына қатысып, арнайы жүлдеге ие болды. Әлем халықтары эпостарының Бірінші дүниежүзілік фестиваліне (Бішкек, 2006 ж.), Түркітілдес елдердің Халықаралық «Қорқыт және Ұлы Дала сазы» фольклорлық-музыкалық өнер фестиваліне (Қызылорда 2006 ж.), «Эпикалық мұра – Алтай елдерінің байырғы мәдениеті» атты халықаралық ғылыми-мәдени творчестволық шараға (Талас, Қырғызстан, 2007 ж.), «Әлем ха-

лықтарының эпосы – Жаңғар ұрпақтарының жерінде» атты III Халықаралық фестивалға (Элиста, Қалмақстан, 2009 ж.), манасшылардың 1-халықаралық фестиваліне (Телекөпір – Бішкек – Талас – Ош, 2013 ж.) қатысушы.

Мәдени шараларда, түрлі жиындарда көпшіліктің алдында, теле, радиодан «Манас» жырынан үзінділерді жиі айтады. Баянғали айтқан «Манастың» тараулары қазақ радиосының Алтын қорына, аудио, видеодискілерге жазылған.

Қырғызстанның Композиторлар одағы мен Мәдениет министрлігінің А. Малдыбаев атындағы Халықаралық сыйлығының лауреаты (1995 ж.).

7. Кино

Баянғали Әлімжановтың бастамасымен 2006 жылы Астана – Көкшетауда «Паң Нұрмағамбет» киностудиясы ашылды. Оның идеясын қалтқысыз, құлшына қолдаған белгілі кәсіпкер, қоғам қайраткері Марат Нәбиев киностудияның құрылтайшысы және бас демеушісі болды. Содан бері «Паң Нұрмағамбет» киностудиясында «Ән мен анаша» (2006–2007 жж.), «Аран» (2010 ж.), «Айхан» (2011 ж.), «Асау толқын» (2012 ж.) атты толық метражды төрт көркем фильм, «Ұлы даланың қырандары» сериясымен алты деректі фильм түсіріліп шығарылды. (Т. Кәкішев, А. Нұрқатов, И. Сауэр, Т. Елубаев, Көкше өнерпаздары туралы). Бұл фильмдердің барлығының да сценарий авторы және қоюшы режиссері – «Паң Нұрмағамбет» киностудиясының көркемдік жетекшісі Баянғали Әлімжанов. Киносценарийлерді қазақ және орыс тілдерінде жазды және субтитрлерді орыс тіліне өзі аударады.

Б. Әлімжанов «Аран», «Айхан», «Асау толқын» фильмдерінде басты рольдерде ойнаған.

Сонымен қатар ол «Қазақфильм» киностудиясында түсірілген «Жыраулар» (1983 ж. Реж. Ораз Әбішев), «Палуан» (1984 ж. Реж. Георгий Емельянов), «Асылдың сынығы» (1985 жыл, ақын, майдангер Көкен Шәкеев туралы. Реж. Данияр Айманов) деректі фильмдердің сценарийін жазған.

Б. Әлімжановтың шығармалары орыс, түрік және қырғыз тілдеріне аударылған.

8. Әдеби сын, зерттеу

Баянғали Әлімжановтың әдеби сын және зерттеу мақалалары 1970–1990 жылдары республикалық баспасөз бен «Уақыт және қаламгер», «Жастар жастар туралы» сияқты жинақтарда жиі жарияланып тұрды. Әсіресе, оның көшпенділердің шешендік өнері мен Қасым Аманжоловтың «Өзім туралы» және Мұқағали Мақатаевтың «Реквием» жырлары жайындағы мақалалары кеңінен танымал болды. Сол жылдары ол журналист ретінде де белсенді еңбек етті. Қазір де Б. Әлімжанов БАҚ өкілдеріне әдебиет пен өнердің, қоғамның сан алуан мәселелері туралы қазақ және орыс тілдерінде жиі сұхбат беріп тұрады.

9. Мәдениет қайраткері

Б. Әлімжанов өткен ғасырдың 80-жылдары республикалық телеарнадан (қазіргі «Қазақстан») «Халық қазынасы», «Бес ғасыр жырлайды» сияқты хабарларды жүргізіп, қазақтың жыршы-жыраулық өнерін насихаттаған. Ол қазақ тілі мерекесіне (Астана), Кенесары ханның 200 жылдығына (Көкшетау, 2002 ж.), Алпамыс батырға (Астана, 2006 ж.), Қобыланды батырға (Ақтөбе, 2008 ж.), Мұрын жырау Сенгірбекұлының 150 жылдығына (Астана, 2009 ж.), Нұрпейіс Байғаниннің 150 жылдығына (Ақтөбе обл. Темір ауданы, 2010 ж.), т. б. арналған республикалық жыршы-жыраулар конкурстарын ұйымдастырушылардың бірі және жүргізушісі болды.

Баянғали Әлімжанов – бір эпосты бірнеше жыршы, әр жастағы, әр мектептің өкілдері бірлесіп, бір-бірін қайталамай, жалғастыра жырлау идеясының авторы. Осы ретпен «Алпамыс батыр» жырын Астанада, Қызылордада бес жыршы (семейлік Дүйсенғазы Нығметжанов, алматылық Ақан Әбдуәлиев, қызылордалық Майра Сәрсенбаева, ақтөбелік Перуза Нарман, қарағандылық Дидар Қамиев) жүргізуші Баянғали Әлімжановтың басшылығымен түгел айтып шыққан. Осыған ұқсас, Ақтөбеде он шақты жыршы «Қобыланды батыр» жырын жырлаған.

10. Кітаптары

Б. Әлімжанов отыздан астам кітаптың және ондаған ұжымдық жинақтардың авторы. Жеке кітаптары.

1. Қықыматтың хикаялары. – Алматы: Жалын, 1982.

2. Ұя. – Алматы: Жалын, 1985.
 3. Жынды Қаратайдың қасіреті. – Омбы, 2000.
 4. Ауылдың ақ самалы. – Астана: Елорда, 2003.
 5. Алаш пен Манас. Қырық айтыс. – Новосибирск, 2004.
 6. Өзіл шуағы. – Көкшетау, 2004.
 7. Деген екен. – Новосибирск, 2005.
 8. Аңыз бен аспан. Қазақ тарихы. – Алматы, 2010.
 9. Өмірдің өзі... – Астана: Фолиант, 2012.
 10. Қиянатқа қарсылық. 3-томдық таңдамалы шығармалар жинағы. – Астана: Фолиант, 2014. – 1072 б.
 11. Мақалалар, сұхбаттар. Интервью, факты. – Көкшетау: Келешек-2030, 2014.
 12. Қорасан қарақшының қолмергені. Поэма. – Көкшетау: Келешек-2030, 2014.
 13. Дариға қыз. Трагедия. – Көкшетау: Келешек-2030, 2014.
 14. Разрешите жить! Повесть.– Көкшетау: Келешек-2030, 2015.
 15. Аблай хан и его батыры. Повесть-легенда. – Астана: Фолиант, 2015.
 16. Ғарыш пен қазақ. Өлеңдер мен поэмалар. – Алматы: Таймас, 2015.
 17. Шыршадағы шытырман. Балаларға арналған өлеңдер. – Алматы: Таймас, 2015.
 18. Деген екен. – Астана, 2016.
 19. Мальчик, победивший Джалмауз. Сказки. – Көкшетау: Келешек-2030, 2016.
- 12 томдық шығармалар жинағы***
20. Шексіз ғалам, мен сенің бір бөлшегің... Өлең, жырлар мен поэмалар. Шығармалары. 1-том. – Астана: Фолиант, 2015.
 21. Театр терезесіндегі сәуле. Пьесалар. Шығармалары. 2-том. – Астана: Фолиант, 2015.
 22. Күлкімен көмкерілген ой. Әңгімелер мен повестер. Шығармалары, 3-том. – Астана: Фолиант, 2015.
 23. Қорасан қарақшының қолмергені. Өлеңдер мен поэмалар. Шығармалары, 4-том. – Көкшетау: Келешек-2030, 2016.
 24. Жар мен жарғы. Пьесалар. Сахналық туындылар. Шығармалары, 5-том. – Көкшетау: Келешек-2030, 2016.
 25. Алаш пен Манас. Айтыс. Шығармалары, 6-том. – Көкшетау: Келешек-2030, 2016.

26. Деген екен. Толғаулар, арнаулар, айтыстардан шашулар. Деген екен. Шығармалары, 7-том. – Көкшетау: Келешек-2030, 2016.

27. Жанай мен ай. Балаларға арналған өлеңдер, әңгімелер, пьесалар. Шығармалары, 8-том. – Көкшетау: Келешек-2030, 2016.

28. Ардагер. Әңгімелер, киноповестер. Шығармалары, 9-том. – Көкшетау: Келешек-2030, 2016.

29. Разрешите жить! Повести и рассказы. На русском языке. Шығармалары, 10-том. – Көкшетау: Келешек-2030, 2016.

30. Туған жер тұнған аңызым. Деректі дүниелер, естеліктер, лебіздер. Шығармалары, 11-том. – Көкшетау: Келешек-2030, 2016.

31. Ізгі тілек іздері. Интервью, статьи, отзывы, факты. На казахском и русском языках. Шығармалары, 12-том. – Көкшетау: Келешек-2030, 2016.

11. Марапаттары

Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері. (2006 ж.)

Қырғызстан Композиторлар одағы мен Мәдениет министрлігінің Абдылас Малдыбаев атындағы Халықаралық сыйлығының лауреаты. (1995 ж.)

«Ерен еңбегі үшін» медалі. (2000 ж.)

Еңбекшілдер ауданының құрметті азаматы. (2012 ж.)

«Қызылорда облысына – 70 жыл» медалі. (2009 ж.)

Қазақстан Жазушылар одағының мүшесі. (1988 ж.)

«Мәдениеттің мықты қызметкері» төсбелгісі. Қырғызстан Мәдениет министрлігі. (2013 ж.)

«Саяқбай манасшы» медалі. (Халықаралық Саяқбай Қаралаев қоры, Қырғызстан, 2016 ж.)

«ПАҢ НҰРМАҒАМБЕТ» КИНОСТУДИЯСЫ ЖШС 2006 жылы Астана – Көкшетауда құрылған.

Мақсаты – негізінен, қазақша көркем фильмдер және деректі фильмдер түсіріп шығарып, Қазақстанның кино өнерінің өркендеуіне үлес қосу.

Құрылтайшысы және Бас демеушісі – Марат Нәбиев, кәсіпкер, меценат, қоғам қайраткері, Бұланды және Ерейментау аудандарының құрметті азаматы.

Көркемдік жетекшісі – Баянғали Әлімжанов, ақын, драматург, жазушы, айтыс ақыны, жыршы-жырау, манасшы, кинорежиссер, актер, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Қырғызстанның А. Малдыбаев атындағы Халықаралық сыйлығының лауреаты, Еңбекшілдер ауданының құрметті азаматы.

2006–2012 жылдары «Паң Нұрмағамбет» киностудиясында «Ән мен анаша», «Аран», «Айхан», «Асау толқын» атты 4 толық метражды көркем фильм және «Ұлы даланың қырандары» сериясымен 6 деректі фильм (Т. Кәкішев, А. Нұрқатов, Т. Елубаев, И. Сауэр, Көкше өнерпаздары туралы) түсіріліп шығарылды. Бұл фильмдердің барлығының да сценарий авторы және қоюшы режиссері – Баянғали Әлімжанов. Фильмдер видеодискілерге мыңдаған тиражбен шығарылып, «Меломан» дүкендерінде және жеке таратушылар арқылы сатылып, бүкіл республикаға таралды. Интернет пен көптеген телеарналар («Алматы», «Жетісу», Ақмола, Павлодар, Қызылорда, Қарағанды, Қостанай, Жамбыл, Шымкент, Ақтөбе және Қырғызстанның республикалық телеарналары) көркем фильмдерді бірнеше қайталап көрсетуде.

Көркем фильмдер

1. «Ән мен анаша» – музыкалық-лирикалық комедия, ұзақтығы 80 минут, Көкшетау қаласында түсірілген, 2006–2007 жж.

Бұл – жастық пен махаббат, өнер мен базар, ашкөздік пен айығу туралы күлдіре отырып ойландыратын фильм. Сценарийдің авторы және қоюшы режиссері – Баянғали Әлімжанов.

Продюсері – Марат Нәбиев.

Қоюшы операторлары – Борис Трошев, Мұхтар Ержанов.

Дыбыс операторы – Әлиасқар Дәстенов.

Басты рольдерде: Нұрлан Әлімжанов, Жансая Байдарбекова, Сафуан Шәймерденов, Төлеубек Көңбайұлы, Гүлмира Жакилина.

Бюджеті – 15 мың доллар.

2. **«Аран»** – психологиялық драма, ұзақтығы 77 минут, Степняк қаласында түсірілген, 2010 ж.

Бұл – жемқорлықтан зардап шегіп, жан азабын тартып, ақыры оған қарсы шыққан адам туралы өмір шындығын көрсеткен фильм.

Сценарийдің авторы және қоюшы режиссері – Баянғали Әлімжанов.

Продюсері – Ержан Досымбеков.

Қоюшы операторы – Мұхтар Ержанов.

Дыбыс операторы – Валерий Балаков.

Басты рольдерде: Баянғали Әлімжанов, Төлеубек Көңбайұлы, Айбек Құсайынов, Сұлушаш Досымбекова.

Бюджеті – 10 мың доллар.

Интернетте, Ютубтан көруге болады.

3. **«Айхан»** – психологиялық драма, ұзақтығы 73 минут, Көкшетау қаласында түсірілген, 2011 ж.

Бұл – өмірлік арманы – олимпиадаға барар жолы кесіліп, құсалықтан ішіп кеткен боксшының жан-жарының сүйеуімен өз биігіне оралуы туралы фильм.

Сценарийдің авторы және қоюшы режиссері – Баянғали Әлімжанов.

Продюсері – Марат Нәбиев.

Қоюшы операторы – Әділ Түркпенбаев.

Дыбыс операторы – Валерий Балаков.

Басты рольдерде: Баянғали Әлімжанов, Жанар Құсайынова.

Бюджеті – 15 мың доллар.

4. **«Асау толқын»** – драма, ұзақтығы 68 минут, Көкшетау қаласында түсірілген, 2012 ж. Интернетте, Ютубтан көруге болады.

Жастар туралы тартысты, қызықты фильмде заманымыздың өзекті адамгершілік мәселелері қозғалады. Фильм жастарға тікелей тіл қатып, сауал қоя отырып, жақсылық пен жамандық, тандаған өмір жолының мағынасы туралы ойларын оятуға тырысады. Бұл үлкендердің жастарға: «Қайда бара жатырсындар? Кім болып бара жатырсындар?» деген жанайқайы сияқты.

Негізгі әңгіме қатыгездік, рәкет жолына түскен колледж студенттері мен олардың зорлығына қарсы шыққан жас ғашықтар туралы. Әртүрлі өмір жолын тандаған жастардың бітіспес қақтығы-

сы ауыр жағдайларға әкеліп соғады. Әйтеуір, үзілмей қалған нәзік үміт қана көңілге медеу...

Фильм 2012 ж. маусымда 14 күнде Жанайдар Мусин атындағы Көкшетау қазақ педагогикалық колледжінде түсірілді.

Актерлердің дені – Ақан сері атындағы Көкшетау мәдениет колледжінің студенттері.

Сценарийдің авторы және қоюшы режиссері – Баянғали Әлімжанов.

Продюсерлері: Марат Нәбиев, Арнұр Нұрқатов.

Қоюшы операторлары: Мұхтар Ержанов, Виктор Пузырников.

Дыбыс операторы: Валерий Балаков.

Музыкасы – Гүлзи Нәби, Мәдина Сіғазиева.

Басты рөлдерде: Баянғали Әлімжанов, Данияр Тұранов, Гүлнұр Қожанова, Данияр Құлмағанов, Жансая Сейтқалиева.

Бюджеті – 20 мың доллар.

Баянғали Әлімжановтың айтыс тарихы

1. Кенен Әзірбаевтың 100 жылдығына арналған республикалық айтыс. Алматы, 1984 ж. М. Әуезов атындағы мемлекеттік академиялық қазақ драма театры.

1. Баянғали (Алматы қаласы.) – Әселхан Қалыбекова (Шымкент қаласы).

Көтермелеу жүлдесі.

1. Алматы қалалық байқауы, 1985 ж.

2. Баянғали (Алматы қ.) – Қажытай Ілиясов (Алматы қ.)

Айтыста жүлде бөлінбеген.

3. Жеңістің 40 жылдығына арналған Алматы облыстық айтысы.

Алматы, 1985 ж. мамыр. Алматы облыстық филармониясы.

3. Баянғали (Алматы қ.) – Қажытай Ілиясов (Алматы қ.)

4. Баянғали – Ерік Асқаров (Алматы қ.)

5. Баянғали – Нәсілхан Тоқтасынова (Алматы обл.)

Жамбыл атындағы 2-жүлде.

4. Франциялық қонақтарға арналған концерт. Алматы, 1985 ж.

6. Баянғали (Алматы қ.) – Әсия Беркенова (Қостанай.)

Жүлде бөлінбеген.

5. Достық әуендері. Қазақ-қырғыз өнер кеші. Абай атындағы мемлекеттік опера және балет театры.

7. Баянғали (Қазақстан) – Зәмірбек Үсенбаев (Қырғызстанның Халық әртісі) (Достық айтыс).

6. Көкшетау облыстық айтысы. 1987 ж., жаз. Мәдениет сарайы.

8. Баянғали (Еңбекшілдер ауд.) – Құдайберлі Мырзабеков (Көкшетау ауд.)

9. Баянғали – тақырып жырлау (қайта құру туралы).

2-орын

7. Наурыз айтыс. Алматы, 1989 ж. Ленин атындағы Мәдениет сарайы.

10. Баянғали (Көкшетау обл.) – Есенқұл Жақыпбеков (Алматы обл.)

8. Көкшетау облыстық айтысы. 1989 ж. Мәдениет сарайы.

11. Баянғали (Еңбекшілдер ауд.) – Есенбек Ерденев (Айыртау ауд.) 1-орын.

9. Ақтөбе қаласының – 120, Құдайберген Жұбановтың 90 жылдығына арналған облысаралық айтыс. Ақтөбе қ. 1989 ж. Орталық стадион.

12. Баянғали (Көкшетау обл.) – Ақаш Көксегенов (Семей обл.)

13. Баянғали – Серікхан Жақиянов (Шығыс Қазақстан обл.)

Көтермелеу сыйлығы.

10. Ақындар мектебі сапарлары. 1989–1991 жж.

14. Баянғали – Құдайберлі Мырзабеков (обл. слетте. 1989 ж.).

15. Баянғали – Серік Құсанбаев (Павлодар, обл. слетте. 1989 ж.).

16. Баянғали – Жұмабай Есекеев, Айтжан Оразбаева. («С. Сейфуллин» совхозында).

17. Баянғали – Құдайберлі Мырзабеков (Қазақ пед. училищесінде).

18. Баянғали – Құдайберлі (Ақан ауылы, Наурыз, РСХО-10, мамыр, 1991 ж.).

19. Баянғали – Құдайберлі (Келлер ауд. Наурыз-91, сәуір).

20. Баянғали – Құдайберлі (Мәдениет ауылы, Келлер ауд. 1991 ж, мамыр).

21. Баянғали – Құдайберлі (Талапты ауылы, Келлер ауд. 1991 ж, мамыр).

22. Баянғали – Құдайберлі (Кеңашы, Наурыз-91, мамыр).

23. Баянғали – Ерік Асқаров, Құдайберлі Мырзабеков (Степняк. «Айтыс – Біржан елінде». 1991 ж. ақпан). Жүлде бөлінбеген.

11. Наурыз айтыс. Көкшетау, 1990 ж.
24. Баянғали – Құдайберлі Мырзабеков.
Жүлдегер.
12. Майлықожаның 155 жылдығына арналған республикааралық айтыс. Темірлан, Шымкент обл. Бөген ауд. 1990 ж. мамыр.
25. Баянғали (Көкшетау обл.) – Әшірмат Мұсаев (Өзбекстан).
26. Баянғали – Әшірәлі Айталиев (Қырғызстанның Халық әртісі)
27. Баянғали – Сәбит Әбдірайымов (Шымкент обл.)
Көтермелеу сыйлығы.
13. Үкілі Ыбырайдың 130 жылдық тойы. Облысаралық айтыс. (Көкшетау обл, Айыртау ауд. 1990 ж. маусым).
28. Баянғали (Көкшетау обл.) – Жұмкен Сейітов (Павлодар обл.)
29. Баянғали – Есенбек Ерденов. (Айыртау ауд.)
2-орын.
30. Баянғали (Еңбекшілдер ауд.) – Жұмабай Есекеев (Көкшетау қ.), сонда, Тіл мерекесі. 2-орын.
14. Иса Байзақовтың 90 жылдығы. Республикалық айтыс. Павлодар обл. 1990 ж. жаз.
31. Баянғали (Көкшетау обл.) – Серік Құсанбаев (Павлодар обл.)
32. Баянғали – Сембай Жансақов (Семей обл.) 3-орын.
15. Наурызтой мен слет. Еңбекшілдер ауданы. 1990 ж.
33. Баянғали (Кеңашы) – Ғабиден Жаудин (Сәуле), Талғат Досымбеков (Степняк). 1-орын.
16. Наурызтой. Талдықорған обл. Панфилов ауд. Жаркент қ. 1990 ж.
34. Баянғали – Жандарбек Бегімбетов (Панфилов ауд.)
Жүлде бөлінбеген.
17. Қазақстанның 70 жылдығына арналған III республикалық айтыс. Алматы, 1990 ж. тамыз. М. Әуезов атындағы мемлекеттік академиялық қазақ драма театры.
35. Баянғали (Көкшетау обл.) – Сабыржан Ахметов (Павлодар обл.)
36. Баянғали – Болот Токтомәмбетов (Қырғызстан)
37. Баянғали – Мұқаш Сейітқазынов (Жезқазған обл.) 3-орын.
18. Махамбетке арналған республикалық айтыс. Гурьев, 1991 ж. қазан.

38. Баянғали (Көкшетау обл.) – Қатимолла Бердіғалиев (Батыс Қазақстан обл.)
39. Баянғали – Серік Ыдырысов (Қызылорда обл.)
19. Мәлік Ғабдуллиннің 75 жылдығы. (Көкшетау обл., Зеренді ауд. 1990 ж. қараша).
40. Баянғали – Иран Ильяшев (Көкшетау)
41. Баянғали – Құдайберлі Мырзабеков. (Көкшетаудағы № 3 М. Ғабдуллин атындағы орта мектепте)
Жүлде бөлінбеген.
20. Қален Тәжібаевтың 60 жылдығы. (Талдықорған обл. Панфилов ауд. Үшарал колхозы. 1990 ж. желтоқсан).
42. Баянғали – Қаныша Райысова. (Талдықорған обл.)
Жүлдегер.
21. Шәкен Отызбаевтың 100 жылдық тойы. (Көкшетау обл. Чистополье ауд. «Қырымбет» совхозы. 1990 ж. желтоқсан).
43. Баянғали – Жұмабай Есекеев (Көкшетау қ.).
44. Баянғали – Құдайберлі Мырзабеков, Көкен Шәкеев.
Жүлде бөлінбеген.
22. Қаракерей Қабанбайдың 300 жылдығына арналған республикалық айтыс. (Талдықорған, 1991 ж., 18–19 қаңтар).
45. Баянғали (Көкшетау обл.) – Серік Құсанбаев (Павлодар обл.)
46. Баянғали – Шорабек Айдаров (Жамбыл обл.)
2-орын.
23. Абылай ханның 280 жылдығына арналған республикалық айтыс. (Көкшетау, 1991 ж. 27-29 қаңтар. Мәдениет сарайы).
47. Баянғали (Көкшетау обл.) – Ерік Асқаров (Алматы қ.).
48. Баянғали – Серік Құсанбаев (Павлодар обл.)
49. Баянғали – Құдайберлі Мырзабеков (Көкшетау обл.)
50. Баянғали – Айтақын Бұлғақов (Талдықорған обл.)
51. Баянғали – тақырып (егемендік туралы)
Жүлдегер.
24. Наурыз. Көкшетау, 1991 ж.
52. Баянғали (Еңбекшілдер ауд.) – Иран Ильяшев (Көкшетау қ.)
Жүлде бөлінбеген.
25. Мұхиттың 150 жылдық тойы. Республикалық айтыс. Орал, 1991 ж. 6 маусым.

53. Баянғали (Көкшетау обл.) – Шолпан Қыдырғиязова (Батыс Қазақстан обл.)

54. Баянғали – Елена Әбдіхалықова (Қызылорда обл.).

2-орын.

55. Баянғали – Дариға Мұштанова (Батыс Қазақстан обл.) – Қаратөбе, 2-орын.

26. Жақан Сыздықовтың 90 жылдығы. Көкшетау обл., Чкалов ауд., Қарағаш ауылы. 1991 ж. 15 маусым.

56. Баянғали – Құдайберлі Мырзабеков.

Жүлде бөлінбеген.

27. Зілзаладан кейінгі 1 жыл. Зайсан, 1991 ж. 22-23 маусым.

57. Баянғали (Көкшетау обл.) – Қасен Зәкіриянов (Шығыс Қазақстан обл.)

58. Баянғали – Меделхан Хасенова (Шығыс Қазақстан обл.)

Бас жүлде.

28. Батырлар жылы. Жандарбек Бегімбетовты еске алу. Талдықорған обл. Жаркент, Белжайлау, 1991 ж. 28-29 маусым.

59. Баянғали – Жапар Ақылбеков (Талдықорған обл.)

60. Баянғали – Қаныша Райысова (Талдықорған обл.)

Асылақын Қалиев атындағы жүлде.

29. Исатайдың – 200, Әбубәкір Кердерінің – 130, Әкімәлі Қаржауовтың 100 жылдығына арналған республикалық айтыс. Ақтөбе, орталық стадион. 1991 ж. 10-14 шілде.

61. Баянғали – Сайлау Елманов (Ақтөбе обл.) Тіл мерекесі.

62. Баянғали – Ербол Қанбатыров (Жамбыл обл.)

63. Баянғали – Жапар Ақылбеков (Талдықорған обл.)

64. Баянғали – Сабыр Адаев (Маңғыстау обл.)

65. Баянғали – Айдолла Жәкешев (Ақтөбе обл.)

4-жүлде: Ақтөбе реставрация мекемесі Құран сыйлады: Ақтөбедегі «Азат» қозғалысының Бас жүлдесі.

30. Қанжығалы Бөгенбайдың 300 жылдық тойы. Республикалық айтыс. Ақмола обл. Ерейментау, 1991 ж. 27-28 шілде.

66. Баянғали – Жадыра Құтжанова (Торғай обл.)

67. Баянғали – Қонысбай Әбілов (Торғай обл.)

Бас жүлде.

31. Қожабай ақынның 150 жылдығы. Республикалық айтыс. Жезқазған обл. Жезді ауд. 1991 ж. 10-11 тамыз.

68. Баянғали – Әзімбек Жанкүліев (Жамбыл обл.)

69. Баянғали – Айтақын Бұлғақов (Талдықорған обл.) 1-орын.
32. «Халық денсаулығы». Халықаралық көркем-публицистикалық акция. (Невада – Семей қозғалысы, Мегаполис. 1991 ж. 5-8 қыркүйек).
70. Баянғали – Әселхан Қалыбекова (Шымкент обл.)
71. Баянғали – Абаш Кәженов (Шығыс Қазақстан обл.)
72. Баянғали – Әнуар Омаров (Жезқазған обл.)
- Бас жүлде.*
33. Қаракерей Қабанбайдың 300 жылдығына арналған республикалық айтыс. Тарбағатай, 1991 ж. 13 қыркүйек.
73. Баянғали – Мұхтар Бөпетаев.
34. Республика күніне арналған республикалық айтыс. Алматы, 1991 ж., 5-6 қазан.
74. Баянғали – Әсия Беркенова (Қостанай обл.)
75. Баянғали – Әнуар Омаров (Жезқазған обл.)
35. Есмағамбет Ысмайыловтың 80 жылдығы. Көкшетау обл. Шучье ауд. «Мәдениет» совхозы. 1991 ж. 2 қараша.
76. Баянғали – Мереке Сейтқалиев (Көкшетау обл.)
- Жүлде бөлінбеген.*
36. Халық батырлары құрметіне арналған республикалық айтыс. Павлодар, 1991 ж., 13-15 желтоқсан.
77. Баянғали – Қанат Шайғазин (Павлодар обл.)
78. Баянғали – Жәкен Омаров (Шымкент обл.)
79. Баянғали – Бейсенбі Мұқажанов (Павлодар обл.)
- 1-орын, Қаздауысты Қазыбек би атындағы жүлде.*
37. «Кенші еңбегін мадақтайық!» Республикалық айтыс. Жезқазған кеніші, 1992 ж. 1-2 ақпан.
80. Баянғали – Қаныша Райысова (Талдықорған обл.)
81. Баянғали – Әселхан Қалыбекова (Шымкент обл.)
38. Жұмағали Саинның 80 жылдығы. Көкшетау обл. Арықбалық ауд. «Златогор» совхозы, Мәдениет ауылы. 1992 ж. 8 ақпан.
82. Баянғали – Құдайберлі Мырзабеков.
- Жүлде бөлінбеген.*
39. Нұралы Нысанбайұлының – 135, Қосжан Мүсіреповтың 60 жылдығына арналған республикааралық айтыс. Шымкент обл., Бөген ауд. Темірлан, 1992 ж. 7-10 мамыр.
83. Баянғали – Қаныша Райысова (Талдықорған обл.) Бірлік ауылы, Бөріжар с-ы.

84. Баянғали – Қаныша Райысова.
85. Баянғали – Шорабек Айдаров (Жамбыл обл.)
86. Баянғали – Нұрхан Түймекұлова (Өзбекстан).
Қосжан Мүсірепов атындағы Бас жүлде.
40. Кенесарының 190 жылдығы. Көкшетау обл. Щучье ауд., «Абылай хан» совхозы. 1992 ж., 14 маусым.
87. Баянғали – Ерік Асқаров (Көкшетау қ.)
Жүлде бөлінбеген.
41. Сырым батырдың 250 жылдығына арналған республикааралық айтыс (Қазақстан – Өзбекстан). Ташкент, Спорт сарайы. 1992 ж. 27-28 маусым.
88. Баянғали (Қазақстан) – Темірхан Әлиханов (Өзбекстан).
89. Баянғали – Қасқырбай ... (Өзбекстан).
Бас жүлде.
42. Металлургтер күні. Теміртау, 1992 ж. 19 тамыз.
90. Баянғали (Көкшетау обл.) – Қабдыжәлел Сахария (Монғолия).
Бас жүлде.
43. Шұбыртпалы Ағыбай батырдың 190 жылдық тойы. Республикалық айтыс. Қарағанды обл. Ағадыр ауд. Айыртау. 1992 ж. 25–26 шілде.
91. Баянғали (Көкшетау обл.) – Қуаныш Мақсұтов (Қарағанды обл.)
92. Баянғали – Рамазан Сәттібаев (Қарағанды обл.)
Бас жүлде.
44. Тама Есет батырдың 325 жылдығына арналған республикалық айтыс. Ақтөбе, орталық стадион. 1992 ж. 27-29 шілде.
93. Баянғали – Серік Құсанбаев (Павлодар обл.самолеттен түсіп, стадионға келген бетте.)
94. Баянғали – Аманжол Әлтаев (Қарағанды обл.)
95. Баянғали – Серік Құсанбаев (жереме бойынша).
Бас жүлде.
45. Елжас Бекеновтың 100 жылдығы. Көкшетау обл. Қарағаш ауылы. 1992 ж. 12 тамыз.
- 96-97. Баянғали – Мереке Сейткалиев, Айтжан Оразбаева (өзі сұранып).
Жүлде бөлінбеген.
46. Тама Есет батырдың 325 жылдық тойы. Республикалық айтыс. Ақтөбе обл. 1992 ж. 4 қыркүйек.

98. Баянғали – Әлфия Орманшина (Торғай обл.)
99. Баянғали – Қатимолла Бердіғалиев (Батыс Қазақстан обл.)
3-орын.
47. Тоқтар Әубәкіровтың ғарышқа ұшқанының 1 жылдығына арналған республикалық айтыс. Қарағанды, 1992 ж. 3-4 қазан.
100. Баянғали – Дәулет Сатибеков (Қарағанды обл.)
101. Баянғали – Қабдыжәлел Сахария.
102. 1-орын үшін тақырып айтыс: Баянғали (тақырып): «Ер-кеш Ибраһимнің «Нүркен жанып келеді, от-жалын боп лапылдап» деген өлең жолдарын бірден жалғастырып жырлап беру. – Серік Құсанбаев (Ыбырай Алтынсаринның «Өнер, білім бар жұрттар, тастан сарай салғызды...» деген өлең жолдарын жырлау).
1-орын, Тоқтар Әубәкіров атындағы жүлде.
48. Сырым батырдың 250 жылдығына арналған республикалық айтыс. Орал, 1992 ж. 7 қазан.
103. Баянғали – Кенжеғали Балабасов (Орал обл.)
104. Баянғали – Мәлс Қосымбаев (Батыс Қазақстан обл.)
Жүлдегер.
49. Лияс Омаровтың 80 жылдығына арналған республикалық айтыс. Қостанай обл. Урицкий ауд. Сарыкөл ауылы. 1992 ж. 5 қараша.
105. Баянғали – Қаныша Райысова (Талдықорған обл.)
Бас жүлде.
50. «Қазақ әдебиеті» газетінің жүлдесі үшін республикалық айтыс. Алматы, 1992 ж. 5 желтоқсан.
106. Баянғали – Мәлс Қосымбаев (Батыс Қазақстан обл.)
«Алматы ақшамы» газетінің жүлдесі – домбыра.
51. Көкшетау обл. делегациясы Талдықорғанға барғанда. Көксу ауд. «Алпамыс» балабақшасы. 1992 ж. 20 желтоқсан.
107. Баянғали – Қаныша Райысова (Талдықорған обл.)
Жүлде бөлінген жоқ.
52. Қалия Жұбандықовтың 120 жылдығы. Көкшетау обл. «Абылай хан» совхозы. Щучье ауд. 1993 ж. 12 маусым.
108. Баянғали (Еңбекшілдер ауд.) – Бақытбек Нұралин (Еңбекшілдер ауд.). Жүлде бөлінген жоқ.
53. Сара Тастанбекқызының 115 жылдығына арналған республикалық айтыс. Талдықорған обл. 1993 ж.

109. Баянғали (Көкшетау обл.) – Қаныша Райысова (Талдықорған обл.) 18 маусым, Ақсу ауд. Қосағаш ауылы.

110. Баянғали – Әселхан Қалыбекова (Оңтүстік Қазақстан обл.) 19 маусым, Қапал ауд. Ешкіөлмес, Баянжүрек.

Ақын Сара атындағы Бас жүлде.

54. Қабан жыраудың (Қаблица) 300 жылдық тойы. Республикалық айтыс. Талдықорған обл. 1993 ж.

111. Баянғали – Жапар Ақылбеков (Талдықорған обл.). 25 маусым, Көксу ауд. Алғабас ауылы.

112. Баянғали – Айтақын Бұлғақов (Талдықорған обл.), 26 маусым, Шаған тау, Текше.

Балтық би атындағы жүлде.

55. Орбұлақ шайқасының 350 жылдығы. Республикалық айтыс. Талдықорған обл. Жаркент, Белжайлау. 1993 ж. 2 шілде.

113. Баянғали – Жанатбек Бегімбетов (Талдықорған обл.)

114. Баянғали – Қаныша Райысова (Талдықорған обл.)

3-орын.

56. Сұлтанмахмұт Торайғыровтың 100 жылдығы. Павлодар, Баянауыл, 1993 ж.

115. Баянғали – Сабыржан Ахметов (Павлодар обл.). 8 маусым.

116. Баянғали – Қабдыжәлел Сахария. 8 маусым.

117. Баянғали – Әбдікәрім Манапов (Оңтүстік Қазақстан обл.) Баянауыл, Мойылды, 11 маусым. 2-орын.

57. Мағжан Жұмабаевтың 100 жылдығы. Республикалық айтыс. Петропавл, 1993 ж.

118. Баянғали – Нұрлыбек Қалауов (Ақтөбе обл.), 12 тамыз.

119. Баянғали – Айтақын Бұлғақов (Талдықорған обл.), 14 тамыз, Сарытомар ауылы, Булаев ауд.

Бас жүлде.

58. «Ақтаңдай-93». Қырғызстанның Тәуелсіздік күні мен Манастың 1000 жылдығына орай өткізілген Қазақстан – Қырғызстан ақындарының айтысы. Бішкек, Токтағұл атындағы филармония. 1993 ж. 27–29 тамыз.

120. Баянғали (Қазақстан) – Орозбек Құтманалиев. (Қырғызстанның Халық әртісі)

121. Баянғали – Абдылда Нұрғалиев (Қырғызстан).

122. Баянғали – Әшірәлі Айталиев (Қырғызстанның Халық әртісі).

Бас жүлде. (Ақ тайлақ – аты, көк түйе – заты).

59. Есет Көтібарұлының 190 жылдығы. Ақтөбе обл. Шалқар ауд. 1993 ж. 2 қыркүйек.

123. Баянғали – Нұрлыбек Қалауов (Ақтөбе обл.)

Бас жүлде.

60. Сәкен Сейфуллиннің 100 жылдығына арналған «Ұлытау үні» фестивалі. Жезқазған. 1994 ж. 25-27 ақпан.

124. Баянғали – Мұқаш Сейтқазинов (Ұлытау).

125. Баянғали – Әнуар Омаров (Жезқазған).

126. Баянғали – Қуаныш Мақсұтов (Қарағанды обл.).

3-орын.

61. Сайлау. Сәтбаев қаласы, Жезді, Ұлытау аудандары. 1994 ж., 28 ақпан – 3 наурыз.

127. Баянғали – Серік Құсанбаев. (Павлодар обл.). 28.02.

128. Баянғали – Нұрлан Аққазин (Павлодар обл.). 1.03.

129. Баянғали – Серік Құсанбаев (Павлодар обл.). 3.03.

Жүлде бөлінбеген.

62. Илияс Жансүгіровтың 100 жылдығына арналған республикалық айтыс. Талдықорған обл. Ақсу ауданы. 1994 ж. маусым.

130. Баянғали – Қален Тәжібаев (Талдықорған обл.). Ақын Сара атындағы Мәдениет сарайы. 9.06.

131. Баянғали – Оразалы Досбосынов (Алматы обл.). Қоқты, 11.06.

Жүлделі 5-орын.

63. Металлургтер күніне арналған айтыс. Жезқазған, Жезді. 1994 ж. 15 шілде.

132. Баянғали – Қойлыбай Асанов (Қарағанды обл.)

Бас жүлде.

64. Бейімбет Майлиннің 100 жылдығына арналған республикалық айтыс. Қостанай обл. Таран ауданы, Б. Майлин ат. совхоз, Ақтөбе ауылы, Әйет өзенінің жағасы. 1994 ж. 6 тамыз.

133. Баянғали – Нұрлыбек Қалауов (Ақтөбе обл.)

3-орын.

65. Абайдың 150 жылдығына арналған арналған айтыс. Ақтөбе, орталық стадион. 1994 ж. 16-18 қыркүйек.

134. Баянғали – Талғат Тілеулесов (Ақтөбе обл.). 16.09.

135. Баянғали – Александр Қауенов (Орал қ.). 17.09.

136. Баянғали – Шорабек Айдаров (Жамбыл обл.). 18.09.

Бас жүлде.

66. Сәкен Сейфуллиннің 100 жылдығына арналған республикалық айтыс. Қарағанды обл. Жаңарқа ауд. 1994 ж. 30 қыркүйек – 1 қазан.

137. Баянғали – Абаш Кәкенов (Шығыс Қазақстан обл.). 30.09.

138. Баянғали – Аманжол Әлтаев (Қарағанды обл.). 1.10.

4-жүлде.

67. Абайдың 150 жылдығына арналған республикалық айтыс. Семей, 1995 ж. 23-25 маусым.

139. Баянғали – Айнаш Сейсекенова (Семей обл.). 23.06.

140. Баянғали – Дәмеш Омарбаева (Семей обл.). 25.06.

68. Жамбылдың туған күніне арналған айтыс. Алматы, Республика сарайы. 1996 ж. 24 ақпан.

141. Баянғали – Әселхан Қалыбекова (Оңтүстік Қазақстан обл.)

Арнайы жүлде.

69. Жамбылдың 150 жылдығына арналған республикалық айтыс. Жамбыл қ. 1996 ж. 19-20 шілде.

142. Баянғали – Қаныша Райысова (Талдықорған обл.). 19.07.

143. Баянғали – Айнұр Тұрсынбаева (Жамбыл обл.). 20.07.

Халықаралық айтысқа жолдама.

70. Жамбылдың 150 жылдығына арналған Халықаралық айтыс. Алматы қ. 1996 ж. 19-21 тамыз. Республика сарайы.

144. Баянғали – Сүйініш Жеңісбай (Монғолия). 19.08.

145. Баянғали – Туғанбай Әбдиев (Қырғызстанның Халық әртісі). 20.08.

146. Баянғали – Ермек Жұматаев (Алматы обл.) қосымша айтыс. 20.08.

147. Баянғали – Алтынкүл Қасымбекова (Жамбыл обл.). 21.08.

Көтермелеу сыйлығы.

71. Мұхтар Әуезовтың 100 жылдығына, Ұлттық татулық пен саяси қуғын-сүргін құрбандарын еске алу жылына арналған айтыс. Ақтөбе, орталық стадион, 1997 ж. 23-24 шілде.

148. Баянғали – Есентүгел Әзиев (Ақтөбе обл.). 23.07.

149. Баянғали – Серік Ыдырысов (Қызылорда обл.). 24.07.

Жалпыға бірдей жүлде.

72. Мұхтар Әуезовтың 100 жылдығына арналған республикалық айтыс. Алматы, 1997 ж. 17 қазан.

150. Баянғали – Әселхан Қалыбекова. (Оңтүстік Қазақстан обл.).
73. Ақылбек Шаяхметовтың шығармашылық кеші. Қостанай, 1998 ж. 13 ақпан.
151. Баянғали – Әлфия Орманшина (Қостанай обл.).
Жүлде бөлінбеген.
74. Республикалық айтыс. Алматы, Республика сарайы. 1998 ж. 15 наурыз.
152. Баянғали – Оразалы Досбосынов (Алматы обл.).
75. Солтүстік аймағының Наурыз айтысы. Петропавл қ. 1998 ж. 21-22 наурыз.
153. Баянғали – Әлфия Орманшина (Қостанай обл.). 21.03.
154. Баянғали – Серік Құсанбаев (Павлодар обл.). 22.03.
76. Стадиондағы дәстүрлі айтыс. Ақтөбе, 1998 ж. 24-25 шілде.
155. Баянғали – Қабдыжәлел Сахария (Монғолия). 24.07.
156. Баянғали – Шынарбек Қабиев (Атырау обл.). 25.07.
Арнайы жүлде.
77. Ахмет Байтұрсыновтың 125 жылдығына арналған республикалық айтыс. Қостанай, 1998 ж. 25 қыркүйек.
157. Баянғали – Абаш Кәкенов (Шығыс Қазақстан обл.).
158. Баянғали – Бекарыс Шойбеков (Оңтүстік Қазақстан обл.).
Міржақып Дулатов атындағы 1-жүлде.
78. «Ұлытау үні» фестивалінің 10 жылдығы. Жезқазған, 1999 ж. 28 ақпан.
159. Баянғали – Әнуар Омаров (Жезқазған).
160. Баянғали – Рамазан Сәттібаев (Қарағанды).
Бас жүлде.
79. Наурызға, Қорқыт атаның 1300 жылдығына, Қарасай батырдың 400 жылдығына арналған аймақтық айтыс. Петропавл, 1999 ж. 21-22 наурыз.
161. Баянғали – Бек Оспанов (Алматы обл.). 21.03.
162. Баянғали – Серік Құсанбаев (Павлодар обл.). 22.03.
Арнайы жүлде.
80. «Ауылым – алтын бесігім!» Аграрлық партия ұйымдас-тырған аймақтық айтыс. Петропавл, 1999 ж. 25 қыркүйек.
163. Баянғали – Әлфия Орманшина (Қостанай обл.).

Бас жүлде.

81. «Мыңжылдық – «Астана-Думан» бағдарламасы аясында өткізілген «Айтыстың сағындырған саңлағы» атты айтыс. Астана, 1999 ж. 25 желтоқсан.

164. Баянғали – Егеухан Мұхамедқызы (Астана).

Жалпыға бірдей жүлде.

82. Наурыз, Мәдениет жылы, Сәбит Мұқанов – 100. Аймақтық айтыс. Петропавл қ. 2000 ж. 22 наурыз.

165. Баянғали – Ақмарал Леубаева (Оңтүстік Қазақстан обл.).

166. Баянғали – Жұматай Әміреев (Солтүстік Қазақстан обл.).

Бас жүлде.

83. Сәбит Мұқановтың 100 жылдығына арналған республикалық айтыс. Солтүстік Қазақстан обл. 2000 ж. маусым.

167. Баянғали – Әсия Беркенова (Қостанай обл.). Қызылжар, 13.06.

168. Баянғали – Ақмарал Леубаева (Оңтүстік Қазақстан обл.). 15.06. Сәбит Мұқанов ауылы, Түлкіойнақ.

2-орын.

84. Түркістанның 1500 жылдығына арналған халықаралық айтыс. Шымкент, 2000 ж. 11-12 тамыз.

169. Баянғали – Кенжебай Жүсіпов (Қызылорда обл.). 11.08.

170. Баянғали – Шынарбек Қабиєв (Атырау обл.). 12.08.

Қожахмет Йассауи атындағы жүлде.

85. Әсия Беркенованың 50 жасқа толуына арналған айтыс. Қостанай обл. 2000 ж. 16-17 тамыз.

171. Баянғали – Әселхан Қалыбекова (Оңтүстік Қазақстан обл.). 16.08. Қостанай қ.

172. Баянғали – Элфия Орманшина (Қостанай обл.). 17.08. Әулиекөл.

86. Көгібар батыр Бәсенұлының 243 жылдығы мен кесенесінің көтерілуіне арналған айтыс. Ақтөбе обл. Мұғалжар ауданы, Ақкемер, Көктебе. 2000 ж. 25-26 тамыз.

173. Баянғали – Абай Нұрмағамбетов (Қызылорда обл.). 25.08.

174. Баянғали – Оралбай Қаметия (Ақтөбе обл.). 26.08.

Бас жүлде.

87. Бауыржан Момышұлының 90 жылдығына арналған республикалық айтыс. Тараз қ. 2000 ж. 21-22 қыркүйек.

175. Баянғали – Кәрима Оралова (Оңтүстік Қазақстан обл.). 21.09.
176. Баянғали – Ахметжан Өзбеков (Жамбыл обл.). 22.09.
3-орын.
88. Иса Байзақовтың 100 жылдығына арналған республикалық айтыс. Павлодар, 2000 ж. 28-29 қыркүйек.
177. Баянғали – Шынберген Сүлейменов (Қызылорда обл.). 28.09.
178. Баянғали – Жібек Болтанова (Астана). 29.09.
Арнайы жүлде.
89. Жұбан Молдағалиевтың 80 жылдығына арналған республикалық айтыс. Орал, 2000 ж. 5-6 қазан.
179. Баянғали – Гүлжайна Бейсенғалиева (Батыс Қазақстан обл.). 5.10.
180. Баянғали – Ақмарал Леубаева (Оңтүстік Қазақстан обл.). 6.10.
Бірінші орын.
90. Иса Байзақовтың 100 жылдығына арналған «Айтыстың ақтаңгері» атты республикалық айтыс. Астана, 2000 ж. 27–28 қазан.
181. Баянғали – Әсия Беркенова (Қостанай.). 27.10.
182. Баянғали – Айнұр Тұрсынбаева (Жамбыл обл.). 28.10.
2-орын.
91. Үмбетей жырауға арналған облыстық айтыс. Ақмола обл. Ерейментау ауд. 2000 ж. 16 қараша.
183. Баянғали (Көкшетау қ.) – Қазира Иләнқызы (Ерейментау ауд.)
184. Баянғали – Қабдыжәлел Сақария (Ерейментау ауд.)
3-орын.
92. Тәуелсіздіктің – 10, «Ұлытау үні» фестивалінің 12 жылдығына арналған айтыс. Жезқазған, 2001 ж. 24-25 ақпан.
185. Баянғали – Төлеген Жаманов (Жезқазған). 24.02.
186. Баянғали – Лена Әбдіхалықова (Қызылорда). 25.02.
1-орын.
93. Тәуелсіздіктің 10 жылдығына арналған республикалық айтыс. Қарағанды, 2001 ж. наурыз.
187. Баянғали – Қойлыбай Асанов (Қарағанды). 16.03.

94. «Ер қанаты – ат». Республикалық айтыс. Астана, 2001 ж. 19-20 сәуір.
188. Баянғали – Қаныша Райысова (Талдықоран). 19.04.
189. Баянғали – Шорабек Айдаров (Жамбыл обл.). 20.04.
95. Оралхан Бөкейге арналған республикалық айтыс. Өскемен, 2001 ж.
190. Баянғали – Бекарыс Шойбеков (Оңтүстік Қазақстан обл.). 7.12.
96. Ғабит Мүсіреповтің 100 жылдығына арналған республикалық айтыс. Солтүстік Қазақстан обл. 2002 ж. 13-15 маусым.
191. Баянғали – Ерік Ахметов (Орал). 13.06. Петропавл.
192. Баянғали – Бекжан Әшірбаев (Алматы). 15.06. Жаңажол. *2-орын.*
97. Тұрсынбек Кәкішев – 75 жаста! Ақмола обл. Бұланды ауд. Даниловка ауылы. 2002 ж. 12 шілде.
193. Баянғали – Балғынбек Имашев (Астана). *Жүлде бөлінбеген.*
98. Дәмеш Омарбаеваның шығармашылығының 20 жылдығына арналған республикалық айтыс. Семей, 2002 ж. 19-20 шілде.
194. Баянғали – Қаныша Райысова (Талдықорған). 19.07.
195. Баянғали – Абаш Кәкенов (Шығыс Қазақстан). 20.07. *2-орын.*
99. Шұбыртпалы Ағыбай батырдың 200 жылдығына арналған республикалық айтыс. Балқаш, 2002 ж. 5-6 қыркүйек.
196. Баянғали – Тілеген Әділов (Қарағанды обл.). 5.09.
197. Баянғали – Аманжол Әлтаев (Қарағанды обл.). 6.09.
198. Баянғали – Оразалы Досбосынов (Алматы обл.). 6.09. *Бас жүлде.*
100. Тараздың 2000 жылдығына арналған халықаралық айтыс. 2002 ж. 13-14 қыркүйек.
199. Баянғали – Рахметолла Қозыкеев (Қырғызстан). 13.09.
200. Баянғали – Ақмарал Леубаева (Оңтүстік Қазақстан обл.). 14.09.
101. Кенесары ханның 200 жылдығына арналған республикалық айтыс. Ақмола обл. Көкшетау, 2002 ж. 20-21 қыркүйек.
201. Баянғали – Гүлжайна Бейсенғалиева (Батыс Қазақстан обл.). 20.09.
202. Баянғали – Дәулеткерей Кәпұлы (Алматы). 21.09.

2-орын.

102. Ертіс сапары. Павлодар обл. 2002 ж. 16-18 желтоқсан.

203. Баянғали – Серік Құсанбаев (Павлодар обл.). 16.12. Обл. жас ақындар айтысында.

204. Баянғали – Серік Құсанбаев, Бейсенбі Мұқажанов. (Павлодар обл.) 17.12. Ақтоғай ауданындағы кездесу-концертте.

205. Баянғали – Серік Құсанбаев. 17.12. Ертіс ауданындағы кездесу-концертте.

103. «Ауылым – алтын бесігім» атты республикалық айтыс. Жезқазған, 2003 ж. 16-17 наурыз.

206. Баянғали – Әзімбек Жанқұлиев (Жамбыл обл.). 16.03.

207. Баянғали – Мұқаш Сейтқазынов (Ұлытау). 17.03.

Алтын медаль – қатысқан ақындарға.

104. Халықаралық айтыс. Евразия университеті. Астана, 2003 ж. наурыз.

208. Баянғали – Амантай Құтманәлиев (Қырғызстан). 20.03.

105. Мағжан Жұмабаевтың 110 жылдығына арналған аймақтық айтыс. Солтүстік Қазақстан обл. 2003 ж. 27-28 маусым.

209. Баянғали – Балғынбек Имашев (Астана). 27.06. Петропавл.

210. Баянғали – Айбек Қалиев (Астана). 28.06. Мағжан Жұмабаев ауданы, Булаев.

Бас жүлде

106. Жеңіжоқ ақынға арналған Қазақстан – Қырғызстан ақындарының айтысы. Бішкек, 2004 ж. 20 наурыз.

211. Баянғали – Абдылда Нұрғалиев (Қырғызстан).

212. Баянғали – Айбек Қалиев (Астана). 3-орын.

107. Әлкей Марғұланның 100 жылдығына арналған республикалық айтыс. Павлодар обл. Баянауыл ауд. 2004 ж., 27-28 мамыр.

213. Баянғали – Бақыт Құтпанбаев (Алматы). 27.05.

214. Баянғали – Айнұр Тұрсынбаева (Жамбыл обл.). 27.05.

215. Баянғали – Сара Токтамысова (Семей). 28.05.

2-орын. Соңғы айтыс.

108. Сүйінбай Аронұлының 190 жылдығына арналған халықаралық айтыс. Талдықорған, 2005 ж. желтоқсан.

216. Баянғали Әлімжанов (Қазақстан, Көкшетау) – Әбдіуәли Ахынбеков (Қырғызстан). 9.12.2005 ж. Конкурстан тыс символдық айтыс. Айтыспен қоштасу. Естемес Тұрсынәлиев атындағы жүлде.

СТАТЬИ, ИНТЕРВЬЮ, ОТЗЫВЫ

Спортсмены – посланцы мира

(Из выступления перед спортсменами Акмолинской области)

С древнейших времен спорт был неизменным спутником человечества. Спорт – это поэзия, спорт – это гармония тела и духа. Говорят, в здоровом теле – здоровый дух. Русский писатель Леонид Леонов писал, что в первоизданном виде на латыни это изречение звучит примерно так: «Надо молить бога, чтобы в здоровом теле был здоровый дух!» И вправду – простой накачкой мускулов не станешь духовно здоровым человеком. Я желаю вам, чтобы вы стремились к духовному совершенству и красоте, чтобы в ваших сильных телах обитала просветленная душа!

Японская мудрость гласит, что боевое искусство состоит из трех основ: син – вадза – тай. Дух – техника – тело. Когда встречаются сильное тело и отточенная техника, побеждает техника, а когда встречаются сильная техника и сильный дух – побеждает дух! Я желаю вам, чтобы у вас был непобедимый, сильный казахстанский дух!

Поражение спортсмена, а от этого никто не застрахован, это его поражение, а победа становится общенациональной, государственной гордостью. Великий наш земляк Хаджимукан Мунайтапов прославлял не только родной казахский народ, но и Российскую империю. Когда он выехал на арену парижского цирка на вер-

блюде и после поклона зрителям унес этого верблюда на себе, выдавшие виды европейцы долго аплодировали степному батыру.

В конце XVIII века английский силач Том Тофан в центре Лондона поднял тяжесть весом в восемьсот килограммов! Невольно вспоминается казахский джигит из далекого аула Нурмагамбет Баймурзин, более известный под именем Балуан Шолак, который на сентябрьском базаре конца XIX века поднял вес в пятьдесят один пуд, то есть восемьсот шестнадцать килограммов! Наверное, он бы поднял больше, но, говорят, гирь не хватило! Широко известно, что Балуан Шолак был поэтом, певцом, композитором. И когда джигиты аула для испытания его мощи, накинули ему на шею аркан и тянули в разные стороны со всей силой, он, смеясь, играл на домбре и пел свою любимую песню! Имея такую историю, такие традиции, я уверен, спортсмены Акмолинской области просто не имеют право быть слабыми ни телом, ни душой!

Я рад поздравить наших выдающихся спортсменов и молодых атлетов. Особенно хочу отметить ветерана и заслуженного мастера, чемпиона Дмитрия Гаага и молодую обаятельную чемпионку мира по боксу Диану Билялову. Айналайын Диана, вы продолжили традиции отважных девушек-героинь эпических сказаний казахского народа!

Если мысленно посмотреть из космоса, наша родная матушка-земля наверняка покажется маленьким шаром, беззащитным мячиком в безбрежном пространстве. И я обращаюсь ко всем политикам мира: «Не играйте судьбой земного шара, лучше играйте в футбол и бильярд! И это здорово! Из всех состязаний, придуманных человечеством, самыми благородными, честными, справедливыми являются спортивные соревнования. Из всех зол самая лучшая – это спортивная злость! Поэтому несите в своем сердце доброе чувство дружбы всем народам на свете и говорите везде: «Ребята, давайте жить в мире и меряться силами только на спортивной арене!»

Счастья и успехов вам!

Баянгали Алимжанов

Щедрость таланта

Бывают люди по складу ума и характера неповторимые и оригинальные. Писать о них и трудно, и легко. Трудно потому, что надо глубоко понять и ясно представлять себе сложную гамму их чувств и мироощущения, легко – потому что они изнутри излучают тепло и невольно притягивают вас к себе. Именно такая незаурядная личность – наш земляк, известный импровизатор Баянгали Алимжанов, которому только-только исполнилось 40 лет.

Мне до сих пор помнится наша первая встреча с Баянгали. Тогда я работал заместителем редактора районной газеты. Однажды в редакцию зашел паренек лет 15–16.

- Принес в газету свои стихи, – обратился он ко мне, словно угадывая нужного себе человека.
- Проходи, садись. Чем занимаешься?
- Учусь в 9-м классе, –бойко ответил он.
- Ну, покажи, что принес.

Он протянул мне аккуратно исписанную школьную тетрадь. Стихи были интересными, хотя и не без изъянов. На мои замечания паренек реагировал живо, доказывал свою точку зрения. При этом я был приятно удивлен его познаниями в области казахской литературы. В наш спор вмешался и редактор. Видимо, ему тоже было интересно послушать молодого человека, который свободно декламировал стихи Абая и других казахских поэтов.

– Ладно, оставь свою тетрадь, ты нас убедил в своей правоте, – сказал наконец редактор.

– Бедовый паренек, – улыбнулся он, когда ушел наш посетитель. – Ты присматривайся к нему... Вот увидишь, из него в будущем выйдет хороший литератор.

Вот так Баянгали начал печататься в «районке». После десятилетки, мы слышали, он поступил на филологический факультет КазГУ, и были рады этому.

В студенческие годы Баянгали часто печатался в республиканских изданиях. И с каждой публикацией мы чувствовали его уверенность, становление своеобразного литератора со своим твор-

ческим почерком. Признание и известность пришли к Баянгали после окончания университета, когда он стал работать в крупном республиканском литературно-публицистическом журнале «Жулдыз». Здесь он тесно сошелся с такими зубрами казахской поэзии, как Сырбай Мауленов, Гафу Каирбеков и многими другими известными прозаиками.

Работая в издательстве, Баянгали выпустил несколько сборников юмористических рассказов и сатирическую повесть, которые были тепло восприняты читателями. Баянгали – автор многих документальных фильмов о деятелях литературы и искусства республики.

Говорят же, судьба человека – его характер. Баянгали – личность открытая, живая и непримиримая. Он не боится прямо в лицо говорить правду. Такими качествами раньше владели акыны-композиторы. Баянгали – продолжатель их лучших традиций в наши дни. Находчивость, искрометность, тонкий юмор, острая ирония – вот что присуще его импровизации.

Слово – грозное оружие, оно лечит, оно и убивает. Поэтому народ всегда ценил и ценит тех, кто им владеет. А Баянгали искусством красноречия владеет в совершенстве. И, наверное, поэтому не одно важное мероприятие в республиканском, областном и районном масштабе не проходит без его участия. Баянгали всегда желанный гость публики. Он участвовал в 138 айтысах и много раз был победителем и призером в самых трудных состязаниях.

Баянгали необычайно одарен от природы. Она наделила его щедрым талантом – вдохновлять и радовать людей словом. Пусть же успех сопутствует ему всегда и долгой будет его творческая жизнь!

Орынбай Шайкенов
«Сельская новь», 1994 г.

Крылатая песня Баянгали

Творческий взлет Баянгали стремителен и ярок. После филфака университета – работа в республиканских газетах и журналах. В сорок лет – автор двух книг повестей и рассказов, сценарист трех документальных лент, снятых на «Казахфильме», член Союза пи-

сателей республики, один из лучших акынов-импровизаторов Средней Азии...

Казалось бы, что еще надо человеку, чье призвание – искусство? Живи, твори на радость людям. Нет, от этого Баянгали Алимжанов не отказался. Он отказался от уютной квартиры в столице, престижных должностей в солидных издательствах и уехал на родину – в с. Кенаши Энбекшильдерского района, где жили его престарелые родители. Довод был прост: он младший в семье, самая надежная опора отцу и матери.

Оказалось, что не только он – опора. Жизнь в селе среди людей труда дала и новые ростки его творчеству, новые силы вдохновению.

...В любой казахской семье вы найдете поклонников игры на домбре, любителей сочинять стихи, поэтической импровизации. В этом отношении семья, в которой рос Баянгали, не была особенной. Отец, Токан, любил эпические сказания и учил этому детей. Знала наизусть поэму Шакарима «Калкаман-Мамыр» мать Батима. А когда Баянгали стал учиться, уже самостоятельно прочитал «Кобланды», «Алпамыса», «Ер-Таргына»...

Под чудесным впечатлением от жемчужного народного эпоса стал пробовать сочинять сам. Однако «на людях», даже став известным литератором, выступал редко. Но вот когда был объявлен республиканский айтыс акынов, посвященный 100-летию Кенена Азербайева, решил попробовать свои силы. И первый выход на большую сцену (конкурс проходил в Алматы, в театре им. М. Ауэзова) принес ему успех. Он получил поощрительную премию.

Это окрылило, и как будто сама собой раскрылась новая грань Баянгали Алимжанова – дар акына-импровизатора. Он поет о людях труда, дружбе народов, красоте родного края. За одиннадцать лет был участником 140 различных айтысов, много раз был победителем республиканских и межобластных творческих состязаний.

Особое место в творчестве акына занимает бессмертный киргизский эпос «Манас», с которым он еще познакомился в школьные годы. Повзрослев, уже по-иному осмысливая жизнь, заново открыл историческую эпохальность народного творения. Прочитал сначала все, что было переведено из «Манаса» на казахский язык, затем полностью – на киргизском. Многие сказания, мифы, бытовые сцены выучил.

Алимжанов становится активным пропагандистом «Манаса». Подготовил две передачи на республиканском телевидении.

В то время в Алматы гастролировал академический театр из Бишкека. Актеры, посмотрев передачу, дали высокую оценку манасчи. И все восхищенно недоумевали: неужели автор-исполнитель не киргиз? Не могли поверить – насколько естествен, национально правдив был Баянгали.

В этом году отмечается 1000-летие бессмертного «Манаса». В июле состоялся международный фестиваль, посвященный юбилею. Участвовал в нем и Баянгали. Как всегда, покорила сердца и слушателей, и жюри. Ему вручили специальный приз. В числе немногих казахстанцев Б. Алимжанов стал лауреатом Международной премии им. А. Малдыбаева.

...После конкурсного выступления с Баянгали встретился Чингиз Айтматов. «Саган чон рахмет!» – «Большое спасибо!» – пожимая руку акына, поблагодарил писатель.

Похвала такого авторитета значит многое. А значит, – новых взлетов тебе, Баянгали.

А. Веселов
«Степной маяк».

Баянгали

Такой красивый, такой высокий, даже величественный с домброй и огромным букетом в руках, он стоял на сцене нашего старенького клуба, который по привычке называют районным Домом культуры. А мы аплодировали большому таланту и понимали, что давно ему тесно на этой сцене. И в родном ауле Кенащи, где живет он последние несколько лет.

Баянгали Алимжанов – писатель, член Союза писателей Казахстана, но в первую очередь – акын-импровизатор, чем и заслужил любовь и величайшее уважение земляков, чем прославился сам и прославил нашу землю.

10 октября в Степняке впервые прошла его творческая встреча с энбекшильдерцами. Баянгали уезжает в Кокшетау, прощается с районом. Но вечер получается без тени грусти от расставания, светлым (хотя без света) и удивительно сердечным. Со сцены го-

ворил с нами наш добрый знакомый, так просто и так искренне, что мы кивали ему в знак согласия и поддакивали: «Так, так, Баян-гали! Ах, айналайын, как же хорошо это у тебя получается...»

Он начал встречу с исполнения биржановского «Темиртаса», как делает всегда, где бы он ни был. Это как талисман на удачу, чтобы дух великого земляка поддерживал его.

Баянгали – акын, этим все сказано. Он владеет словом, он видит все вокруг другими глазами, лучше нас и острее воспринимает мир. Дар его в том и заключается, что сказать о сегодняшней жизни так метко, как он, никто другой не умеет. Наше сердце, кажется, не вмещает всего, что происходит вокруг. А он под домбру одной фразой и – прямо в точку. Старики только головой покачивали и прокашлянули, скрывая слезу.

Надо было видеть, как собирался букет для Баянгали по одному, по два цветочка. Ребятишки несли их на сцену по-простецки, по-нашему, по-провинциальному. А он поднимался навстречу каждому этому цветку, показывал его залу, искренне благодарил, и вместе с нашими аплодисментами поздние скромные астры загорались звездами...

Наверное, со сцены все было не так лучезарно, как из зала. Но Баянгали, который общался с Президентом, поймет своих земляков. Поймет и простит нас за досадные мелочи, которых было немало в организации этой встречи. Баянгали будет помнить главное: мы любим его и гордимся, что у нас одна родина.

Н. Симонова

«Сельская новь», 1998 г.

Обаяние многообразного таланта

Недавно в рамках фестиваля «Ұлытау үні», на сцене Дома дружбы и культуры народов состоялся айтыс акынов. Это конкурс, собирающий всегда полные залы зрителей. Особенно запомнился на этот раз любителям айтыса Баянгали Алимжанов. Своеобразная манера исполнения, виртуозное владение инструментом – вот визитная карточка этого музыканта...

Говорят, что Алимжанов – единственный казах-манасчи, сказитель киргизского эпоса «Манас». Возможно. Вот уже 20 лет он пропагандирует «Манас» в Казахстане. Жезказганцы слышали отрывок из этого эпоса во время айтыса на фестивале «Ұлытау үні»...

Многообразие талантов вобрал в себя этот разносторонне образованный человек...

В минувший понедельник, вновь оказавшись в Жезказгане, Баянғали встретился с представителями городских газет и телевидения.

– Легко ли далась последняя победа на республиканском айтысе, ведь уже не первый раз принимаете участие в подобных конкурсах? – Задала ему вопрос корреспондент «Жезказганской газеты».

– Тяжело, – вполне серьезно ответил тот. – Намного труднее, чем боксеру на ринге. От боксера требуется физическая сила. Я выходил на сцены разных уровней более 180 раз, и каждый раз переживаю и волнуюсь, как будто впервые. Во время исполнения думаешь о том, как подобрать нужные слова, что зрители ждут от тебя, какой ты дашь ответ и будет ли он своеобразной поэтической репликой в адрес акына-соперника.

– Есть ли в Казахстане школы акынов?

– Такие школы есть в Кокшетау, Кызылорде. Они полезны еще и тем, что объединяют акынов. Здесь идет обмен опытом. Но научить искусству акына в подобной школе невозможно. Человек рождается акыном, талант дается свыше. У меня, кстати, четверо детей, у всех разные судьбы. Сын Нурлан – певец, музыкант, дипломант конкурса «Жас канат», дочери Куралай и Акмарал – экономисты, работают в Голландии и Турции. Самая младшая Аккенже, актриса ТЮЗа в Алматы. На Президентской елке в Караганды она была Снегурочкой.

– Представится ли когда-либо жителям Жезказгана возможность ознакомиться с вашим драматургическим творчеством?

– Свои произведения – пьесы и скетчи – я подарил артистам Жезказганского драмтеатра им. С. Кожамкулова. Надеюсь, что вскоре жезказганцы с ними познакомятся.

Нурия Ильясова

«Жезказганская газета», 2001 г.

ТАЛАНТЛИВ ВО ВСЕМ, ЗА ЧТО НИ ВОЗЬМЕТСЯ

Имя Баянгали Алимжанова известно далеко за пределами нашей области. Это один из самородков Сарыарки, края голубых озер и синих гор, продолжатель творчества известных мастеров слова и импровизации, таких как Биржан сал, Укули Ыбрай, Акан серэ и Кокен Шакеев. Баянгали – личность многогранная. Акын, писатель, сказитель народных легенд, журналист, талантливый драматург – природа действительно щедро одарила его.

В конце прошлой недели общественники областного центра, любители творчества Б. Алимжанова собрались во Дворце культуры «Кокшетау», чтобы принять участие в творческом вечере, посвященном 50-летию акына.

Первым поздравил своего бывшего студента известный мастер слова, профессор филологии КазНУ им. аль-Фараби Турсунбек Какишев. Учитель дал высокую оценку творчеству юбиляра, его произведениям в области драматургии, участию в айтысах, в которых Баянгали постоянно одерживал победы.

– Мои надежды оправдались, – сказал Т. Какишев. – Баянгали – один из тех сынов Кокшетаущины, которые стали очень популярными по всей стране. При этом он еще молод и полон творческих сил, и мы ждем от него новых интересных произведений.

Немало добрых пожеланий в адрес юбиляра высказал аким города Рашит Акимов.

В ходе вечера артисты областного музыкально-драматического театра им. Ш. Кусаинова продемонстрировали фрагменты из спектаклей, поставленных по пьесам Алимжанова: «Сватовство», «Ох, эти милые предки», «Да ну этих мужчин!».

Затем на сцену вышел юбиляр. С тонким юмором и теплотой он рассказал о людях, с которыми встречался, о незабываемых дуэлях айтыса с достойными противниками, которых побеждал острым словом. Особый интерес у зрителей вызвали рассказы о встрече с Президентом страны, об участии в международном айтысе, посвященном 1000-летию эпоса «Манас». После выступления на этом юбилее ему рукоплескал весь Кыргызстан, признав его свои акыном-импровизатором.

Недавно в свет вышла новая книга писателя. Сборник песен и сказаний выпущен в Год России в Казахстане новосибирским издательством.

– Баянгали словом и делом подтверждает, что он – частичка своего народа и служит только ему, – говорит один из любителей творчества Алимжанова Тельман Елубаев, ветеран транспорта. – Я слежу за его творчеством постоянно. Вместе с супругой мы часто смотрим спектакли, поставленные по его пьесам артистами музыкально-драматического театра имени Ш. Кусаинова. Они актуальны и народны.

Тулеген Кошегулов

«Акмолинская правда», 2004 г.

Один из тех, кто рядом с нами

«Кокшетауский благословенный край может гордиться не только наследием Биржана сал, Укили Ыбырая, Акана сере, но и современным акыном Баянгали Алимжановым», – сказал на недавних торжествах в связи с 50-летним юбилеем нашего земляка профессор КазГНУ им. аль-Фараби Турсынбек Какишев. Оценка, конечно, довольно лестная... А почему бы и нет? Воистину нет предела творческому многообразию Алимжанова.

Родился Баянгали в Степняке Енбекшильдерского района – родине великого Биржана. Отец Токан, фронтовик, несмотря на четыре класса образования, был хорошим чтецом. Бывало, как управится с домашним хозяйством, соберет вечером детей и читает им вслух эпосы «Козы Корпеш – Баян сулу», «Кыз Жибек», «Алпамыс батыр», сказки. А маленький Баянгали так увлечется услышанным, что кричит: «Папа, освобождай скорее Алпамыса, сколько он может во вражеском зиндане сидеть!». Тонкое восприятие сохранилось на всю жизнь. В немалой степени способствовала тому мать Батима, праправнучка знаменитого Акана сере, знавшая наизусть поэму «Калкаман – Мамыр» опального в свое время Шакарима Кудайбердиева.

В школе Баянгали больше всего любил казахский язык и казахскую литературу. Чтобы отдать вовремя в библиотеку понравившееся произведение, приходилось иногда дочитывать книгу под одеялом с фонариком.

В четвертом классе он написал первое стихотворение. В седьмом – уже автор рассказов. Учительница Каман Азауовна Бекбосынова, увидев дар ученика, дает ему, помимо школьных сочинений, дополнительные индивидуальные задания.

После окончания школы Баянгали решает поступить на казахское отделение филологического факультета КазГУ. Знакомые и близкие пытались отговорить его, мол, у казахской литературы и языка нет будущего. Тем более у него грамота за отличную успеваемость по математике и физике. Вот куда надо!

Но будущий сценарист, публицист, жырау настоял на своем. Кто знает, как сложилась бы судьба Алимжанова, если бы его «срезали» на устном экзамене по казахской литературе. Попался ему билет «Жизнь и творчество Сабита Доненбаева». Творчество его он знал, а вот биографию нет. «Можно я расскажу только про его произведения?» – спросил абитуриент у строгих экзаменаторов. – «Пожалуйста», – кивнул ему председатель комиссии, тот самый Турсынбек Какишев, давший ему спустя много лет столь высокую оценку.

У хороших учителей всегда найдутся достойные ученики. В университете это были не просто преподаватели, а духовные наставники: Бейсембай Кенжебаев, Мырзатай Жолдасбеков, Рымгали Нургалиев. Окончив КазГУ, Баянгали работает корреспондентом в республиканских изданиях.

Чтобы стать писателем, надо много писать. С 1982 года Б. Алимжанов полностью посвятил себя этому делу. Выход его первых книг не остался незамеченным, автора приняли в Союз писателей Казахстана. Яркий след оставила работа редактором отдела документальных фильмов на студии «Казахфильм». Пробивать свои идеи было нелегко. Не обиженный Всевышним и физической силой, он однажды чуть не подрался в литературном кафе «Каламгер» с человеком, от которого зависела дальнейшая судьба его сценария. Фильм сразу взяли в работу. «И такое было», – смеется сейчас Баянгали-ага. Не может забыть он, как делал фильм «Борец» про табунщика Узамана Исатаева, с безнадежно поврежден-

ной кистью руки ставшего мастером спорта по казакша-курес, КМС по самбо. И что самое поразительное, тогдашний председатель госкино КазССР не разрешил выпускать ленту во всесоюзный прокат со словами «нечего нам калек пропагандировать!» Но в Казахстане этот документальный киноочерк имел успех.

Почему, будучи уже профессиональным писателем, Алимжанов избрал импровизацию? Началось с того, что известный ученый-фольклорист Шарибек Алдашев, один из организаторов первого республиканского айтыса, посвященного 100-летию Кенена Азербаетова, заметил, с каким воодушевлением Баянпали ведет на ТВ передачу «Народная сокровищница», где популяризировались забытые мелодии и сказания Степи. Поддавшись на уговоры, он вышел на сцену, представляя Алма-Ату. И показал отличный результат. Было ему тогда тридцать лет.

И с тех пор не потерпел ни одного поражения в столь сложном поэтическом состязании. Если не Гран-при, то обязательно призовые места и награды.

– В то время, – говорит Баянпали-ага, – за 1-е место могли дать грамоту и памятный сувенир. Нам были важны не деньги и подарки, а то, что мы возрождали чуть не исчезнувшую составляющую казахской культуры. Вот взять, к примеру, Францию. Высококультурная нация. Но они потеряли своего сказителя древних баллад (типа нашего жырау) сто лет назад. И мы могли бы.

Вот такую судьбу для себя выбрал Алимжанов. Ведь быть акыном не так просто. Певец выступает рупором народа, своих земляков. И не в сольном концерте, а в поэтическом состязании нескольких десятков талантливых и достойных друг друга импровизаторов. Бывает, конечно, в порыве соперничества некоторые акыны могут дойти до насмешек над внешним видом, социальным положением оппонента.

– Это недопустимо, – считает Баянпали-ага. – Надо прежде всего говорить об обидах народа, а не личных. Оскорблять и унижать – удел бытовых грубиянов, таким не место на сцене.

На вопрос, как относится супруга Алия к частым разъездам мужа, ответил: с пониманием. Нет ли поводов для ревности? (Тут акын использовал свое мастерство.) – Я ей говорю, что люблю весь мир, а половину его составляют женщины. И добавил – шутка! Понятно, Баянпали-ага!

У него четверо детей и у всех разные судьбы. Дочери Куралай и Акмарал – экономисты, работают в Голландии и Турции. Сын Нурлан – певец, музыкант, дипломант конкурса «Жас канат». Кстати, музыкальную заставку к клипу, посвященному 180-летию Кокшетау, написал именно он. Самая младшая Аккенже – актриса ТЮЗа в г. Алматы, одна из ведущих программ «Семейное лото» на телеканале «Казахстан».

Главное хобби Алимжанова – это его работа. Вот и сейчас, занимаясь свободным творчеством, он не сидит без дела. В честь Года аула акын-импровизатор проводит в различных регионах страны концерты «Ауылдын ак самалы» («Степной ветерок»). В программе – отрывки из героических эпосов, песни знаменитых акынов прошлого, остроумные рассказы из современной жизни. Особый интерес представляют песни-импровизации при встречах с Президентом Н. А. Назарбаевым, теперь уже акимом Алматы И. Тасмагамбетовым, народными героями С. Нурмаганбетовым, Т. Аубакировым. И всегда, в любой аудитории слушатели наслаждаются искрометным юмором, умением критически переосмыслить действительность, его редким личным обаянием.

*Саден Альмусаев
«Степной маяк», 2005 г.*

Крылья акына

Баянгали АЛИМЖАНОВ – писатель, поэт, драматург, акын-импровизатор, жырау-сказитель, литературный критик. Был победителем многих престижных айтысов, лауреат Международной премии им. Малдыбаева, Союза композиторов и Министерства культуры Кыргызстана, награжден медалью «Ерен еңбегі үшін». Он – автор многих рассказов, повестей, стихов, сценариев к документальным фильмам. Заслуженный деятель Казахстана.

За пройденный творческий путь сделано немало. Можно бы и почитать на лаврах. Но не такой человек Алимжанов. Ему слишком интересна эта бурлящая за окном жизнь и так хочется еще многое успеть – открыть, создать, увидеть своими глазами.

Еще в детстве Баянпали буквально заболел кино. И хотя судьба одарила его многими талантами, особенно литературными, в душе он лелеял свою мечту, веря, что она когда-нибудь сбудется. Так и произошло. Свели пути-дороги творческую личность и крупного бизнесмена. И так получилось, что мысли, обуревавшие того и другого, зазвучали в унисон. У Баянпали родилась идея – снять истинно казахское кино, а известный общественный деятель и предприниматель Марат Набиев вложил в ее реализацию деньги.

– После 50 лет, – рассказывает Алимжанов, – я завершил участие в айтысах и решил снять давно задуманный фильм. Конечно, наш экран заполнен разными картинами, в том числе и казахских авторов. Но, считаю, ни в одном из них никому не удалось раскрыть истинную душу казаха. Я сказал Марату Аскеновичу, что мне не нужен офис, кресло в нем, телефон и машина, я не ищу прибыли. И предложил: давай купим японскую съемочную аппаратуру и начнем создавать фильм. Он понял меня и пошел навстречу.

– Вы открыли свою киностудию?

– В наше время сделать подобный шаг – значит быть или большим идиотом, или большим патриотом. Дураками мы себя не считали, а как истинные патриоты открытием киностудии внесли вклад в искусство страны.

– Несколько слов об этой студии...

– В ней я в единственном числе как исполнительный директор и художественный руководитель и ... две цифровые кинокамеры. Финансирование Набиева, а за мной сохранена полная творческая свобода, без всякого влияния и давления со стороны учредителя. Студия носит имя «Пан Нурмагамбет», названа так в честь большого казахского бая, крупного деятеля Нурмагамбета Сагная. Он построил в Мекке дом для паломников-казахов, был большим меценатом.

– Представьте читателям картину...

– Это первый художественный фильм в истории области, снятый в Кокшетау. Он о любви джигита и девушки, говорящих на разных языках; о двух друзьях, выбравших далекие друг от друга пути. В картине переплетаются серьезное и смешное, искусство и рынок, красота родного края и будни города, безумная жажда наживы и совесть, символическое и пародийное. И, конечно, финал,

когда побеждают общечеловеческие ценности. Автор сценария и режиссер-постановщик в моем лице один.

– В картине занято много актеров казахского музыкально-драматического театра им. Ш. Кусаинова. Как подбирали героев?

– Я всех знаю и в работе над сценарием уже знал, кто для какой роли подходит. Вы видели наших земляков – Толеубека Конбайулы, Гульмиру Жакилину, Ербая Дунгененова, Сафуана Шаймерденова (Алматы). В главных ролях мой сын Нурлан и теперь уже сноха Жансая Байдарбекова.

– Снимался ли прежде Нурлан в кино?

– Да, у него была роль в картине студии «Казахфильм» «Грех» по повести Магжана Жумабаева. Он выпускник академии им. Жургенова, актерский факультет. Но Нурлан еще и композитор, пишет и сам исполняет песни. Кстати, в картине восемь нигде не звучащих произведений. Музыка написал Нурлан, а слова мои. Сейчас, кстати, его приглашает на съемки нового фильма Сергей Бодров, известный российский кинорежиссер.

– Если Нурлан хорош и в седле, и с домброй в руках, и при разборках, то в героине временами ощущается некоторая скованность...

– Возможно, это так. Ведь Жансая выросла в ауле, а ей приходится играть городскую девушку из Кокшетау, не владеющую родным языком, да еще с опытными актрисами! Сейчас вот нянчима с внуком Габдуллой, а мама завершает образование.

– В фильме любовь, песни, замечательная природа нашего края... Съемки просто потрясающие.

– Да, я думаю, смог отдать должное великолепию уникального природного уголка Казахстана – Бурабаю. Снимали, можно сказать, зубры казахстанского кино – оператор из Алматы Борис Трошев, Мухтар Ержанов и Леонид Журавлев – выпускники ВГИКА. Конечно, я признаю, может быть, не все получилось. Но неудачной картину не назовешь. Я вложил в нее всю душу. И когда мне сегодня говорят, что кино – это обман зрителя, я с этим категорически не согласен. Нет, кино должно быть искренним, доверительным общением, если хотите беседой со зрителем. А иначе зачем его снимать?

– Фильм «Ән мен анаша» («Песня и наркотик») назван музыкально-лирической комедией. Разве это комедия?

– Конечно, это не совсем так. В нем судьба нашего народа. Вот с большого праздника едет молодой певец. Ему подарили там большие люди коня и расшитый золотом чапан, как знак большого уважения к таланту. А он вынужден отдать коня за контейнер с товаром. Не в том ли и состояние нашего современного искусства, униженного до базара? А женщины, тянущие эти огромные баулы с товаром через мост! Я хотел показать мост, как их судьбу в будущем. Где их мечты, покрытые пылью из-под колес... Взятки на рынке, наркотики – все это условно и в то же время это сама жизнь. Разве не так?

– Что ж, не будем раскрывать остальные секреты, а то зрителю будет неинтересно. В завершение традиционный вопрос: Ваши планы на будущее?

– Первый фильм я намеренно снял светлым, добрым, чтобы зрители зарядились хорошей энергетикой. Потом очень хочу снять картину об общенациональной трагедии казахов – о голоде 32 года, когда погибли три миллиона моих соплеменников. Сценарий уже написан, есть и актеры, готовые работать. Но ... как всегда, дело упирается в финансирование. В мечтах – снять фильм о выдающихся сыновьях нашего народа, жизнью и подвигами которых мы гордимся. Аллах даст, сделаю!

Что ж, остается пожелать свершения большим надеждам мастера. Всегда есть опасность утратить великие ценности по невежеству или равнодушию. Пусть крылья, данные Баянғали Алимжанову Всевышним, обретут большой размах.

*Лариса Аитова,
«Степной маяк», 2007 г.*

Музыка жизни Баянғали Алимжанова

26 ноября по инициативе директора Г. Н. Шеваревой и учителя казахского языка А. С. Бикеевой в нашей школе для учащихся 9–10 классов был организован просмотр музыкально-лирической комедии «Ән мен анаша» («Песня и наркотик»).

Это первый художественный фильм в истории Акмолинской области, снятый кокшетауцами в своем городе на собственной киностудии «Пан Нурмагамбет» в 2007 году. Комедия это на казахском языке с субтитрами на русском.

Автор сценария и режиссер-постановщик – Баянгали Алимжанов.

Продюсер – Марат Набиев.

В ролях: Нурлан Алимжанов, Жансая Байдарбекова, Сафуан Шаймерденов из Алматы и актеры областного казахского театра Толеубек Конбайулы, Гульмира Жакилина и другие.

Операторы-постановщики – Борис Трошев, Мухтар Ержанов.

Это фильм о любви джигита и девушки, говорящих на разных языках... О двух друзьях, выбравших разные пути... В фильме переплетаются серьезное и смешное... Искусство и рынок, красота родного края и будни города, безумная жажда наживы и совесть, символическое и пародийное...

Особое впечатление производят песни, ставшие лейтмотивом фильма. Автор и исполнитель песен – Нурлан Алимжанов, снявшийся в главной роли... И конечно, неожиданный финал: в пакете с предполагаемым наркотиком оказался стиральный порошок...

После просмотра фильма ребята пообщались с автором сценария и режиссером-постановщиком комедии Баянгали Алимжановым. Учащиеся узнали, что Баянгали не только кинорежиссер и сценарист, но и писатель, акын, драматург, сказитель, манасчи – сказитель киргизского эпоса «Манас». Кроме того, он является членом Союза писателей Казахстана, заслуженным деятелем Казахстана, лауреатом международной премии им. А. Малдыбаева (Кыргызстан), директором и художественным руководителем киностудии «Пан Нурмагамбет».

Баянгали-мырза рассказал ребятам не только о том, как снимался фильм, о проблемах, поднятых в комедии, о своем сыне, снявшемся в главной роли, но и по просьбе Галины Николаевны мастерски исполнил небольшой отрывок из «Манаса», который знает наизусть и готов исполнять в течение нескольких дней и ночей подряд. Всех присутствующих не оставили равнодушными обаяние и искрометный юмор Баянгали Токановича. Нам удалось побеседовать с этим замечательным, выдающимся человеком, ока-

завшим большую честь своим присутствием и непринужденной беседой с учениками нашей школы.

– Баянпали Токанович, понравилось ли Вам у нас в школе?

– Сразу чувствуется высокий уровень вашей школы. В СШ № 4 я приглашен уже второй раз. В первый раз у меня была встреча с педагогами. Но я с удовольствием пришел к вам и сегодня. Меня приглашают более крупные учреждения, но я не всегда соглашаюсь, а в вашу школу меня тянет. Я слышал, что СШ № 4 – одна из ведущих в городе. Воспитание и внимание ваше к языку и родному краю достойны похвалы!

– У Вас прекрасное чувство юмора, Вы очень много шутите. Вы всегда идете с шуткой по жизни?

– Шучу почти всегда. Одна женщина как то сказала мне: «Вы молодец! Вы все побеждаете юмором!» Я считаю, что так и должно быть. В моей пьесе «Кожанасыр» хан говорит своему герою: «Гениальные люди говорят, что жизнь трагична, бессмысленна, преходяща», а Кожанасыр ему на это отвечает: «Если смерть неизбежна, то не лучше ли умирать смеясь».

– Жизнь – отрезок, который я должен пройти по-человечески. Необходимо прожить ее достойно. Свою человеческую сущность – тело – надо ценить, ведь в нем живет наша душа.

– Что бы Вы хотели донести до зрителя своим фильмом?

– Когда мы показывали этот фильм для жителей поселка Буланды Макинского района, одна пожилая учительница подошла ко мне после просмотра. Она была очень взволнованна, по ее лицу текли слезы: «Айналайын, у меня нет слов для похвал, я не могу говорить. Я потом напишу...» Она не смогла закончить фразу... Понимающему человеку здесь сказано очень много. В фильме очень красивая природа, родная природа. Я хотел подчеркнуть, что не богатство красит человека. Богатство в фильме оказалось мнимым, ложным. Вначале я хотел, чтобы наркотик оказался настоящим, но все-таки в конце вместо него оказался стиральный порошок. Это сильнейшая аллегория – все были готовы перегрызть в погоне за богатством друг другу горло. Но после того как люди узнали, что это обычный порошок, в них проснулись человеческие качества, они стали смеяться. Это игра жизни, здесь есть над чем задуматься.

Я бы очень хотел, чтобы ребята задумались, чтобы в душе у каждого пробудились добро, радость, хорошие помыслы, любовь к родному краю, искусству.

– Каковы Ваши дальнейшие творческие планы?

– Многое в казахском кино делается неправильно. Искусство должно быть всегда национальным, но с общечеловеческим звучанием. Если я смотрю русское кино, то через него я познаю русского человека. Каждый народ считает себя самым лучшим народом. В этом нет ничего плохого. Плохо, когда люди начинают унижать другие народы. Когда был молодым, я мечтал сниматься в кино. Потом мечтал о том, что когда-нибудь произойдет чудо и появится нормальное казахское кино. Потом я задумался, а почему бы мне самому не заняться этим?

Я хотел снять фильм об общенациональной трагедии 1932 года «Любовь в голодный год». Подобрал актеров, написал сценарий, но в последний момент мне было отказано в финансовой поддержке. Теперь неизвестно, когда смогу продолжить работу над этим фильмом. Хочу снять кино о героическом прошлом казахского народа «Легенды Великой степи». Я сам воспитан на легендах своего народа, на его эпосе. Я живу в мире этих легенд. Они больше значат для народа, чем архивные записи. Легенды – это душа народа. Хочется снять фильм про школу и учеников, это может быть и ваша школа, фильм о студентах. Чтобы школьники и студенты смотрели на себя как бы со стороны. Хотелось бы снять кино для самых маленьких, ведь у нас нет передач для малышей...

Мы будем снимать душевные фильмы, в которых с экрана человек говорит с человеком.

– Как Вы пришли к песне, эпическим сказаниям, особенно к киргизскому эпосу «Манас»?

– В детстве мы очень много читали. Моего отца звали Токан, мать – Батима. Вечерами читали казахский эпос. Алтын-апа рассказывала сказки. Когда я научился читать, то первые строки были о Кобланды-батыре. Я был воспитан в мире казахского эпоса. Мой дед Алимжан был сказителем, я его не видел, но о нем мне рассказывала бабушка. Затем был издан киргизский эпос «Манас», и он настолько мне понравился, что я заучивал и повторял его, когда шел за коровами, когда играл в футбол... В 80-е годы я увидел выступление манасчи и сам стал петь отрывки речитативом. У

киргизов манасчи – это высшая форма поэзии. Считается, что ко всем манасчи во время сна приходит Манас и благословляет их на этот путь. Признаюсь вам в том, что и ко мне во сне он приходил, я никому об этом не говорил, вы первые.

– Ну, а к чему привело увлечение «Манасом»? Была поездка в Кыргызстан. Благодарность всего киргизского народа. Я лауреат Международной премии им. Малдыбаева и очень горд этим.

– Вами покорен и такой жанр казахской поэзии как айтыс?

– Да, в течение 20 лет состязался в айтысах, побеждал во многих из них. Когда состязаешься в айтысе, то отрываешься от мира. Сначала очень волнуешься, а когда запоешь первые строки, обо всем забываешь. Это такое счастье. Не думаешь ни о еде, ни о чем другом. Это прекрасные моменты моей жизни.

– Вы еще и драматург!

– В нашем акмолинском театре ставятся две моих пьесы. Можете сами их посмотреть, посетив наш театр.

– Кто придумал название Вашей киностудии?

– Это было предложение учредителя Марата Набиева. Пан Нурмагамбет – казах, предок Марата, богатый человек. Он купил дом в Мекке для паломников-казахов, благословил Балуана Шолака. Это был гордый и свободолюбивый человек.

– Расскажите о своем сыне Нурлане, который снялся в главной роли в Вашем фильме. У него после просмотра фильма появилось много поклонниц в нашей школе.

– Мой сын Нурлан окончил академию искусств им. Жургенова, он актер и певец. Учился в СШ № 3. В 11-м классе первый раз написал песню, не зная нот. Это была песня «Ай Кокше». Теперь нами в соавторстве написано уже около 10 песен. Общее количество созданных им песен более 50. Его песня «Ғажайып күй» в исполнении группы «Азия» в сентябре 2006 года заняла первое место в номинации «Лучшая песня месяца». Сейчас Нурлан работает актером в Казахском академическом театре им. Г. Мусрепова. Он композитор, снял несколько клипов на свои песни. Был ведущим передачи «Оян, казак».

Первый раз Нурлан снялся в фильме «Грех» по рассказу Магжана Жумабаева. Затем в нашем фильме «Песня и наркотик», в

фильме Сергея Бодрова «Баксы» («Шаман»). В студенческие годы играл роль Тулегена в спектакле «Кыз Жибек».

– Что Вы думаете о реализации языковой политики в Казахстане?

– Казахстан – свободное, независимое государство. Стыдно, что вообще стоит вопрос о казахском языке. В нашей стране казахский язык должен процветать. Так оно и будет, я в это верю. Язык – это сокровище народа. Если у нас казах будет казахом, русский – русским и т. д., то мы все будем жить в гармонии. Других казахстанцев не надо насильно заставлять учить казахский язык, но казахам будет приятно, если наши братья, живущие рядом, будут знать их родной язык. Не нужно нервозности. В Казахстане все идет естественным путем. Долг и обязанность каждого казаха поддерживать свой язык...

Дружба бывает среди равных. Настоящая свобода начинается с уважения свободы других.

– Что Вы пожелаете ученикам нашей школы?

– Желаю всем простого человеческого счастья. Чтобы вам, ребята, всегда везло. Чтобы вы прожили эту жизнь хорошо, достойно, по-человечески. Чтобы сбылись все ваши мечты. А чтобы все было хорошо, надо самим стремиться к этому.

Души молодых очень ранимы. Не давайте никому ранить себя. Надо быть твердым и сильным духом. И творите добро, если даже нет сил.

*Подготовила А. Еременко,
газета СШ № 4, г. Кокшетау, 2008 г.*

«Акын должен говорить, а аким работать!»

– Баянгали Токанович, поделитесь воспоминаниями из своего детства.

– В нашей семье было семеро детей. Младший брат рано умер, остальные, повзрослев, разъехались. Мой отец – фронтовик, трижды был ранен, шел на Берлин, и когда до него оставалось 40 километров, война закончилась. Гитлер узнал о том, что идет мой отец, и подумал – все конец! (При этих словах Баянгали Алимжанов за-

разительно смеется). Я даже песню сочинил на эту тему. Мать Батима – домохозяйка, в годы войны работала в тылу. Помню, как в детстве, еще при Хрущеве, мы стояли в очереди за хлебом. Мама не пускала туда, говорила: «Задавят вас там». Но мы с братьями брали раздавленный хлеб после того, как люди расходились.

– Самое яркое впечатление из детства.

– Телевизора и радио во времена моего детства не было. Зато у нас дома была большая толстая книга, в которой были собраны эпические сказания казахов – «Баян сулу», «Богембай-батыр», «Камбар-батыр», «Кыз Жибек» и т. д. Долгими зимними вечерами вся семья собиралась после ужина, и отец при свете керосиновой лампы читал нам эпосы. Очень глубоко в душу проникали эти истории. Помню, даже плакал, когда Алпамыс-батыра заперли в темнице, он на протяжении долгих семи лет не мог выбраться оттуда. Я слезно просил отца: «Папа, давай быстрее читай, чтобы Алпамыс вышел из темницы!» Мне было его жаль. Это воспоминание в ярких красках сохранилось в моей памяти. Не менее яркое детское впечатление я получил, учась в начальных классах. Была весна. Дорога из школы домой занимала огромное расстояние и пролегла через степь. Ласковый солнечный свет освещал мой путь, последние остатки снега таяли, а от земли шел пар. И вдруг в моей груди возникло странное чувство, доселе неизведанное, но очень приятное. Я начал что-то бормотать: «Туған жер, о, туған жер...» (родная земля). Тогда я и не помышлял о том, чтобы стать поэтом. Только в четвертом классе говорил, что мечтаю стать писателем или футболистом. Хорошо играл в футбол, а когда за коврами шел, частенько вел репортажи, где любимая команда «Кайрат» побеждала придуманных мною соперников.

– Но детские мечты остались мечтами?

– Да. Вышло так, что в 1971-м поступил в КазГУ, на филологический факультет казахского отделения. В школе был одним из лучших учеников, но даже мне с трудом далось поступление в этот вуз, так как конкурс на филологический факультет был большой. Как позже я узнал, многие места там были куплены. Не пожалел о том, что выбрал этот путь и настоял на своем, несмотря на предостережения родителей, говоривших о том, что казахский язык отныне неперспективен. Их можно было понять, ведь тогда работала политика советской власти. Но я не допускал мысли о том, чтобы

казахский народ забыл свои корни, язык, историю. Человек должен знать свой язык. И здесь ни к месту говорить о праве выбора, как это делают американцы. Стыдно не знать родной речи. Когда в 1991 году открывали Общество казахского языка, я пел: «Как это так? Неужели в Казахстане, чтобы любить свой родной язык, необходимо открывать Общество? Процесс познания государственного языка должен быть естественным. Тех детей, которые не знают казахский язык, пугать и отторгать не надо. Их нужно любить, ведь это дети нашего народа. И рано или поздно, при правильном подходе, через доброту и поощрение они вернуться в свой родной очаг!»

– Вы выступали автором сценария, режиссером-постановщиком первого в истории Кокшетау художественного фильма «Эн мен анаша» («Песня и наркотик»). О чем этот фильм?

– Этот фильм – история любви джигита и девушки, говорящих на разных языках. Парень – казахский певец, а девушка не знает родного языка. Эн – это песня, анаша – это символ не только наркотиков, а целом пороков общества, жажды наживы, одурманивающей умы и сердца людей. Казахи говорят: «Дүние бок» («Богатство – помет»). Богатство нужно, но не в том случае, когда человек готов жертвовать всем ради него.

– В институте Вам преподавали такие казахские филологи, ученые, писатели, как Малик Габдуллин, Бейсембай Кенжебаев, Зейнулла Кабдуллоу, Рахманкул Бердыбаев, Турсынбек Какишев... Наверное, человеку с творческой натурой сложно было не стать поэтом с такими учителями?

– На поэта не учат, но дают очень хорошее литературное образование. В студенческие годы я начал писать свои первые статьи. Первая была в 19 лет о казахском ораторском искусстве. Ее опубликовали в литературной газете «Қазақ әдебиеті». Видите, с детства любил ораторское искусство. Его прародителями называют шешенов и биев. В кочевом обществе казахов кто мог быть бием? Только человек мудрый, умный, грамотный, знающий все юридические законы, дипломат по натуре, к тому же в совершенстве владеющий языком, потому что от одного слова бия или акына порой зависела судьба целого народа. Одним словом они могли остановить войну. В те времена высоко ценили меткое слово, а казахи владели им в совершенстве. Польский ссыльный Адольф

Янушкевич, который ездил по казахской степи и долгое время общался с казахскими ораторами, однажды сказал: «Если бы казахские ораторы жили в Древней Греции или в Древнем Риме – они согнулись бы под тяжестью лавров!». Наш народ – философ. Мы кочевники – дети космоса, всегда были мирным народом, и все наши войны были во имя защиты родного края. То были священные войны. Мое убеждение таково, что каждый народ должен оставаться самим собой и дружить равно со всеми равными. У человечества одна земля, и мы обязаны жить в дружбе и согласии. Зверей сейчас сохраняют, каждый вид и подвид, так почему же теряются целые народы? Затирается их история? Забывается язык? Это же дурно!

– Баянпали Токанович, сколько раз Вы участвовали в айтысах? Могут ли сейчас айтыскеры, как в прежние времена, говорить правду властям?

– В айтысах участвовал с 1984-го по 2004 год, 216 раз. Акын-импровизатор по своей природе – оппозиционер власти. Это как бы голос народа, который говорит с правительством. Я написал книгу, в которой можно найти немало острых слов. Само по себе казахское общество демократично. Кочевой народ, к примеру, говорит: «Казаху можно отрубить голову, но отрезать язык нельзя!» Именно свобода слова сохранилась у нас в крови со времен наших предков. Даже при советской власти секретари райкомов и прочие властямущие ценили меткое слово. Казахи говорили правду в лицо самым суровым ханам, но это вовсе не значило, что они оскорбляли. Айтыскеры и манасчи передают правду только по существу.

– Можете ли Вы вспомнить некоторые из своих айтысов?

– Помню айтыс, посвященный столетию Мухтара Ауэзова. Мой соперник пел: «Не различишь, кто сегодня честен, кто ворует. Люди хорошо одеваются в костюмы и галстуки, сидят в чистых кабинетах, ездят в дорогих машинах. Разбогатели они, обворовав народ. Сегодняшние богатые – воры». Я на ходу сочинил два куплета и спел: «Да, люди культурные, вежливые, и не различишь, кто здесь вор, а кто не вор. Ворам нет дела до Бога, ворам нет дела до народа. Но самый правильный закон – это китайский, по которому укравшему отрубают руки. У нас ведь как? Дай кому власть – тут же народ обворуют, а если ввести китайский закон в нашей стране,

многие начальники оказались бы безрукими!» После выступления один аким подошел ко мне и сказал: «Ты, Баянгали, поешь песни, выигрываешь призы... Наверное, разбогател, беря у народа». В ответ на это я сказал: «Да, спору нет. Я беру у народа, вы берете у народа, все берем у народа, но разница в том, что я беру открыто, с песней, а вы – скрытно. Акын берет открыто, аким берет скрытно!» После моих слов ой плохо стало ему!

Приезжала как-то к нам делегация из Кыргызстана во главе со спикером. Меня пригласили, зная, что я – манасчи. Вижу, идет начальство – наш бывший аким области Мажит Есенбаев, его заместитель Галым Бекмагамбетов. Разные люди выступали в тот день, и вот слово дали мне. Немножко пошутил, песни вспомнил, потом исполнил эпос о Манасе. Посол плакал, депутаты зашевелились, глаза засверкали, подошли ко мне, стали в карманы деньги класть. Я не преминул сказать во всеуслышание: «Как хорошо быть акыном! Если Аллах хочет дать – не надо ехать в Кыргызстан – киргизы сами приедут. Как хорошо быть акыном! Берешь открыто, почетно, а акимы берут скрытно!» Все депутаты аплодировали, Есенбаев произнес: «Ойбай! Баянгали! Это слова твои?» Я и с Президентом нашим Нурсултаном Абишевичем Назарбаевым несколько раз встречался и ему говорил об этом лично. Акын должен говорить, а аким работать!

– О чем говорят современные участники айтыса?

– От самой маленькой невинной шуточки до вселенских проблем. Все акыны говорят открыто то, что русская пресса не может сказать. Акыны – не криминалисты, с доказательствами ходить не будут, вместо этого они отражают общее состояние нашего общества.

– Были случаи, когда власть прислушивалась к Вашему слову?

– Конечно, таких примеров много. Помнится, был айтыс в Карагандинской области, когда акимом там работал Камалтин Мухамеджанов. Жил один хороший писатель – Бектуров, которого репрессировали в 1937 году, подвергали жестоким пыткам. Многие в те времена дали признание в том, что виновны в предательстве и являлись шпионами Японии, Америки – их казнили. А Бектуров твердо стоял на своей невинности и получил 10 лет заключения. Он дожил до старости, успел плодотворно поработать. Местные ребята шепнули мне о том, что именем Бектурова в Караганде хо-

тели назвать улицу, но дело не сдвигалось с мертвой точки. Вот меня и попросили сделать замечание властям. В своем айтысе я прямо назвал имя акына Карагандинской области и спел: «Большой минус будет акиму, если именем Бектурова не назовут улицу!» Буквально через 15 дней его именем назвали детско-юношескую библиотеку.

– А как же наши местные акимы реагируют на критику айтыскеров?

– А нашим акимам бесполезно что-то говорить. Особенно – прежним. Уж не знаю, как нынешний аким области Альберт Рау отнесется к этому. Я многое пел в своих айтысах нашим прежним акимам, но теперь, не видя результатов, пропало желание продолжать что-то им говорить. Ведь в любой цивилизованной стране руководителей, которые довели город до ТАКОГО СОСТОЯНИЯ, призвали бы к ответу. Но нет, у нас их надо хвалить, не правда ли? А это ненормально! Не хочу, чтобы это звучало как призыв, но мы имеем право подать в суд на наши власти. Тепла нет и не было, а зима, позвольте заметить, была не так уж холодна. Мы все мерзнем. Не нужно нам лгать. Умные, мудрые люди должны заниматься политикой, тогда не будут болеть головы журналистов и поэтов, ведь не от хорошей жизни они говорят и пишут о сегодняшних проблемах. А когда власть глуха и не прислушивается к этим словам – это очень плохо и когда-нибудь аукнется. Сама по себе эта ситуация нездорова. Руководство должно прислушиваться к каждому слову, к каждой реплике, слышать каждое недовольство. И критикующих деятельность властей не должны преследовать. Обязаны исправлять ситуацию, совершенствоваться. Вот китайцы говорят: «Бойтесь того человека, из уст которого течет мед». Лучше горькая правда – об этом говорили во все времена. А у нас как получается? Нужно только хвалить, говорить лишь хорошее. Это женщинам можно немного приврать, похвалить, но когда дело доходит до судьбы народа, нельзя допускать ни капли лжи и лести.

– Баянгали Токанович, Вы не обделены вниманием и уважением своего народа. Имеете множество медалей, почестей, заслуг. Каково Ваше отношение к повышенному вниманию окружающих?

– Это смотря с какой стороны посмотреть. Конечно, очень приятно, когда народ любит, уважает, и казахи, не знающие казах-

ского, и русские подходят и благодарят за мой вклад, за работу. Но я не хочу быть популистом и быть у всех на виду. Надо честно творить, работать, делать свое дело, и если там есть душа – это работа никогда не умрет, найдя своего читателя.

«Перекресток» подготовили:

***Дина Исмагамбетова, Айя Дюсекеева,
Алия Шокаева, Владимир Третьяков,
Диана Караханова, Дамир Саменов.***

«Любимый город», 2008 г.

Грани щедрого таланта

Баянгали Алимжанов – человек в Кокшетау и области хорошо известный. Причем знают его горожане и акмолинцы в разных ипостасях. Он и писатель, и поэт, и драматург, и единственный казах-манасчи, сказитель великого кыргызского эпоса «Манас». Он и жырау-сказитель, и акын-импровизатор, и литературный критик, исследователь казахского ораторского искусства, и журналист, а вот теперь и кинорежиссер, основоположник, директор и художественный руководитель киностудии «Пан Нурмагамбет».

В свои 53 года Баянгали Токанович успел сделать очень много. Перечень его должностей – а он работал в различных газетах, журналах, на телевидении, в театре, музее – займет слишком много места. Что же касается его книг, сценариев к документальным фильмам, пьес, которые ставились пятью театрами, песен и сказаний, то их и вовсе трудно перечислить. Говоря о нем, например, как об акыне-импровизаторе, достаточно указать, что с 1984 года он выступил в 216 (!) айтысах международного, республиканского, краевого и областного масштаба. 22 раза завоевывал на них Гран-при, многократно был призером. Словом, послужной список члена Союза писателей Казахстана, заслуженного деятеля РК, лауреата многих международных премий Баянгали Алимжанова весьма впечатляющий. В 2000 году он был награжден медалью «Ерен еңбегі үшін». Многогранный талант Б. Алимжанова заслуживает глубокого уважения.

– Я родился в административном центре Енбекшильдерского района городе Степняке в семье, в которой трудно было не проникнуться духом казахского народа, – рассказывает о себе Баянгали Токанович. – Мой отец Тоқан и мать Батима очень любили книги. Вечерами мы вместе читали казахский эпос. Моя бабушка Алтын рассказывала мне множество сказок, а когда я сам научился читать, то первые строки, которые я прочитал, были о Кобландыбатыре. Мой дед Алимжан был сказителем, я его не видел, но мне часто и много о нем рассказывали. Так что в детстве я был воспитан на легендах и эпосе казахского народа. Когда же был издан «Манас», то он настолько мне понравился, что я заучивал отдельные фрагменты и повторял их, занимаясь домашними делами: вечером, когда шел за коровами, или днем, когда работал на скотном дворе. В 80-е годы я увидел выступление манасчи и сам стал петь отрывки речитативом. Это увлечение «Манасом» привело к тому, что я поехал в Кыргызстан, заслужил благодарность кыргызского народа, став лауреатом Международной премии имени А. Малдыбаева, чем очень горжусь. Искусство имеет такую притягательную силу! Когда я, например, участвуя в айтысах, запеваю первые строки, то отрываюсь от мира и думаю только о песне. Это самые прекрасные мгновения в моей жизни!

Сегодня Баянгали Тоқанович занимается нелегким искусством кино в качестве художественного руководителя киностудии «Пан Нурмагамбет». Она была создана два года назад в Астане, ее учредителем и спонсором является известный общественный деятель, предприниматель Марат Набиев. Новая киностудия названа в честь крупного мецената прошлого – Пана Нурмагамбета, который построил дом в Мекке для паломников-казахов и в свое время благословил Балуана Шолака. Первой ласточкой киностудии стала музыкально-лирическая комедия на казахском языке с субтитрами на русском «Ән мен анаша» («Песня и наркотик»).

– Это фильм о любви девушки и джигита, выбравших разные пути в жизни, – рассказывает Б. Алимжанов. – В нем переплетаются серьезное и смешное, песенное искусство и рыночная площадь, красота природы родного края (помимо Кокшетау, съемки шли в Боровской и Зерендинской курортных зонах) и унылые будни горожан, безумная жажда наживы и проснувшаяся людская совесть. Думаю, что зрителям запомнятся лирические песни, автором и ис-

полнителем которых стал мой сын Нурлан, снявшийся в главной роли.

Богатство, за которым гнались герои ленты, в итоге оказалось мнимым. Картина предназначена прежде всего для молодежи, и авторы надеются, что она найдет своего зрителя, поможет задуматься над проблемами современной жизни и пробудит в душах добрые чувства.

– Когда я был молодым, то, как и многие, мечтал сниматься в кино, – продолжает Баянгали Токанович. – Сегодня я мечтаю видеть на экранах хорошее казахское кино, поэтому и решил попробовать создавать его. Лирическая комедия – это начало. Теперь я намереваюсь взяться за давно волнующую меня тему, касающуюся нашей национальной трагедии, – голода 1932 года. Уже написан сценарий, подобраны актеры на главные роли. Но, как это нередко бывает, работа над картиной застопорилась из-за возникших финансовых проблем. В планах – снять фильм «Легенды Великой степи» о героическом прошлом казахского народа, а также киноленту для самых маленьких зрителей.

Пока о киностудии «Пан Нурмагамбет» знают немногие, ее первый фильм демонстрировался только в Кокшетау, Енбекшильдерском, Зерендинском и Буландынском районах. Но хочется надеяться, что уже в недалеком будущем она сможет весомо и зримо заявить о себе. Ведь возглавляет эту киностудию талантливый и трудолюбивый человек, не раз доказавший себе и окружающим, что искусство не знает границ и в конечном итоге преодолевает все преграды.

*Чингиз Ташенов,
«Казахстанская правда», 09.08.2008 г.*

Музыкально-лирическая комедия

Б. Алимжанова

Это музыкально-лирическая комедия, снятая в новой киностудии «Пан Нурмаганбет», созданной по инициативе Баянгали Алимжанова и спонсорской поддержке известного предпринимателя, общественного деятеля Марата Набиева. Директор и худо-

жественный руководитель киностудии – писатель, драматург, акын, жырышы, манасчи Баянгали Алимжанов.

Премьера фильма состоялась в населенных пунктах двух районов. В Степняке Енбекшильдерского района, где родился и вырос Б. Алимжанов, и в Макинске, в селах Караозек и Алтынды Буландынского района. Зрители с большим удовольствием смотрели фильм. Он был интересен тем, что снят в родных краях – красивых местах курортной зоны Бурабай и Кокшетау. В нем рассказывается о любви джигита и девушки, говорящих на разных языках, безумной жажде нажиться любым путем, чести и совести, любви к родной земле. Фильм привлекает внимание зрителя аллегорическими и пародийными сценами, новыми песнями, написанными на слова Б. Алимжанова.

Перед первым показом фильма в районном Доме культуры выступил аким района Е. Нугманов. Он подчеркнул роль отечественного киноискусства в укреплении патриотического духа народа. «Мы сегодня больше смотрим заграничные фильмы, прививающие нам западный образ жизни, поэтому рост и развитие национального киноискусства как никогда актуальны. В этом плане нашим земляком Б. Алимжановым сделан смелый шаг, на который может пойти не каждый профессиональный кинорежиссер или кинопродюсер». Интересным был и рассказ автора сценария и режиссера-постановщика Баянгали Алимжанова об истории создания фильма.

– В условиях отсутствия кинопроката нелегко будет проталкивать на рынок национальное кино. Но тем не менее посчитал своим долгом взяться за это дело в ответ на тотальное увлечение западными фильмами. Судя по отзывам зрителей, не ошибся. Народ соскучился по фильмам, показывающим родную культуру, историю, – говорил он в своем выступлении.

В главных ролях – Нурлан Алимжанов, Жансая Байдарбекова, Сафуан Шаймерденов, Толеубек Конбайулы, Гульмира Жакилина и артисты Акмолинского областного казахского театра им. Ш. Кусаинова. Кокшетауская киностудия, названная в честь крупного мецената прошлого, построившего дом в Мекке для паломников-казахов Пана Нурмаганбета, сделала не только свой первый шаг, но и дала путевку в мир кино многим актерам. Начав свой путь с лирической комедии и документального фильма «Жер шоктыгы

Кокшетау», киностудия планирует в новом году снять фильм об общечеловеческой, национальной трагедии – голоде 1932 г., унесшем миллионы людей.

*Т. Дюсенбай,
«Буланды таны», 27.11.2007 г.*

ОТЗЫВЫ ЗРИТЕЛЕЙ

*Бигайша Еслямбековна Туртанова,
начальник Буландынского районного отделения ГЦВП:*

Фильм понравился нам не только тем, что снят в нашем родном краю. Он пронизан патриотическим духом. Новыми песнями и комическими ситуациями притягивает к себе зрителя. Побольше бы таких фильмов, рассказывающих о родной земле, об истории нашего народа. Почему бы, например, не снять отечественным киностудиям фильм о царице Томирис. Молодому артисту и певцу, автору песен Нурлану Алимжанову желаю творческих успехов.

*Акишатай Садвакасовна Изахметова,
учительница средней школы им. Балуана Шолака:*

Фильм снят с глубоким подтекстом. Сюжеты фильма комедийные, но в то же время наталкивают на серьезные мысли о смысле жизни. И, конечно, нельзя не сказать о новых песнях, прозвучавших в фильме, в исполнении самого молодого актера и певца Н. Алимжанова. Думаю, у него большое будущее.

Западня

В Казахстане появился новый фильм. Казалось бы, не ахти какая новость. Но кино примечательно тем, что его снял непрофессиональный режиссер, с малым бюджетом и в короткие сроки. При всем этом фильм, как принято говорить, жизненный.

«Аран»* – фильм-притча о простом человеке, который стал жертвой вымогателей. Но тут нет похищений родственников, штормовых перестрелок и бешеных погонь. Все происходит в умеренном восточном темпе. Местный колорит тоже соблюден: главного героя, Нартая, обвинили в нецелевом использовании

бюджетных средств. Знакомо, правда? И чтобы не доводить дело до суда и тюрьмы, у героя вымогают деньги.

Ситуация эта настолько типична, что не возникает желания сразу нажать на «стоп». Становится интересно: ну и как же в таких случаях люди себя ведут? И начинается неторопливое, с подробностями, повествование. Герой просит помощи. Кто-то отказывает ему, пряча от стыда глаза. Кто-то отдает донору – чтобы хоть как-то скрасить тоску. Старшая сестра продает корову.

А потом зритель наблюдает удивительный процесс: у Нартая, оставшегося с самыми верными ему людьми, происходит внутренний рост: от черного отчаяния до полной моральной победы над вымогателем. Если вначале ему снились кошмары, то в конце фильма он уже протягивает шантажисту руку помощи. В картине есть сцены и страшные, и смешные, и заставляющие задуматься. А главная мысль такова: не стоит думать, что наглость и сила дают кому-нибудь право играть чужими судьбами. Все мы люди, все чувствуем боль и страх.

Акын, манасчи, жырышы, писатель, поэт и вот уже режиссер и сценарист Баянғали Алимжанов сам снялся в главной роли. «И знаете, почему? – смеется он. – Потому что денег на профессионального актера не нашел!» Профессионалов в фильме немного – примерно фифти-фифти с обычными гражданами. Например, сестру Нартая играет сестра Баянғали Алимжанова. «Я ей сказал, что она будет играть саму себя», – объяснил режиссер. Другой человек попал в картину из-за запоминающегося лица – он похож на молодого Юрия Никулина.

Автор рассказывает про фильм много интересного. Например, что он снят за 16 дней при бюджете 10 000 долларов (кстати, именно эту сумму вымогатель требовал от жертвы). Некоторые сцены снимались одним дублем, потому что, как поделился режиссер, тяжелые моменты хотелось отснять без повторов и идти дальше. Главный герой в одной из сцен выполняет ката и ломает доски – Баянғали Токанович признается, что может и покруче.

«Надо снимать кино для казахского народа и про казахский народ, про простых людей», – считает режиссер. Это ему удалось. Фильм на самом деле снят про обычного человека, и зрителю понятно каждое слово, каждый импульс.

Эту картину можно рекомендовать для просмотра всем чиновникам, поступающим на работу, в качестве превентивной меры.

*Пасть, западня.

*Шолпан Тулеулова,
«Актюбинский вестник», 21 октября 2010 г.*

«Аран» – первое народное кино

Наш земляк, уроженец Степняка Баянгали Алимжанов как писатель, поэт, драматург, акын-импровизатор, литературный критик, исследователь казахского ораторского искусства известен далеко за пределами республики. В последние годы он пробует свои силы в кинематографии. И небезуспешно.

Его картина «Аран» (западня, пасть) затрагивает вечную тему борьбы добра и зла. Фильм повествует о сотруднике госучреждения, который, выполнив приказ своего начальника, преступил закон, не по назначению использовал бюджетные деньги. Другой персонаж фильма обещает ему помочь, если тот принесет 10 тысяч долларов. В главной роли – сам Баянгали Алимжанов. Это его дебют в качестве актера. Неспроста говорят, талантливый человек талантлив во всем.

За основу сценария взят случай из жизни, потрясший меня, – рассказывает автор сценария и режиссер картины Б. Алимжанов, который недавно побывал в родных краях. – Фильм снят на моей малой родине, где мне дорог каждый ее камушек. Хотел показать природную красоту родного края. Рад, что проект удался. В фильме снимались простые жители Степняка, большинство из них играли самих себя. Например, сестру главного героя играла моя сестра Слушаш Досымбекова. Позже все они признались, что, благодаря фильму «Аран», они реализовали давнюю мечту – сняться в фильме.

В сущности это не только первое народное кино, а первый фильм, снятый в Казахстане на тему коррупции. Профессиональных актеров, участвовавших в фильме, можно пересчитать по пальцам. Это актеры Акмолинского казахского драмтеатра им. Кусаинова, которые сыграли совершенно бесплатно.

Сюжет фильма заставляет думать. Невольно делаешь выводы. Как бы трудно ни было, нужно оставаться человеком с большой буквы. Потому что все материальные ценности в этом мире преходящи, вечным остается духовное богатство. Сильный духом преодолет любые трудности.

От безысходности главный герой был готов на любой безумный шаг. Есть момент, где Нартай доходит до последней черты, переступив которую, он мог бы стать убийцей или наложить на себя руки. Он борется не только с внешним врагом, шантажировавшим его, но и со слабостью собственного духа. В итоге, переборов свою слабость, становится сильным.

В фильме показано немало красивых мест нашего края... У меня пробудилось неудержимое желание увидеть их своими глазами и потрогать эти причудливые камни, рассыпанные по степи. Фильм достоин высокой оценки.

*Толеу Дюсенбай,
«Акмолинская правда», 2011 г.*

Фильм «АРАН», или Жизнь без прикрас

Баянгали Алимжанов:

Человек силен корнями. Чем глубже он связан со своим народом, тем богаче духовно. Можно сидеть и критиковать весь мир, а можно что-то в нем изменить.

Я вложил в фильм частичку своей души, свои мысли, переживания и размышления. Хотел, чтобы люди задумались над тем, как мы живем, к чему придет наше общество без соблюдения нравственных устоев.

Не сразу решился попробовать себя в роли актера. Долго переживал, внутренне настраивался. Играл непрофессионально, но эмоционально, искренне. Получил огромное удовольствие от того, что удалось реализовать свой творческий замысел. Было сложно. Мне даже говорили, что я сумасшедший, раз берусь за такой проект.

Благодарен, кто понял, поддержал и поверил в меня, – актерам Толеубеку Конбайулы, Айбеку Кусаинову, Ельтаю Мустанову,

Гульмире Жакилиной, Маржан Бокешевой, родственникам и моему ЗРИТЕЛЮ.

Талантливый человек талантлив во всем. Это доказывает наш земляк Баянғали Алимжанов, чье творчество многогранно. Писатель, поэт, драматург, акын-импровизатор, литературный критик, исследователь казахского ораторского искусства, журналист. Лауреат международных конкурсов. Ведущий популярных передач «Халық қазынасы», «Бес ғасыр жырлайды». Словом, многообразие интересов члена Союза писателей Казахстана, заслуженного деятеля Казахстана Баянғали-ага весьма впечатляющее. В 2000 году он был награжден медалью «Ерен еңбегі үшін», это человек, который находится в вечном поиске творческого самовыражения, служения его величеству искусству.

Любопытен его опыт и в кинематографе. Благодаря энтузиазму нашего героя, в Кокшетау был снят первый художественный фильм – музыкально-лирическая комедия «Ән мен анаша». Уходящий год ознаменовался выпуском еще одной картины – «Аран».

Чем интересна кинолента? Это правда, причем без прикрас, о нашей жизни. Автором сценария, режиссером-постановщиком, продюсером, администратором, главным героем выступил сам Баянғали Токанович.

Фильм снят в Степняке, на его малой родине, всего за 16 дней. Роли исполняли несколько актеров из нашего областного казахского театра и родственники Б. Алимжанова, причем совершенно бесплатно.

В картине представлены культура и традиции казахского народа, красивая природа степей и уникальные археологические места, звучат неповторимые звуки домбры и кобыза, передан национальный колорит. Есть юмор, слезы, стрельба, печаль и радость.

Это своего рода философское размышление о вечных нравственных ценностях, добре и зле. Жанр – психологическая драма. Поэтому и смотреть его нужно вдумчиво. Понять смысл, уловить что-то для себя полезное.

Сюжет взят из жизни. Режиссера потрясла однажды услышанная история, и он решил художественно обработать и отобразить свои чувства в картине. Директора школы шантажирует и вымогает большую сумму денег мистер икс. И честному, положительному герою приходится нелегко. Здесь показаны унижения, боль,

обида, незащищенность простых, честных тружеников, оскорбление, негодование, сытость и наглость богатых и представителей власти.

Не случайно выбрано такое название. Слово «аран» переводится как «загон», «западня» (раньше охотники выкапывали яму и загоняли туда животных). Второе значение термина – «разевать пасть», быть ненасытным, жадным.

Но не буду полностью рассказывать содержание фильма, лучше, как говорится, один раз увидеть, чем сто раз услышать. Надеюсь, что картина найдет своего зрителя, поможет задуматься над проблемами современной жизни и займет достойное место в золотом фонде отечественного кино.

*Аружан Сатабалдинова,
«Любимый город», 11.01.2011 г.*

Письмо зрителя

Добрый день!

Принадлежу к тому поколению кто пишет и читает в основном на русском языке, но от того не меньше дорожит родным казахским. Вчера с сыном смотрели Ваш фильм «Аран». Ещё раз в жизни убеждаюсь, что просто так ничего не происходит. Сейчас у нас очень спокойная полоса. Вы передали реальные ситуации жизни. Спасибо! Бывают тупиковые как кажется проблемы, а потом находишь выход. Вот этот выход – что у меня всё получится – обретаю после просмотра Вашего фильма. Желаю Вам творческих успехов! Благополучия! С наступающим Вас новым годом!

Рина Сабабаева,
г. Щучинск, 29.12.2013 г.

Некоторые отзывы в Интернете.

Камиль Хайруллин, 4 месяца назад (изменено)

Самый правдивый фильм без пантов и очень поучительный... Этот фильм еще нужно суметь понять. А многие люди с закрытыми сердцами (Сразу скажу – не для всех фильм... оценка +++ 55555!!)

pure light, год назад:

Прежде всего, благодарю за возможность посмотреть фильм в интернете! Это особенно актуально, когда ты находишься далеко за пределами родины. Главный моральный посыл фильма: не рой

яму другому, сам в него попадешь. Очень симпатичен главный герой: его отношения с людьми, личные переживания, душевная трансформация. Красиво и живописно снята природа Северного Казахстана. Фильм мне очень понравился. Хотелось бы узнать названия музыкальных композиций(кюй, песни). Баянпали Алимжанов – талантливый человек! Желая дальнейших творческих успехов!

Солнечный и сердечный привет из Калифорнии, США.

Салтанат Досымбекова, 2 года назад:

Очень сложный психологический сюжет фильма, где честный человек по жизни сталкивается с такое неприятной стороной жизни... Стоит посмотреть всем и задуматься.

Ключ Дракона, 2 недели назад

Такой простой, а такой хороший и интересный фильм! Супер!! Лучше всех тех новых, что щас делают)!

Третий фильм Баянпали-ага

У каждого из нас есть свои мечты – детские, юношеские, взрослые, неисполненные, забытые, воплощённые. Они окрыляют, дарят особое состояние чувства полёта и парения, помогают скрасить серые будни, делают жизнь яркой, интересной, полноценной, осознанной, наполняют смыслом существование, помогают справиться с трудностями, усталостью, тоской и грустью. Словно солнечный лучик освещают наш путь, ведут к заветной цели, делают сильнее.

Эта мысль нашла отражение в третьем фильме «Айхан» нашего выдающегося земляка, писателя, драматурга, акына-импровизатор Баянпали Алимжанова.

Новый фильм назван по имени главного героя. Баянпали-ага три года назад написал сценарий. Сначала он именовался по-другому «Победа чемпиона Айхана». Речь шла о молодом перспективном спортсмене, занимающимся боксом. Затем в сюжет кинорежиссер решил добавить немного драматизма, дабы расска-

зять о сложной судьбе человека, с которым поступили несправедливо. В прошлом наш земляк сам был боксером, потому эта тема ему близка.

Айхан Найзабеков – упорный и целеустремленный молодой чемпион Советского Союза – должен поехать на Олимпиаду. Но так получилось, что вместо него отправляют другого. Сильный человек, привыкший всегда побеждать, тяжело перенес удар судьбы, почти сломался, ведь украли и растоптали главную мечту. Для него это стало трагедией.

Казалось бы, есть семья, дети, но внутри постоянная обида, боль, неудовлетворенность, вечная борьба с самим собой. Он сильно страдает, начинает выпивать. Жизнь кажется пустой и бессмысленной. Но рядом с ним преданная и верная жена, понимающая угнетенное состояние мужа. Именно ее терпение, ласка, забота и внимание помогают Айхану обрести душевный покой. Роль супруги блестяще сыграла известная актриса областного казахского музыкально-драматического театра им. Ш. Кусаинова Жанар Кусаинова. На этом мы прерываем свой рассказ, дабы потом вам было интересно посмотреть картину и узнать, чем же закончилась эта история.

Скажем одно: этот фильм – о жизни, борьбе и победе человека над самим собой, своими слабостями, торжестве двух любящих сердец над серостью жизни. Звучат красивые песни, проникновенные стихи и монологи, присутствуют юмор и даже сцены драк. В картине – спарринг двух наших мастеров спорта международного класса Руслана Мусинова и Мереке Джусупова, а также молодые боксёры области и самый юный спортсмен – мальчик Мухаммед.

Роли сыграли артисты областного казахского театра. Продюсер и учредитель Марат Набиев оказал спонсорскую помощь. Несмотря на сложный и трудоемкий процесс ленту отсняли за 14 дней. Сейчас идет монтаж. Совсем скоро казахстанский зритель сможет увидеть новый фильм на телеэкранах.

Творчество Баянгали Алимжанова многогранно, мы спросили у него: что ему больше по душе?

Не могу выделить главное и второстепенное. Но я, прежде всего, поэт. Мне все близко и дорого, все делаю с душой, основательно, не могу относиться к искусству поверхностно и равнодушно. Это мой мир, и я в нем живу. Мне никогда не бывает скучно.

Планов у нашего неугомонного и талантливого земляка много. В сентябре его пригласили в Восточный Казахстан на Международный фестиваль сказителей, где он исполнит знаменитый «Манас». Сейчас снимает два документальных фильма.

Баянғали Алимжанов:

Рад, что мой фильм «Аран» нашел своего зрителя. Есть хорошие отзывы и оценки соотечественников. Его несколько раз транслировали на областном и республиканских каналах. В отзывах отмечают богатое внутреннее содержание. Для меня это главное. Думаю, аудитория поймет идею фильма «Айхан», обязательно найдет для себя что-то полезное. Считаю, мир спасут доброта и вера, потому что вижу смысл своей жизни в пробуждении этих чувств в других.

Однажды на одном из айтысов аксакалы поблагодарили меня за исполнение и сказали, что я несу людям духовный свет. Это высшая награда и оценка. Великая вещь – радость творчества, такое состояние нельзя передать словами, его нужно просто испытать.

Если в любом произведении искусства, будь то проза, поэзия, живопись, кинематография, есть правда жизни, и оно сделано с душой, тогда оно будет вечным.

Снимать фильм – очень сложный, трудоемкий процесс, требуется столько сил и ресурсов. Это слаженная работа команды настоящего творческих людей. Благодарен всем, кто понял и поддержал меня, оказал содействие и помощь.

*Аружан Сатабалдинова,
«Любимый город», № 16, 19.07.2011 г.*

«Айхан» – для вдумчивого зрителя

Презентация художественного фильма «Айхан» Баянғали Алимжанова в родном Кокшетау стала большим событием для его жителей.

На просмотр и обсуждение картины в зале областного казахского музыкально-драматического театра им. Ш. Кусаинова собрались молодежь, представители творческой интеллигенции, педа-

гоги, журналисты. После просмотра 73-минутной психологической драмы (именно так обозначен создателями жанр) зрители долго аплодировали и в один голос заявляли: Баянғали Алимжанову – известному талантливому акыну-импровизатору, жыршы, манасчи, писателю, драматургу, а теперь и режиссеру и актеру, – удалось создать серьезный и содержательный фильм, способный заставить думать, переживать, переоценивать те или иные поступки.

Да, в нем нет, быть может, острого сюжета, динамичной картинки, которыми отличаются современные высокобюджетные фильмы, зато есть живая творческая игра, глубокий философский подтекст, основанный на исконно казахских традициях. В картине, где главная мысль – борьба с собственными слабостями, очень четко обозначены высшие семейные ценности, настоящая мужская дружба, огромная роль в жизни каждого мужчины женщины – хранительницы очага.

Автор фильма и исполнитель главной роли Баянғали Алимжанов как будто пытается разбудить в зрителях такие сокровенные чувства, как любовь, добродетель, сострадание. Работа Алимжанова, в которой задействованы, кстати, практически все ведущие актеры нашего каздрамтеатра, безусловно, будет интересна в первую очередь самим кокшетауцам. Знакомые пейзажи, родные актеры и даже участие в роли самих себя местных именитых спортсменов-боксеров Мереке Джусупова, Руслана Мусинова...

Можно придаться, наверно, к техническому сопровождению картины, созданной, кстати, в кратчайшие сроки и на очень небольшие деньги, но нельзя не сказать о ее колоссальном воспитательном значении.

Сюжет до боли напоминает реалии из жизни спортсменов советского периода, впрочем, несправедливости и протекционизма, как известно, хватает и сегодня в казахстанском спорте... Талантливому спортсмену Айхану «отрезали» путь к вершине победы, лишили главной мечты – попасть на Олимпийские игры. Потеряв, как ему казалось, смысл жизни, он начинает выпивать и скатываться в пропасть. Время бежит неумолимо, а боль и обида не отпускают Айхана, мешая адекватно оценивать ситуацию и идти вперед. Но от неминуемой гибели его спасает... жена. Фильм повествует о таинственной силе и смысле духовной победы.

Главный герой, к чести, не скатился совсем по наклонной. В нем живы принципиальность и нетерпимость к несправедливости и откровенному хамству, честолюбие и человеческое достоинство... Его верная спутница в исполнении Жанар Кусаиновой уверена: Айхан вернется к ней, к детям. И он возвращается.

Обсуждение картины кокшетауцами затянулось почти на полтора часа. Земляки выражали благодарность режиссеру и артистам, а также искренне восхищались новыми гранями таланта именитого земляка.

В свою очередь, Баянгали Алимжанов отметил, что презентация с привлечением широкой общественности впервые проходит именно в Кокшетау – на земле, где и снимался фильм. И если режиссер и актеры практически не имеют опыта работы в кино, то оператор-постановщик Адиль Туркбенбаев и звукооператор Валерий Балаков уже много лет трудятся на киностудии «Казахфильм» и участвовали в создании не одного кассового фильма. Помощником оператора выступил еще один наш земляк Дархан Мужубаев.

На счету киностудии «Пан Нурмагамбет», продюсером которой является столичный бизнесмен, меценат Марат Набиев, уже несколько картин, снятых Алимжановым: музыкально-лирическая комедия «Эн мен анаша» («Песня и наркотик»), документально-музыкальный фильм «Жер шоқтығы – Көкшетау» («Краса земли – Кокшетау»), психологическая драма «Аран».

Есть у Алимжанова идея снять полнометражный художественный фильм об общечеловеческой трагедии – голоде 1932 г., уже есть рабочее название проекта – «Ашаршылық жылғы махаббат» («Любовь в голодный год»). В ближайших планах – создание сказки о современных детях «Жалмауызды жеңген бала» («Мальчик, победивший Бабу-ягу») и фильма для молодежи «Легенды Великой степи».

*Карлыга Мухатаева,
«Степной маяк», 10 ноября 2011 г.*

«Айхан»

Так называется фильм, выпущенный киностудией «Пан Нурмаганбет» (Кокшетау) летом 2011 года. Это третья по счету кинокартина, снятая в Кокшетау по сценарию писателя, драматурга, акына-импровизатора Баянгали Алимжанова. Он же – режиссер этих кинофильмов.

Каждый из нас мечтает достичь вершины своего ремесла. Но нелегок этот путь. Нужно трудиться до седьмого пота, быть всегда в поиске, учиться всему новому. Однако не каждый достойно переносит трудности на этом пути. И в такой ситуации душа человеческая ведет себя не всегда адекватно. Почему же Айхан пытался найти утешение своей души на дне бутылки с хмельным напитком? Ответ на этот вопрос зритель найдет, когда досмотрит фильм «Айхан» до развязки сюжетной линии. Психологическое состояние главного героя передается поступками и его отношением к несправедливости, подлости и человеческой тупости. Leitmotif фильма заключается в том, что по вине вышестоящих чиновников мастер спорта по боксу Айхан окажется на обочине дороги, которая вела к олимпийскому триумфу. Он чувствовал себя так, будто кто-то украл его заветную мечту. И лишь после долгого душевного кризиса, благодаря старому другу, который случайно встретится на улице, он вернется в спорт в качестве тренера. А его ученик по имени Мухамед Али возвеличит имя своего наставника. Вот она – вершина успеха тренера: ученик превзошел учителя. Вот только не каждый может так: опуститься до самых низов, чтобы потом возвыситься. Достойно перенести трудности, не опуская рук, и трудиться, чтобы достичь своей заветной мечты. Вот чему учит фильм «Айхан»! Фильм снят на казахском языке с субтитрами на русском.

Недавно в областном казахском драмтеатре им. Ш. Кусаинова состоялась презентация фильма. После просмотра режиссер-постановщик Баянгали Токанович Алимжанов рассказал о том, как прошел съемочный процесс. Поблагодарил актеров казахского драмтеатра, снявшихся в фильме. Роль Айхана исполнил сам Баянгали Алимжанов, что показывает многогранность его таланта. Состоялся обмен мнениями о фильме, были заданы вопросы актерам и режиссеру. Как отметил исполняющий обязанности редак-

тора газеты «Арка ажары» Каирбай Торегожа, благодаря нашему земляку Б. Алимжанову Кокшетау стал третьим по счету городом в республике (после Алматы и Астаны), где снимают кинофильмы.

В планах киностудии «Пан Нурмаганбет» съемка фильма в Кокшетау о современной молодежи. Начали снимать серию документальных фильмов об известных людях Акмолинской области. Фильм «Айхан» тиражирован фирмой «Меломан», диски поступили в продажу.

Т. Балаби.

«Мечтаю о хорошем казахском кино»

Сегодня на телевидении, в кинотеатрах мы вынуждены смотреть фильмы, в большинстве своем чуждые нашему менталитету, пропагандирующие чуждый нам образ жизни, – горячится Баянгали Алимжанов. – Я мечтаю о нашем, казахском кино.

Акын, жырау-сказитель, писатель, поэт, драматург, литературный критик, журналист, единственный казах-манасчи (сказитель великого кыргызского эпоса «Манас») – это все наш талантливый земляк, заслуженный деятель Казахстана Баянгали Алимжанов, более 20 раз завоевывавший Гран-при международных, республиканских, областных айтысов. А пять лет назад он инициировал открытие в Кокшетау киностудии. К счастью, нашел единомышленника в лице Марата Набиева, бизнесмена, мецената, как и Алимжанов, обеспокоенного судьбой казахского киноискусства. Оба уверены: «Пора снимать кино для казахского народа и про казахский народ». Так родилась киностудия, а назвали ее в честь деда М. Набиева Нурмагамбета Сагнайұлы, крупного исторического деятеля конца XIX – начала XX века, богатого человека, прославившегося тем, что построил дом в Мекке для паломников-казахов.

Первый художественный фильм в истории Акмолинской области был снят кокшетауцами на своей киностудии в 2007 г. «Эн мен анаша» («Песня и наркотик») – так назвал его автор сценария и режиссер-постановщик Баянгали Алимжанов. Картина о любви двух молодых людей, выбравших разные пути в жизни, пагубной жажде нажиться любым путем, чести и совести, любви к родной

земле. В ленте переплелись смешное и серьезное, искусство и рынок, добро и зло... И предназначается она в первую очередь молодежи, заставляя задуматься над проблемами современной жизни. Главную роль сыграл сын Баянгали Нурлан, ныне популярный певец и актер. Задействован практически весь костяк Акмолинского областного казахского драмтеатра им Ш. Кусаинова.

Успех первой киноленты вдохновил Баянгали. И в 2010 г. появляется психологическая драма «Аран» («Западня»), фильм-притча о простом человеке, ставшем жертвой вымогателей. Снят в г. Степняке, малой родине Баянгали Алимжанова. Он сам исполнил главную роль, дебютировав таким образом в новом амплуа. В картине в основном снимались жители Степняка, большинство играли самих себя, профессиональных артистов было немного. Как и в первом фильме, это ведущие актеры нашего каздрамтеатра.

Буквально на днях именитый земляк завершил работу над третьим художественным фильмом «Айхан», который казахстанцы смогут увидеть осенью. Его действие происходит в советское время. В центре – сложная судьба главного героя. Боксер Айхан, победив в чемпионате страны, становится потенциальным участником предстоящей Олимпиады, о чем давно мечтал. Увы, мечте не суждено сбыться. Вместо него на всемирные состязания отправляется другой спортсмен. Нечестный удар судьбы Айхан не выдерживает. Потеряв, как ему кажется, смысл жизни, постепенно скатывается вниз. Возможно, так бы и погиб, если бы не его жена. Для Назии, воспитанной в лучших национальных традициях, семья, муж, дети – основное в жизни. Вместе они победили...

Картина поднимает важные общечеловеческие проблемы. Как и предыдущие работы Алимжанова, отличается глубоким философским подтекстом. Если первый фильм снят в Кокшетау, Бурабае и Зеренде, второй в Степняке, то третий непосредственно в Кокшетау. Горожане увидят много знакомых мест и лиц, красоты родной природы.

Фильмы Баянгали Алимжанова «Ән мен анаша» и «Аран» выпущены на DVD-дисках, приобрести их можно в магазинах «Москва» и «Консул».

Судя по планам, кинематограф всерьез увлек мэтра. Обязательно будет полнометражный художественный фильм о трагической странице в истории казахского народа – голоде 1932 г.,

унесшего жизни миллионов ни в чем неповинных людей. Начата работа над замечательным проектом – воплощение идеи продюсера киностудии «Пан Нурмаганбет» Марата Набиева – по выпуску серии документальных фильмов о заслуженных людях нашей земли. О тех, кто, не выпячиваясь, достойно занимается своим делом, во благо Родины. Героем первого фильма стал ученый, профессор Турсунбек Какишев, второго – председатель Мясного союза РК, гендиректор агрофирмы «Родина» Иван Сауэр. Продолжение следует.

Все что делает Баянгали Алимжанов талантливо и весомо. Его фильмы не оставляют равнодушными и в первую очередь потому, что это – наше кино.

*Мадина Жусупова,
«Степной маяк», № 30 (14141), 28 июля 2011 г.*

В колледже культуры снят фильм

В Кокшетау снят полнометражный художественный фильм «Асау толкын» («Бурная волна»). Автор сценария и режиссер-постановщик картины с малым бюджетом и короткими сроками производства (14 дней) – наш земляк, непрофессиональный режиссер, писатель, член Союза писателей РК, драматург, акын, жыршы, единственный в Казахстане манасчи – сказитель кыргызского эпоса «Манас» – Баянгали Алимжанов, по совместительству создатель и художественный руководитель киностудии «Пан Нурмаганбет»...

Напряженный сюжет новой кинокартины рассказывает о студентах, промышляющих рэкетом, об их столкновении с двумя молодыми людьми, восставшими против жестокости и насилия. Фильм снят в июне нынешнего года в стенах Кокшетауского колледжа культуры имени Акана сере. В нем снялись артисты казахского музыкально-драматического театра имени Ш. Кусаинова, студенты колледжа. В главных ролях – Баянгали Алимжанов, учащиеся актерского отделения колледжа Данияр Туранов, Гульнур Кожанова, Жансая Сейтгалиева, десятиклассник Данияр Кулмаганов.

По словам автора и постановщика, фильм, затрагивающий проблемы добра и зла, смысла жизни, словно крик души старшего

поколения, обращенный к молодежи: «Остановитесь, пока не поздно!» Непримируемость жизненных позиций молодых людей, стоящих по разные стороны, по сюжету приводит к трагическим последствиям. И все же оставляет маленькую надежду...

Премьерный показ картины «Асау толкын» состоится 3 сентября в филиале Дома дружбы областного центра народного творчества.

*Раушан Утеулина,
«Акмолинская правда», 2012 г.*

Сделано в Кокшетау

Вышел в свет новый полнометражный художественный фильм киностудии «Пан Нурмагамбет» «Асау толкын» («Бурная волна»). Это уже четвертая работа в кино нашего земляка, акына, драматурга, писателя, жыршы Баянгали Алимжанова.

На презентацию в ДК «Кокшетау» собралась в основном студенческая аудитория. И не случайно. Картина повествует о непростых отношениях молодых, негативных явлениях в их среде – рэкет, вседозволенность, преступность. И снималась она в стенах казпедколледжа им. Ж. Мусина.

Примечательно, что сыграли в фильме в основном непрофессионалы: студенты актерского отделения колледжа культуры им. Акана сере, преподаватели местных учебных заведений. В картине можно увидеть и известных в городе людей, к примеру, главврача облбольницы Серика Аяганова и его коллег, ветерана медицины Болату Жанадилова, сыгравших врачей, спасших жизнь главных героев. Заслуженная артистка РК Шолпан Дукумбаева – мама одного из студентов. Задействованы в фильме и актрисы каздрамтеатра Жанар Кусаинова, Гульмира Жакилина. Ну и сам создатель фильма Баянгали Алимжанов не остался в стороне, сыграв одну из ключевых ролей и еще раз доказав истину, что талантливый человек талантлив во всем.

Драматическая коллизия вокруг студентов местного колледжа, вечный конфликт добра и зла, светлого и темного, проблема отцов и детей... Фильм Баянгали Алимжанова, конечно, можно подвер-

гнуть критике с точки зрения канонов кинематографа, но он ценен воспитательной составляющей.

«Мы, конечно, не Голливуд, не «Мосфильм» и даже не «Казахфильм», но в этой картине – часть моей души... Я хотел показать, как и чем живет нынешняя молодежь, какие проблемы мы пропускаем за повседневной суетой, и к чему они в итоге приводят. Сюжет взят из реальной жизни: разборки, «толпа на толпу» между аульными и городскими ребятами на окраине города, поножовщина, больничная койка... Такое сплошь и рядом, нередко конфликты детей приводят к недетским трагедиям. Как это получилось, судить зрителям. Я рад представить свое произведение землякам», – признался Баянғали Алимжанов в беседе со зрителями.

«Асау толкын», как и предыдущие киноработы Алимжанова, снят на казахском языке, правда, слышен местами и русский, что придает еще большую реальность событиям. Помимо языкового вопроса, который звучит ненавязчиво, исподволь, в фильме затронута актуальная на сегодня тема – роль учителя, его авторитет среди учеников, в обществе. Именно это зацепило присутствовавших на презентации педагогов, некоторые из них, кстати, и сами сыграли в «Асау толкын».

Исполнителей главных ролей – студентов колледжа культуры – чувствовали на сцене ДК «Кокшетау». Это был для них своего рода звездный час.

*Карлыга Мухатаева,
«Степной маяк», 20 сентября 2012 г.*

Наш фильм, наши актеры и наша жизнь

Как мы уже сообщали, в Кокшетау снят полнометражный художественный фильм «Асау толкын» («Бурная волна»). Примечательно, что снимался он на базе казахского педагогического колледжа им. Ж. Мусина, а его роли – главные и вспомогательные – сыграли учащиеся актерского отделения колледжа культуры им. Акана сере, актеры каздрамтеатра им. Ш. Кусаинова, преподаватели казпедколледжа, горожане.

В минувший понедельник автор картины, наш земляк, писатель, драматург, акын, жыршы Баянгали Алимжанов, по совместительству сценарист, режиссер, создатель и художественный руководитель киностудии «Пан Нурмагамбет», пригласил кокшетауцев на презентацию своей новой картины.

Просмотр 68-минутного кинофильма и его дальнейшее обсуждение состоялись при аншлаге. Каждый из тех, кто по его окончании поднимался на сцену, чтобы поблагодарить режиссера за сделанную работу, были едины во мнении: автору удалось создать серьезный фильм, заставляющий думать, оценивать, делать выводы.

Непритязательный, на первый взгляд, сюжет поднимает глубокие проблемы непростых взаимоотношений в молодежной среде. Несколько студентов, среди которых одна девушка, сколотив группу, вымогают деньги, держат в страхе сокурсников и даже преподавателей. Однако силе и жестокости не побоялись противостоять двое влюбленных, попавших в поле зрения хулиганов и преследуемых ими. Ситуация в фильме разворачивается стремительно, зритель все время в ожидании: ну и чем же это все закончится? Кульминационный момент – взбешенный от проявленного непослушания и собственного бессилия лидер банды по кличке Джексон ранит ножом парня, посмеявшегося ему перечить...

Затем в ходе фильма зритель наблюдает удивительный процесс: у хулигана происходит внутренний рост – от озлобления до полного осознания того, что он сотворил. Особенно остро он ощущает свое падение, взглянув в глаза страдающей у дверей больничной палаты матери раненного им парня.

В фильме есть сцены и страшные, и смешные, и заставляющие задуматься. Он интересен еще и тем, что в кадрах то и дело мелькают знакомые городские пейзажи, узнаваемые лица кокшетауцев. К примеру, в роли одной из родительниц студентов снялась заслуженная артистка РК, солистка облфилармонии Шолпан Дукумбаева. Сцена, когда раненого парня привозят в больницу, снималась в областной больнице, где администрацией была специально выделена отдельная палата, а в роли лечащих врачей выступили главный врач облбольницы Серик Аяганов и ветеран медицины Болат Жанадилов.

Главная роль в картине досталась четверокурснику колледжа культуры им. Акана сере Данияру Туранову. По словам молодого

человека, он просто счастлив, что выбор режиссера пал на него. У будущего драматического актера появился бесценный опыт работы перед камерой, хотя именно это и было самым сложным.

Однокурсник Данияра Алишер Уразов играет в фильме роль одного из членов молодежной банды Бектена, которого все зовут Бэкхем. За то что одна из главных ролей фильма «Асау толкын» досталась ему, молодой человек благодарен своему преподавателю – Айжан Оспановой. Парень делится: «Я старался достоверно изображать своего «плохого» сверстника, потому что все что происходит в фильме: тусовки, разборки, драка – события, имеющие место в любой молодежной среде».

Абылай Кашкимбай сыграл роль парня по кличке Тайсон. Снимался в фильме молодой человек с удовольствием, несмотря на то, что привыкать к объективам камер было довольно непросто. Абылай, смеясь, рассказывает: «Когда узнал, что утвержден, обзвонил всех родственников – пусть знают и гордятся. А сниматься в роли городского раскрепощенного парня было несложно, поскольку приходилось тусоваться с такими ребятами. Скажу больше: Баянгали-ага прислушивался к нам, когда дело касалось каких-то нюансов поведения молодежи, речи».

Акын, режиссер и сценарист Баянгали Алимжанов, сам сыгравший одну из ролей в картине и преисполненный благодарности кокшетауцам за помощь, рассказывает о фильме много интересного. Например, что снят он всего за 14 дней с бюджетом в 20 000 долларов. Кстати, спонсором фильма является предприниматель, учредитель киностудии, известный общественный деятель Марат Набиев. По словам режиссера, в процессе съемок происходило немало забавных случаев. Вот только один из них: когда на одной из сопок на окраине Кокшетау снимался эпизод массовой драки, несколько раз подъезжали наряды полиции, вызванные жителями близлежащих домов...

Надо снимать кино про простых людей, это всегда интересно массовому зрителю. Все сценарии фильмов рождаются в моей душе, и я стараюсь их реализовать, – говорит режиссер. – Естественно, в техническом отношении мы далеки от совершенства, лишь хотим напомнить, рассказать понятным «киношным» языком зрителям об имеющихся в обществе проблемах. Надеюсь, этим наше кино и интересно. Поскольку наша киностудия создана в Кокше-

тау, кстати, таковые имеются не во всех областных центрах, мне хотелось проложить путь в кино нашим талантливым актерам, дать им возможность проявить себя с этой стороны. Почему все-таки Кокшетау? Потому что любой его уголок – прекрасная натура для съемок.

На самом деле фильм, рассказывающий о сложных отношениях самых обычных ребят, прост и незатейлив, поэтому зрителю понятны каждое слово героев, каждый импульс. При этом велик его воспитательный подтекст. Думается, эту картину можно рекомендовать для просмотра не только молодежной аудитории, но и родителям, педагогам, общественности.

*Раушан Утеулина,
«Акмолинская правда», 2012 г.*

Б. Алимжанов: «Я хочу быть «своим» для казахстанцев»

Не так давно в центре народного творчества и досуговой деятельности «Шанырак» с очередным творческим турне побывал гость из Кокшетау – известный казахстанский писатель Б. Т. Алимжанов.

Баянғали Токанович, для павлодарцев и прежде всего казахскоязычных, Вы, можно сказать, свой человек. Поэтому, пожалуйста, чуть подробнее о себе, своем профессиональном пути. Он, мне кажется, будет интересен нашим читателям. Тем более, что на этот раз новые страницы своего творчества в нашем городе вы впервые презентовали на русском языке.

Б. Алимжанов: Действительно, так получается, что я каждый раз предстаю перед коллегами и аудиторией в новом амплуа. Одно время я знакомил павлодарцев со своими новыми работами в прозе, поэзии, сатире, литературной критике. Связан я и с вашим казахским музыкально-драматическим театром им. Ж. Аймаутова. Некоторое время назад здесь шла пьеса Еврипида «Медея». Сложное трагедийное произведение. После нее было решено показать более «легкую» по содержанию комедию. Тогдашний руководи-

тель «аймаутовки» Е. Тапенов обратил внимание на мою новую пьесу «Кудалык» («Сватовство»). И я счастлив, что эта комедия шла на сцене вашего театра многие годы. Предложил я вниманию вашего театрального коллектива и другие мои драматические произведения: «Кайран кемпир шалдар-ай» («Эти милые наши предки»), «Батыр Баян» – инсценировку известного произведения классика казахской литературы М. Жумабаева и др. К слову замечу: мои драматические произведения идут более чем в 10 театрах большинства областей нашей страны. Многие годы я выступаю в Павлодаре и как акын, народный сказитель. По приглашению областного управления культуры, руководства «Шанырак» я участвовал в очень многих айтысах, которые у вас проводились. Например, посвященные юбилеям И. Байзакова, Естая, академика А. Маргулана и многих других. В свой нынешний приезд как член жюри принимал участие в айтысе, посвященном 100-летию академика Ш. Чокина. На этот раз я презентовал павлодарской молодежи свой новый художественный фильм «Асау толкын». В этом произведении выступаю как автор сценария, режиссер и актер. И мне приятно, что фильм не оставил равнодушным зрителей.

Насколько мне известно, это кинопроизведение было создано в очень короткий срок и весьма своеобразно.

Б. Алимжанов: Сначала о его содержании. Фильм молодежный. В центре повествования – жизнь студентов колледжа, где процветают жестокость, рэкет. В то же время зрители видят и молодых влюбленных, выступающих против зла и насилия. Герои произведения говорят на двух языках, как это обычно бывает в жизни. Фильм снят за 14 дней. Актеры – в основном студенты Кокшетауского колледжа культуры им. Акана сере. Операторы-постановщики – М. Ержанов, В. Пузырников, звукооператор – В. Балаков. Все они – приглашенные из Алматы профессионалы с дипломами ВГИКа. На создание фильма наша частная кокшетауская киностудия «Пан Нурмагамбет» затратила всего 20 тысяч долларов. Конечно, мы не можем сказать, что в работе нет изъянов. Но, тем не менее, ряд областных и республиканских телестудий готовы предоставить нам эфирное время. Замечу, что предыдущие три наших фильма, созданные в таких же условиях благодаря спонсорской помощи предпринимателя М. Набиева, показаны ря-

дом телестудий, в том числе республиканской «Казахстан» и павлодарской областной телекомпанией.

Вы самокритично заметили, что ваши фильмы не без недостатков. Но то, что Вы в небольшом областном центре замахнулись на жанр искусства, который всегда считался «столичным», говорит о многом. До сих пор только в Шымкенте решились на такой шаг. Там уже многие годы действуют студия мультфильмов, оперный театр. Так что бытующее до сих пор в понятии некоторых мнение о том, что высокое профессиональное искусство может развиваться только в столицах и мегаполисах, сегодня уже не аксиома. Для нас, павлодарцев, такие коррективы важны в связи с открытием у нас филармонии и взятым руководством области курсом на профессионализацию культурной жизни.

Б. Алимжанов: Я бы мог привести массу других примеров в пользу Ваших суждений. Но хочу обратить внимание на то, что очень многое зависит и от внутреннего интеллектуального, духовного потенциала местной интеллигенции. Я родился и вырос в далекой глубинке Кокшетауской области. Учился в Алматы, где остался после окончания КазГУ. Работал в республиканских изданиях, в т. ч. журнале «Жұлдыз». Стал профессиональным литератором. Затем из-за болезни родителей вернулся в село, где прожил много лет. И тем не менее, я творчески рос, писал новые произведения. Получил признание. Когда в нашу область приезжал Президент Н. Назарбаев, меня приглашали на встречу с ним. Не скрою, мне приятно, что руководитель нашего государства, который сам занимается литературными делами, неплохо отозвался о моем творчестве. Сейчас я практически живу в трех городах – Алматы, Астане и, конечно, в Кокшетау, где действует наша киностудия... Так что некоторая отдаленность областных центров от, скажем так, бурных страстей культурной жизни мегаполисов в какой-то мере помогает профессиональному росту настоящего интеллигента.

И тем не менее, интеллигенция областных центров, малых городов зачастую жалуется на то, что они «варятся в собственном соку», далеки от новинок интеллектуальной жизни, к ним редко приезжают зарубежные гости.

Б. Алимжанов: Здесь, знаете, очень многое зависит от местного руководства, управления культуры. Созданной в Павлодаре фи-

лармонии, как говорится, карты в руки. Вот меня пригласили на айтыс. Выкроив время, я зашел в редакцию «Сарыарка самалы». Очень много знакомых. Сейчас там редактором А. Абишев. А я с ним познакомился еще 12 лет назад на айтысе, посвященном 90-летию И. Байзакова. Тогда он был совсем молодым человеком. С А. Абишевым и его коллегами мы в очередной раз обменялись планами, суждениями. Польза обоюдная. И еще надо в городах создавать новые, современные очаги культуры. Вот мы в Кокшетау создали же киностудию.

Некоторое время назад в Павлодаре состоялось региональное совещание молодых литераторов. И там из уст ряда столичных писателей прозвучало предложение о создании у нас отделения Союза писателей. А кое-кто из наших поэтов и писателей выступил против. Ваше мнение?

Б. Алимжанов: Сейчас не могу сказать ничего определенного. Пусть решают сами павлодарцы. Я сам с 1988 года – член Союза писателей. Однако это членство в моем творчестве, я думаю, не сказало своего решающего слова. А вот реальные новые очаги культуры, повторяю, конечно, нужны. В Павлодаре уже более 10–15 лет действует центр народного творчества, есть школа акынов. И их работа дает свои плоды. Между прошлым и нынешним уровнем ваших акынов большая разница. Рост налицо. Сейчас вот появилась филармония, обращается внимание на классическое искусство.

Давайте немного поговорим об айтысах, народном творчестве, которое всегда было близко Вам.

Б. Алимжанов: Действительно, с народным творчеством я связан с самого раннего детства. Я буквы изучил и начал различать благодаря таким эпосам, как «Кобланды-батыр», «Кыз Жибек» и др. Многие десятки и даже сотни страниц этих объемных фольклорных произведений знаю наизусть. Я думаю, что айтысы – это бесценное достояние нашего народа. Так случилось, что я многие годы пропагандирую и киргизский эпос «Манас». Неоднократно выступал на различных форумах, состязаниях. В 1995 году в составе казахстанской делегации принимал участие в торжествах, посвященных 1000-летию «Манаса». Я лауреат киргизской международной премии им. А. Малдыбаева, имею личную благодарность от Ч. Айтматова, удостоен других наград. Однажды киргизские друзья мне даже подарили верблюда, которого я передал в

наше посольство. А оно в свою очередь – казахской диаспоре в Бишкеке. Вот такая интересная история.

А сколько времени Вы на память можете декламировать страницы «Манаса»?

Б. Алимжанов: Как говорят мои киргизские друзья: «Столько сколько Аллаху угодно...».

Но вернемся к нашему казахскому фольклору. Как-то в Алматы я беседовал с замечательным казахским писателем, сатириком, драматургом К. Мухамеджановым (его знаменитая пьеса «Восхождение на Фудзияму», написанная в соавторстве с Ч. Айтматовым, была поставлена и в нашем театре им. Чехова). Так вот, К. Мухамеджанов заметил, что сегодняшней айтыс совсем не тот, чем когда-то был. Извините, конечно, за не совсем приятные для Вас слова. Но на айтысы в «Шанырак» ходят не так много людей.

Б. Алимжанов: Прежде всего замечу, что нужно время. Айтыс ведь сейчас, после многих десятилетий забвения, только возрождается. Потом, нынешний айтыс никак не может быть аналогом прошлого. Ибо жизнь нашего народа совершенно иная. Ведь раньше не было ни телевидения, ни радио, ни Интернета. И наконец, хочу сказать следующее. Может, я ошибаюсь. Но в Вашем вопросе я чувствую нотки русскоязычного интеллигента, взгляды которого отличаются от казахскоязычного. Ну а за то, что газета «Новое время» – русскоязычное издание – касается темы айтыса, проблем казахского фольклора и литературы, большое спасибо. Я хотел бы быть «своим» для всех павлодарцев и казахстанцев.

Вы успешно работаете в разных сферах. Постоянно в командировках. Как у Вас на все хватает времени, сил?

Б. Алимжанов: Раскрою один свой секрет. Я стараюсь постоянно работать и добиваться творческих успехов. И необязательно больших, прорывных. Как говорится, капля точит камень. В одном из хадисов пророка Мухаммеда сказано, что Аллаху угодно пусть небольшие, но ежедневные добрые дела людей. И я стараюсь следовать этой заповеди.

Спасибо за интересную беседу.

*Булат Шарипов,
«Новое время», 18.10.2012 г.*

Фильм, который снял наш земляк

Сегодня на телевидении, в кинотеатрах мы вынуждены смотреть фильмы, пропагандирующие насилие и жестокость. Экраны заполнили боевики, фильмы ужасов, совершенно не смешные кинокомедии. Очень мало картин, воспитывающих молодое поколение, пропагандирующих уважение к старшим, любовь к ближнему. Заполнить эту нишу в отечественной киноиндустрии взялся наш земляк – известный писатель, поэт и драматург Баянгали Алимжанов.

Шесть лет назад при поддержке спонсора Марата Набиева он открыл в Кокшетау киностудию «Пан Нурмагамбет», где снимаются фильмы о нашей жизни, о тех негативных проявлениях, которые имеют место быть, о смысле жизни в этом мире.

Первый фильм Б. Алимжанова был снят в 2007 году и выпущен в прокат под названием «Эн мен анаша» («Песня и наркотик»). Картина о любви двух молодых людей, выбравших разные пути в жизни, о пагубной страсти нажиться любой ценой, даже если это торговля наркотиками.

Фильм нашел своего зрителя среди молодежи. Хорошо отзывались о нем критики. Успех вдохновил Баянгали, и в 2010 году рождается новый фильм «Аран» («Западня») – психологическая драма о простом человеке, ставшем жертвой чиновников-вымогателей. Что примечательно, главную роль исполнил сам Баянгали, в других ролях были заняты его близкие родственники и друзья. А снимался фильм в Степняке, потому-то эта картина так тепло была принята енбекшильдерцами.

Баянгали как художник длительное время наблюдал за молодежью и с грустью констатировал, что современная жизнь, особенно в крупных городах, порой пагубно действует на молодые души, вытравливает в них лучшие национальные традиции: уважение к старшим, любовь к близким, сострадание. Так родился сценарий «Асау толкын» («Бурная волна»), а затем был снят и фильм.

Первый его показ состоялся во Дворце культуры «Кокшетау». На премьере среди зрителей было много молодежи – студенты колледжа культуры им. Акана сере, педколледжа, руководство областных структур, горожане, а также гости из Енбекшильдерья. Презентация прошла на отлично.

Через неделю по просьбе земляков Баянгали привез свой фильм в Степняк. На дневной сеанс были приглашены старшекласники из городских школ. Перед ними выступил сам режиссер, он же исполнитель главной роли. Баянгали рассказал школьникам, как иногда трудно противостоять злу, не сломаться духом, не идти на поводу у криминальных элементов.

Фильм о смысле жизни, всемогущей силе любви. Казалось бы, что один из героев – отпетый подонок, по которому плачет тюрьма, но и к нему пришло раскаяние. Фильм не имеет эпилога, мы не знаем, что станет с нашими героями, но эта недосказанность и дает возможность каждому оглянуться: а так ли я живу?

Весь сеанс в зале стояла тишина, было видно, что зрителям интересно следить за происходящими событиями. А на экране, помимо актеров, опять лица земляков – Б. Кииковой, С. Досымбековой, С. Аяганова.

Благодарные школьники овациями выразили свое одобрение фильму: им понравилось, как раскрыты были сложные отношения самых обычных ребят, которым через 3–5 лет вступать во взрослую жизнь.

На вечерний сеанс собрались взрослые поклонники творчества земляка, который уже в четвертом фильме бичует человеческие пороки. Это фильмы назидания и предупреждения: люди, оглянитесь!

Все что делает Баянгали Алимжанов, без сомнения, талантливо. Поэтому, кто не смог посмотреть этот фильм, ищите такую возможность, купите диск с записью – не пожалеете.

А в планах у Баянгали – новые задумки, новые сценарии. Пусть они воплотятся в очередной хороший фильм. Мы его будем ждать!

Василий Устьянцев,
«Сельская новь», 2013 г.

Амантай Утегенов, поэт, переводчик, председатель жюри:

«Баянгали Алимжанов, пожалуй, живой классик айтыса... Великолепный прозаик, обладающий искрометным юмором, тонкий интеллигент и батыр – потомок батыров. Баянгали в своих импровизациях не угождает публике, а подчиняет ее...»

«Актюбинский вестник», 28 июля 1998 г.

Баткен Шерниязов, основатель общественного фонда «Манас-Мурас»:

«Эпос «Манас» живой, поэтому живет вопреки сегодняшней науке, технологии»

Если будет международный конкурс, тогда как получается: Манас будут сказывать и приезжающие от других народов?

До этого прошли конкурсы по эпосу «Манас». Но извне никто не приезжал и не участвовал. В этот раз приедут 5 манасчи от китайских кыргызов, один манасчи из Казахстана. Приезжающий из Казахстана манасчи по имени Баянгали сам казах, но «Манас» будет сказывать по-кыргызски.

Как это он стал сказывать по-кыргызски?

Ну, это интересная история, я на днях услышал. По словам самого Баянгали-аксакала, он раньше сказывал «Манас» по-казахски, и казахи начали говорить: «От нас вышел манасчи, «Манас» тоже, похоже, казахский». Но позднее Баянгали-аксакалу приснился сон, во сне земля задрожала и вздыбилась, на него сверху снизошло озарение: «Скажи «Манас» по-кыргызски». Говорят, с тех пор он начал сказывать «Манас» по-кыргызски.

*Зайырбек Ажыматов,
«Жаны агым», 13 мая 2013 г.*

Долгожданная победа

В очередной раз порадовал земляков победой на республиканском конкурсе известный кокшетауский акын-импровизатор, писатель, сказитель, манасчи Баянгали Алимжанов. На конкурсе сказителей-жыршы, посвященном 300-летию славного казахского батыра Байгозы Наймантайулы, который проходил в Шетском районе Карагандинской области, он завоевал Гран-при – автомобиль.

Б. Алимжанов неоднократно побеждал на республиканских айт-тысах. К примеру, в позапрошлом году он также получил в качестве Гран-при автомобиль на праздновании юбилея Агыбай-батыра. А вот в конкурсе сказителей-жыршы ему раньше доводилось завоевывать лишь второе и третье места и вот наконец он одержал абсолютную победу.

Моими соперниками были лучшие жыршы республики, и стать первым в такой представительной компании было нелегко, а потому эта победа для меня особенно приятна, – говорит Б. Алимжанов. – Я всегда преклонялся перед личностью батыра Байгозы, который был известным полководцем, знаменосцем Абылай-хана. Одним из первых, кто поведал нам о его подвигах, был наш славный земляк Шокан Уалиханов, чье 170-летие мы готовимся отмечать в этом году.

*Чингиз Ташенов,
«Казахстанская правда», 2005 г.*

Торжества, посвященные 110-летию Сабита Муканова

Баянгали Алимжанов, заслуженный деятель РК:

– Я работал одно время в его музее и видел собственными глазами письма, которые приходили Сабиту Муканову, составившие 209 папок. Это огромное наследие, это целый роман, написанный Сабиту Муканову самим народом. Представьте себе его судьбу – он был бедным мальчиком, сиротой, батраком, а стал академиком, достиг такой вершины. Можно даже снять художественный фильм о его судьбе, очень было бы интересно.

«Хабар», 9 августа 2010 г.

Донести до зрителя Магжана

В нашей области прошли праздничные торжества по случаю 115-летнего юбилея выдающегося поэта Магжана Жумабаева. Ярким событием, несомненно, стала премьера спектакля «Батыр Баян» по поэме поэта, впервые поставленная на сцене республики в казахском музыкально-драматическом театре им. С. Муканова, которую смогли посмотреть не только петропавловцы, но и земляки Магжана в Сарытоmare. Трагедия, «разыгравшаяся» на северо-казахстанской сцене, помогла зрителю увидеть Магжана, ту эпоху, в которой он жил, сквозь призму исторического времени, в кото-

ром любили и страдали герои его поэмы. Как удалось донести до современников дыхание двух эпох, хотелось бы узнать у непосредственных создателей постановки.

Директор казахского музыкально-драматического театра им. С. Муканова Куандык Касымов, представляя мне режиссера-постановщика, рассказывает:

Предварительная работа к юбилею М. Жумабаева началась в рамках подготовки праздничных мероприятий по заданию акима области. Можно, конечно, было обойтись и своими творческими силами, но хотелось новизны, удивить зрителя. Поэтому я обратился к специалистам – театральным критикам, в частности, к Аширбеку Сыгаю. «Придирчиво» рассмотрев предложенные кандидатуры, выбор свой остановили на кокшетауском драматурге Баянгали Алимжанове, тем более, что я его знал лично. Это заслуженный деятель Казахстана, лауреат Международной премии им. А. Малдыбаева (Кыргызстан). Вот он-то и занялся инсценировкой поэмы М. Жумабаева.

Куандык Ишангалиевич, все слышали, что идет работа над спектаклем, но кто ставит его, никто не знал, пока не появилась афиша с указанием имени режиссера-постановщика...

Да, мы до поры до времени ничего не говорили о нем, хотели сделать сюрприз. Теперь его имя известно всем нашим зрителям – это Муратбек Оспанов, заслуженный деятель республики, основатель казахского музыкально-драматического театра им. Шахмета Кусаинова (Кокшетау), его директор и художественный руководитель в одном лице.

30.06.2011 г.

Из интервью Нурлана Алимжанова («Антенна»)

– А когда Вам захотелось стать актером?

– ... После полета Тохтара Аубакирова мечтал стать космонавтом, потом мечтал служить в ВДВ, и хирургом хотел быть. Мой отец Баянгали Алимжанов – известный акын-импровизатор, драматург, режиссер. Девятиклассником я испытал невероятное потрясение в Кокшетауском драмтеатре на премьере спектакля моего отца «Кудалык» («Сватовство») и именно тогда решил стать актером. Кстати, одна из работ в моей фильмографии – его картина.

Из интервью Нурлана Алимжанова: «Как я был Президентом»

Нурлан Алимжанов, исполнитель роли Нурсултана Назарбаева в киноэпопее «Путь Лидера», стал одним из семи лауреатов премии «Жас тулпар», учрежденной партией «Нұр Отан» в честь одноименного молодежного движения 60-х годов.

...Актер сегодня нарасхват. Вот и на этот раз: не успел сойти с трапа самолета (был на встрече со зрителями в Кызылорде), как его со всех сторон окружили желающие сфотографироваться рядом с ним. Он никому не отказывал, но занимался этим сосредоточенно и деловито. Когда нам наконец удалось добраться до него, то трудно было удержаться от вопроса: не взлетел ли Нурлан от такого внимания на небеса, чувствует ли еще под ногами землю?

– Когда я слышу этот вопрос, то отшучиваюсь, что звезду поймал еще в детстве. Я ведь сын известного поэта. Отец заслуженный деятель РК, известный драматург, акын-импровизатор Баян-гали Алимжанов, был в свое время сверхпопулярен, его имя гремело повсюду...

– А как Вы пришли в кино?

– Актером я мечтал стать с детства. Мое сердце потянулось к этой профессии после спектакля «Сватовство», поставленного по пьесе моего отца в Кокшетауском областном драмтеатре. Оканчивал я факультет музыкальной драмы и кино академии имени Жур-генова. Со второго курса работал в казахском ТЮЗе, меня туда пригласил народный артист республики Тлектес Мейрамов на роль Тулегена в «Кыз Жибек». Потом начал сниматься в кино. До недавних пор пел и сочинял музыку. Многие сегодня поют мои песни, у меня даже вышел свой альбом. Но однажды, когда устал разрываться между театром, телевидением, кино и эстрадой, я подумал, что надо, наконец, определиться с чем-то одним. И я выбрал кино. У нас в ауле (я родом из местечка Кенащи Кокшетауской области) в основном демонстрировали индийские и американские фильмы, отечественных вообще не было. Поэтому и кумиры были соответственные – Брюс Ли, ван Дамм, Митхун Чакраборти. Подражая им, я начал заниматься тэквондо.

Сейчас очень серьезно, с большой долей правды шучу, что ван Дамм – мой учитель. После фильма «Двойной удар» (его я видел в 5-м классе) получил такой мощный эмоциональный заряд, что, пролетев в воздухе, с разбегу сел на шпагат. Отец с матерью (мы вместе ходили в кино) перепугались: да ты порвешь себе связки! Этот шпагат до сих пор мне помогает, когда, например, запрыгиваю на лошадь. Тем более, что все фильмы у меня в основном связаны со скачками. Такие сцены есть и в «Небе моего детства», и в «Пути Лидера», где мы с Сарой мчимся по усеянными тюльпанами предгорьям Уш-Коныра. Если бы сейчас было хоть немного свободного времени, я бы махнул к себе в аул, припал головой к лошади и – в степь. Обожаю запах этого животного так же, как и запах аула.

– У Вас безупречный казахский литературный язык...

– Это у меня от отца, прекрасного знатока родного языка. А еще он мне привил вкус к книгам, над которыми надо думать. Из казахских писателей обожаю перечитывать Абая, Мухтара Ауэзова, Габита Мусрепова, Сабита Муканова, ну и, конечно, своего отца – Баянгали Алимжанова. Из русских – Гоголя и Достоевского. Недавно всколыхнули меня «Тайны подсознания» Синельникова. Обожаю литературу и фильмы, рассказывающие о Чингисхане. Книга английского историка и путешественника Джона Мэна «Секреты лидерства от Чингисхана»: 21 урок от величайшего лидера», рассказывающая о секретах успеха великого полководца, стала почти настольной. А еще я киноман, собираю лицензионные диски, не пропускаю ни один фильм – ни отечественный, ни зарубежный. Когда друзья предлагают поиграть в бильярд, посидеть в ресторане, сходить в баню, я отвечаю: «А давайте в кино». Они изумляются: «Что за детские увлечения? Ты же сам снимаешься в кино». Ну и пусть так думают, а мне нравится, я душой отдыхаю в кинозале, а главное, видя игру других актеров, учусь у них, они пополняют мой интеллектуальный багаж. Когда бываю на встречах со зрителями в других городах, тоже рвусь в кино. В Кызылорде, например, всех потащил на трехчасовую ленту «Властелин колец». Все это, если можно так сказать, и есть мое хобби.

*Галия Шимырбаева,
«Казахстанская правда», 24 января 2014 г.*

Наследие Биржана сал – в новом музыкальном сборнике

В природе очень редко встречаются люди редкостных дарований. Наш знаменитый земляк Биржан сал был именно таким человеком. В нем способность неистового импровизатора органически сочеталась с мягким поэтическим лиризмом, чувственная музыкальность с реальностью видения мира.

Казахская степь всегда была богата талантами. Можно вспомнить великих певцов и композиторов, которые отличались высоким профессионализмом. Это Акан сере, Мухит, Жаяу Муса, Асет, Мади, Балуан Шолак, Укили Ыбырай. Однако среди них звезда Биржана на небосклоне культурной жизни народа в силу неповторимости таланта горела особенно ярко.

Современников Биржана удивлял его на редкость сильный и красивый голос...

Нашему поколению очень дорога память о земляке, оставившему своему народу богатое песенное наследие, которое неоднократно переиздавалось в различных музыкальных изданиях. Но это все было в неполных вариантах. Задумка выпустить полное собрание произведений принадлежала нашему земляку, знаменитому акыну-импровизатору Баянгали Алимжанову.

Имя этого человека известно всему Казахстану. За многие годы творчества Баянгали завоевал столько призов и наград, что иной и за жизнь не наберет. Многократный победитель областных, республиканских и международных айтысов, писатель, сценарист, руководитель киностудии «Пан Нурмагамбет». Как режиссер снял три художественных фильма. Все, что делает Баянгали, всегда талантливо.

Вот почему наше руководство с вниманием отнеслось к его предложению по выпуску музыкального издания. Аким района Абай Садуакасулы изыскал для этого необходимые средства.

Долгие месяцы по крупицам воедино собирались музыкальные произведения Биржана. Книга была отпечатана в Астане, в издательстве «Фолиант». На первом этапе тираж составил 1000 экземпляров.

В районном Доме культуры райбиблиотека организовала презентацию этого музыкального сборника. На праздник были приглашены руководство района, жители Степняка, представители областных и районных СМИ.

Почетными гостями, конечно же, были прямые потомки нашего Биржана сал. Ведущим на мероприятии был сам составитель сборника Б. Алимжанов: «Каждый человек проживает свою собственную жизнь и не может повторить чужую, навязанную извне. В предисловии книги я постарался показать все величие нашего земляка – Биржана сал. Я очень горжусь, что родился и живу на земле, где он творил свои песни. Особая благодарность за выход книги руководству в лице акима района Абая Садуақасұлы, а также всем, кто помогал в сборе и обработке музыкальных произведений».

Всем присутствующим в качестве подарка вручили новый музыкальный сборник с памятным автографом от составителя. Книга красочно оформлена, на обложке фотография памятника Биржана. И название у книги очень лиричное – «Ал, дүние».

На презентации со словами благодарности за выпуск теперь уже исторического издания выступили зам. акима района С. Шауенов, секретарь районного маслихата С. Есполов, потомок Биржана сал Е. Нугуманов, председатель областного общества «Қазақ тілі» М. Кииков, гл. редактор газеты «Арқа ажары» К. Тореғожа.

Особенно волнительным было выступление правнука Биржана сал Марала, который в настоящее время проживает в Зерендинском районе в с. Казахстан. Он от души поблагодарил всех, кто сохраняет память о его прадеде. В знак благодарности преподнес символичный подарок руководству района.

Завершилось мероприятие праздничным концертом артистов районного Дома культуры. А песни, которые они исполнили, еще раз приблизили всех присутствующих к народной песне и поэтическому слову.

*Василий Устьянцев,
«Сельская новь», 2013 г.*

Удалось ли остановить мгновение?

Полтора месяца длился фотоконкурс «Stop-мгновение», впервые организованный ТОО «Буланды акпарат» и рекламным агентством «БИС». Поступило 35 фотоснимков от 15 участников. Голосование проходило в социальной сети, без вмешательства организаторов. Один аккаунт – один голос. Чтобы как-то подсказать, какие фотографии нужно загружать на конкурс, мы поставили несколько работ нашего фотокора. На наш взгляд, первый фотоконкурс состоялся.

Два призера получили обещанные планшетные компьютеры, а главному призеру еще достался сувенирный «золотой кадр». Это Даурен Бижанов из г. Макинска и Татьяна Войншток из аула Шу-барагаш.

Церемония вручения состоялась в День Первого Президента в районном Доме культуры. После показа фоторабот директор ТОО «Буланды акпарат» Т. Дюсенбай рассказал о цели фотоконкурса и озвучил его первую статистику...

Дипломы и планшетные компьютеры победителям вручил аким района М. Балпан. Здесь же глава района вручил благодарственное письмо, сделанное методом металлографии драматургу, акыну-импровизатору, заслуженному деятелю культуры РК, основателю и режиссеру киностудии «Паң Нұрмағанбет» Баянғали Алимжанову, который приехал на этот вечер не с пустыми руками.

После церемонии награждения победителей фотоконкурса состоялся просмотр художественного фильма «Асау толкын» («Бурная волна»). Фильм снят в Кокшетау. Режиссер-постановщик и автор сценария Б. Алимжанов. Перед просмотром автор коротко рассказал:

– За последние двадцать лет через западные кинофильмы сознанием молодежи овладел миф западного героя, который уничтожает всех и вся, но при этом не несет никакой ответственности. Насилие, жестокость, хамство – для зрителей таких фильмов стало привычным явлением. Доброта, сострадание, уважение к старшим воспринимаются как признак слабости. Вот почему в этом фильме мы хотели донести до молодых людей крик души старшего поколения.

После просмотра зрители делились впечатлениями и задавали вопросы режиссеру-постановщику. Особенно активными были

школьники. По реакции зала нетрудно было заметить, что фильм своим содержанием задел зрителей за живое, несмотря на то, что некоторые роли исполняли непрофессиональные актеры. Этот фильм сегодня можно посмотреть по этой ссылке в YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=jLNtpnRMnSc>.

В Енбекшильдерском районе молодежное крыло партии «Нұр Отан» организовало коллективный просмотр в школах с последующим обсуждением. Думаю, и у нас не мешало бы организовывать такие просмотры, обсуждая поступки героев фильма, учить отличать добро и истинный патриотизм от мнимого героизма, который нам навязывается через шаблоны поведения героев американских фильмов. Ведь не секрет, что в мире сейчас идет информационная война, где одна сторона пытается овладеть сознанием другой, чтобы потом вести их по тому пути, который соответствует их интересам. А противостоять этому мы можем, только показывая своих героев, снимая фильмы, правдиво отображающие сегодняшнюю реальность.

Вот что пишут в своих отзывах наши соседи (в Интернете их более 70).

Бирсуатская СШ, ученики:

Фильм нам очень понравился. Он поучителен для нашего поколения, заставляет задуматься о тех поступках, которые мы совершаем. Учит уважать старшее поколение и не забывать о человеческом достоинстве. Именно такие фильмы необходимы нынешнему поколению.

Людмила Ширяева, Яблонская ОШ:

Фильм очень понравился, в нем затронуты все актуальные вопросы. Имеет большое воспитательное значение. После просмотра фильма провели обсуждение. Просмотр данного фильма заставляет задуматься о последствиях своих поступков. Спасибо создателям за фильм.

Заураловская СШ, педколлектив:

Радуется, что в Казахстане снимают хорошие фильмы. Фильм этот нужно просматривать как можно больше и чаще (особенно молодежи), так как он заставляет задуматься о человеческом достоинстве, смысле жизни. Данный фильм несет в себе глубокий воспитательный смысл, в нем затронуты все актуальные проблемы. Педколлектив и учащиеся Заураловской средней школы бла-

годарны за такой поучительный фильм. Спасибо! Желаем творческих успехов автору!

Педколлектив Степнякской СШ № 1:

Фильм «Асау толқын» («Бурная волна») поучительный, актуальный, дающий возможность подросткам задуматься о совершаемых поступках. Это может коснуться каждого из нас. Спасибо за фильм!

Карловская ОШ, ученики:

После просмотра фильма «Асау толқын» («Бурная волна») мы задумались над поступками наших сверстников и обсудили их с учителями. Пагубные привычки отрицательно влияют на судьбу человека, они оказывают влияние на будущую жизнь.

*Т. Балаби,
«Буландынские новости», 12.12.2013 г.*

По нраву публике

На подмостках Кызылординского областного казахского драматического театра им. Н. Бекежанова поставлены три пьесы нашего земляка, кокшетауского писателя, драматурга, режиссера, акына Баянгали Алимжанова.

В январе на сцене театра показан детский спектакль-сказка «Мальчик, победивший Джалмауз» (реж. Онталап Нурмаханов). В феврале кызылординцы увидели комедию «Самая красивая – моя Менслу» по пьесе «Қаптан шыққан кара қыз» («Смуглянка из мешка»), которую поставила режиссер Сымбат Алишера. И, наконец, на Наурыз – детский спектакль-сказка «Алтын нокта» («Золотая уздечка»).

Словом, произведения талантливого кокшетауца пришлись по вкусу южной публике. Так, в апреле казахский драмтеатр ЮКО им. Жумата Шанина готовит премьеру пьесы Б. Алимжанова «Ойран» («Разрушение»), рассказывающей о разрушительном влиянии на людей современных сект.

К слову, наш земляк пробовал свои силы и в режиссуре. Его фильмы «Аран» и «Асау толқын» («Бурная волна») пользуются большим спросом в Интернете, найдя живой отклик у зрителей.

Кроме того, буквально на днях в столичном издательстве «Фолиант» вышла его книга стихов и поэм «Өмірдің өзі...» («Жизнь это...»).

*Рахим Беков,
«Ақмолинская правда», 30 марта 2014 г.*

Печальная история любви

Премьерой спектакля «Біржан салдың шідері» (дословно «Путь Биржана сал») открылся 18-ый сезон казахского музыкально-драматического театра им. Ш. Кусаинова. Пьесу о романтических и вместе с тем драматических моментах жизни великого певца и народного любимца написал известный драматург Баянгали Алимжанов, присутствующий на премьере, режиссер-постановщик спектакля – Сафуан Шаймерденов.

В основу пьесы положены реальные события: история последней любви поэта-импровизатора и юной Ляйлим. Жанр спектакля не случайно определен как драма: судьба влюбленных трагична – девушка засватана и должна выйти за другого, они не могут быть вместе. Эта сложная ситуация и стала сюжетной канвой спектакля. Как известно, любая театральная постановка – это камерные рамки, в которые втиснуты интерпретируемые события. Из сюжета, реплик, разговоров героев мы узнаем о том, что степные поэты в XIX веке ведут божественный и свободный образ жизни: ездят по аулам в сопровождении верной свиты, поют, даря людям радость, праздник. Они все еще сохраняют ряд привилегий, их встречают с почетом, ждут в каждом ауле. Вместе с тем новая элита степняков, состоящая на службе российской колониальной администрации, не желает признавать традиционных привилегий поэтов. Таков исторический контекст постановки, в начале которой веселая компания певцов, шутников-джигитов во главе с Биржаном сал въезжает в аул Кольбая, где тут же начинается яркий праздник с песнями, шутками. Послушать Биржана сал, его учеников собираются и стари мал. Все взоры обращены на благородного красавца, степного трубадура, ловится каждое его слово, взгляд, и немудрено, что весеннюю степь вдруг озаряет неожиданная любовь, вспыхнувшая в

июном девичьем сердце с огромной силой. Она чистым и ярким лучом пробивается сквозь вековые устои, обычаи, наполняя силой, увлекая и самого поэта, заставляя его творить, воспевать ее.

Благодарные аулчане одаривают певцов, силача Балуана Шолака (Зукапил Батихан), образ которого автор ярким штрихом вывел рядом с образом главного героя, чем могут. Но идиллию нарушает старший брат жениха Ляйлим, который, прослышав о том, что его будущая невестка отдала свое сердце Биржану, разгневанный прибывает в аул для разбирательств. Они сходятся в рукопашной, и несостоявшийся родственник повержен, с угрозами в адрес народного любимца, обещая отомстить.

Спектакль не претендует на историческую достоверность. Это вольный рассказ о тех романтических временах, хранящихся в народной памяти, когда благородные рыцари-певцы могли увлечь, повести за собой. Тем не менее, значимость постановки повлияла на игру актерской труппы, которая работала великолепно. Голоса, шуточные и запальчивые реплики персонажей в разговоре как добродушном, так и в сердитом, их ссоры, остроты, юмор, полная непринужденность манер воспроизведены великолепно каждым из участников, будь то герои или участники массовых сцен. Роль главного героя великолепно сыграл ведущий актер театра Жарас Каддаров. Он смог, причем весьма убедительно, показать этот сложный образ в разных ситуациях: мучающегося от необходимости делать выбор между чувством и возможностью свободно парить и творить, достоинством и унижением, честью и бесчестьем. Не менее сложную роль возлюбленной поэта Ляйлим талантливо представила молодая актриса Баршагуль Малгаждарова.

Нельзя не отметить мастерскую игру Кайрата Мурзаболатова (Кольбай – старший брат Ляйлим), Айны Жунусовой (жена Кольбая). В любой роли полностью вживаются в психологию своих героев любимые многими кокшетауцами актеры Толеубек Конбай, Гульмира Жакилина. Вот и на сей раз в небольшой эпизодической роли стариков-аулчан, они сумели своей неповторимой игрой вызвать смех в зале.

В спектакле, конечно же, звучат знаменитые песни степного композитора. К слову, песни Биржана «Адасқақ», «Жонып алды» и другие, актеры исполняли сами, аккомпанируя себе на домбре.

Словом, труппе под руководством режиссера Сафуана Шаймерденова, который, кстати, начинал актерскую стезю именно в нашем театре, удалось воссоздать атмосферу того времени, вызвать у зрителей чувство сопричастности и сопереживания героям. Конечно, весь спектакль звучит особенно прежде всего потому, что имеет замечательных, вдохновенных и глубоких Биржана сал и Ляйлим, имя которой певец увековечил в песне «Ләйлім, шырақ». Эмоциональная сила игры талантливых актеров местами, кажется, переливается за рамки сценического образа. Думаю, не у одной зрительницы стоял комок в горле, когда влюбленные в финале спектакля прощаются, понимая, что законы степи, жизни не позволят им быть вместе. Между ними шідер – те самые пути, из которых они не могут выбраться, не смеют и переступить.

Она – светлая, раскрывшаяся, нашедшая себя, – молит о том, чтобы он не оставлял ее.

Он – раздираемый чувствами, любящий, мятущийся – все-таки уходит... А со сцены в зал льется пронзительная песня «Ләйлім, шырақ», тачто родилась в душе поэта после встречи со своей юной музой.

Раушан Утеулина,

Акмолинская правда. 03.10.2014 г.

Чтобы не было мучительно больно... .

В областном казахском драмтеатре им. Ж. Шанина премьера – спектакль «Ойран» по пьесе Баянғали Алимжанова.

Тема постановки – опасность псевдорелигиозных объединений, которые вовлекают в свои сети молодежь, – раскрывается на примере трагедии одной семьи, потерявшей сына.

Родители винят друг друга в том, что не находили времени на его воспитание, но ничего исправить уже не могут. Не будем пересказывать содержание – спектакль стоит того, чтобы его посмотреть.

Правитель Китая однажды спросил у древнего мыслителя Конфуция, что нужно сделать для того, чтобы уничтожить нацию. Философ, недолго думая, ответил: уничтожить ее традиции, – говорит

заведующая литературным отделом театра Сая Касымбек. – Нельзя оставлять на потом воспитание детей. Такую мысль попытался донести до зрителей режиссер-постановщик Иманали Сапаров.

*С. Абдижаппарова,
«Южный Казахстан».*

Просмотр спектакля «Қайран шал, кемпірлер-ай»

27 апреля студенты группы Фк-22 посетили театр им. Абая. Целью посещения театра было привитие интереса к театральному искусству, нравственное и эстетическое воспитание. Спектакль в жанре комедии «Қайран шал, кемпірлер-ай» понравился студентам. Действие на сцене вызвало интерес, в спектакле – внутрисемейные отношения, столкновение характеров и интересов.

Посещение театров нашего города стало для студентов хорошей традицией, и это очень важно, так как любое искусство, будь то музыка или театр, облагораживает нас, прививает уважение к духовным ценностям.

От песни до эпоса

Большое эстетическое наслаждение получили поклонники народной песни, айтыса, жыр, терме, пришедшие во Дворец культуры «Кокшетау» на концерт, посвященный презентации музыкального компакт-диска «Сарыарка-сал-серілер ак бесігі» («Сарыарка – белая колыбель поэтов-песенников»). В числе исполнителей фольклорных произведений – известные самодельные композиторы, акыны-импровизаторы Акмолинской области Иран Таскара, Баянгали Алимжанов, Жумабай Есекеев, Кудайберли Мырзабеков и Арман Бердалин.

Диск, записанный в одной из музыкальных студий Алматы и выпущенный тиражом в 1 000 экземпляров, является первым этапом большой и кропотливой работы по реализации программы

«Культурное наследие». В текущем и следующем году намечен выпуск еще трех фольклорных дисков.

В концертных программах в авторском исполнении прозвучали песни «Журек сыры» И. Таскара, «Окжетпестын киясында» М. Жумабаева, «Коскол» К. Мырзабекова. Тепло приветствовали зрители юного дипломанта международного фестиваля «Шабьт» Темиржана Муратова и молодого, но уже известного акына А. Бердалина. Бурю оваций вызвало выступление акына и манасшы Б. Алимжанова, исполнившего отрывок из киргизского эпоса «Манас». Большой интерес вызвал словесный поединок К. Мырзабекова и А. Бердалина, а завершила концертную программу заслуженная артистка РК Газиза Жумекенова песней «Сарыарка» в сопровождении фольклорного ансамбля «Кербез сулу». Праздник сопровождался зажигательными танцами народного ансамбля «Он алты кыз».

*Талгат Шакенов,
г. Кокшетау*

Укрощение строптивой

Как известно, из всех театральных жанров комедийный наиболее трудный. Просто так заставить зрителя смеяться в течение полутора-двух часов, пока длится спектакль, невозможно. Только талантливая игра актёров, оригинальная режиссура и оформление, непредсказуемый сюжет помогут справиться с этой задачей.

И это удалось сделать коллективу Кызылординского областного казахского музыкально-драматического театра имени Нартая Бекежанова в комедийном спектакле «Моя красавица Менсулу» («Ең сұлуым – Меңсұлу»).

По словам главного режиссёра Хусеина Амира-Темира, в театре создана молодёжная труппа, главное направление творческой работы которой – осуществлять постановки для молодых зрителей. И спектакль «Моя красавица Менсулу» как раз входит в репертуар молодёжной труппы.

Надо отметить, что и режиссёр этого спектакля Сымбат Алишера, и художник-оформитель Улан Несипбаев пока ещё студенты четвёртого курса Казахской национальной академии иску-

ствим. Т. Жургунова. Но уже имеют свои творческие наработки и своё видение сценического искусства. Они привнесли новый свежий взгляд на комедийную постановку, создали оригинальное оформление сцены.

Успешной премьере спектакля способствовала талантливая игра Аскара Оразалиева (Серкен), Балкии Битабаровской (Менсулу), Бакытбека Темирбекова (Айбатша), Галии Боранбаевой (Карагыз), Бектемиса Ботбаева (Шал) и других актёров. Они постарались поддержать режиссёрский замысел – играли легко, раскованно, много импровизировали.

Сюжет комедии прост. Девушка Менсулу становится первой мисс одного из конкурсов. Это сразу привлекает к красавице мужчин. С ней стараются познакомиться, наладить отношения. В их числе молодой человек, богатый бизнесмен и старик (который себя таковым не считает). Каждый из них старается добиться руки красавицы своими методами. В итоге Менсулу отвергает претензии самоуверенного олигарха и нагловатого старика и выходит замуж за простого, но любимого парня.

Обычно пересказ комедийного сюжета ничего не даёт. Спектакль надо смотреть. И тогда такие сценки, как кража девушки, в ходе которой грабители, посланные в дом красавицы бизнесменом, дважды путаются и по ошибке приносят в мешке заказчику то старика, то подругу Менсулу, вызывают смех зрителей.

Смешно выглядит и сценка, когда принесённая по ошибке мешке подруга красавицы отказывается уйти домой и требует, чтобы бизнесмен женился на ней.

В итоге ему пришлось это сделать, а молодые Менсулу и Серкен женятся по любви.

Комедия «Моя красавица Менсулу» смешна. Но коллектив-труппы поставил цель – молодые зрители должны не только отдохнуть и посмеяться, но и получить воспитательный заряд. В спектакле много поучительных моментов, которые пригодятся девушкам и юношам в их будущей жизни.

Владимир Воробьёв

06.03.14 г. «Кызылордынские вести»

О событиях далекой эпохи

В издательстве «Фолиант» (г. Астана) только что увидела свет новая книга нашего земляка, известного акына-импровизатора, поэта, драматурга, прозаика, манасчи, заслуженного деятеля РК Баянпали Алимжанова «Аблай хан и его батыры. Легенды Великой степи» на русском языке. Повесть-легенда для детей и юношества, рассказывающая о перипетиях судьбы хана, подвигах других героев эпохи казахско-джунгарских войн, мудрости и великодушности кочевников будет интересна и взрослому читателю.

«Эта повесть, – говорит автор в предисловии к книге, – основана на исторических преданиях и легендах казахского народа, записанных в свое время Шоқаном Уалихановым, Машхур-Жусупом Копеевым, Шакаримом Кудайбердиевым и другими видными казахскими этнографами. Но она является также художественным произведением, что позволило автору некоторые вольности в трактовке и своеобразном осмыслении событий далекой эпохи».

Наряду с этой книгой Баянпали Алимжанов издал еще одну – повесть «Разрешите жить!». В ней – история инвалида войны, который колесит по миру на своей коляске-крепости Янгалибусе и борется за справедливость.

Автор с благодарностью называет и своих спонсоров: предпринимателя, мецената Жомарта Омарова и киноактера, певца и композитора Нурлана Алимжанова.

Рахим БЕКОВ.

Акмолинская правда, 09.11.2015 г.

Письмо читателя:

Прочитала книгу «Аблай хан и его батыры». Я до сих пор нахожусь под впечатлением. Книга читается на одном дыхании. Так легко все изложено. Обязательно дам почитать своим близким! Таким простым и лаконичным текстом передаются мудрые наставления и исторические факты, характер хана, его дух. Я под большим впечатлением!

И еще хочу отметить немаловажный факт, что книга сама по себе располагает к чтению: качество бумаги, оформление текста,

красочные иллюстрации – все на хорошем уровне. Взяв книгу в руки, уже не хочется отпустить!

До этого читала Вашу повесть «Разрешите жить!». Я была в восторге от этой книги!

Спасибо Вам за Ваше творчество!

Алия Кипшақбаева

Главный эксперт Казкосмоса

Книга на русском языке «Разрешите жить!» опубликована в Интернете.

Многострадавший инвалид войны пишет генералу-политику: «Господин генерал! Разрешите жить! Я вам разрешаю!»

О, люди! Живите сами, и дайте жить другим!

Это крик души нашего современника! Он считает, что все беды человечества – в потере совести и чувства справедливости. Блуждая по миру на своей уникальной инвалидной коляске Янгалибусе, он старается пробуждать у сильных мира сего совесть и чувство справедливости своим фантастическим оружием.

АЛИМЖАНОВ БАЯНГАЛИ ТОКАНОВИЧ (род. 16.10.1954 г.) – казахский поэт, драматург, прозаик, сатирик, акын-импровизатор, жыршы-сказитель, манасчи, режиссер, сценарист и актер кино, исследователь и критик литературы и искусства, кинодокументалист, телеведущий, деятель культуры.

Биография

Баянғали Алимжанов родился 16 октября 1954 года в г. Степняк Енбекшильдерского района Кокшетауской обл. (ныне Акмолинской) в семье простых тружеников. Отец – Алимжанов Такан, прошел всю войну, инвалид ВОВ (1921–1996 гг.). Мать – Абишева Батима (1918–1988 гг.). Оба работали до пенсии в совхозе.

Баянғали окончил казахскую среднюю школу им. Абая в г. Степняке (1971 г.), казахский филологический факультет КазГУ (г. Алматы, 1977 г.).

До 1987 г. жил и работал в Алматы. Был научным сотрудником в музее Сабита Муканова, корреспондентом республиканских га-

зет «Лениншіл жас», «Кітап жаршысы», «Қазақ әдебиеті», редактором хроники и документальных фильмов киностудии «Қазақфильм», редактором отделов – прозы в детском журнале «Балдырган», критики, затем прозы в журнале «Жұлдыз».

В 1987 г. с супругой (Алия Бакышевна Алимжанова, медсестра, 1962 г. р.) переехал в совхоз «Кенаши» родного района для ухода за родителями и одиннадцать лет жил в ауле. Работал собкорром областной газеты «Кокшетау правдасы», акыном-импровизатором в районном отделе культуры.

В 1998 г. переехал в г. Кокшетау. До 2001 г. работал мастером сцены в Кокшетауском областном казахском музыкально-драматическом театре им. Шахмета Хусаинова.

С 2006 г. по настоящее время – художественный руководитель киностудии Пан Нурмагамбет. Живет в г. Астане.

Дети. Куралай (1973 г.р.), Акмарал (1975 г.р.), Аккенже (1980 г.р., киноактриса).

Нурлан (1984 г. р., певец, композитор, киноактер).

Есть внуки.

Творчество

1. Поэзия.

Б. Алимжанов автор лирических и философских стихов и около пятидесяти поэм, сюжетных песен («Судьбы на такси», «Против несправедливости», «Космический казах» о Токтар Аубакирове, «Звезда героя Жумабека» о Ж. Ташенове, «Высота Гульбану», «Дом Бекет-Ата», «Завещание Марал ишана», «Уроки прошлого», «Обрезание и райком партии», «Мулла и НКВД», «Потомки батыра Олжабая», «Правда, прошептанная ветром» и др.).

Его поэтические произведения изданы отдельными книгами («Степной ветерок», «Легенда и небо», «Жизнь есть...»), включены во многие сборники об исторических личностях, а так же опубликованы почти во всех авторитетных республиканских изданиях. (Журналы «Аманат», «Жұлдыз», «Дарабоз», «Тан-Шолпан», «Жана Сарыарка», «Кокшетау», «Қазақ тарихы», «География», альманах «Жидебай», газетах «Егемен Қазақстан», «Қазақ әдебиеті»,

«Ана тили», «Заман-Қазақстан», «Жас қазақ уни», «Айқын», «Алматы ақшамы», «Арка ажары», «Жас Арай» и др.)

Он написал тексты многих эстрадных песен. Особенно популярна песня «Ғажайып күй». (Муз. Нурлан Алимжанов, исп. гр. «Азия»).

2. *Драматургия.*

Баянғали Алимжанов – автор около двадцати пьес и многих сенок.

Комедии «Сватовство» (1997 г.), «Кожанасыр» (1998 г.), «Ох, эти милые предки!» (2000 г.), «Да ну, этих мужчин!» (2002 г.), «Выборы по-казахски» (2005 г.), «Қаптан шыққан қара қыз» («Смуглянка из мешка», 2012 г.), «Репортаж из площадки суицида» (2013 г.), «Нова Лиза» (2016 г.).

Драмы – «Молодой казах», «Ойран (Секта)», «Путы Биржан сал» (2013 г.), «Жар мен жарғы» (Пропасть и закон», 2015 г.)

Трагедия – «Дарига қыз» («Судьба девушки», 2014 г.)

Пьесы для детей – «Тигр и пони», «Золотая уздечка», «Мальчик, победивший Джалмауз», «Ледяные горки» (2015 г.)

Он инсценировал поэму Мағжана Жумабаева «Батыр Баян», который идет на сцене Северо-Казахстанского областного театр им. Сабита Муканова.

Его пьесы поставлены на сценах Казахского государственного академического театра им. Габита Мусрепова («Сватовство», реж. Нурканат Жакыпбай, 2002 г.), Акмолинского, Павлодарского, Семипалатинского, Северо-Казахстанского, Джамбульского, Кызылординского, Шымкентского обл. драм. театров, а так же Кургальджинского (Акмолинская обл.), Аралагашского (Северо-Казахстанская обл.), Абайского (Восточно-Казахстанская обл.), Акжайкского (Западно-Казахстанская обл.), Жаркентского (Алматынская обл.) народных театров.

Пьесы включены в книги автора «Трагедия буйного Каратая», «Степной ветерок», а сатирическая комедия «Выборы по-казахски» опубликована в пяти номерах газеты «Алаш уни», «Сватовство» – в журнале «Сарыарка», «Молодой казах» – в журнале «Кокшетау».

Спектакль «Сватовство» (1998 г., реж. Муратбек Оспанов) 10 лет с большим успехом шел на сцене Акмолинского областного

театра. Спектакль «Ох, эти милые предки!» («Қайран кемпір-шалдар-ай!») идет на сценах Акмолинского областного театра с 2002 г. (реж. М. Оспанов), Семейского театра им. Абая с 2005 г. (реж. Куат Сыздыков), «Ойран» – на сцене театра ЮКО (реж. Иманали Сапаров), «Смуглянка из мешка» («Моя красавица Менсулу», реж. Сымбат Алишерова), «Мальчик, победивший Джалмауз» (реж. Онталап Нурмаханов), «Золотая уздечка» – на сцене Кызылордынского областного театра.

На сцене Казахского государственного академического театра им. Габита Мусрепова в 2016 г. поставлена комедия «Смуглянка из мешка» («Супер Серкеш», реж. Жанат Хаджиев).

Большинство спектаклей являются кассовыми.

3. Проза.

Б. Алимжанов – автор сатирических повестей «Кихматтын хикаялары» («Так случилось», 1982 г.), «Сказ потомка батыра Карасая» (Журнал «Жулдыз», 1983 г., в книге «Гнездо», 1985 г.), «Сказ Кихмата» (Журнал «Жулдыз», 1989 г.), лирических, сатирических и юморных рассказов из жизни современного аула. Опубликованы в республиканских газетах и журналах, в книге «Трагедия буйного Каратая», 2000, г. Омск.

Им написана киноповесть «Любовь в голодный год» о трагедии 1932 г. (опубликована в журнале «Кокшетау», 2008 г.), сказка «Мальчик, победивший Джалмауз» и рассказы для детей. На русском языке написана киноповесть «Победа чемпиона Айхана» (журнал «Кокшетау», № 4, 2013 г.) и повесть-легенда для детей и юношества «Аблай хан и его батыры» (журнал «Кокшетау» 2014 г.), а так же повесть «Разрешите жить!» (журнал «Кокшетау», № 3, 2015 г.). Сказка «Доброжелательный Аскар», написанная на русском языке, напечатана в шести номерах республиканской газеты «Дружные ребята» (июнь-июль 2016 г.)

4. Айтыс (поэтическое состязание акынов-импровизаторов).

Б. Алимжанов с 1984 по 2005 год участвовал во многих значимых торжествах международного, республиканского, краевого и областного масштаба, выступил 216 раз на айтысах, 22 раза завоевал Гран-При, многократно был призером. Был победителем прес-

тижных айтысов, посвященных 300-летию Богенбай батыра (Ерейментау, 1991 г.), 190-летию и 200-летию Агыбай батыра (Агадыр, Жезказганская обл., 1992 г.; г. Балхаш, 2002 г.), 325-летию Тама Есет батыра (1992 г. Актюбинск), 115-летию акына Сара (Талдыкурганская обл., 1993 г.), 100-летию и 110-летию Магжана Жумабаева (Северо-Казахстанская обл.), 80-летию Ильяса Омарова (Костанайская обл.), 190-летию батыра Есет Котибарова (Актюбинская обл., 1993 г.), 240-летию Котибара Басенова (2000 г.), международной акции, организованной антиядерным движением «Невада-Семей» (закрытие полигона, г. Павлодар, 1991 г.), международного айтыса акынов Казахстан – Узбекистан (250-летие Срыма Датова, г. Ташкент, 1992 г.), Казахстан – Кыргызстан (1000-летие эпоса «Манас», г. Бишкек, 1993 г.) и многих других.

Айтысы Б. Алимжанова транслировались в течение двадцати лет по телевидению и радио по всей республике и зарубежью, опубликованы в газетах и журналах, около десяти сборниках айтысов («Современный айтыс», 1-том, Астана), а так же издана отдельной книгой «Алаш и Манас. Сорок айтысов» (Новосибирск, 2004 г., 400 стр.), стали объектами научных исследований, переведены на турецкий и кыргызский языки.

Остроумные импровизации и меткие высказывания акына в различных жизненных ситуациях изданы отдельной книгой «Луч юмора» (Кокшетау, 2004 г.), «Деген екен» «Так сказал» (г. Новосибирск, 2005 г.) и перепечатаны многими республиканскими, областными и районными газетами .

5. Жыршы-сказитель.

В репертуаре Баянғали много старинных сказаний казахского народа. Среди них «Кобланды батыр», «Ер Таргын», «Аркалык батыр», «Жанак и Рустем торе», «Суюнбай и Тезек торе», «Ер Тауке», «Бактыбай и Тезек торе», «Асет и Кемпирбай», «О себе» Касыма Аманжолова и др. Он первым начал напевать в середине 70-х годов XX века поэму репрессированного Магжана Жумабаева «Батыр Баян». Он так же поет свои авторские песни «Стрела Байгозы», «Балуан Шолак и Иманжусуп», «Абылай хан и Керей Ер Жанибек» и др.

Призер республиканских конкурсов жырау-сказителей «Голоса веков» (г. Кызылорда, 2001 и 2003 гг.), «Жемчужины древности» (г. Усть-Каменгорск, 2011 г.). Обладатель Гран-При конкурса жырау-сказителей, посвященного 300-летию Таракты Байгозы батыра (Карагандинская обл., 2005 г.), 150-летию Машхур Жусуп Копеева (г. Павлодар, Баянаул, 2008 г.)

Песни-сказания (жыр) и поэмы в его исполнении записаны и сохранены в золотом фонде Республиканского казахского радио и телевидения, включены в аудио- и видеодиски.

6. Манасчи.

Б.Алимжанов – единственный казах-манасчи современности, сказитель киргизского эпоса «Манас», часто выступает перед публикой в разных уголках Казахстана, а так же на телевидении и радио. Участник Международного конкурса манасчи, посвященного 1000-летию Великого эпоса (г. Бишкек, Кыргызстан, 1995 г.), 1-го Всемирного фестиваля эпосов народов мира, (Бишкек, 2006 г.), Международного фестиваля искусства фольклорной музыки «Коркыт и музыка Великой Степи» (Кызылорда, 2006 г.), Международного научного культурно-творческого мероприятия «Эпическое наследие – реликтовый дух Алтайских народов» (Талас, Кыргызстан, 2007 г.), 3-го Международного фестиваля «Эпосы народов мира – на земле потомков Жангара» (г. Элиста, Калмыкия, 2009 г.), 1-го международного фестиваля манасчи (Телемост Бишкек – Талас – Ош, 2013 г.)

Лауреат Международной премии им. Абдыласа Малдыбаева Союза Композиторов и Министерства культуры Кыргызстана. Награжден медалью «Саякбай манасчи» (2016 г.).

7. Кино.

По инициативе Баянгали Алимжанова была создана киностудия Пан Нурмагамбет (Астана – Кокшетау, 2006 г.). Учредителем и генеральным спонсором киностудии стал известный бизнесмен, меценат, общественный деятель Марат Набиев, который поддержал идею поэта бескорыстно.

В киностудии были сняты 4 полнометражных художественных фильмов «Ан мен анаша» («Песня и наркотик», 2006 г.), «Аран» (2010 г.), «Айхан» (2011 г.), «Асау толкын» («Бурная волна», 2012 г.). 6 документальных фильмов серии «Ұлы даланың қырандары»

(о Турсунбеке Какишеве, Айкыне Нуркатове, Иване Сауэре, Тельмане Елубаеве, о людях искусства).

Автор сценария и режиссер-постановщик всех этих фильмов – Баянгали Алимжанов, художественный руководитель киностудии Пан Нурмагамбет. Он пишет киносценарии на казахском и русском языках, сам переводит субтитры на русский язык. Снимался в главных ролях в фильмах «Аран», «Айхан», «Асау толкын».

Баянгали так же является автором сценария документальных фильмов «Сказители» (реж. Ораз Абишев, 1983 г.), «Борец» (реж. Георгий Емельянов, 1984 г.), «Акын» (реж. Данияр Айманов, 1985 г.), снятых на киностудии «Казахфильм».

Произведения Б. Алимжанова переведены на русский, турецкий и киргизский языки.

8. Литературные статьи.

Литературно-критические и исследовательские статьи Б. Алимжанова в 1970-1990-е годы часто печатались в республиканской периодике и коллективных сборниках «Время и писатель», «Молодые о молодых». Особенно широкий резонанс вызвали его исследования об ораторском искусстве кочевников и статья о песнях-реквиемах Касым Аманжолова и Мукагали Макатаева. В те годы он так же активно выступал как журналист. И в настоящее время Б. Алимжанов охотно дает интервью по широким кругам вопросов литературы и искусства, общественной жизни представителям всех СМИ на казахском и русском языках.

9. Деятель культуры.

Б. Алимжанов в 80-е годы прошлого века был ведущим популярной программы «Народная сокровищница», «Бес гасыр жырлайды» о народных жыршы-сказителях на республиканском телевидении (сегодняшний «Казахстан»). Он так же является одним из организаторов и ведущим республиканских конкурсов жыршы-сказителей, посвященных Дню казахского языка (Астана), 200-летию Кенесары хана (Кокшетау, 2002 г.), эпосу Алпамыс батыр (Астана, 2006 г.), 150-летию Мурын жырау Сенгирбекова (Астана, 2009 г.), Кобланды батыру (Актюбинск, 2008 г.), 150-летию Нурпеис Байганина (Темирский р-н, Актюбинской обл., 2010 г.) и ряда других.

Баянғали Алимжанов – автор оригинальной идеи исполнения одного эпоса несколькими жыршы в эстафетном порядке, когда сказители подхватывают песню и не повторяя уже сказанное, продолжают друг друга. Так, в Кызылорде и Астане 5 сказителей (Дуйсенгазы Ныгметжанов из Семей, Акан Абдуалиев из Алматы, Майра Сарсенбаева из Кызылорды, Перуза Нарман из Актюбинска и Дидар Камиев из Караганды) под руководством ведущего сказителя Б. Алимжанова спели почти весь эпос «Алпамыс батыр», чередуясь через определенное время. В Актюбинске около десяти сказителей в таком ключе спели эпос «Кобланды батыр».

10. Книги.

Баянғали Алимжанов – автор более тридцати книг и соавтор десятков коллективных сборников.

Оригинальные книги.

1. «Так случилось». (Алматы: Жалын, 1982 г.)
2. «Гнездо». (Алматы: Жазушы, 1985 г.)
3. «Трагедия буйного Каратая». (Омск, 2000 г.)
4. «Степной ветерок». (Астана: Елорда, 2003 г.)
5. «Луч юмора». (Кокшетау, 2004 г.)
6. «Алаш и Манас. Сорок айтысов» (Новосибирск, 2004 г.)
7. «Так сказал...». (Новосибирск, 2004 г.)
8. «Легенды и небо». (Алматы, 2010 г.)
9. «Жизнь есть...» (Астана: Фолиант, 2014 г.)
10. «Протест...». Избранные произведения в 3-х томах. 1072 стр. (Астана: Фолиант, 2014 г.)
11. «Статьи, отзывы, интервью, факты». (Кокшетау: Келешек-2030, 2014 г.)
12. «Стрелок разбойника Корасана». Поэма. (Кокшетау: Келешек-2030, 2014 г.)
13. «Дарига кыз» (Судьба девушки). (Кокшетау: Келешек-2030, 2014 г.)
14. Произведения. 1-том. Поэзия. (Астана: Фолиант, 2015 г.)
15. Произведения. 2-том. Пьесы. (Астана: Фолиант, 2015 г.)
16. Произведения. 3-том. Проза. (Астана: Фолиант, 2015 г.)
17. «Разрешите жить!» Повесть на рус. яз. (Кокшетау: Келешек-2030, 2014 г.)

18. «Аблай хан и его батыры. Легенды Великой степи». Повесть-легенда для детей и юношества на рус. яз. (Астана: Фолиант, 2015 г.).

19. «Космос и казах». Стихи и поэмы. (Алматы: Таймас, 2015 г.)

20. «Случай на елке». Стихи для детей. (Алматы: Таймас, 2015 г.)

21. «Деген екен». (Астана, 2016 г.)

22. «Мальчик, победивший Джалмауз». Сказки на рус. яз. (Кокшетау: Келешек-2030, 2016 г.)

В 2015–2016 гг. изданы Собрание сочинений Б.Алимжанова в 12-томах. (1-3 тома. Астана: Фолиант, 2015 г., 4-12 тома. Кокшетау: Келешек-2030, 2016 г.).

11. Звания и награды.

Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері (2006 г. Заслуженный деятель Казахстана).

Международная премия им. А. Малдыбаева Союза Композиторов и министерства Культуры Кыргызстана (1995 г.)

Медаль «Ерен еңбегі үшін» (2000 г.).

Почетный гражданин Енбекшильдерского района (2012 г.)

Медаль «70 лет Кызылординской области»

Член Союза писателей Казахстана (СССР, 1988 г.)

Нагрудной знак «Почетный деятель культуры» («Маданияттын мыкты кызматкери», министерство культуры Кыргызстана, 2013 г.)

Медаль «Саякбай манасчи». Международный фонд Саякбай Каралаева (Кыргызстан, 2016 г.)

КИНОСТУДИЯ ПАН НУРМАГАМБЕТ, ТОО создана в 2006 году в Астане – Кокшетау.

Цель – производство в основном художественных, а так же документальных фильмов, внести посильный вклад в развитие киноискусства Казахстана.

Учредитель и главный спонсор – Марат Набиев, известный бизнесмен, меценат, общественный деятель, Почетный гражданин Буландынского и Ерейментауского районов.

Художественный руководитель киностудии – Баянғали Алимжанов, поэт, драматург, писатель, акын-импровизатор, жырыш-сказитель, манасчи, режиссер и актер кино, Заслуженный деятель

Казахстана, лауреат Международной премии им. А. Малдыбаева Кыргызстана, Почетный гражданин Енбекшильдерского района.

В 2006–2012 гг. в киностудии Пан Нурмагамбет сняты 4 полнометражных художественных и 6 документальных фильмов.

Художественные фильмы.

1. **«Ан мен анаша» («Песня и наркотик»)**, музыкально-лирическая комедия, продолжительность 80 мин., 2006–2007 гг.

2. **«Аран» («Западня»)**, психологическая драма, продолжительность 77 мин., 2010 г. Есть в интернете (Ютуб).

3. **«Айхан»**, психологическая драма, 73 мин., 2011 г. Есть в интернете (Ютуб).

4. **«Асау толқын» («Бурная волна»)**, 68 мин., 2012 г. Молодежная драма. Есть в интернете (Ютуб).

Автор сценария и режиссер-постановщик всех фильмов киностудии Пан Нурмагамбет – Баянғали Алимжанов.

МАЗМҰНЫ

ЛЕБІЗДЕР.....	3
Тұрсынбек Кәкішев.....	3
ҚАНАТ ҰШСА ҚАТАЯДЫ.....	3
Сейітхан Зеберханұлы.....	6
МЫҢЖЫЛДЫҚ МАНАС.....	6
Жұмабай Есекеев.....	11
КӨКШЕНІҢ БҮГІНГІ БІРЖАНЫ.....	11
Естай Мырзахметұлы.....	17
МЕН ҰМЫТПАС ҮШ МӨРТТІГІ.....	17
Ибраһим Салахов.....	19
Б. ӘЛІМЖАНОВТЫҢ ЖЫР ЖИНАҒЫНА ПІКІР.....	19
Болат Бекенов.....	20
ДАРЫНДЫ АҚЫН, АСЫЛ АЗАМАТ.....	20
Төлеген Қажыбаев.....	21
БАРЫҢА СЕНІҢ МАҚТАНАМ.....	21
Төлеу Дүйсенбаев.....	22
БАЯН АҒА ТУРАЛЫ БІР ҮЗІК СЫР.....	22
Бақберген Амалбек.....	25
БАЯНҒАЛИ БАЯНЫ.....	25
Сағымбала Сүлейменқызы.....	29
КӨКШЕТАУДАҒЫ «ҚҰДАЛЫҚ».....	29
Бекен Қайрат.....	32
ҚАЗАҚ, ҚАЙДА БАРАСЫҢ?.....	32
Тұрсынбек Кәкішев.....	34
БАТЫР МІНЕЗДІ БАЯНҒАЛИ.....	34
Төлеген Қажыбаев.....	38
ТЕКТІЛІК БОЛСЫН ТҰҒЫРЫҢ.....	38
Серік Негимов.....	42
БАЯНҒАЛИ ӘЛЕМІ.....	42
Мұратбек Оспанов.....	45
ЕЛ БАҚЫТЫНЫҢ ТІЛЕУҚОРЫ.....	45
Райхан Сейіт.....	47
СҰҢҚАРДАЙ САҢҚЫЛДАҒАН АҚЫН.....	47
Қайырбай Төреғожа.....	48
АЛАШТЫҢ АЛТЫН КӨПІР ЖЫР ЖҮЙІГІ.....	48
Сұлушаш Тақанқызы.....	52

БАУЫРЫМ ТУРАЛЫ БІР ҮЗІК СЫР	52
Иран Тасқара	55
БАЯНҒАЛИ	55
Амантай Бейсекеев	56
БІРЖАН САЛ БАБАСЫНА ТАРТЫП ТУҒАН	56
Елубай Жәкенов	58
БІРЖАН САЛДЫҢ ҰРПАҒЫ – БАЯНҒАЛИ	58
Зейнолла Әкімжанов	61
ЕЛ МЕН ЕР ҚАСІРЕТІ БЕЙНЕЛЕНГЕН	61
«Батыр Баян» қойылымы көңілден шықты	61
Серік Ақсұңқарұлы	66
АЛАШ ПЕН МАНАСТЫҢ БАЛАСЫ	66
Нұрлыбек Әубәкіров	74
АУЫЛДАС ІНІ ЛЕБІЗІ	74
Зейнолла Әкімжанов	77
АҢЫЗ БЕН АҚИҚАТ АРНАСЫ	77
Баянғали Әлімжанов – айтыс өнерін дамытушы	79
Функционалды сауаттылықты арттыруда Баянғали Әлімжанов айтыстарын қолдану	84
ҚАЗАҚ, ҚЫРҒЫЗ АРДАҚТАЙДЫ, ТАНИДЫ, АЛПЫС ЖАСТА АЛАШТЫҢ БАЯНҒАЛИЫ!	90
Төрт кітабы – төрт белес, таңдамалысы – көп белес	90
Ел ағасына – 60 жас	93
Біржан салдың шідері	95
Толық томдық	100
«Өзімнің жолым жатыр тарау-тарау»	103
Менің жақсы көретін қазағым	104
Баянғали Әлімжановтың ақындық шеберлігі	106
«Баянғали Әлімжановтың ақындық шеберлігі» ғылыми жобасына пікір	130
КЕЙБІР АҚПАРАТТАР	132
Сөйлесін жырау, сөйлесін	132
Алатаудай алғыс айтамыз	133
Батыр Баян	134
Талас таңшыйт	134
Иса Байзақовтың 100 жылдығында айтылған бір сөз	136
Ақсұңқар ағамыз туралы деректі фильм түсірілуде	138
Тұрсынбек Кәкішев туралы деректі фильм түсірілді	139

Ер Манасты жырлады	140
Қырғыздан келген екі хат	141
Интернеттегі лебіздерден	142
Белгілі ақын, қоғам қайраткері Баянғали Әлімжановтың «Өмірдің өзі...» поэзиялық жинағын оқып, түйген ой	148
«Таксидегі тағдырлар» поэмасы туралы	149
Шыншылдықты сүйетін ақын	150
Интернеттегі лебіздерден	154
Сектаның соңынан кеткендер	159
Отбасы «Ойраны» ойналды	160
Шымкентте «Ойран» сахналанды	160
Полиция қызметкерлерінің балалары «Жалмауызды жеңген баланы» көрді	162
Ұлы дала жауһарлары	163
Соңқу кабар	163
Қазақ манасшысына – қырғыз марапаты	165
Қазақ пен қырғызға тең тұлға	166
Кім десең	168
КИНО	169
«Ән мен анаша» фильмінің премьерасы	169
Нұрлан Әлімжан: «Арман балалық шақтан басталады...»	171
Мәңгілік майдан	174
Қазақы ойдың салмағы	177
Айхан	180
Әділдік іздеп, әлсіздік көрсеткендер аз ба?	183
Көрікті Көкшеде түсірілген көркем фильм	185
Баянғалидың «Асау толқыны»	187
Сананы сілкінткен «Асау толқын»	188
20 мың долларға фильм түсіруге болады	190
«Біз экраннан қатты ұтылған халықпыз...»	192
Интернеттегі пікірлерден	195
ДЕРЕКТЕР	196
Өмірбаяны	196
Шығармашылығы	197
СТАТЬИ, ИНТЕРВЬЮ, ОТЗЫВЫ	223
Спортсмены – посланцы мира	223
Щедрость таланта	225
Крылатая песня Баянғали	226

Баянғали	228
Обаяние многообразного таланта	229
Талантлив во всем, за что ни возьмется	231
Один из тех, кто рядом с нами	232
Крылья акына	235
Музыка жизни Баянғали Алимжанова	238
«Акын должен говорить, а аким работать!»	243
Грани щедрого таланта	249
Музыкально-лирическая комедия Б. Алимжанова	251
Западня	253
«Аран» – первое народное кино	255
Фильм «АРАН», или Жизнь без прикрас	256
Третий фильм Баянғали-ага	259
«Айхан» – для вдумчивого зрителя	261
«Айхан»	264
«Мечтаю о хорошем казахском кино»	265
В колледже культуры снят фильм	267
Сделано в Кокшетау	268
Наш фильм, наши актеры и наша жизнь	269
Б. Алимжанов: «Я хочу быть «своим» для казахстанцев»	272
Фильм, который снял наш земляк	277
Долгожданная победа	279
Торжества, посвященные 110-летию Сабита Муканова	280
Донести до зрителя Мағжана	280
Из интервью Нурлана Алимжанова: «Как я был Президентом»	282
Наследие Биржан сал – в новом музыкальном сборнике	284
Удалось ли остановить мгновение?	286
По нраву публике	288
Печальная история любви	289
Чтобы не было мучительно больно... ..	291
Просмотр спектакля «Қайран шал, кемпірлер-ай»	292
От песни до эпоса	292
Укрощение строптивой	293
О событиях далекой эпохи	295
Биография	296
Творчество	297

Баянғали Әлімжанов

ШЫҒАРМАЛАРЫ

ІЗГІ ТІЛЕК ІЗДЕРІ

XII том

*Мақалалар, лебіздер, деректер
Интервью, статьи, отзывы, факты*

Жауапты редакторы Р. Ж. Әбдірахманова
Корректорлары:
Г. Шаймергенқызы, М. Джусупова

Басып шығаруға 18.11.2016 ж. қол қойылды
Пішіні 60×84 ¹/₁₆. Қағазы офсеттік.
Офсеттік басылыс. Шартты баспа табағы 19,4.
Таралымы келісім бойынша.

020000. Көкшетау қаласы, Абай к-сі, 112.
тел. 8(7162) 40-21-55, e-mail: techno@keleshek-2030.kz

«Келешекторгснаб» ЖШС баспасында басылып шығарылды